DIN PUBLICAȚIILE
SOCIETĂȚII ROMÂNE DE STATISTICĂ

Apărute :

Geopolitica și Istoria, revistă română pentru Sudestul european.

Sub tipar :

N. ȘUȚU, *Notițe statistice asupra Moldovei* (reeditare a traducerii lui TEODOR CODRESCU din 1852, îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv de A. GOLOPENȚIA).

ION IONESCU DELA BRAD și D. MARȚIAN, *Pregătirea catagrafiei moldovene și muntene dela 1859* (reeditare a „Povățuirilor pentru catagrafia dela 1859, Iași 1859 și a Instrucțiilor tipărite în Monitorul Oficial al Țării Românești din 1859, îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv de A. GOLOPENȚIA).

L. COLESCU, *Analiza rezultatelor recensământului general al populației României dela 1889* (retipărire îngrijită de T. A. STOIANOVICI și cu un studiu introductiv asupra lui Colescu și a tehnicei recensămintelor românești, de Dr. SABIN MANUILA).

L. COLESCU, *Analiza rezultatelor recensământului general al populațiunii României dela 1912* (retipărire îngrijită de T. A. STOIANOVICI).

ROMÂNII DIN TIMOC

C. CONSTANTE
A. GOLOPENȚIA

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

CULEGERE DE IZVOARE ÎNGRIJITĂ DE
C. CONSTANTE ȘI A. GOLOPENȚIA

BUCUREȘTI. IMPRIMERIA INSTITUTULUI STATISTIC

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE STATISTICĂ

ROMÂNII DIN TIMOC

CULEGERE DE IZVOARE INGRIJITĂ
de
C. CONSTANTE şi A. GOLOPENTIA

Cu 8 schiţe în text şi 31 ilustraţii afară din text
1 Tabelă statistică 1 Bibliografie şi 2 hărţi în culori.

BUCUREŞTI — IMPRIMERIA INSTITUTULUI STATISTIC, STRADA LATINĂ 8

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE ZECE EXEMPLARE,
PE HÂRTIE VELINĂ, NUMEROTATE DELA 1—10.

VOL. II

ROMANII
DINTRE
VIDIN ŞI TIMOC

SUMARUL

LISTA ILUSTRAŢIILOR

LISTA HĂRŢILOR

I.

TEXTE

F. KANITZ

BULGARIA DUNĂREANĂ

ŞI

BALCANII

TRADUCERE DIN LIMBA GERMANĂ DE

L. L.

F. Kanitz, Donau Bulgarien und der Balkan — historisch — geographisch ethnographische rasestudien, am den jahren 1860—1875, Leipzig, 1875.
cu 2 ilustrații în text și 2 afară din text.

PRIN ŢINUTUL TOPOLOVIŢA, DELENA ŞI TIMOC [1]

de **F. KANITZ**

Şoseaua care duce dela Vidin spre revărsarea Timocului merge, cu scurtă întrerupere, aproape riguros spre Nord prin câmpia uşor ondulată care alcătueşte povârnişul cetăţuei Vidinului. La capătul ei începe un şirag de coline verzi. Pe ele alternează pădurici verzi de stejari cu vii şi culturi de porumb. Acest ţinut deluros se desfăşoară vreme de o oră sau două, în chip de arc întins, începând dela Vitol şi până la Dunăre şi trecând pe la Tatargic, Rianofce, Hilova, Alvagi. El îmbrăţişează, în chip de amfiteatru, povârnişul întins, pomenit mai sus, al cetăţuiei bulgare dela Dunăre. Acest teritoriu, prin nenumăratele sale bălţi şi prin configuraţia sa neregulată, opune o rezistenţă oricărui atac.

Peisagiul este pitoresc numai în văile scobite şi în defileurile stâncoase ale râurilor, care se avântă către Dunăre. Numai gândul că ne aflăm pe un pământ interesant din punct de vedere istoric şi pe unul din cele mai celebre câmpuri de bătălie ale Răsăritului, dau regiunii un farmec oarecare.

Curând după ce am lăsat în urma noastră linia de apărare exterioară a Vidinului, au apărut doi tumuli (tepè). In fiecare an, în timpul verii, garnizoana Vidinului se stabileşte în aceste locuri şi tumulii formează deobiceiu locul de aşezare al corturilor comandantului marelui lagăr militar. Un al treilea tepè se află la Răsărit de şoseaua dintre Vidin şi Capitaliţa, un al patrulea la dreapta, puţin înainte de Negovaniţa. Ultimul, deşi nu este prea înalt, datorită formei lui de con regulat, domină intinderea până departe. Aceste monumente funerare, care apartin timpului trecut,

1) Cap. VIII.

cu poveri aspre şi cu totul străină de elementele slave şi de tendinţele acestora.

In ultimele capitole voiu vorbi despre lucrurile acestea mai pe larg. Voiu arăta anume cât de bine s'a priceput guvernul turcesc să folosească împrejurărire etnografice pentru scopurile lui politice şi cu cât succes a urmărit el până la capăt să despartă marea massă bulgară, devenită tot mai conştientă de trecutul ei naţional, prin introducerea penei albanezo-tataro-cercheze. O suprastratificare a ei cu rasa română trebuia să apară foarte binevenită Turcilor, întrucât, cum am dovedit eu, întâiul—faţă de susţineri contrarii formulate de curând—naţionalitatea Românilor nu se asimilează cu nici alta, din pricina îndârjirii ei cu care se apără; dimpotrivă, ea şi-a dovedit în ultima vreme puterea de a putea să absoarbă uşor elemente străine şi mai ales slave.

In afară de asta, în ultimii ani, misionari catolici s'au străduit să despartă pe Români, element eterogen, de Sârbi şi Bulgari şi din punct de vedere religios şi să-i îndrume spre unirea cu biserica din Roma. Străduinţele, sprijinite pe tot felul de promisiuni, păreau a făgădui la început mari succese. Atitudinea lipsită de tact a misionarilor şi străduinţele contrarii ale Ruşilor au reuşit să oprească mişcarea unionistă. Majoritatea satelor române, trecute la catolicism, s'au reîntors la biserica ortodoxă şi, cum am mai arătat, bisericuţa sărăcăciosă din lemn, ridicată la Kumbair în interiorul liniei exterioare de fortificaţii a Vidinului, cu greu ar putea să se transforme într'o construcţie nouă şi solidă, dacă misionarii ar dori acest lucru.

După ce am stabilit datele etnografice ale ţinuturilor limitrofe sârbo-bulgare, Timocul sârbo-bulgar alcătueşte după mine nu numai hotarul politic între Serbia şi Bulgaria, ci, cu rare excepţiuni, o linie de demarcaţiune linguistică între aceste două popoare. Spun în chip expres hotar linguistic ; căci nu există îndoială că ţinuturile actuale Negotin, Zaiecar, Kneajevaţ şi Alexianaţ au fost locuite până de curând de către Bulgari. Atât localităţile sârbeşti cât şi cele bulgăreşti, care s'au menţinut deoparte şi de alta a Timocului, în toată integritatea naţionalităţii lor, sunt însemnate pe harta mea după cele mai bune isvoare, care se deosebeşte de aceea a lui Lejean. Pe terasa bulgară a Dunării nu există — şi acest amănunt pare curios — decât un singur sat sârbesc : Bratjevaţ, care s'a menţinut ca o oază între Bulgari şi Români în

toată puritatea lui. In schimb, în Sudul Serbiei sunt mai multe sate exclusiv bulgăreşti.

Elementul turcesc nu se găseşte decât sub formă de populaţie minoritară în oraşele : Niş, Bela-Palanka, Pirot, Lom, Arcer, Vidin, Belogradcic, Kula şi Florentin. Se face abstracţie de garnizoanele de caraule risipite prin ţară.

Aşezări tătăreşti am găsit în Vidin, Florentin, Racoviţa (pe Timoc), Bregova, Rachitniţa, Kula, Kusefce, Rabis, Racoviţa (pe Vitol), Dobridol, Sliva, Urzoid, Krivodol, Klincovo-Mahale, Tatar-Mahale, Vasilovţi, Topolniţa şi Cervenibreg.

Aşezări cercheze înfiinţate de curând, sunt în : Halova, Kula, Racoviţa (pe Vitol), Dobridol, Giurgic, Belatince, Topolniţa, Cervenibreg, Mramor şi Niş.

Comunităţi de evrei spanioli sunt la : Niş, Pirot, Lom şi Vidin. Familii izolate trăesc în toate oraşele turceşti : mai rar la ţară.

Colonii mai mari de Ţigani s'au stabilit în Vidin şi Niş. Totuşi se poate spune că nu există în Bulgaria o singură localitate în care să nu fie câteva sau cel puţin un singur bordeiu ţigănesc. In plasa Rahovo sunt câteva sate, în care Ţiganii sedentari ocupă 30—70 case.

Ţinţarii, [2]) Grecii şi Armenii alcătuesc cel mai mic coeficient al populaţiei orăşeneşti bulgare. Ei nu lipsesc decât rar din oraşele comerciale, dar nu formează niciodată un element deosebit de puternic în oraşele bulgăreşti apusene. Amestecătura popoarelor Turciei europene, însemnată pe harta mea, impune călătorului, chiar dacă stăpâneşte limba principală, folosirea unui interpret. Eu, pentru repetatele mele călătorii prin Bulgaria, am tocmit un dragoman (interpret), care în afară de mai multe limbi slave, stăpânea limba turcă şi pe cea valahă. Acesta mi-a adus servicii preţioase.

In două ore am atins punctul de unde şoseaua Vidinului coboară pe un teren râpos spre Florentin. Pe timpul Romanilor, Florentinul va fi avut poate vreo însemnătate oarecare prin aşezarea lui pe marginea Imperiului şi pe marea şosea strategică, care duce dela Ratiaria spre gura Timocului. Numele acestui oraş şi mai ales vestigiile neîndoioase ale unei vechi aşezări militare ne îngădue să presupunem că ne găsim aci pe locul Florentianei romane, de care menţionează Procop în Not. Imp.

Mai târziu în locul castrului roman un castel medieval stă-

2) Ţinţari = Români-macedoneni, (nota ed.)

pânea micile ramuri deluroase, pe care terasa bulgară din spre Nord le împinge spre Dunăre. In războiul austro-turc din anul 1737 Florentin n'a jucat decât un rol pasiv. Mareşalul Khevenhüller îl lăsă neocupat la retragerea lui dela Vidin, eceace uşură în mare măsură Turcilor trecerea Timocului.

Temeliile castelului sunt vizibile. Dar materialul părţii de deasupra a dispărut cu desăvârşire. Cum îşi amintesc unii locuitori turci mai bătrâni, acest material a fost intrebuintat acum câteva decenii la construcţia forturilor dela Kum-bair şi dela Chazi-bair din Vidin. In momentul de faţă, un pichet al cordonului militar turcesc şi-a ridicat corturile albe pe punctul admirabil de observaţie, situat lângă un blochaus şi, dela observatorul postului, am putut să observ, pe partea cealaltă a Dunării, celebrul punct, numit cetate, care a jucat un rol atât de însemnat în războiul ruso-turc. Despre acest rol am vorbit în pag. 253.

Turcii din Florentin, care fac puţin negoţ, se ocupă şi puţin cu pescuitul, dar îşi petrec mai ales timpul in trândăvie, se plâng că a dispărut buna lor stare de altădată. Intr'adevăr bătrâna moschee are nevoie de reparaţie; o baie năruită, un han prost şi o cafenea şi mai mizerabilă sunt ilustraţii triste ale decăderii acestei aşezări nordice turceşti de pe Dunăre, aşezare care va fi fost odinioară mai cuprinzătoare decât Vidinul.

De altfel, pretutindeni în cartierul turcesc ruină şi o resemnare fatalistă în faţa puterilor naturale. Cu el se ia la întrecere numai cele tătăreşti, care prin mizeria coloniilor amintesc de aşezările africane ale cafrilor. Abia mai sus, în cartierul bulgar, respiri mai liber. El se întinde pe povârnişul terasei. Şi aci se găsesc case asemănătoare unor locuinţe de troglodiţi dar întâlnim şi multe gospodării care trădează bună stare. Dacă păşim în interiorul unei case de *cmeţi* [3]), avem impresia, privind bogatul şi curatul mobilier, precum şi vasele de zinc, de pământ şi obiectele de sticlă atârnate de păreţi, precum şi acele din lemn de stejar sculptat, că ne găsim în vreo casă de ţăran înstărit din Tirol sau din Elveţia. Dintre toate obiectele casnice, numai patul este de o simplitate spartană.

In timpul prezenţei mele acolo, în anul 1864, se întâmplă să viziteze locaiitatea Florentin şi Mehemed, coborâtor al unei vechi

3) Cmet-ţi : = primar-i (not. ed.)

familii turcești de spahii, care locuia în bătrânul castel roman din Kula. Ele era în acelaș timp membru al marelui consiliu din Vidin și mare moșier. După ce bătrânul urmaș al Ienicerilor, puțin cam bănuitor, cercetă pașa-buiurdiul [4]) meu, cel deschizător de drumuri, și se convinse că nu am nicio intențiune rea față de Turci în general și față de dărăpănatul lui castel în special, îmi vorbi despre un mormânt ciudat care a fost desgropat, cam prin 1857, în apropierea de Florentin. L-am rugat pe Mehemed-effendi să mă conducă în acel loc. Apucarăm pe o potecă îngustă, situată la Nord-Vest de șoseaua ce conduce spre Rakovița și, după o căutare prin câmpuri de porumb, am găsit mormântul. Eu am găsit, în aceeași stare in care va fi fost probabil după deschidere, un patrulater cu laturi egale, măsurând fiecare 2,84 m, și având o adâncime de 1,90 m. Această groapă a fost zidită cu pietre amorfe. Mehemed-efendi susținea că a găsit aci trei schelete. Ele s'ar fi păstrat în stare bună. Erau situate toate în aceiași direcțiune, unul lângă altul. Dintre ele, unul ar fi posedat un inel, care era împodobit cu o piatră tăiată și ar fi avut alături o lămpiță de lut. Aceste obiecte, cari ar fi putut da unele indicații asupra celor înmormântați aci, au fost predate, cum pretindea Effendi, de dânsul guvernatorului din Niș. Părerea lui Mehemet, cum că aceste morminte ar fi fost ale unor „Latinsky“ [5]) așa cum se numeau acolo deobiceiu toate rămășițele necunoscute, chiar ale trecutului mai apropiat, nu era pentru mine concludentă. Totuși structura zidăriei și descrierea formei lămpii justifica oarecum, părerea însoțitorului meu.

Piatra de calcar bogată în petrefacte, utilizată pentru zidăria mormântului, apare în straturi orizontale în văgăunile bogate în ape ale malului bulgar al Dunării, pretutindeni acolo unde pătura de nămol acoperitoare a fost dusă de ape. Probele pe cari le-am luat cu mine, au următoarele caracteristici stabilite de Institutul Geologic Regal și imperial : galben deschis, gri. Judecate după poziția varurilor depuse din apele brahice, care cuprind numeroase resturi de Cardium, amintesc de anumite forme al treptei Congeriilor, dar care totuși nu corespund pe deplin cu acestea.

Dela Florentin, cu excepția câtorva curbe neînsemnate, am păstrat în general direcțiunea nordică. Șoseaua duce prin mij-

4) Pașa-buiurdi — pașaport interior, (nota ed.)
5) Látinsky = latine adică romane, (nota ed.)

locul satului Noveselo spre Vurf, în a cărui apropiere am găsit rudimentele unei mari fortăreţe, situate foarte aproape de malul Dunării. Era fără indoială unul din numeroasele şi micile castele, de care pomeneşte Procopius, situate între Dorticum şi Bononia. Pietrăria acestor forturi a fost întrebuinţată pentru clădirea caselor din Vurf. De această localitate ţin şi câmpurile de porumb din interiorul meterezelor [6]).

La Racoviţa am găsit resturile unui alt castru roman ; el este aşezat chiar pe limba de pământ care stăpâneşte Timocul şi Dunărea. Despre acest castru a scris şi contele Marsigli. Pe această limbă de pământ d'Anville situiază Dorticum, restaurat de Justinian. Castelul dela Racoviţa pare să fi avut odată o oarecare masivitate, căci în lungime măsură 160 m, iar în lăţime 35 m. La colţuri abia se recunosc turnurile rotunde, cari la majoritatea casteleor romane ies în afară. Este probabil că Timocul se vârsa odinioară mai aproape de acest bastion. Direcţiunea de azi a pârâului este mai mult nordică şi formează între Racoviţa şi gura Dunării o deltă de o apreciabilă lăţime.

Rakoviţa, unde caraula turcească trebuie să supravegheze nu numai trecerea apropiată a Timocului, dar care are şi misiunea de a stăpâni pe raiahi [7]), număra 55 gospodării valahe şi 30 tătăreşti. De mai mulţi ani posedă o bisericuţă modestă ; înainte vreme, serviciul religios nu se putea oficia decât într'o colibă joasă. Şi astăzi însă mai lipseşte o şcoală ; şi, apoi, în afară de popă, nimeni nu ştie să citească sau să scrie. La fel se petrec lucrurile la Skomlia şi în alte părţi.

De concesiunea acordată creştinilor din Turcia prin tratatul dela Paris (Hatti-Humaiun 1856) de a-şi clădi în voie biserici, s'a folosit şi localitatea Bregova, situată în apropiere. Această localitate poate fi atinsă, plecând dela Rakoviţa pe o şosea destul de

6) Meterez = fort. (not. ed.)

7) S'ar prea putea ca Valahii din Bregova să ascundă resturile romane aflătoare acolo. Acelaş lucru mi s'a întâmplat in satul valah Praovo din Serbia, in anul 1870. Abia după ce arătasem celui mai bătrân al comunităţii locul unde am găsit, in 1860, inscripţia referioare la împăratul Nerva, îmi arătară locul altor 2 inscripţii, pe cari le-am comunicat prof. Mommsen. O jumătate din piatra cu inscripţia din 1860 o trimeseseră spre Negotin. Abia după o ostenitoare căutare am găsit a doua jumătate a inscripţiei într'o cafenea a localităţiii. Am luat-o dela posesorul care se împotrivea şi am rugat pe cmetul localităţii s'o transporte la Negotin. Propusesem să se strângă aci, în clădirea gimnaziului, toate obiectele romane găsite. Mă îndoesc, dacă acest lucru s'a întâmplat.

bună, după o cale de 3/4 de oră, trecând peste satul românesc Balc, așezat pe Timoc.

Orientându-mă după Boué, speram să găsesc in Brogova ruinele unui oraș vechiu. Nenumăratele mele cercetări n'au dus decât la un rezultat negativ. Poziția importantă din punct de vedere strategic a Bregovei îngăduite totuși presupunerea că odinioară se va fi găsit în apropierea ei vreo așezare romană însemnată. Poate că se vor mai găsi urmele acestei așezări. In tot cazul, chiar pe timpul Romanilor trecea pe la Bregova o rețea de șosele. Putem trage concluzia că a fost așa după o cale veche, precum și din ruinele unor poduri vechi, situate pe malul sârbesc al Timocului. Aceste poduri sunt îndreptate direct asupra Bregovei. Mai este și un pod frumos din piatră, pe care l-am citat în cartea mea „Serbia" (pag. 322) și care poartă în gura poporului numele semnificativ de „roman most" [8]).

Cea mai mare insulă formată de Timoc, pe care o cunosc, este aceea de la Bregova. Cam un sfert al ei, peste drum de satul sârbesc Blinovaț, aparține Serbiei. Ea este înconjurată de un gard și este păzită de o caraulă de frontieră. Garnizoana acesteia comunică prin bărci cu teritoriul sârbesc.

Imigrația valahă în Bregova s'a petrecut cam acum 25 ani. Ea oferă prilejul pentru unele comparațiuni foarte sugestive. Pe teritoriul din Valahia, sub regimul demoralizant al boierilor, Românul stătea ca om pe aceeaș treaptă cu negrul din America de Sud. El era considerat, și pe bună dreptate, ca fiind leneș. In schimb, aci, pe pământul bulgăresc, deși trăește sub un regim antipatic creștinilor, el este întotdeauna activ și inteligent. Aceste însușiri își găsesc expresia în înfățișarea Bregovei. Aci, la Bregova, se cultivă pe lângă porumb, grâu, cânepă, vin și pepeni, și tutunul și gogoșii de mătase. Intreg orășelul poartă pecetea unei oare care bune stări. Aceasta n'a putut să fie ștearsă nici prin poverile ce au căzut pe capul raialelor, de pe urma colonizării tătărești-cercheze.

In mijlocul satului se înalță biserica cea nouă, zidită în anul 1857, mai mult impozantă, decât clădită într'un oarecare stil; e lunguiață, în formă de paralelogram, fără abside laterale și cu un turn mărunt în fațada principală. Construcțiunea a costat 200.000 de piaștri [9]), o sumă destul de importantă pentru această țară ; cea

8) Roman most = pod roman (not. ed.)
9) 1 piastru = 0,20 bani vechi (not. ed.)

mai mare grije s'a acordat împodobirii interioare a bisericii. Iconostasele, jilţul metropolitan şi amvonul sunt toate foarte bogat sculptate şi aurite; atât că sunt vopsite în culori prea vii. Lucrate de Tinţari, ele învederează acel ciudat dar de zidari şi constructori ale acestei foarte talentate ramuri macedo-valahice ale Românilor. Unele porţiuni decorative ale sculpturii — cum sunt smeii şi pasările de pe ambele laturi ale crucii dela uşa mijlocie a iconostasului, scaunul metropolitan purtat de lei în stare de odihnă, amvonul sprijinit de un vultur — amintesc de influenţele vechilor monumente bizantine ale peninsulei ilirice, transmise prin tradiţie şi până aci.

Comunitatea română din Bregova faţă de mediul înconjurător bulgar şi turc acordă o grijă deosebită şi aspiraţiunilor intelectuale. In casa unui profesor chemat din Serbia, am găsit copiii satului citind, scrind, socotind şi cântând foarte drăguţ cântece religioase. Se simte aci, în această regiune dela graniţă, înrâurirea binefăcătoare a tânărului stat sârbesc, animat de grija continuă de a propăşi.

La cele 400 de case româneşti din Bregova se adaugă cu începere dela 1861 încă 110 gospodării tătăreşti. La început, colonizatorii turci i-au lăsat fără vitele de muncă promise, aşa încât au avut de luptat cu foarte mari greutăţi. Acum însă, fiind agricultori harnici, iubesc fertilul pământ bulgăresc şi şi-au câştigat chiar o oarecare bună stare.

Dela Bregova spre Cula duce una din rău întreţinutele şosele; ea este îndreptată, în cea mai mare parte, în direcţiunea Nord-Vestică şi numai din când în când în adâncile scobituri ale Timocului, în direcţiunea Sud-Vestică. Pe o mică ridicătură, între Zlocuchia şi Delena, imediat înainte de o cobori spre aceasta, la Sud de un sat păzit de blokhausuri, se vede la Sud-Vest piramida sârbească Râtan, tăiată în muchii ascuţite, şi continuând călătoria apar profilele dealului Vârşca-Ciuca.

La Delena m'am găsit oarecum pe punctul cel mai înalt al terasei deluroase. Marginea ei Nord-Vestică cade în povârnişul aşa de aplecat spre Timoc, încât nu lasă loc pentru o şosea; în schimb povârnişurile răsăritene coboară uşor spre Dunăre în linii întinse.

Pe hărţile noastre de până acum înfăţişările terenului acestei porţiuni a vârfului bulgar al Timocului era cu desăvârşire greşită. Ele arătau anume că dealurile mărginaşe sârbo-bulgare continuă

departe dincolo de Vârşca-Ciuca, într'o linie neîntreruptă, până în faţa localităţii sârbeşti Koconjur depe Timoc; apoi invedereau un lanţ, botezat „Vratarniţa Planina" cu spate îngust, coborând la Răsărit şi Apus cu povârniş repede şi, în sfârşit, pomeneau de marginea lor răsăriteană. Harta maiorului von Scheda asupra Turciei mai exagerează unele din aceste greşeli prin haşurarea mai pronunţată; ceva mai mult, reprezentarea lui acoperea terasa la Răsărit de Vârsca-Ciuca cu munţi de mai multe mii de picioare înălţime. In realitate, chiar în punctele cele mai importante, cele mai înalte dealuri mărginaşe sârbo-bulgare nu ating asemenea înălţimi, iar la Răsărit şi la Nord de Vârşca Ciuca tot terenul coboară spre Timoc, sub forma unei terase deluroase puţin mai tare ondulată. Datorită acestor condiţiuni favorabile ale solului, această frumoasă limbă de pământ a Timocului pe care eu am cutreerat-o în toate sensurile, se potriveşte pentru toate ramurile de agricultură. Pretutindeni am văzut, alături de codrii mici, livezi frumoase şi câmpii, şi alături de bogate culturi de vii şi de fructe, plantaţiuni de tutun şi de duzi. Nenumărate turme de vite pasc, mai ales vaci şi boi, oi şi cai, pe întinsele păşuni ale platoului. Din aspectul exterior al gospodăriilor şi din înfăţişarea fizică a populaţiei se poate deduce că există aici o pronunţată bună stare.

Reîntors dintr'o excursiune arheologică, întreprinsă pe temeiul spuselor garnizoanei de caraule din Vrâşca-Ciuca spre poalele muntelui cu acelaş nume, am purces, în Septembrie 1868, călare, dela blokhausul citat spre isvorul râurilor Topoloviţa şi Delensca Recca. Am traversat cursul mijlociu al acestor râuleţe la Delena şi Boiniţa încă în anul 1864, dar atunci venirea iernii m'a împiedicat să continui explorarea lor.

Când am pornit în dimineaţa minunată a zilei de 25 Septembrie dela Caraula Vârşca-Ciuca, dealungul zăplasului hotarnic al Serbiei, se desfăşură înaintea privirilor noastre ţinutul sârbesc Ţârna-recca, cufundat într'o linişte încântătoare. Nici cea mai mică ridicătură nu stânjenea perspectiva spre frumos aşezatul oraş de judeţ Zaicear. Chiar însoţitorii mei, mai puţin înclinaţi să guste frumuseţea unui peisagiu, erau mişcaţi de încântătoarea privelişte. Cotind apoi spre Răsărit, după ce am plecat dela caraula Gola-Manova, înaintea noastră se desfăşură spre Sud o altă panoramă. Lăsând la o parte răpitoarea ei frumuseţe, ea îngăduia o privire plăcută în configuraţia deaulurilor mărginaşe sârbo-bulgare, până departe dincolo de Sveti Nikola-Balkan.

La caraula Gola-Manova, care va servi mai târziu ca poziţiune negrăit de preţioasă pentru operaţiunile de triangulaţie a terasei bulgare de nord, am atins arterele isvoarelor braţului stâng al râului Topolovniţa-reca: ele se găsesc în gropi adânci. Am urmărit pe cea nordică până la Gola-Manova, şi datorită numeroaselor rupturi transversale, căşunate de ploi mi-am amintit de chipul în care s'au format văile din Rusia-Sudică. Despre formaţiunea lor a scris în chip magistral I. G. Kohl. Frumosul şi bogatul sat Boiniţa primeşte un afluent, ce-i vine dela Burilovce. După aceea, părâul merge mai departe între povârnişuri adânci spre Haiducica-Ceşma. In apropiere de această cişmea „Cişmea a Haiducilor", ambele braţe se împreunează.

La „Haiducica Ceşma" priveliştea capătă, prin terasa răspicată şi prin uriaşele blocuri de calcar desprinse din ea, un caracter de un romantism sălbatic, care nu se mai iveşte până la vărsarea Timocului. Isvorul, unde am poposit în târzii ore de seară — luna lumina de mult, — şi ar fi dobândit numele său, care nu sună prea îmbietor, dela conducătorul sârb al războiului de guerila „Haiduk Veliko" care, în timpul războaielor de libertate, a umplut de groază aceste ţinuturi. Intr'adevăr, punctul unde este aşezată „Haiducica Ceşma" este cum nu se poate mai bine potrivit pentru atacuri piezişe. Nici astăzi n'au dispărut asemenea atacuri. De pe păretele nordic al scobiturii văii privesc căsuţele satului cerchez, rău famat, Albatina. Nu departe de el se înalţă o puternică culă. Ea asigură paza călătorului care cutreeră valea ce se lărgeşte mereu. Topolovniţa curge între înălţimi. Acestea deveneau tot mai joase în urma acţiunii erosive ale apei şi se micşorau pe măsură ce ne apropiem de marele sat Girca. Pădurile întâlnite în cale sunt tinere. Numai ici colo câte un viguros trunchi de stejar uitat amintea de furia populaţiei nepricepute şi neîndeajuns luminate împotriva pădurii, neocrotită nici de lege nici de vreun personal forestier.

Am zăbovit mai îndelung în diferitele puncte ale căii amintite. In afară de însemnările cartografice, cari cer mult timp, atenţiunea mi-a fost reţinută de industria casnică ivită sporadic, şi mai ales de frumoasa industrie ceramică din Boiniţa, împodobită cu ornamentaţii, care trădează evidente influenţe antice. Priveliştea dela „Haiducica Ceşma" mă îmbia s'o desenez.

In chipul acesta se făcu noaptea târziu, oricum o noapte înfrumuseţată de strălucirea stelelor şi de lumina lunii. Şi aşa târziu

am fost găzduiţi de ospitalierul cnez din Girca, un bărbat impunător şi inteligent: el este unul din cei mai bogaţi locuitori ai acestui sat prosper. Posedă vreo 400 de oi, numeroase vite şi cai, ogoare frumoase şi vii. Privind mobilierul din casă belşugul nu se vedea. In încăperi joase trăia omul acesta bogat cu familia sa, care cuprindea şi pe cei doi fii ai săi căsătoriţi şi pe copii foarte mulţi ai unuia dintr'înşii. Tuna şi fulgera împotriva celei de a doua noră, care, deşi măritată de câţiva ani, totuşi nu avea copii. Nu eram deloc lămurit pentru ce era certată o femeie tânără, drăguţă şi, după chip, sănătoasă. Sărmana plângea, căci după concepţia bulgară lipsa aceasta de copii era nenorocirea cea mai mare de care putea să fie lovită. Mie numai strâmtorarea casei îmi părea demnă de plâns. De aceea am preferat să-mi aşez culcuşul cât mai departe de casă, afară, în aer liber, pe acoperişul unui hambar.

Viul contrast dintre marea proprietate a moşierului şi lipsa celui mai modest confort în casa lui se explică uşor. Incă acum câţiva ani creştinul, mai ales bulgarul — elementul cel mai harnic al populaţiei, — se străduia să-şi ascundă roadele muncii sale de privirea pofticioasă a rasei stăpânitoare. Prea scurtă vreme a trecut de când sub presiunea continuă a Apusului european s'au schimbat lucrurile în bine, întrucât priveşte raporturile dintre creştini şi turc. Dacă nu s'au schimbat chiar cu totul s'au produs totuşi unele îmbunătăţiri. Şi cu toată această îmbunătăţire continuă a stărilor nenorocite din trecut, va mai trece multă vreme până când vor dispare cu totul urmele rămase în viaţa culturală şi în obiceiuri.

Biserica din Girca, clădită încă din anul 1854, care se vede până la Vidin, ne zugrăveşte în chip caracteristic starea de atunci şi de azi încă destul de tristă a raialelor. Biserica prin arhitectura ei, aminteşte de vechile biserici ale saşilor ardeleni, clădite ca să servească pentru apărare. Zidurile ei sunt masive, sprijinite pe pilaştrii susţinători, iar ferestrele seamănă mai curând cu nişte ochiuri pentru tras cu arma. Ele sunt foarte rare şi înguste. Fac impresia că cei ce le-au comandat sau constructorii ei s'au temut de vre-o reînviere a fanatismului musulman. Zece ani mai târziu, după publicarea Hatti-Humaiun-ului, s'a costruit în partea din faţă a bisericii un turn de lemn modest, de pe care sunetele de clopete ne-au întovărăşit în dimineaţa următoare, când am pornit călare prin valea Delensca-reca.

După ce am suit scurtă vreme în direcţia Nord-Est, am ajuns

jos într'o mică vale lăturalnică a râului Delenca, orientată dela Sud-Est spre Nord-Vest și după o oră am ajuns și în această vale. Pe înălțimile bine cultivate ale malului ei stâng au apărut destul de frumoasele localități Corocalina și Teanovce. Inălțimile apusene, între care curge Delena, sunt acoperite până la satul cu acelaș nume de o pădure tânără. La Hinova, râulețul ese pe câmpie și se împreunează pe povârnișul Vidinului cu Topolovița, care iese din defileu între Rianovce și Smârdan. Acesta din urmă curge foarte sinuos în jurul cordonului exterior de apărare al Vidinului și se varsă în Dunăre, lângă cel mai nordic fort al apărării lui exterioare. Mai bine decât pe toate hărțile publicate până la 1871, această regiune a Topoloviței a fost reprezentată pe harta lui Kieppert. Cu toată lipsa de detalii, harta lui Kieppert din 1853, nu păcătuește prin numeroase deplasări de fluvii și localități, așa cum apar pe harta mult mai nouă a lui von Scheda.

La Apus de Teanovce am atins punctul cel mai înalt al terasei deluroase, care se întinde în formă de semicerc dinspre Koilovo spre Florentin. Ei oferă o perspectivă întinsă, foarte favorabilă pentru fotografierea platoului, care coboară ușor spre Timoc. La Rakitnița și Gamzova acest platou este cultivat din loc în loc. Se plantează aci, în cea mai mare parte, porumb, având între știuleți pepeni și dovleci. Restul ogorului servește pentru pășune. Numeroase turme de vite însuflețesc ogorul și fântâni originale, în jurul cărora se grupează mici așezări păstorești ambulante, amintesc de imaginile pustei unguresti și întrerup binefăcător acea uniformitate prin care chiar câmpurile cele mai fertile obosesc ochiul călătorului.

Dela Teanovce am mers aproape neîntrerupt printre vii, care aparțin satelor îndepărtate Vurf și Novoselo, așezate pe Dunăre. Pretutindeni am întâlnit convoae de căruțe, împodobite cu foi de viță și încărcate cu tineret vesel. Ele se îndreptau sau veneau dinspre aceste sate. Prezența arendașilor turci pentru strângerea impozitului de zeciuială abia se simțea. Ea nu reușea să alunge buna dispoziție a raialelor[10]) care duceau acasă bogata recoltă a viilor. Și în genere mi s'a părut că aci, unde culele și acoperișurile de țiglă roșie a caselor din satele sârbești și a caraulelor de dincolo de Timoc se văd atât de aproape, oamenii au păstrat o ținută mult mai demnă.

10) raia, pl. raiale = supuși turci de altă origine (not. ed.)

Prin desele legături cu frații lor de sânge liberi din țările vecine ei aflau despre uneltirile pe care tinerii bulgari din Bucureşti le pregăteau la Dunăre împotriva rasei dominante din Balcani, prin mişcările de răsvrătire pe care le puneau la cale. Aveau în această privință felul lor de a privi lucrurile şi uneori acesta dobândea o involburare mai pronunțată. Pretutindeni străbătea nădejdea că se vor libera în curând de cătuşele, care stânjeneau orice avânt spiritual. „Să scăpăm numai de clerul grec, care ne suge şi de pletora de funcționari răi ai statului — bunul nostru padişah [11]) nu cunoaşte din păcate faptele lor ruşinoase — atunci vom lucra şi noi asemeni Sârbilor de dincolo, la desăvârşirea culturii noastre. Ştim că suntem oameni grosolani, fără ştiință de carte, dar de unde să luăm învățători buni pentru şcolile noastre? Nu-i pasă nici paşei [12]) nic Vlădicii, dacă avem sau nu învățător. Nici cea mai mică parte a impozitelor noastre nu e întrebuințată pentru asemenea scopuri. In schimb, dincolo, în Serbia, unde se plăteşte aşa de puțin principilor, guvernul ridică şcoli şi plăteşte pe profesori." Asemenea suspine şi altele de acelaş fel umblau în gura populației bulgare a Timocului şi din păcate nu erau decât foarte justificate.

Pe cât de puțin frumoasă era porțiunea de cale dela Bregova şi până la Dunăre, pe atât de încântătoare este valea sinuoasă, prin care curge fluviul dela cea dintâi caraulă bulgărească Tupan (aproape de Vrâşca-Ciuca) şi până aproape de Bregova. Culturi bogate, câmpii de porumb şi de grâu, grădini de fructe şi vii acoperă malul râului pretutindeni până la înălțimile depe cari numeroase sate bogate privesc vesele în jos. Clădiri noui costând câte 5000 de piaştri [13]) nu mai sunt aci o raritate. Valea Timocului unit, împărțită între Serbia şi Bulgaria, este în tot cazul unul din cele mai frumoase ținuturi ale ambelor țări. Cred că am un drept să judec acest lucru: căci lăsând la o parte drumurile mele la Zaicear şi Negotin, am cunoscut-o, în toamna anului 1870, în toată întinderea ei, întrucât am străbătut-o pe marginea malului bulgar. O privire pe harta mea arată multele sinuozități, pe care le face Timocul în cursul lui spre Dunăre. In multe locuri valea lui are o lărgime apreciabilă, aşa de pildă ca la Târna-Maşnița şi la Bratievaț, unicul sat locuit de Sârbi. Dincolo de acest sat, cele două

11) Padişah = sultan = împărat (not. ed.)
12) Paşă = guvernator (not. ed.)
13) Un piastru = 20 de bani (not. ed.)

terase ale malurilor se închid pe o distanţă de împuşcătură şi povârnişul cade aşa de repede spre partea bulgară, încât comunicaţia între Bratievaţ şi Graţco nu se poate face aci decât printr'o şosea foarte rea, aşezată pe culme. Priveliştea părţii acesteea a Timocului este cât se poate de plăcută. Aproape toate cele zece sate de pe partea bulgară şi cele mai multe de dincolo, din Serbia, sunt aşezate printre admirabile culturi de viţă de vie. Ele dau cunoscutul vin „Negotin" şi aşa numitele „pivniţe", cu acoperişurile lor roşii, privesc pretutindeni spse valea râului dintr'un învăliş de un verde proaspăt. Numai în unele locuri, unde irumpe stratul orizontal foarte bogat al pietrii de calcar de desupt, capra îşi păstrează dreptul ei şi găseşte hrană suculentă în tufişurile risipite. Însă, de îndată ce calci pe platoul cu totul neted, se întind la nesfârşit pereţii verzi ai unor păduri de stejar şi de fag, întrerupte din când în când de mci porţiuni de teren cultivat. Este nevoie de o mare cunoaştere a locului, pentru a nu pierde direcţiunea drumului ; căci din toate părţile duc încoace şi încolo drumuri primitive spre pădure, durate toate de opera de despădurire. Intr'unul din luminişurile sale largi, pe drumul dintre Graţco şi Halova, am ajuns, nu fără surprindere, la un fel de cetate, clădită de Aziz-paşa [14]), cu câţiva ani înainte, în formă de castel roman, cu turnuri rotunde la colţuri. Ea era destinată pazii hotarelor şi adăpostea în cuprinzătoarele ei caturi o companie de nizami [15]). Ea priveşte ameninţătoare spre dealurile cu profiluri nete Stol şi Miroci, care încheie foarte pitoresc peisagiul sârbesc.

Multele caraule şi forturi, pe care, în ultima vreme, Poarta [16]) le-a ridicat, împrejmuind cu ele Serbia şi Muntenegrul, sunt cea mai bună dovadă a puţinei încrederi pe care ea o acordă acestor vecini apropiaţi Numeroasele mici întărituri din jurul Muntenegrului, începând dela Sutorina şi până la lacul Scutari, servesc ca şi forturile din Morava, Drina, Toplice, Nişava şi Timoc, drept tot atâţia „ochi în ţară", care au misiunea să supravegheze cu grijă orice mişcare în cele două state tinere, animate de năzuinţa de a se ridica. Dar mă tem că albele caraule, aşezate sus, dela Vrşka-Ciuca, Manova, Tupan, precum şi fortul dela Ha-

14) Paşă = guvernator (not. ed.)
15) Nizami = soldaţi (not. ed.)
16) Poarta = guvernul turc. De obiceiu se zice Sublima-Poartă = cu Prezidenţia Consiliului, unde îşi avea sediul şi Marele-Vizir (not. ed.)

lova, care mi-au deschis priviri cuprinzătoare asupra văii Timocului, vor putea tot aşa de puţin să reziste valului furios al Sârbilor pe cât ar putea să reziste întăritura aşezată ceva mai la Sud dela Halova, a cărei apărare, cum am auzit, este încredinţată eroilor cerchezi ai Caucazului, din satul cu acelaş nume.

Imi pare cât se poate de important să pun într'o lumină mai vie, căci până acuma m'am ocupat de aceste chestiuni deseori, dar numai în chip superficial, scopurile politice pe cari Poarta le urmăreşte prin colonizarea cu Cerchezi şi prin acţiunea de atragere a multor mii de Tătari — această acţiune a precedat colonizării către teritoriile ei dela Dunăre — şi să vorbesc despre urmările importante pe cari le are, pentru Bulgaria, şi pentru raialele ei, întărirea elementului mahometan. Am de gând să închin următoarele două capitole acestei moderne migraţiuni ale popoarelor şi cauzelor cari au stat la baza ei.

Deşi am cutreerat terasa bulgară a Dunării între Lom şi Timok în toate sensurile, în toate anotimpurile şi în diferite stări de suflet, ea nu mi-a apărut niciodată mai frumoasă, ca la Halova, în acea seară care, la apusul ei, a aurit-o cu cele mai desfătătoare culori, mingea aceea de lumină. Am uitat de caraule, de Turci, de Sârbi şi Ţârnogorţi [17] la priveliştea minunatului, pacinicului ţinut străbătut de scânteetorul Timoc, până când ivirea amurgului m'a hotărît să plec.

Numaidecât, în anul următor, 1871, am revăzut-o iar, am studiat continuarea ei până la culmile Balcanului de pe Iantra şi m'am reîntors cu un material neaşteptat de mare. Publicarea lui rămâne rezervată volumului următor al operei mele. Să sperăm că-i va fi dat să izbutească de a o face cunoscută Europei, Bulgaria de mijloc şi de apus, mai mult decât a fost cazul până acum şi de a-i câştiga prieteni.

---

17) Ţârnogorţi = Muntenegreni (not. ed.)

ANEXĂ [1])

In vara anului 1871, călătoria mea de studii a fost consacrată Balcanului central şi occidental, precum şi întinselor teritorii ce se întind spre Nord şi Sud de acesta. Oricât de interesantă este prefaţa la această călătorie, adică drumul dela Viena la Vidin, de data aceasta i-am acordat mai puţină atenţie şi îmi permit şi aci să trec peste amănuntele istorice şi ale panoramei, deoarece am încercat să le descriu în lucrarea mea „Serbia" precum şi în primul volum al celei de faţă. In timp ce coboram porţiunea sârbo-română a Dunării, şi meditam, retras în cabină, asupra itinerariului călătoriei mele, toate gândurile îmi erau îndreptate către ţinutul acela muntos moesico-tracic ale cărui secrete nepătrunse mă atrăgeau magnetic de ani de zile.

La 17 Mai eram în vechiul oraş — paşalâc Vidin — unde trebuia să vie să mă găsească dragomanul meu la o oră fixată dinainte. Orientalul nu este însă niciodată punctual. In ultimul moment găsise că mai avea de regulat mai multe chestiuni urgente, astfel că am fost obligat să fac o pauză în acest oraş antipatic, pe care-l cunoşteam destul de bine. E drept că nu au lipsit nici de data aceasta plăcutele ore petrecute în casa vechiului meu prieten, domnul consul cavaler de Schultz şi nici acele elemente străine care transformă uneori într'un mod interesant aspectul societăţii Vidinului.

Am amintit încă în primul volum (pag. 239) unele dintre aceste figuri, altele merită să fie scoase aci din uitare, dacă nu din alt motiv, din acela că le revin adesea roluri foarte ciudate ca actori în marele joc al intrigilor din regiunile Dunării de Jos. Sub balconul scumpului meu amic şi gazdă se plimba de pildă un popă român din Transilvania, cu numele Draxin. Ce treabă avea acest urmaş al Daco-Romanilor, membru al clerului romano-unit, în Vidinul pravoslavnic-bulgar? Iată ce lucruri neverosimile şi totuşi adevărate am aflat din sursă bine informată:

Precum se ştie, politica statului maghiar în Banat şi Transilvania de multă vreme pune beţe în roată propagandei care tinde către unirea tuturor Românilor într'un mare stat Daco-Român. Acest popă Draxin se străduieşte însă din anul 1869 să atragă Valahii din jurul Vidinului, care locuesc între Dunăre şi Timoc *), în făgaşul mişcării naţionaliste pentru crearea unei Românii Mari. Aceasta nu o face încă din proprie iniţiativă, ci sub egida oficială a episcopului, de curând decedat, Pop Szilágyi din Oradea-Mare.

S'a mai încercat „catolicizarea" regiunei Vidinului, anume în timpul scurtei domnii ungare asupra terasei dunărene a Bulgariei de vest (1364). Dar convertirea, împlinită în parte cu forţa, nu a durat mai mult decât epoca ocupaţiei. Popa Draxin urma acum să reia încercarea în condiţii cu totul diferite.

Sub pretextul de a convinge pe „schismaticii" valahi, aparţinând

1) Vol. II, cap. I. „Prin Vidin în oraşul de reşedinţă Rusciuc ; un apostol român-unit din Ungaria." (Popa Draxin).

*) Vol. I, pag. 276, 282.

ritului răsăritean, să se unească cu Roma, el răspândi o proclamație cu un conținut extrem de ciudat, care accentua nobila înrudire cu Francezii, Italienii, Spaniolii, Portughezii precum și cu Românii de dincolo de Dunăre și le promitea protecția pe atunci atot-puternicului împărat Napoleon, precum și a altor potentații latini. Despre împăratul Austriei și rege al Ungariei, sub al cărui sceptru numeroși Valahi tind către o cultură superioară, nu putea fi descoperit niciun cuvânt în acea proclamație bombastic stilizată. Cu toate acestea, acel misionar solicita sprijinul material al Austro-Ungariei și ocupa consulatul ei, aproape fără întrerupere, cu aplanarea certurilor provocate de lipsa lui de tact.

Precum se știe, în Orient se încrucișează cele mai variate tendințe ale statelor din afară. Eram aci în fața unei acțiuni pe care aș fi înțeles-o dacă ar fi fost pusă în scenă de mitropolitul din București ; considerând însă scopul celui ce l'a trimis, persoana celui trimis și mijloacele folosite, treaba aceasta mi se părea greu de înțeles. Numai neștiința grosolană a stărilor din răsărit putea să primească, împotriva interesului propriului stat, ca multe mii de suflete să fie hrănite cu spiritul românismului și ca, pe de altă parte, prin intervenția consulatului cezaro-craiesc în favoarea unei propagande complet lipsite de tact, insultătoare pentru biserica greco-orientală, să se creeze o turburare între Austria de o parte și majoritatea populației — Bulgarii și cu clerul lor — de altă parte! Ce-i păsa însă episcopului „romano-unit" din Oradea-Mare, că din această pricină, confratele său „schismatic", arhiepiscopul Vidinului (actualmente primul Exarh al Bulgarilor) a uitat să facă consulului austro-ungar vizita de rigoare la numirea sa și că majoritatea celor mai distinși notabili „schismatici" ai orașulu în acel timp se dădeau în lături de la ori ce legături cu consulul cezaro-crăiesc ! Lucru de înțeles : întâi biserica, apoi statul !

Și cum arăta misionarul pe care l-a trimes episcopul Pop Szilágyi să muncească în via Domnului ? Un popă de cea mai neștiutoare speță, care cunoscând altă limbă decât cea valahă, nu era în stare să se înțeleagă nici cu propriul său consul fără ajutorul tâlmaciului, cu atât mai puțin cu autoritățile turce sau bulgare. Fiul său, tot atât de onorabil și care părea să-l ajute ca învățător, precum auzeam, fusese scos din slujbă fără voia sa pe mai multe luni. El aștepta în cazematele Vidinului să se pronunțe sentința în privința unei omucideri pe care o săvârșise trăgând neîndemânatec mai multe focuri de pistol, întru preamărirea Domnului, cu prilejul sfințirii unui loc destinat ridicării unei biserici catolice !

Dela asemenea oameni nu se putea spera desigur o propagandă religioasă cu arme spirituale. Intrucât subtilitățile care au dus la schisma, îngăduințele pe care mai târziu Roma le-a făcut membrilor bisericii orientale numai pentru a-i aduce, cel puțin nominal, să recunoască primatul papei rămăseseră de bună seamă necunoscute domnilor Draxin tatăl și fiul; ei căutară să lucreze prin mijloace mai realiste, dar și prin aceasta, din pricina c'au depășit măsura, nu și-au ajuns deloc scopul. Era lesne să se promită celor ce se vor uni cu Roma, că vor fi scutiți de impozite, stola și alte dări. Când însă taxidarii [1]) turci le încasară zeciuiala ca și în trecut, iar popa Draxin, care fusese trimis de prea onoratul episcop de Oradia-Mare aproape fără mijloace, începu să ia bani cu împrumut dela comunitățile rurale ale neofiților, rândurile războtezaților se răriră din zi în zi și numărul lor scăzu repede dela mai multe mii la câteva sute ; dar nici acest număr nu avea mult de rezistat contra propagandei rusești, dotate cu bogate mijloace de acțiune !

Intr'adevăr, banii care au fost trimiși mai târziu din Austro-Ungaria din mai multe părți, în urma plângerilor făcute de popa Draxin, ar fi putut ușor avea o mai bună întrebuințare decât cumpărarea neîndemânatecă a unui loc pentru ridicarea unei biserici, a cărei clădire însă guvernatorul Turc după aceea, sub cuvânt că dăunează apărării țării, a oprit-o.

Deslegarea acestei chestiuni, apoi a aceleia a datoriilor făcute de misionar și neplătite și în fine omuciderea făcută de fiul domnului popă Draxin —

1) Taxidari = birnici, (not. ed.)

care era înfățișată de dușmani ca omucidere cu voință — au făcut ca consulul cezaro-crăiesc să-și piardă mult din timpul său prețios, pe care l-ar fi putut folosi în chip mai înțelept, pentru prosperarea negoțului austriac.

Vedem din păcate aci una din acele fapte în care, cu toate învățămintele, mai noui și mai vechi, ne arată cum se risipesc banii și puterea austriacă, de pomană, din pricina totalei necunoașteri a stărilor etnografice și religioase din Orient, și astfel în mod cu totul nefolositor, s'a lucrat numai și numai pentru Țarul Rusiei.

Istorisesc aci doar un fapt, fără să adaog sfaturi politice. Doresc numai să amintesc aci oamenilor de stat, care lucrează cu mijloace calice și tipicare ale școalei vechi, opinia pe care am mărturisit-o în primul volum (pag. 143), că momentul de a lucra prin misiuni romano-catolice în regiunile Dunării de Jos, a trecut de mult.

In anul 1860, când oprimarea poporului bulgar prin clerul grec, care-i era străin din punct de vedere național, depășind orice natură, a dus la o profundă opoziție împotriva patriarhului constantinopolitan : în acel moment o acțiune comună a Austriei, Franței și Italiei, cu mijloace corespunzătoare importanței scopului, ar fi putut probabil obține rezultate, care ar fi stânjenit serios activitatea politică a Rusiei în regiunile Dunării de Jos. Conducătorii statului austriac erau însă atunci prea preocupați de litigiile italo-polono-germane, iar evenimentele anului 1866 au îndepărtat atenția lor și mai mult dela evenimentele din Orient și conflictul religios bulgaro-grec, după ce trecu prin mai multe faze, se termină prin recunoașterea exarhatului bulgar, fără ca numărul bulgarilor romano-uniți să fie crescut simțitor.

Sarcina de a spori artificial această infimă minoritate în dauna marei majorități, care face parte din biserica orientală, ar putea să fie lăsată fără regret în seama exclusivă a Romei, cu atât mai mult, cu cât în ultimele decenii de regim constituțional în toată Europa Centrală precum și în Austro-Ungaria, s'a maturizat principiul că statul nu este chemat să deslege atribuțiile unei biserici, oricare ar fi ea. Acest principiu ar trebui în consecință să-și găsească în fine aplicarea și la misiunile a la Draxin, atât de compromițătoare pentru Austro-Ungaria. Toate părțile și mai ales statul nu ar avea de sigur decât de câștigat din această abținere, iar consulii austro-unguri nu vor vărsa nicio lacrimă în cazul când vor dispărea aceste certuri clericale care le-au dat atât de mult de lucru.

Dr. G. WEIGAND

ROMÂNII ȘI AROMÂNII
IN BULGARIA

TRADUCERE DIN LIMBA GERMANĂ DE

L. L.

Dr. G. Weigand, Rumänen und Arumunen in Bulgarien. in Dreizehnter Jahresbericht des Instituts fur Romänisches seminar zu Leipzig, 1900, cu 4 fotografii afară din text.

Nr. 1 — Casă românească de țară, la Gârți (Vidin)

Nr. 2 — Familie de Români din Cutova (Vidin)

Dr. G. Weigand, Românii și Aromânii în Bulgaria.

CĂLĂTORIE PRIN BULGARIA

DELA VIDIN LA SOFIA

de Dr. G. Weigand

I.

Aveam de mulţi ani dorinţa de a cunoaşte mai de aproape Bulgaria, deoarece o călătorie făcută cu trenul, la 1897, prin răsăritul ţării, ca şi vizita mea în ţinutul Vidin, din 1898, despre care am făcut comunicări în „Jahresbericht des Instituts für Rumänisches sprache zu Leipzig", n'au făcut decât să-mi stârnească această dorinţă. Ceeace mă interesa mai ales era de a cunoaşte ţara şi oamenii : de a mă familiariza cu limba bulgară vorbită şi apoi de a cerceta pe Românii aşezaţi dealungul Dunării, ca şi pe Aromânii cari trăiesc răspândiţi în interiorul ţării şi la graniţa turcească, şi, eventual, de a descoperi urma de aşezări vechi. Majoritatea materialului găsit, privind pe Români şi pe Aromâni [1]), este cuprins în cele ce urmează, iar restul, privind linguistica referitoare la Daco-Români şi Bulgari, va fi publicat cu altă ocazie.

Am părăsit oraşul Leipzig la 1 August, în tovărăşia elevului meu, Dl. Michov, din Târnovo (Bulgaria) şi după un popas de 2 zile am ajuns în munţii Tatrei, în satele româneşti din câmpiile Debreţinului, pe care le-am vizitat pentru completarea studiilor mele privind dialectul daco-român. Am mers apoi cu trenul, şi, deseori, pe jos, prin ţinutul Crişului Negru, după Brad, pe Crişul Alb, spre Deva pe Mureş, apoi la Hunedoara, Haţeg, Petroşani şi am ajuns la graniţa românească, primit şi găzduit pretutindeni de prieteni români. Drumul până la graniţa românească l-am făcut cu trăsura, de unde am coborât Valea Jiului prin trecătoarea Vulcan ajungând la mânăstirea Lainici, noaptea. Aci am fost nevoiţi

---

1) Partea privitoare la Aromâni, nu se publică în această lucrare. (n. ed.)

—puţinele odăi fiind ocupate—să dormim pe scândurile unui pridvor. Nici de mâncare n'am putut căpăta nimic, singura gustare ce ne-a oferit-o stareţul fiind un ulciorul cu apă. Desigur, dacă vii pe jos, acoperit de praf şi de sudoare, ca noi, adesea ţi se poate întâmpla să fii luat drept vagabond şi tratat ca atare. Pe la 5 dimineaţa am părăsit acest adăpost neprietenos.

Valea, oricât ar fi ea de frumoasă, cu timpul oboseşte pe drumeţ. Deaceea am fost bucuroşi că am ajuns la Bumbeşti, aşezat la ieşirea din trecătoare, unde am fost despăgubiţi de masa ce ne-a lipsit în ajun, printr'un prânz bogat, oferit de fiii prof. Dumitrescu, bine cunoscut în România. Seara am poposit la Tg. Jiu, un orăşel curat şi plăcut şi a doua zi seara am ajuns la Calafat. Pe la 11 noaptea — tocmai ne culcasem — când ne-am pomenit deşteptaţi din somn, prin bătăi în uşe, de un sergent, care a venit să ne poftească în mijlocul nopţii la poliţie. L-am rugat însă să revină a doua zi dimineaţa. La ora 6 sergentul a revenit şi ne conduse la poliţie unde comisarul, pe un ton răstit, ne reproşă că n'am executat ordinul ce ne transmisese prin sergent. Când însă acest „boier" se convinse că nu eram periculoşi şi că putem chiar dovedi acest lucru prin scrisorile de recomandaţie ce le avem din partea Ministerului, cam ruşinat, ne-a lăsat să plecăm însă fără să-şi ceară scuze. Un vaporaş ne duse repede la Vidin. Aşa dar, după un drum de 14 zile, foarte instructiv pentru tovarăşul meu de drum, în ziua de 15 August am ajuns în Bulgaria. Prima zi a fost rezervată pentru odihnă şi vizitarea oraşului, care, dacă vii din Calafat, are o înfăţişare orientală. Calafatul faţă de Vidin pare foarte modern, aproape elegant. La Vidin, pavajul este în parte îngrozitor ; prăvăliile şi atelierele se află pe jumătate sub cerul liber. Pe străzi mişună un furnicar de Bulgari, Turci, Români, Ţigani şi Albanezi. Totuşi casele au o înfăţişare europeană, pentrucă oraşul are trotuare şi este luminat. Numai vechea cetate, cu populaţia ei curat turcească, s'a păstrat întreagă. In labirintul de ulicioare înguste, încadrate de ziduri înalte, ici colea descoperi o intrare care duce spre o cafenea sau spre o ospătărie de vară, unde, pe o masă şchioapă şi nişte scaune la fel, se poate căpăta o cafea, un şerbet şi chiar o bere indigenă, la preţuri modeste. După masa de seară luată la Hotelul Franz, unde am găsit un adăpost foarte bun, fiind recunoscuţi de locuitori — veniră să mă vadă Prefectul, Primarul, avocaţii şi profesorii din localitate. Dl. Kotabanoff a

fost cu mine foarte îndatoritor. El s'a oferit să ne conducă, a doua zi, cu trăsura, la Gărşi un sătuleţ unde se vorbeşte o limbă pestriţă. Aci am studiat dialectele: bulgar şi român. A doua zi, dl. Cabaciev, inspectorul regional şcolar, mă însoţi la Cumbair, Cherimbec, Şeif şi Cutova, un sat pur românesc, unde am rămas 5 ore ca să fac studii. Mă interesau, mai mult chiar decât limba— portul, îmbrăcămintea, arhitectura caselor, viaţa, condiţiile de trai, ca şi situaţia culturală şi politică a acestor Români. Cu prilejul vizitării mai multor case româneşti, în diferite sate, am putut să-mi dau seama că locuitorii se simţeau foarte bine în noua lor patrie, pe care o schimbaseră cu cea veche, abia acum 100 de ani. Aci pământul este bun şi locuitorii au din belşug de toate. Casele lor atât în exterior cât în interior arată că locuitorii lor au o anumită bună stare. (Foto No. 1). Fiecare ţăran este proprietar şi toţi se bucură de aceleaşi drepturi ca şi Bulgarii. In şcoli se predă limba românească; elevii însă învaţă cu plăcere şi bulgăreşte, fiindcă au nevoie de această limbă. In părţile mărginaşe ale regiunii linguistice româneşti, cu sate în care se vorbesc mai multe limbi, limba românească se pierde, nu însă şi în satele mari pur româneşti din regiunea linguistică compact românească. Guvernul bulgar, nu face nimic pentru a grăbi procesul de asimilare, şi aceasta este cel mai bun mijloc pentru a avea cetăţeni mulţumiţi. Timiditatea şi umilinţa, care se vede adeseaori la ţăranii români din Regat, în raporturile lor cu autorităţile, aici a fost înlocută printr'o conştiinţă de sine îmbucurătoare. Ar fi cea mai mare prostie să credem că între ţăranul român şi cel bulgar ar exista diferenţe de caracter congenitale, întemeiate pe diferenţa de rasă. Condiţii sociale egale dau naştere la trăsături de caracter identice. Aceasta se poate observa lămurit la locuitorii dela Sud de Dunăre. In două trei generaţii aceştia au adoptat cu desăvârşire caracterul Bulgarilor, ca şi unele semne exterioare, cum ar fi de pildă portul (Fotog. No. 2) care, cel puţin, la bărbaţi se deosebeşte foarte puţin; numele de familie, felul de construcţie al caselor, felul de muncă al pământului, gătirea bucatelor, etc., pe care le-au adoptat dela Bulgari şi n'au nemerit-o prost. Dacă, în multe privinţe, oraşele româneşti sunt cu mult superioare celor bulgăreşti, chestiunea se prezintă invers în ceeace priveşte satele — şi aceasta nu este valabil numai pentru regiunea mai bogată aşezată pe Dunăre, ci chiar şi pentru satele bulgă-

rești dela munte — din Balcani — în comparație cu cele românești din Carpați. Acoperișuri de paie și stuf nu se mai găsesc, fiind toate fără excepție făcute din țiglă. Pereții sunt construiți din împletituri de nuiele, acoperite cu lut și de multeori văruite. Odăile de locuit deobiceiu sunt în număr de trei : o încăpere unde se gătește și care deobiceiu servește și de locuit ; o odaie de iarnă și una de vară. In afară de aceasta, în fața casei se mai află și un pridvor acoperit, sau o tindă după modul bulgăresc. Deasemenea, în casele țărănești de aici, se găsește și pivnița care la cele din România lipsește. Chiar dacă tipul bulgăresc la unii indivizi se poate diferenția de cel românesc, (care are fața ovală și corpul svelt, în comparație cu fața mai mult rotundă și forma corpului lată, mai greoaie, a bulgăroaicelor) această diferențiere totuși deobiceiu este atât de neînsemnată încât nici cel mai bun cunoscător nu poate distinge cărei naționalități comparativ aparține unul sau celălalt individ, cu atât mai mult, cu cât tipul brun al Românului, care contrastează atât de mult cu cel maghiar sau german, aici este tot atât de des întâlnit printre Bulgari ca și printre Români. Când este vorba însă de Aromâni, atunci nu ne putem înșela.

Aici, în Cutova, am întâlnit pe primul Aromân. Era un căldărar din Crușova, de lângă Monastir, al cărui tată era originar din Șipișca, în Albania. Era atât de fericit să poată vorbi cu mine în dialectul său matern, încât nu s'a liniștit până ce nu m'a dus la dânsul spre a mă cinsti cu o cafea. Dela Cutova, m'am dus la Inova și la Smârdan, unde se află un monument românesc modest, ridicat în amintirea eroilor români căzuți în asaltul redutei din apropiere, (1877). Intrucât, pe celelalte sate le cunoșteam din trecuta mea călătorie, iar satele românești se ivesc abia în josul Dunării, după Lom-Palanca, am putut părăsi ținutul călătorind cu diligența, timp de 8 ore, pe un drum nu tocmai bun, până la Belogradcic care este așezat pe coasta muntelui, într'o poziție minunată. După ce am terminat aci studiile mele dialectale, a doua zi am coborât printr'un defileu de stânci conglomerat, foarte pitorești, care îți amintesc de ținutul Calabaca, din Tesalia, cu mănăstirile lui (Meteoriții). Apoi m'am îndreptat spre Răsărit, spre satul Dolni-Lom, unde am poposit pentru masa de amiază. De aci încolo drumul era atât de prost încât numai puteam călători spre Prevala, până unde închiriasem trăsura. De aci am coborât — întrucât era de vreme — mer-

gând pe jos, spre valea înverzită Ogost. Nu plouase de trei luni. In Ungaria şi în România era secetă. Lângă Debreţin, ţăranii araseră câmpul fără să fi ridicat recolta. Aici însă ţăranii printr'o înţeleaptă întrebuinţare a apelor pâraelor de munte, au izbutit să menţină ţinutul într'o stare de umiditate. In grădinărie, Turcii au fost dascălii Bulgarilor, dar aceştia din urmă, nu numai că i-au ajuns pe Turci, dar i-au şi întrecut. Peste tot se văd canale de irigaţie cu apă curgătoare şi acolo unde apa nu se poate aduce prin căderi naturale, oamenii se ajută cu puţuri construite foarte primitiv, făcute de mâna lor, care, totuşi, corespund scopului şi sunt puse în mişcare cu ajutorul unui măgar, unei vaci sau unui cal.

Am luat hotărârea să înoptăm la Mitrofţi. Hanul nu avea decât o încăpere cu două paturi, şi aceasta ocupată de un preot bătrân. Kmet-ul [2]), căruia i-am arătat scrisoarea de recomandaţie din partea Ministerului rugă pe bătrân să doarmă o noapte, pe jos, în crâşmă. Binevoitor el primi spunând că noi ca drumeţi avem mai mare nevoie de odihnă, decât dânsul om bătrân, care jumătate din noapte tot ş'o petrece în rugăciune. Noi am primit cu mulţumire, dar de somn nu putea fi vorbă — deşi eram frânţi de oboseală — din pricina insectelor târâtoare şi săritoare.

In ceeace priveşte murdăria şi insectele, hanurile din Bulgaria sunt la fel cu cele din România şi nu cred ca vreuna din aceste ţări să fie, în această privinţă, mai înaintată decât cealaltă. In schimb în casele locuitorilor din oraşe se observă dorinţa de curăţenie şi de înfrumuseţare a căminului. A doua zi de dimineaţă când ne-am sculat, la ora 5, hangiul, la plecare, n'a vrut să primească plată pentru odaie, iar la ieşirea din sat un ţăran care era in pragul casei, pe motivul că suntem „drumeţi", ne-a oferit câte un rachiu. După ce, mulţumindu-i, am refuzat cinstea, el ne-a oferit, de astădată, ca să le mâncăm pe drum, nişte pere la fel cu renglotele, de o formă cum nu văzusem până atunci.

Primul popos l-am făcut pentru a studia dialectul din Cerofţi. La ora prânzului am poposit lângă o moară unde ne-am scăldat şi ne-am astâmpărat foamea cu o găină pe care o luasem cu noi din ajun. In aceeaşi zi, eram în 20 August — am ajuns

2) Kmet = primar (not. ed.)

la Jirofți, unde, spre norocul nostru, am găsit o căruță care până seara ne-a dus la Bercovița, un orășel așezat la poalele Balcanului împădurit. Chiar dacă găzduirea la hotelul „Balcan" nu era prea bună, totuși aveam unde să ne rezemăm capul și am găsit mâncare din belșug. Populația orășelului este bulgărească și turcească, sunt însă și câțiva Armeni și Evrei spanioli și chiar 5 familii de Aromâni stabiliți de curând. Am avut astfel prilejul de a nota denumirile aromâne pentru războiul de țesut. Aceste denumiri însă sunt foarte mult amestecate și cu denumiri luate de la Bulgari.

De aici încolo n'am mai urmat drumul care peste trecătoarea din munții Balcani duce la Sofia, ci ne-am îndreptat tot spre Vârșeț, o localitate balneară renumită în Bulgaria, cu două isvoare termale de 36 și 39°, cari se zice că ar fi foarte bune împotriva reumatismului. Am călătorit într'acolo dela 4 la 8 după amiază și cum am ajuns am dat peste o mulțime atât de mare încât cu multă greutate am putut găsi un adăpost: o odaie mizeră de 2,5 mp. lungime și 2 m. lățime, fără nici un confort, nici măcar un lighean, așa încât trebuia să ne spălăm în pârâul din apropiere, și să plătim pentru această maghernță 2 franci! Puținele case, primitive, care se intitulează „Hotel" erau atât de înțesate cu vizitatori, încât îți dădeau impresia unor faguri de albine. Este de neînțeles cum puteau rezista oamenii săptămâni întregi, într'o asemenea strâmtoare. Nu există grădini publice sau locuri de plimbare. Nimic asemănător. Cârciumile și cafenelele sunt atât de rudimentar construite încât nimeni nu poate sta înăuntru pe timp de ploaie. Sunt făcute numai pentru vară. Mâncarea este în general foarte eftină, ca pretutindeni în Bulgaria. O mâncare cu carne costă 20 stotinți [3]) (16 Pf.) o supă 10 st; ½ litru de vin 20 st. Seara am făcut câte o baie pentru care am plătit de câte 20 st., iar pentru un cearceaf am mai plătit câte 20 st. De obiceiu însă oamenii vin cu cearceaful de acasă. Bulgarii sunt foarte nepretențioși, înainte de toate totul trebue să fie ieftin. Ei nu au boieri, deci n'au în stațiunile balneare nici lux, și poporul, adică țăranii, alături de meșteșugari și de funcționari, este reprezentat în număr mare. Ce deosebire — ca dela cer la pământ — față cu o stațiune balneară românească, cum ar fi Slă-

3) 1 stotnică = 1 centimă (not. ed.)

nicul Moldovei, care, deşi e situat, izolat, într'o vale a Carpaţilor, are palasuri, vile cochete, promenade îngrijite şi, bineînţeles, preţuri corespunzătoare.

A doua zi era încă întuneric, când am fost deşteptaţi din somn de un clopoţel însoţit de strigătul: „Bania za mâje“ [4]). Aceasta deoarece rândul la fiecare două ore se schimbă în sensul că bărbaţii şi femeile fac baie alternativ. Bărbaţii încep dela 4 dimineaţa, căci fiind numai două cabine, altfel n'ar putea să vină la rând toată lumea. La 6 dimineaţa, în tovărăşia unui Evreu spaniol, am pornit spre Vraţa, unde am ajuns în timpul prânzului. Aci am luat masa la hotel „Europa“, după care am plecat spre Mezdra. Tânărul meu tovarăş de drum, luă trenul de noapte spre Târnovo pentru a se recreia de oboseala celor trei săptămâni de călătorie, care îl obosiseră, cu atât mai mult cu cât îşi stricase stomacul. Eu am mai rămas la Mezdra încă o zi şi am stat la hangiul aromân, Arghir Dubo, din Gobeş (un al doilea Aromân ţine un han la gară). Aci am strâns informaţii asupra Aromânilor şi Românilor şi am făcut studii de dialect aromân şi bulgar şi după aceea am plecat cu trenul trecând prin pitoreştile defileuri ale Iskerului spre Sofia unde am rămas până la 30 August, ocupându-mă în mod special cu studii linguistice şi etnografice. Nu este nevoe să menţionez că aci am fost primit foarte prietenos şi am avut sprijinul reprezentantului german, Freiherr von Falkenhausen, precum şi a consulului român, Dl. Mişu. Deasemeni am avut bucuria de a cunoaşte personal pe profesorul Şişmanov, acum, Ministru al Instrucţiunii Publice în Bulgaria, precum şi pe Dl. Miletici.

---

4) Baie pentru bărbaţi (not. ed.)

II.

RASPANDIREA DACO-ROMANILOR IN BULGARIA

In timpul când în buletinul VII pag. 12 şi urm. şi în buletinul VIII pag. 252 şi urm. scriam asupra populaţiei bulgăreşti, cunoşteam numai comunele ţinutului Vidin, pe când în ceeace priveşte satele aşezate dealungul Dunării, îmi culesesem informaţiile pe malul românesc opus, care, din această cauză, bine înţeles, erau necomplete şi neprecise. Intrucât, între timp, am vizitat şi aceste sate, am cunoscut locuitorii lor, şi, în afară de aceasta, am avut la dispoziţie şi rezultatele recensământului din 1900, acuma am putinţa de-a face o recapitulare mai completă decât atunci : Din „Résultats du recensement de la population", am utilizat partea III-a, districtul Vidin, partea IV-a districtul Vraţa, şi partea VII-a, districtul Plevna, în care este vorba, în primul rând, de plăşile : Vidin, Kula, Rahova şi Nicopol, deoarece acolo se găseşte o populaţie rurală românească numeroasă. In districtul Vraţa populaţia românească pătrunde, deşi sub forma de mici colonii, în satele bulgăreşti până departe spre Sud, în imediata apropiere de oraşul Vraţa, deci nu este chiar aşa de nejustificat ţinutul românesc ce se aflǎ indicat pe harta lui Lejean, cu toate că numărul Românilor, în comunele Liliace, Marmoren şi Vâlbeşniţa, este destul de mic. Este interesant faptul că în Marmoren şi Liliace s'au întâlnit colonişti veniţi dela Nord, cu Aromâni, veniţi din Sud. Cât de mare a fost, în ultimul timp, imigrarea românească se poate vedea din faptul că din totalul de 86.000 [5]) Români,

---

5) D. Consul Mişu din Sofia a fost atât de binevoitor să însărcineze pe cineva să culeagă pentru mine datele de mai sus. Datorez amabilităţii domnului ministru Şişmanof statistica cu privire la Plevna şi Vraţa, iar cea a Vidinului, prefectului respectiv.

11.708 sunt născuţi în România, din care însă numai 1.409 sunt cetăţeni români. In ultimul timp imigraţia română, care a fost stimulată prin acordarea de pământ, a devenit, pentru Bulgari, ceva mai incomodă, deaceea au început să-i pună piedici.

Românii cari locuiesc la ţară, bine înţeles, sunt agricultori care în noua lor patrie, se simt destul de bine. Nu e de mirare. Starea lor materială, de cele mai multe ori, în comparaţie cu condiţiile apăsătoare în cari erau obligaţi să trăiască în România, este de cele mai multe ori bună. Casele frumoase şi curţile mari lasă să se întrevadă o anumită bună stare. Desigur că mai sunt destule bordeie [6]), atât la Români, cât şi la Bulgari, ca d. p. în satul bulgăresc Lukovit, pe Isker, unde trei pătrimi din case sunt bordeie dar ele nu sunt locuinţe aşa de proaste, cum ne-am putea închipui. In tot cazul ele nu sunt o dovadă de sărăcie. Felul de viaţă, moravurile, obiceiurile şi religia la ambele popoare sunt identice : la aceasta se mai adaugă identitatea de spirit de care sunt dominate cele două limbi, precum şi marele număr de cuvinte comune, aşa că nu trebuie să ne mirăm dacă în comunele cu populaţie mixtă, Românii învaţă uşor limba bulgară şi încetul cu încetul, se asimilează. Numai acolo unde Românii formează o majoritate mare, sau unde locuiesc în massă omogenă, cum ar fi d. p. în jud. Vidin, ei îşi păstrează limba. La Români preocupări naţoinale n'am putut observa, cum, de altfel, nu era de aşteptat din partea unei populaţii rurale, a cărei unică preocupare este îndreptată spre împlinirea nevoilor ei materiale. Plîngeri despre nedreptăţi din partea administraţiei sau samavolnicii din partea funcţionarilor de stat, nu mi-au fost aduse la cunoştinţă, deşi am pus deadreptul întrebări în acest sens. Din amândouă părţile oamenii sunt mulţumiţi.

Epoca imigraţiei este — după cum am arătat — în unele localităţi, foarte diferită. Imigraţia a început în secolul XVIII [7]), (făcând abstracţie de cazuri izolate din secolele trecute) ; ea a devenit foarte puternică după introducerea Regulamentului Organic, deci pe la 1830, şi de atunci durează fără întrerupere, aşa încât nu există judeţ în care să nu fie colonişti români. Cea mai

6) Bordeie sunt nişte colibe îngropate în pământ, despre care am vorbit în Globus, vol. 78, pag. 119 ; tot acolo se găsesc şi ilustraţiile respective.

7) *Cf. Jireciek* Fürstentum Bulgarien, p. 116.

puternică imigrație ne-o dă Vidinul (40.000 s.), Vrața 13.000 s.), Plevna (10.000 c.) și bine înțeles cea mai slabă este în județele dela Sud de Balcani, unde dimpotrivă mai bine reprezentați sunt Aromânii.

Urmează coloniile românești după județe (ocrâg), după plăși (ocolia), în ordine alfabetică. Scrisul cu litere latine este cel obișnuit numai pentru ъ, ѫ am intrebuințat pe *ă*, iar pentru ѣ am întrebuințat pe *ea*, luându-mă după ortografia românească

I. JUDEȚUL VIDIN

a) *Plasa Vidin*

Vidinul din cei 15.791 locuitori are 9421 Bulgari, 2.184 Turci, 1.780 Evrei, 958 Români, 765 Țigani, peste 100 Germani și alții. In zilele de târg sunt o mulțime de Români în oraș.

Balevo vezi mai jos Breagovo.

Breagovo sau Balevo, comună mare înstărită, 30 km. la Nord-Vest de Vidin pe Timoc, cu 4.503 Români și 161 Bulgari, din cari jumătate folosesc în casă limba românească.

Deleina, comună românească, 20 km. Vest de Vidin, cu 654 locuitori.

Florentin, sat românesc înstărit, cu 747 locuitori, aparține comunei Negovanofți.

Gânzovo, comună românească, 15 km. Nord-Vest de Vidin, cu 1.770 locuitori.

Gărci, comună, 10 km. Vest de Vidin, cu 2.053 locuitori Bulgari și 210 Români, cari tind spre bulgarizare.

Gomotar sau Gomotarți, comună românească, 12 km. Nord de Vidin pe Dunăre, cu 1.400 locuitori.

Halvagi sat românesc cu 666 locuitori, Sud-Vest de comuna Ciungrus, care la rândul ei se găsește la 10 km. de Vidin.

Iasen, sat românesc 648 locuitori ținând de Negovanofți.

Kalenik, sat românesc cu 603 locuitori, ținând de comuna Gărci.

Kapitanofți, comună românească foarte aproape de Vidin cu 1.244 locuitori.

Kirim-bei, comună românească în fața Porților dela Vidin, cu 1.687 locuitori.

Koilovo, sat românesc cu 697 locuitori ținând de comuna Rakitința pe Timoc având păduri și vii.

Kosava, comună românească la 15 km. Nord-Est de Vidin pe Dunăre, cu 946 locuitori.

Kosovo, sat românesc la 5 km. Nord de Deleina, de care și ține, cu 629 locuitori.

Coșava, comună românească la 15 Km. Nord-Est de Vidin pe Dunăre, cu 946 locuitori.

Kutovo, comună înstărită românească la 10 km. Vest de Vidin, în apropierea Dunării cu 1051 locuitori.

Molalia, sat românesc cu 641 locuitori aparținând comunei Gărci.

Negovanofți, comună românească cu 1.050 locuitori, la 10 km. Nord de Vidin.

Novo-Selo, districtul Vidin, situat pe Dunăre, are o populație mixtă, al cărui nucleu este format din Sârbi imigrați, la care s'au adăugat Bulgari din diverse regiuni ca și Români : s'a desvoltat acolo un dialect slav foarte curios cu caracter românesc, însă caracterul de bază a rămas totuși sârbesc nu bulgăresc, după cum am putut să mă conving la Vidin. Statistica indică 3.675 Bulgari și 19 Români, însă după informațiile mele ar trebui să fie mai mulți.

Rakitința, comună mixtă în apropiere de Timoc, la Sud de Breagovo, cu 914 locuitori Români și 201 Bulgari.

Racovița, sat românesc între Breagovo și Vârf, cu 394 locuitori.

Slanotârn, sat românesc cu 799 locuitori ținând de comuna Kutovo.

Șef, sat românesc cu 739 locuitori ținând de comuna Kutovo.

Tianofți, sat românesc cu 381 locuitori ținând de comuna Gănzovo.

Vârf, comună frumoasă românească pe Dunăre la 20 km. Nord-Vest de Vidin, cu 1.976 locuitori.

b) *Plasa Kula*

Boriloveț, sat românesc la 31 km. Vest de Vidin, cu 611 locuitori ținând de comuna Sisenci.

Boșniak, sat românesc cu 253 locuitori, aparține comunei Car-Petrovo.

Cernomaşniţa, comună românească cu 707 locuitori pe Timoc, 26 km. Vest de Vidin.

Funden, vezi Rabrovo.

Golemi-Jascnovet, sat românesc cu 1.070 locuitori aparţinând comunei Şipcovo.

Gradskof, comună românească cu 1.370 locuitori pe Timoc exact la 40 km. Vest de Vidin.

Halovo, comună românească la 6 km Sud de Gradskof, în apropierea Timocului, cu 1.266 locuitori ; este cea mai sudică comună românească din districtul Vidin.

Mali-Jasnoveţ, sat românesc cu 826 locuitori aparţinând comunei Şipcovo.

Perilovet, sat românesc 27 km. Vest de Vidin, cu 478 locuitori, aparţinând comunei Şişenţi.

Rabrovo, comună românească 25 km. Vest de Vidin, cu 1.687 locuitori ; de aceasta aparţine şi sătuleţul Funden cu 113 locuitori Români.

Şipkovo, comună românească 31 km. Vest de Vidin cu 1.105 locuitori.

Topoloveţ, sat românesc cu 664 locuitori aparţinând comunei Tar-Petrovo.

Zlokukia, sat românesc la Timoc cu 769 locuitori aparţinând comunei Cernomaşniţa.

c) *Plasa Lom*

Lom Palanka, are printre locuitorii săi, în număr de 10.115 loc şi numai 95 de Români, majoritatea fiind formată din 7.926 Bulgari, afară de aceasta 1.200 Turci, 373 Evrei, 289 Ţigani şi aşa mai departe. Elementul românesc este în regresiune. In Ursoaia, care după nume este o dovadă a originei româneşti, Românii au fost isgoniţi de către Tătari şi aceştia de către Bulgari ; se numără astăzi numai 52 Români. (alături de 569 Bulgari) cari îşi pierd limba maternă. In susul văii Cibărtale, se mai găsesc mici minorităţi româneşti, de p. la Dălgodealţi, Progorealeţ.

Cibăr-Palanca depe Dunăre are în cartierul Cibăr-Varoş 963 Români (99 Bulgari) ; în Dolni-Cibăr sunt 445 Turci (48 Bulgari).

Ciucian, 18 km. Vest de Lom aparţinând comunei Cibăr este un sat pur românesc cu 364 locuitori. Aici începe iarăşi, după spa-

Nr. 3 — Țăranca din Grădiștea

Nr. 4 — Pădurence

Dr. G. Weigand, Românii și Aromânii în Bulgaria.

ţiul dela Vidin, un şir de sate româneşti, în josul Dunări, care ţine până la Nicopole.

Kalugher-Mahala, sat mixt aparţinând comunei Cibăr, 7 km. Sud de Cibăr, 883 Români şi 113 Bulgari.

Kule-Mahala, sat românesc aparţinând comunei Cibăr, 5 km. Sud de Cibăr, cu 920 locuitori.

Vasilofţi, comună mixtă la Lom, în districtul Lom, numără printre 3.431 locuitori numai 104 Români. Satul numit Vlaşca Mahala nu are deloc Români, unii sunt în Dondukof (Tatar-Mahala).

Oraşul Belogradcik, are printre 2.078 locuitori 45 Români.

Oraşul Akciar, 20 km. Sud de Vidin pe Dunăre are o populaţie de 1.937 Bulgari, 408 Turci, 218 Ţigani, 59 Români.

II. JUDEŢUL VRAŢA

a) *Plasa Rahova*

Rahova (recte Oreahovo) numără între cei 5.550 locuitori aproximativ 700 Români, ceilalţi sunt în majoritate Bulgari, toţi imigranţi din timpul Turcilor, în special din districtul Teteven. Pe lângă 950 case, se numără 50 bordeie, dar altfel oraşul are un aspect modern. Situaţia acestuia pe malul abrupt şi mobil al Dunării, fără legături suficiente cu restul ţării, este nefavorabil pentru prosperitatea comerţului şi a comunicaţiilor.

Beşlli, comună românească, 40 km. dela Rahova, în josul Dunării, cu 1.100 locuitori. Cu toate că satul are 2 învăţători, marea masă este analfabetă.

Butan, comună mixtă pe Ogost, 22 km. Sud-Vest de Rahova cu 1.270 Bulgari şi 1.000 Români.

Glojene, comună mixtă, 15 km. Sud-Est de Rahova, pe fluviul Ogost cu 1.717 locuitori, printre cari circa 450 Români.

Kozlodui, comună românească mixtă, pe Dunăre, 20 km. Est de Rahova, cu 3.930 locuitori, printre cari circa 2.800 Români. Sunt 17 cârciumi şi mulţi locuitori, în special dintre Români, ar fi ruinaţi de beţie. In medie revin 80 dekar [8]) de pământ de cap de ţăran, unii au însă 400—600 dekar [9]).

---

8) Pentru plasa Rahova mi-a fost utilă mongrafia de Ikonomof şi Georgieff : Pătovoditel na orchovskata ocolia (Itinerarul plăşii Rahova), Silistra 1904.

9) Un decar = cu 1000 m. p. (not. ed.)

Harleţ, 11 km. la Sud-Vest de Rahova, comună românească, cu 1.255 locuitori, dintre cari numai 300 ştiu să citească şi să scrie.

Kruşovene, comună mixtă, având majoritatea populaţiei de origine românească, în câmpia Iskerului, 35 km. Est de Rahova, cu 2.632 locuitori, din cari 1.800 sunt Români.

Leaskovet, sat românesc 5 km. Sud-Est de Rahova cu 612 locuitori printre cari şi un număr venit de curând.

Ostrof, comună mixtă, 18 km. la Est de Rahova, pe Dunăre, cu 1.952 de locuitori, printre cari 500 cari sunt vechii locuitori, pe când Bulgarii au venit mai târziu din regiunea Vraţa şi Bela-Slatina ; aceştia din urmă formează marea majoritate.

Sărbeniţa, comună mixtă, 20 km. Sud-Vest de Rahova în valea Ogost cu 2.200 de locuitori, din cari 1.500 Români.

Vadin, comună românească care se compunea din Dolni-Vadin (Vidinu-Vechiu), localitatea mai veche, de unde mulţi locuitori s'au aşezat mai departe, mai sus de Gorni-Vadin (Vadinu-Nou) deoarece râpa nisipoasă pe care era aşezat satul se surpa din ce în ce mai mult. In timpuri mai vechi, comuna se afla pe locul numit astăzi Selişte, unde pe vremuri era satul Grajdipod. Parte din locuitori s'au refugiat, din cauza prigonirilor turceşti, pe malul opus al Dunării, în România, unde şi-au păstrat vechiul nume de Grajdipod. Acest exemplu ilustrează ce schimb continuu a avut loc. Populaţia din Vadin are 2.075 suflete.

b) *Plasa Vratza*

Vărbeşniţa, 10 km. la Est de Vraţa, 987 Bulgari, 35 Români. Acesta este satul aşezat cel mai la Sud, în care trăeşte o populaţie rurală românească. Probabil că şi la Vlaşco, în apropiere de Mezdra, situat şi mai la Sud, a avut pe vremuri populatie românească, dar astăzi nu mai găsim urme de asemenea aşezări.

Mramoren, 15 km. Nord-Est de Vrata, 707 Bulgari, 138 Români, 13 Aromâni. Această localitate este indicată ca românească pe harta lui Lejean (1861), deasemenea şi celelalte localităţi din districtul Vraţa sunt însemnate ca regiune valahă ; porbabil că numărul Românilor a fost pe la mijlocul secolului trecut în aceea

regiune mult mai mare față de astăzi, când a dispărut aproape complet.

Liliace, 15 km. Nord de Vrața 1.151 Bulgari, 159 Români, 13 Aromâni.

Vărbița, plasa Beala-Slatina, 16 km. Sud-Est de județul Vrața. 963 Bulgari, 75 Români.

Gabare, plasa Beala-Slatina, 17 km. Sud de districtul Vrața, 1.653 Bulgari, 60 Români.

III. JUDEȚUL PLEVNA

Plasa Nicopole

Cercelan, comună românească la Dunăre, 24 km. Vest de Nicopole, cu 751 locuitori.

Cercovița, sat românesc 5 km. Sud-Vest de Nicopole cu 331 locuitori.

Debovo, sat mixt 15 km. Sud de Nicopole, pe Osam, 598 Români, 452 Tătari, 203 Bulgari.

Ermenlui, sat românesc 7 km. Sud de Nicopole cu 329 locuitori.

Gaureni, comună românească pe malul drept al Vidului, 6 km. distanță de gurile acestuia, județul Nicopole, 1.946 Români.

Ghighen, mare și frumoasă comună românească la 32 km. Vest de Nicopole, la 7 km. departe de malul Dunării, este situată la sfârșitul câmpiei de multe ori inundată, totuși un dig făcut încă de Romani cu multe movile (moghilă), situat în spate apără regiunea de inundații, 1.880 Bulgari, 715 Români (100 Turci, 145 Țigani).

Ghighen-Mahala are 373 Bulgari, 452 Români.

Gulenți, pe malul stâng al Vidului, la 6 km. de gurile de revărsare, 1.094 Români (605 Bulgari, 96 Turci).

Kopriva, comună mixtă, cuprinzând și Kreta, 20 km. Sud-Vest de Nicopole, cu 1600 locuitori printre cari se află 274 Români.

Măgura, sat românesc la Dunăre 28 km. Vest de Nicopole, cu 952 locuitori aparținând comunei Cercelan.

Mărtvița e singurul sat cu populație românească în districtul Plevna, la o depărtare de 20 Km. de gura Vidului și numai la

15 Km. de Plevna, numără 595 Bulgari, 406 Români, şi 176 Slovaci.

Somovid, la gura Vidului, la 10 Km. Vest de Nicopole, pe malul Dunării, sat românesc cu 1000 locuitori, care după cât se spune ar fi trecut Dunărea acum 200 ani.

Şămlievo, la gura Vidului în apropiere de Somovid, sat mixt cu 479 Români şi 354 Bulgari.

Şeikovo (Siiakovo) sat mixt, 18 Km. Sud Vest de Nicopole, în apropierea Vidului, cu 236 Români, 71 Bulgari ţinând de comuna Găureni.

G. VÂLSAN

ROMÂNII
DIN
BULGARIA ŞI SERBIA

G. Vâlsan, Românii din Bulgaria și Serbia, publicat în „România și Popoarele Balcanice", în colaborare cu V. Arion și alții. București, 1913.

ROMÂNII DIN BULGARIA ŞI SERBIA

(AŞEZARE, VECHIME, NUMĂR, FIZIONOMIE STARE ECONOMICĂ ŞI SOCIALĂ).

de G. VÂLSAN

Insemnatele evenimente din Balcani au fost, din punct de vedere naţional, un fericit prilej de a se aduce la cunoştinţa celor mulţi elementul românesc din Bulgaria şi Serbia, — element până acum ignorat nu numai de publicul mare, ci chiar de o parte a păturei culte româneşti. Foarte mulţi cititori de ziare au fost miraţi citind telegrame care vesteau că Sârbii au pus în fruntea focului din Balcani regimentele româneşti din Craina, Pojarevaţ, Timoc şi că la Şiştov, în Bulgaria, preotul, dând binecuvântarea trupelor care plecau spre război, s'a rugat pentru Regele Carol şi a vorbit aducând elogii vitejiei Românilor din care se compune majoritatea garnizoanei Şiştov. Tot acolo colonelul, care trebuia să ducă în grabă prima hrană pentru tunurile turceşti, a declarat că e mândru că are sub comanda sa ostaşi Români, pe care i-a admirat şi în războiul cu Serbia (1886), „când soldaţii de origină românească au luptat cu multă vitejie".

Zvonul despre această populaţie românească nu s'a răspândit numai în ţara noastră. Ziarele străine, comentând atitudinea actuală a României, încep a pomeni de Românii din Bulgaria şi Serbia. Avându-i în vedere, „Deutsches Volksblatt" scoate concluzii destul de îndrăzneţe :

„Alianţa balcanică face război pentru un principiu naţional, spre a desrobi popoarele balcanice. Insă, în Bulgaria locuesc 80 de mii de Români, în Serbia 100 de mii. Ar fi dar drept şi nimerit a-i alipi pe aceştia de România".

Nu e gândul meu să discut dreptatea sau nedreptatea unei

astfel de concluziuni. Cred însă că, dacă astfel de lucruri se pun în discuţie, ele trebue puse cu toată preciziunea posibilă de date şi de informaţiuni. Din această convingere a rezultat memoriul de faţă. El se întemeiază fie pe observaţiuni proprii, adunate în călătoriile la Românii din Serbia şi Bulgaria [1]), fie pe literatura serioasă asupra acestei chestiuni.

Românii din Bulgaria se întind în grup foarte compact pe malul Dunării, între oraşul Vidin [2]) şi râul Timoc, fiind astfel în continuare cu Românii din Serbia. Această bucată de pământ, cu adevărat românească în privinţa populaţiei, cuprinde 36 sate curat româneşti. O altă făşie de populaţie românească începe pe malul Dunării dela Rahova şi ţine până spre Şiştov (adică dela gura Jiului până la Zimnicea), iar dela Turtucaia, oraş cu mulţi Români (în faţa căruia se varsă Argeşul) începe alt ţinut românesc, care cuprinzând Silistra se întinde şi până la hotarul Dobrogei, formând astfel o făşie continuă cu Români. In afară de aceste grupări compacte, mai există, sau pe malul Dunării ca la Lom-Palanca, sau risipite în interiorul Bulgariei ca la Plevna şi în jurul Vraţei, alte multe puncte de populaţie românească.

In total sunt în Bulgaria, numărând numai satele descrise de profesorul Weigand [3]), 91 comune în care locuesc Români, iar între acestea, 45 comune au numai populaţie românească. Aci nu sunt trecuţi însă, Aromânii care în vreo 30 comune trăesc în minoritate lângă Bulgari, iar în munţii Rodope au pe înălţimi 12 sate, între care unul Băkiţă cu 1.000 locuitori [4]).

Inainte existau şi mai multe localităţi cu Români, şi în această privinţă marele învăţat Jirecek [5]) afirmă hotărît că „elementul românesc a fost în Bulgaria cu mult mai puternic şi că o mulţime de Români s'au slavizat de multă vreme".

Un document geografic destul de recent avem şi în harta lui Lejean (lucrată în 1857), care între apele Ogost şi Vid înseamnă o mare pată de Români veniţi, după spusa autorului, în vremea Regulamentului Organic. In această hartă sunt arătate ca româneşti satele : Ogodeni, Peştenii mari şi mici, Cireni,

1) Aceste călătorii făcute împreună cu colegul G. Giuglea, din iniţiativa noastră proprie, au avut scop ştiinţific — geografic, etnografic şi linguistic.
2) Sau Diu, cum îi zic Românii care încă menţin o numire străveche.
3) G. Weigand : Die Aromunen
4) G. Weigand, passim.
5) C. Jirecek, Das Fürstentum Bulgarien, Wien 1891, pag. 123.

Tudoriţeni, Bruşieni, Cremeni, etc., care după numire se cunosc că sunt româneşti. Românii de aci, pe care Jirecek îi credea numai păstori macedoneni veniţi pentru iernat, sunt atestaţi din nou ca statornici de Weigand, care îi găseşte încă în cinci sate ale acestui ţinut.

Insă ţinutul cel mai întins, care pare a fi fost odată puternic populat cu Români, este cel din jurul actualei capitale bulgăreşti, Sofia. Pe o întindere cât a Dobrogei sunt presărate numiri vechi româneşti (Murgaş, Văcărel, etc.). Studiidu-le, profesorul Weigand ajunge la încheerea că aci a fost o populaţie românească între secolul X şi XV, populaţie care nu era macedoromână, ci mai curând din grupul carpatic [6]).

Faţă de această vechime, aşezările româneşti de lângă Dunăre se pot numi noui, cu toate că nu sunt prea noui. Profesorul Iorga găseşte pe la 1600 Români în jurul Cernavodei şi dacă avem în vedere că acelaş Bărăgan se întinde în faţa malului drept al Dunării până la Turtucaia, putem bănui că populaţie românească a putut trece de mult şi în împrejurimile Silistrei, unde de altminteri era vad mai însemnat decât la Cernavodă [7]). Cu această presupunere coincide faptul că în satul Vaidomir lângă Silistra există tradiţia că Românii sunt veniţi de peste două sute de ani [8]). Aceiaşi tradiţie de peste o vechime de 200 de ani există în satul Samovid de lângă Nicopol [9]).

Pricina trecerii peste Dunăre a populaţiei româneşti probabil n'a fost numai una. Desigur că şi în Dobrogea au venit să populeze malul bulgăresc mulţi păstori cari rătăceau cu oile în stepele noastre. In această privinţă e caracteristic faptul că făşiile de populaţie românească în Bulgaria coincid cu regiunile unde stepa e mai puternic desvoltată în România.

Insă pricina cea mare a acestei mutări în altă ţară a fost regimul de stoarcere la care era supusă ţărănimea în epoca fanariotică şi în vremea Regulamentului Organic. Bolintineanu în 1848, trecând pe Dunăre ca prizonier turc, e întâmpinat, unde şaica lui trăgea la mal bulgăresc, de blestemele mulţimii româ-

---

6) Weigand, op. cit., pag. 47—50.
7) N. Iorga, Geschichte des rum. Volkes 1905, pag. 289.
8) Weigand, op. cit. pag. 91.
9) Id., pag. 38.

neşti venite în marginea apei la vestea că trec pe Dunăre boeri români [10]).

In privinţa numărului, aceşti Români din Bulgaria sunt socotiţi la 1857, de Lejean la 40.000. Numărătoarea din 1881 îi dă 49.070. Cifra nu e exactă şi e suspectată şi de Jirecek [11]) care dă cazuri concrete de unde se vede cum numărătoarea trece la alte rubrici populaţia românească. In ultimul timp statistica bulgărească, pusă pe baze ştiinţifice serioase, s'a apropiat de rezultate mult mai admisibile. Astfel recensământul din 1887, publicat în 1903 [12]), dă 71.699 Români, iar într'o lucrare recentă a profesorului Ichirkof [13]) sunt amintiţi după socotelile din 1905, 88.109 locuitori bulgari „care vorbesc româneşte", iar Români macedoneni 1738, deci un total de circa 90.000 Români mărturisiţi de însăşi statisticele bulgăreşti (în 1905). Urmând strict datele bulgăreşti şi adaugând creşterile cuvenite populaţiunei româneşti, urmează că în Bulgaria, înainte de războiul actual, se aflau în afară de Aromâni, vreo 95.000 Români.

Se ştie însă că într'un stat naţional o cercetare statistică, oricât de serioasă, făcută de autorităţi, va fi întotdeauna defavorabilă elementelor de naţionalitate străină. Se ştie deasemenea că populaţiunea străină, mai ales când e într'o stare primitivă de cultură, din teama sau din speranţa unor foloase, îşi tăgădueşte naţionalitatea, declarându-se ca făcând parte din neamul stăpânilor [14]). Desigur Aromânii nu se poate să fi fost în 1905 numai 1.738. In acelaş vreme Weigand găseşte numai păstori Aromâni vre-o 3.000. Afară de aceştia Macedo-Românii alcătuesc o colonie destul de frumoasă la Sofia (vre-o 2.000 după Weigand, declaraţi însă 739). Ei sunt risipiţi prin toată Bulgaria de sud ca hangii, negustori, argintari şi alcătuesc, după Jirecek şi Weigand, o parte din populaţia satelor Peştera, Samocov, Bercoviţa, Orchanie etc.

Asemenea şi cifra Românilor dela Dunăre calculată după statistică, este probabil sub realitate. Corespondenţa din ziar care

10) D. Bolintineanu, Călătorii pe Dunăre, Bucureşti, 1911.

11) Jireček, op. cit., pag. 116 şi 118.

12) Th. Ivantschoff, Résultats définitifs de recens. dela popul. du princip. de Bulgarie, Paris 1903.

13) I. Ichirkoff, Die Bevölkerung in Bulgarien und ihre Siedelungsverhältnisse (Petermann's Mitt. 1911).

14) Pentru cazul nostru cf. Weigand, op. cit., p. 57—58.

pomenea de majoritatea românească a garnizoanei Şistov este semnificativă în această privinţă [15]).

Fără nici o exagerare deci, în Bulgaria populaţia românească trece de 100.000 suflete.

Ca etnografie, Românii de lângă Vidin — cei pe cari i-am văzut de aproape — se împart în Pădureni şi Dunăreni. Această împărţire pare determinată de aşezarea lor geografică: unii locuesc în ţinuturi de dealuri păduroase dela hotarul Serbiei, ceilalţi în şesul foarte mănos de lângă Dunăre. Din această pricină Pădurenii se ocupă mai mult de vite decât Dunărenii, care sunt în deosebi plugari. Există însă şi diferenţe etnice. Pădurenii poartă căciulă mare, cioareci, iar femeile o catrinţă foarte mărunt încreţită, semănând cu a Bulgăroaicelor; pe când Dunărenii n'au cioareci, ci pantaloni, au flori multe pe cămaşe şi în genere au portul ca în stânga Dunării. Aceasta poate să însemne două strate de populaţie [16]).

Aceşti Români din Bulgaria, în privinţa situaţiei materiale şi în privinţa culturii, par a sta mai bine decât cei din Serbia şi din România. Cei izolaţi între sate bulgăreşti se desnaţionalizează. Grupul de sate din jurul Vidinului rezistă însă foarte bine. Aceştia au şi un deputat român în Stanotârn, iar negustorii din Vidin sunt nevoiţi să înveţe româneşte spre a-şi putea desface marfa.

Noi — se pare — ţinem foarte puţin seamă de toţi Românii din Bulgaria. Iată câteva fapte povestite de Românii din localităţile respective: „La şcoala din Sofia, care uneori are, altcori n'are profesori, trimitem serioşilor Aromâni profesoare din Bucureşti, îmbrăcate după ultima modă: iar la Turtucaia, când Românii de aci ni se plâng că n'au institutori, trimitem ameninţarea că, dacă nu se astâmpără.... închidem şcoala!

Mărginindu-mă la aceste date asupra Românilor din Bulgaria, cred că pot trece la o doua grupă de Români, mult mai însemnată.

Românii din Serbia locuesc compact, lângă hotarul judeţului

---

15) E de semnalat şi următoarea telegramă: „Sofia 24 Oct. — In urma unei statistice făcute de statul major general s'a stabilit că actualmente se află încorporaţi în armata bulgară 26.000 de soldaţi de origine română,. Toţi aceşti soldati sunt pe câmpul de bătae". (Viitorul, 26 Oct. 1912).

16) D. Prof. Weigand, cu privire la port, crede că populaţia română a adoptat întru totul portul bulgăresc. Însă atât la Dunăreni cât şi la Pădureni sunt deosebiri evidente care fac pe localnici să distingă imediat după port, un Român de un Bulgar.

Mehedinţi, un ţinut care cuprinde a şasea parte din toată Serbia. Au pământ felurit, în care se află câmpii şi terase cu cereale, coaste cu vii minunate şi munţi cu păduri întinse, cu mine de cărbuni, cupru şi fier, cu marmoră şi ape minerale. La Apus se întinde până la Morava, râul care taie în jumătate ţara sârbească; la Miazăzi trec de frumoasa piramidă a muntelui Rătan şi reprezintă astfel punctul cel mai înaintat spre Sud-Est al grupului etnic daco-român.

Inainte se întindeau şi dincolo de Morava ; şi călătorul care trece cu trenul dela Niş spre Belgrad e uimit când nu departe de capitală dă de staţiunea Vlaschi-Dol, adică Valea românească, în care însă azi nu se mai află nici un român. Spre S, spre isvoarele Timocului, hărţile actuale arată unele numiri cari dovedesc în trecut o populaţie românească : Vlaşcopolie (câmpia românească), Vlaşcoselo (satul românesc), Petruşa, Vlahova, Tatmisiţa, Periş, Vlaşca. Un indiciu caracteristic de desnaţionalizare recentă e faptul că Ţiganii, între muntele Rătan şi Pirot, în zece sate nu vorbesc decât româneşte. In Serbia de S.-E. mai ales, în jurul Pirotului şi Nişului, în vremuri de demult populaţia românească trebue să fi fost destul de numeroasă, formând o continuare a populaţiei vechi româneşti din jurul Sofiei. Ea e pomenită în legile şi în hrisoavele vechilor ţari sârbi [17]), şi chiar acum unele localităţi ale ţinutului mai păstrează caractere distinctive, după care învăţatul sârb Cvijic a conchis că e vorba de o veche populaţie românească desnaţionalizată [18]).

De altminteri, în cuprinsul regatului sârbesc s'ar fi aflând peste 250 numiri de sate alcătuite din cuvântul Vlah, afară de alte numiri de râuri, munţi şi chiar ţinuturi întregi (Stari Vlah).

Mărginindu-se la grupul compact românesc dintre Morava şi Timoc, în privinţa vechimii lui, mai toţi istoricii români şi sârbi sunt de acord : nu avem dovezi de o mare vechime a Românilor din aceste ţinuturi [19]). De fapt însă nici aci nu trebue să ne gândim la o populaţie prea nouă. Un document al Academiei Române [20])

17) B. P. Haşdeu, Resturile unei cărţi de donaţiune dela anul 1348 emanată dela împăratul sârbesc Duşan şi relativă la starea socială a Românilor de peste Dunăre. (Arhiva istorică 1867, tom. III, p. 85—196).

18) Dr. I. Cvijic, Grundlinien der Geografie und Geologie von Macedonien und Alt-Serbien, Gotha 1908, p. 123 şi urm

19) N. Iorga a exprimat odată părerea că „poate locuitorii dintre Timoc şi Morava alcătuiau legături între Românii din Dacia Traiană şi cei din Macedonia". (Arhiva dela Iaşi, p. 368—399).

20) Comunicarea lui G. Giuglea.

pomeneşte în vremea lui Matei Basarab, deci înainte de 1654, de un sălaş de Ţigani trecut peste Dunăre în ţinuturile sârbeşti. Bine înţeles e vorba de Ţigani, dar cum treceau Ţiganii puteau trece şi Românii clăcaşi. Lucrul se confirmă printr'un alt document, acesta dela 1630 [21]), în care se pomeneşte de un sat întreg de Români fugiţi în apropierea Vidinului din pricina neomeniei boerului, care speriat de urmările purtării sale, a trecut şi el Dunărea, spre a îndupleca prin făgădueli pe săteni să se întoarcă în ţară.

La 1696 marele geograf Marsilli, care călătoreşte pe Dunăre până la Rusciuc, pomeneşte de Români astfel [22]) : „Ii (Valachi) Danubii ripas accolere incipiunt, quae fiunt a Ramis montis Aemi et Carpati". Marsilli însemnă în hărţile sale pe malul sârbesc numiri evident româneşti ca Palancutza şi Banul. Dacă Românii locuiau la 1696 malurile Dunării de unde încep munţii, deci de pe la Golubaţ (întocmai ca acum), aceasta înseamnă că populaţia românească trebue să fi fost în acest ţinut cu mult înainte de călătoria lui Marsilli [23]).

Cred că în această privinţă, în iipsa isvoarelor istorice, indicaţiuni folositoare pot fi căpătate prin o privire geografică asupra ţinutului [24]).

Regiunea din jurul Porţilor de fier, fie ca şi în Oltenia, în Banat sau în Craina, geograficeşte e cu totul identică. Formele de teren se continuă depe un mal pe altul ca şi când n'ar exista un fluviu atât de mare. Carpaţii nu se opresc la Dunăre, ci la Timoc, iar Dunărea, de pe înălţimi nici nu se vede şi nu e indicată prin nici o scădere a terenului care să-ţi amintească de o vale. Cât timp trece prin Cazane e un adevărat şanţ, destul de îngust ca locuitorii depe un mal să se înţeleagă la vorbă cu cei depe malul potrivnic. Comunicaţia pe uscat, în lungul apei, aci nu a fost posibilă ; comunicaţia între ambele maluri însă a fost totdeauna uşoară, fiind înlesnită prin văi de râuri, care vin perpendicular spre Dunăre. Asemenea e înlesnită prin ocupaţia locui-

21) Comunicarea lui Boga, care ne-a însoţit, în 1911, la Românii din Serbia.

22) A. F. Marsilli. Danubius panonico-mysiens. Haga, 1726, Tom. I. p.27.

23) Istoricul şi geograful sârb V. Carici (Sârbia, Belgrad, 1887, p. 160 presupune prima venire a Românilor în Serbia pe la 1481.

24) Date georgafice şi antropogeografice mai amănunţite se pot citi în G. Vâlsan, Românii din Craina Serbiei (în Anuarul de geogr. şi antropog. An. II, 1911).

torilor, care bine înțeles sunt mai ales pescari și pot mânui minunat luntrile. Intre Oltenia și Craina, Dunărea n'are luncă — și lunca ar putea fi numită o piedică cu toate că lunca de 10 Km. lățime n'a împiedicat popularea din vechime cu Români a malului dobrogean. E un râu măreț, care curge prin două maluri identice. Deoparte și de alta se oglindesc satele albe. Și odată între aceste sate se făceau descori înrudiri. Așa dar Dunărea nici-odată n'a fost un obstacol prea mare la trecerea de pe un mal pe altul.

Intrebarea esențială este însă dacă din vechime a putut fi populație românească în ținuturile sârbești.

Privind o hartă a ținutului se poate vedea că, în contur general, Dunărea face chiar un mare unghiu aproape drept (Belgrad-Severin-Vidin), strâns la miază noapte, la răsărit de Oltenia. Ținutul Românilor din Serbia, mai ales Craina, se introduce ca o pană între Banat și Oltenia. Atât în privința Banatului cât și a Olteniei istoria certifică populație foarte veche românească până la Dunăre. Dacă lucrurile stau așa, atunci geograficește și etnograficește e greu să se admită că această populație a înaintat până în malul Dunării, când pământuri libere și de aceiaș făptură existau și pe celălalt mal, când Dunărea nu era un obstacol de seamă și când adesea acest întreg ținut a fost cu aceiași stăpânire politică. Așa că, de când se admite existența Românilor până la Dunăre, în Banat și Oltenia, cam de atunci e probabilă existența Românilor în cuprinsurile sârbești de alături. Bine înțeles, prin chiar poziția de unghiu care intră între Banat și Oltenia, ținutul a fost alimentat în deosebite timpuri de populație românească. Astfel de curente, mai puternice în sec. 18 și 19, au putut da iluzia că Românii sunt atât de recenți în Serbia. De fapt însă, aceasta a putut face numai ca promontoriul românesc din Serbia să nu fie distrus, ba chiar să înainteze în paguba „mării slave".

La drept vorbind, iată cum se arăta pe alocuri „marea slavă", chiar la 1829, când ofițerul prusian von Pirch călătoria prin munții din această parte a Serbiei :

„Numai poteci duc la Poreci. Cea pe care înaintam noi călări se urca pe înguste și înalte spinări de munte, între păduri dese de fag și de stejar. Unde se arăta câte un luminiș, se vedeau văile adânc tăiate, acoperite cu păduri nepătrunse... Vedeam

numai mereu ici şi colo păstori vlahi şezând la foc şi îndeletnicindu-se cu vitele în ţarcuri mari".

Şi mai departe :

„Aceşti păstori de obicei îşi aprind focul la rădăcnia unui copac bătrân, pe care îl ard numai pe o parte : astfel flacăra este apărată de vânt şi nu are nevoe de aţâţare. Păstorii de capre pricinuesc mari pustiiri, fiindcă doboară pe mari întinderi copacii tineri."

Deci nu pământ de fapt al Sârbilor, ci pustiu de pădure, pe care păstorii români il cuceresc prin mijloacele obişnuite de colonizare pastorească : arşiţe şi curături. Aci desigur e de găsit origina multor sate de munte din aceste ţinuturi şi aceasta din vechi timpuri dacă ne gândim la un vechi citat din Marsilli, care în călătoria sa pe Dunăre observă că Românii „montes colunt libentar ob inveteratum usum" adică : „din obiceiu bătrân le place să locuiască mai bine la munte".

In privinţa numărului Românilor din Serbia, spre ruşinea anuarelor statistice sârbeşti, care s'ar părea că trebue să fie publicaţii ştiinţifice, sunt nevoit să spun că cifrele asupra Românilor cari se dau dela o vreme, nu merită luare aminte. Avem a face cu unul dintre cazurile cele mai caracteristice, din care se vede cum autorităţi şi publicaţiuni ştiinţifice escamotează un neam. Spre a-şi face cineva o ideie de acest specimen de statistică, mă voi mărgini să înşir datele de seamă cu privire la Români din Serbia [25]).

Intâia statistică sârbească, a lui Iacşici, la 1864, arată pe Români în număr de aproape o sută de mii (97.215), alcătuind astfel peste a zecea parte din populaţia de atunci a Serbiei. La 1859 se face un recensământ în care Românii — pomeniţi numai în patru judeţe — sunt trecuţi cu 122.593. La 1884 ei ating 149.713. De aci înainte cifrele statistice încep să-şi piardă cumpătul. Căci peste şase ani (1890) Românii au scăzut cu peste 6.000 (143.684), pentruca peste alţi cinci ani (1895) să crească cu aproape 16.000, ajungând la 159.510, cea mai mare cifră înregistrată de Sârbi.

25) Toţi cercetătorii acestei chestiuni, fie Sârbi fie de alt neam au avut întotdeauna cifre superioare statisticei sârbeşti. F. Kanitz (Serbien, Leipzig, 1898) preţuia, în vremea lui, pe Români la 123.000 V. Karici (op. cit. pag. 19, 92, 210 admite 140.000 Români cari vorbesc numai româneşte) G. Weigand (Die rumänischen Dialekte, Leipzig 1900, p. 15) socoteşte pe Români între 150.000—200.000.

Probabil acst rezultat a adus indignarea vie în cercurile patrioților Sârbi, fiindcă peste cinci ani (1900) statistica îi reduce pe Români cu peste 37.000. Astfel că, după ultimul rezultat din 1900, Românii ar fi în Serbia 122.429, adică mai puțin cu 344 decât cu 41 ani în urmă. Chiar dintre aceștia numai 89.873 vorbesc românește. Restul de 32.556 vorbesc sârbește și românește și sunt trecuți departe, subt o altă coloană [26]).

Cifrele ultime sârbești sunt hotărît falșe. După ele ar însemna că în răstimp de 16 ani (1884—1900) populația românească a scăzut cu 29.000 suflete, pe când în acelaș timp și în aceleași județe, populația sârbească ar fi crescut cu peste 260.000 suflete.

Acest rezultat, pentru o minte corect gânditoare, e cu totul lipsit de seriozitate. Căci afară de războaele în cari Românii au fost totdeauna trecuți în primele rânduri — și aceste fapte de iubire creștinească e bine să se țină minte — n'au fost alte calamități care să fi lovit mai mult pe Românii decât pe Sârbii din ținut. N'au fost nici emigrări mari de Români, nici vre-o afluență deosebită de Sârbi, iar desnaționalizarea, cu toată silința cu care e condusă, față de un popor atât de conservativ ca cel românesc, n'a putut da până acum astfel de rezultate [27]).

Populația totală a celor patru județe, în cari locuesc compact Români, era în 1859 de 282.378, iar în 1900 de 635.286. Admițând pentru Sârbi trei sferturi, iar pentru Români numai un sfert din creșterea totală, tot ar rezulta că Românii la 1900 erau în număr de 210.822. Ceeace ar veni — admițând procentul de creștere 1,723% pe an al Anuarului statistic sârbesc ultim (1908) — pentru 1912 cam vre-o 260.000 suflete. Insă această cifră obținută numai cu un sfert din creșterea totală a numai patru județe, nu poate fi decât minimă. In realitate numărul Românilor din Serbia e mai mare. Kanitz la 1896 [28]) numără numai în districtul Pojarevaț 48 sate curat românești și 545 sate amestecate, cu o populație românească de 59.525 suflete, pe care recensământul, făcut cu patru ani mai târziu, le scade la 41.457, — adică într'un singur județ cu peste 18.000 mai puțin decât cifra pe care o culege Kanitz.

---

26) Datele sunt culese din Anuarele statistice sârbesti, care mi-au putut fi accesibile și din T. Georgevici, Croz nașe Rumune (Belgrad 1906). Delatimoc, Românii din Serbia, București 1907, atrage atenția asupra falșității datelor sârbești. Tot acolo se găsesc detalii de cifre.

27) Cf. în această privință Weigand, ib. p. 16.

28) F. Kanitz, Das Königreich Serbien, Leipzig, 1904, p. 256.

Nici lui Kanitz nu i s'au dat cifre exacte. Şi argumente pentru aceasta oferă însuşi Anuarul statistic sârbesc din 1908 [29]). De aci se poate calcula că în acest judeţ media pentru fiecare localitate (lieu habité) — omiţând oraşele şi târgurile în care locuesc şi Români — este de 1.025 locuitori (cu oraşe şi târguri 1.142). Inmulţind această cifră minimă (1.025) cu numărul localităţilor curat româneşti şi cu jumătatea numărului localităţilor cu populaţie amestecată, rezultă că în 1900, în acest judeţ erau aproape 77.000 Români, ceeace ar veni pentru 1912 vreo 94.000 Români, numai în districtul Pojarevaţ. După socotelile noastre, bazate de cele mai multe ori pe declaraţiile primarilor şi notarilor, populaţia românească numai din 30 de sate ale Crainei — sate pe care le-am cercetat mai amănunţit (în acest judeţ sunt în total 72 comune) se ridică în 1910 la 50.000 suflete, pe când întreg judeţul e dat în statistica sârbească cu 54.647 Români, adică cu 7.000 Români mai puţin decât avusese în 1884. Cu toate acestea e sigur, şi controlul nostru a fost făcut pretutindeni în aceste sate, că cel puţin în Craina n'au fost treceri dela Români la Sârbi.

Se poate spune deci că, după toate probabilităţile, populaţia românească în colţul N.-E. al Serbiei se ridică la o cifră cuprnisă între 260.000 şi 300.000.

Bine înţeles aci nu e cuprinsă populaţia de Români macedoneni răspândită în toate oraşele şi în foarte multe sate, nici populaţia de păstori din munţii Kopaonic în ţinutul Stari-Vlah, nici cea dinspre Ujiţe, al cărei număr nu l-am putut stabili hotărît.

Din punct de vedere etnografic e de menţionat împărţirea locală în Munteni sau Ungureni şi Mărgininţi sau Ţereni (dintre aceştia fac parte şi Mistriţoii). Această împărţire corespunde evident unei diferenţieri etnice şi arată, cum e natural, legături pe deoparte cu Banatul, pe de altă parte cu Oltenia. Deosebirea e hotărîtă în înfăţişare fizică, în aşezare, limbă, port şi obiceiuri. Chiar starea economică e deosebită. Ţerenii, Mărginenii, aşezaţi pe terasele şi câmpiile Dunării, sunt agricultori, au sate mari şi o situaţie înfloritoare. Ungurenii, Muntenii ocupă înălţimile şi sunt în realitate o populaţie de păstori fixată, care n'a trecut decât în parte la starea agricolă. Au predilecţie pentru locuirea împrăştiată, în sălaşe, de aceea satul propriu zis e mic şi aproape pustiu; ei îşi fac semănăturile şi viile pe culmi, în curăturile din

29) P. 16—21.

mijlocul pădurilor. Chiar cimtirele, mai ales, în vechime le așezau pe culme. Mai puțin înstăriți decât Țerenii, ei sunt păstrători mai credincioși ai unor obiceiuri rare. Căci cu toate asemănările cu Românii din stânga Dunării, avem în Serbia elemente cari dau populațiunii o fizionomie aparte. Menționez opugele femeii, deosebte de cele din Banat și Oltenia, căciula uriașe făcută dintr'o oaie întreagă (călăbăț, ciubara), găteala depe cap a femeii (ccapsa și pletséri), ciudatul joc hipnotic de Rusalii, obiceiuri speciale la nuntă, arderea cu fier roșu la ceafă bătrânilor bolnavi etc. Există deasemenea, unele elemente, în special la populația de păstori, care te fac să te gândești și la grupul macedo-român. O legătură nu e de mirare, când avem în vedere că păstorii români vin și azi cu turmele până la izvoarele Timocului [30]), până în câmpia Vidinului și la Lompalanka, când ne gândim că Bregovenii de lângă Gura Timocului sunt în mare parte Români macedoneni și că în Craina se povestește de sate a căror populație a venit dinspre Sud. din fundoan'e [31]).

Astfel că. din punct de vedere etnografic, se pare că această regiune reprezintă o urmă a unei vechi punți de legătură între grupul daco-roman și cel macedo-român, punte care, după toate probabilitățile, nu s'a sfărâmat de prea multă vreme. Toate aceste preocupări se întăresc prin cele spuse asupra vechii populații românești în Serbia și prin cercetările de toponimie și filologie asupra ținutului [32]).

După cum s'a văzut din cifrele statistice, guvernul sârbesc ar fi încântat să facă să dispară populața românească din Serbia. Oficial, având cel mai dulce zâmbet pe buze, îndemnând la legături trainice de prietenie cu România, statul sârb își dă toate silințele să ucidă ca popor pe cei trei sute de mii de străini care îl incomodează. La vamă se distruge orice publicație românească, pe care mii de Români trecuți în țara noastră la muncă ar voi să o treacă în Serbia. Satele au notari aduși dintre Sârbii șoviniști ai Banatului și aceștia îndeplinesc rolul de spioni ai locuitorilor. Invățătorii care știu românește sunt strict opriți să vorbească această limbă. Copiii români cari urmează la școală sunt pedepsiți, dacă sunt auziți că vorbesc românește [33]) și sunt îndemnați să

30) Weigand, Die rum. Dialekte, p. 19.
31) G. Vâslan, op. cit., p. 14.
32) G. Giuglea, Românii din Serbia (Vechime. Stratificări etnice). Anuarul geogr. antropogeogr. An. II.
33) Școală românească nu există în Serbia.

hulească numele de român. Toate satele și cătunele românești au școală (ceeace nu se întâmplă cu satele sârbești) și, după cum ne-a explicat un învățător, în regiunea românească școala are un an suplimentar preparator, în care copilul nu învață nici să citească, nici să scrie ci numai să vorbească sârbește. Biserica se silește și ea să atingă și ea aceiași țintă. Mitropolitul a interzis prin circulară botezare cu nume românești și în biserici stă afișată lista numelor care pot fi alese.

Românii nu mai știu rugăciuni în românește. Preoții duc o adevărată cruciadă împotriva cărților bisericești românești. Căci trebue să se știe că înainte Craina era subt ascultarea episcopiei de Râmnic, care trimitea cărțile sfinte, iar Domnii Români au zidit biserici în ținutul românesc. O astfel de biserică zidită de Radul cel Mare la 1501, se află azi în ruină la poalele munților Rătan, în localitatea Lopușnia [34]).

Aceste toate silnicii se fac pe tăcute, cu zâmbete față de noi și cu ură în urma noastră. Un profesor, îmi pare de Universitate, T. Georgevici, nu se rușinează să scrie cu privire la populația românească lucruri ca acestea :

„La ei nu se află femee sau fată cinstită, chiar de ar avea 13 ani... Fratele își prostituează sora; mama pe fiică-sa și asta nu e nici un păcat, nici rușine... Furtul, beția, desfrâul și bătaia sunt lucruri obișnuite."

„Chiar omorul nu enimic, omorul brutal și bestial ca al animalelor sălbatice. „Au lipsă de curaj animalică și nu știu ce e mândria ostășească". Sunt „vicleni și răi, feriți și lacomi... La ei nu se află nimic înălțător și nobil în măsură deosebită" [35]).

O astfel de descriere nu se poate ceti nicăeri, despre nici un popor în lume. Au scris-o însă prietenii noștri Sârbi despre populația românească din Serbia. O astfel de descriere nu merită răspuns, dar merită atențiune din partea noastră [36]). Cuvinte ca acestea ne vor hotărî poate să mai aruncăm ochii și peste Dunăre spre atâta sărmană gloată românească.

Dacă la acești Români nu se poate vorbi de o conștiință națională, se poate vorbi de un puternic instinct etnic. Acesta îl face

34) Buletinul monum. istorice 1911, fasc. 16.
35) T. Georgevici, Croz naše Rumune, passim.
36) Ea nu dovedește numai nenorocirea intelectuală a D-lui Georgevici, ci este expresia unei păreri mai răspândite între unii Sârbi care totuși se silesc din răsputeri să asimileze cât mai repede un neam atât de ticălos și care nu se gândesc la încurcătura ce-și fac singuri spunând că Românii de aci sunt numai niște Sârbi desnaționalizați.

pe Român să poată rezista tuturor silinţelor de desnaţionalizare şi să spună, în simplitatea lui, după ce a trecut prin şcoală, că el ştie sârbeşte, că limba sârbească e cea mai frumoasă limbă, dar că lui tot mai dragă îi e limba pe care a învăţat-o dela maică-sa. Acest instinct îl face să-şi aducă mereu aminte cu admiraţie că România-Vlaşca e o ţară mare şi bogată şi se întinde până la Rus. Tot aceasta îl face ca, simţind situţia lui îndoelnică de om care luptă şi se jertfeşte pentru alţii, care îl hulesc, să spue cu amărăciune: „Noi nu suntem nici Sârbi, nici Români, ia, nişte amărîţi!". Acest instinct îl face, văzându-te că-i vorbeşti româneşte şi nu te ruşinezi să-i spui că eşti Român, îl mişcă să spue cu privirea plină de duioşie: „Ne-ar fi dulce să avem rând cu voi".

Concluzia rămâne, deci că alături de noi, subt ochii noştri, peste Dunăre, în Serbia şi Bulgaria, trăeşte un grup compact de aproape 300.000 Români cari, în Serbia, sunt supuşi celei mai îndărătnice propagande de desnaţionalizare. Aceasta trebue să o ştie toată suflarea românească şi trebue să o afle şi străinătatea. Avem o adevărată Bucovină de Sud, mult mai primejduită, şi de ca n'am vrut să ştim nimic. De astă dată însă, în împrejurări când se duce un războí pe tema desrobirii neamurilor, ţara noastră nu mai poate uita această puternică provincie de Români, care trăeşte sub ochii ei şi care trebue să fie direct sub supravegherea ei. Dacă fatalitatea geografică a hotarelor naturale a făcut un mare fluviu, Dunărea, să-şi mâne apele printre ţinutul acestor Români şi ţara noastră şi să însemne pe hărţi şi in minţile oamenilor o graniţă pe care nu se gândeşte nimeni să o treacă, să se ştie că o astfel de graniţă trebue să rămână numai politică, nu şi culturală.

Cerem comunicaţie liberă sufletească între noi şi provincia românească din sudul Dunării. Să ni se îngădue să deschidem şcoli cu învăţători şi cărţi româneşti şi să dăm tot spirijnul cultural populaţiunii de acelaş neam cu noi din Serbia şi Bulgaria. Românul din Craina şi Timoc, care a fost silit să uite până şi pe „Tatăl nostru" în limba lui, să se poată ruga iarăşi Dumnezeului pe care-l înţelege şi să poată asculta iarăş preot citindu-i în româneşte, cum a fost şi până acum câtva timp. N'avem neam de risipit nimănui şi niciodată! O mare datorie prezentă a noastră e să aprindem flacăra conştiinţei româneşti în Românii din Serbia şi Bulgaria.

Nr. 5 — Biserica din com. Stanotârn (Vidin)

Nr. 6 — Biserică într'un sat timocean (Vidin)

Nr. 7 — La treerat în com. Chirimbeg (Vidin)

Nr. 8 — Casă țărănească modernă în Com. Chirimbeg (Vidin)

Nr. 9 — La fântână, țărancă din Timoc (jud. Vidin)

Nr. 10 — Români timoceni mergând la târg

Nr. 11 — Casă veche ţărănească din com. Chirimbeg (Vidin)

Nr. 12 — Horă în comuna Stanotárn (Vidin)

Nr. 13 — Biserica românească sf. Paraschiva din Vidin, Clădită de Matei Basarab

Nr. 14 — Casă românească în com. Şeu (Vidin)

Nr. 15 — Casă țărănească din Coșava (Vidin)

Nr. 16 — De ziua pomenilor, în com. Căpitănuț (Vidin)

17. – Uliţă în com. Stanotârn (Vidin)

ROMÂNII

DINTRE

VIDIN ŞI TIMOC

CU UN ADAUS DE DOCUMENTE, FOLKLOR, GLOSAR, FOTOGRAFII, HĂRŢI

DE

EMANOIL BUCUŢA

Apărut într'o întâie ediție în 1923

PĂMÂNTUL

La trei kilometri în jos de Calafat stă înfipt în apă, cu îndoitul lui brâu de ziduri de cetate, Vidinul. Cum aleargă barca, ţinută de şuvoiu pe lângă ostroave şi ferindu-se de uliţele liniştite dintre ele : Ostrovul mare, Ostrovioiul mic, Chichinetele, al Schelei, Turcesc, Bogdanu, vechiul zăvor de piatră al Dunărei creşte singur şi parcă se apropie el, tremurător, chemat din ruina istoriei, ca o vedenie. Depărtaţi, abia ca o poală mai vânătă a cerului, şi înalţi, peste fire din fundul acestei râpi joase şi netede, se ridică în zare Balcanii.

Luntraşul e un ardelean bătrân care de patruzeci de ani bate aceste paragini. Vrea să-mi povestească de un necaz avut aseară în prăvălia lui Toşa din Bitoli, dar nu l las. Trecem pe lângă pescari, strânşi în brâe late pestriţe, cari asvârl năpasta în val, deschisă deodată, într'o mişcare isteaţă rotundă, ca o rochiţă străvezie de balerină. Sunt turci. Il puiu să le vorbească. Imi răspund şi mie într'o românească sfărâmată. O clipă, pentrucă unda ne-a şi luat. Mai încolo luptă din lopeţi să ajungă la o troacă legănată, doi flăcăi îmbrăcaţi cu totul şi cu totul în alb. Pe-aici trebue să fie întinse pe dedesubt, curse peştelui, zàote şi cârlige legate de vreo piatră cât cufărul. Ei vin greu încoa. Noi zburăm într'acolo. Şi pe neaşteptate aud, cu o limpezime numai pe apă întâlnită, parcă din gura cuiva de-alături : „Dacă nu eşti gândit, gândeşte-te !" Sunt Români dela Kirimbeg, întâii Români bulgari cari ne întâmpină. „Nu ştim *bugăreşte*, neam !" Iată-i şi cu adusătura lor de vorbă oltenească.

Ceva din babilonia de seminţii dunăreană răsare şi în această potcoavă uriaşă de cot leneş de fluviu. Toate neamurile Balcanului, amestecate cu Asiatici şi cu Apuseni, s'au adăpostit pe-aici. Poligloţi fiecare prin convieţuire mai îndelungă, cu asprimi şi iuţeli care vorbesc de o rasă nouă ieşită din atâtea încrucişări de

oameni aprigi purtaţi de toate vânturile, ei se aleg numai treptat în două grupe, după majoritatea inconjurătoare. Românii au ajuns la apă mai de mult şi au stat neintrerupt, prin preajma schelelor care călăfătuiau corăbii şi le primeau roadele trudei. Bulgarii, îndepărtaţi de raiaua şi de spahiii din acest colţ întărit de veghe, au coborît mai târziu, incet, către drumul fără pulbere, vestit prin negustori şi legende până în munţii lor şi la marea cea mare. Numele lui Straşimir, ţarul nenorocit de pe vremuri, cumnat Vlaicului Vodă domn a toată ţara românească şi stăpân câtva timp ca „rege" valah peste Vidinul cel mândru, abia dacă e amintit azi de o uliţă din cetate, strâmbă, cu caldarâmul ieşit şi înfundată în nişte maidane înobilate de o geamie de piatră.

Golul dintre Vidin şi Timoc fusese umplut însă înainte să sosească Bulgarii, de săteni dârzi trecuţi de dincoace, cari nu voiau să sufere apăsarea unor anumite orânduiri economice şi sociale. Sau de fraţi de-ai lor, smulşi de-acasă pe alte căi şi porniţi acum, într'o mişcare contrarie celorlalţi, dela Miazăzi spre Miazănoapte prin păduri, de pe plaiurile sârbeşti. Când s'au întâlnit pe culmile cari se înfundă în terasa fără copaci dunăreană, Câmpenii şi Pădurenii, ei s'au descoperit uimiţi din acelaş os etnic şi de acelaş graiu. Statul bulgar, închegat din nou la 1878, i-a găsit aici. Moşiile părăsite de aşezările de Tătari, sparte după aceea de bunăvoe, s'au împărţit între satele româneşti rămase neclintite. Nicio pană bulgărească nu s'a strecurat intre ele.

Călătorii, puţini, cari au străbătut cam în cei din urmă cincizeci de ani ţinutul, dau de Români peste tot şi vorbesc despre ei. Aşa face Kanitz, curând după 1860, ale cărui cinci, şase volume mari şi temeinice despre Serbia şi Bulgaria, atât de aproape de noi prin ani şi pământ cercetat, se citesc însă cu mirare, ca nişte pagini exotice. Intr'atât s'au schimbat lucrurile şi atât ne sunt de necunoscute ! Nici astăzi nu ştim o lucrare aşa de cuprinzătoare despre cele două ţări, care să fi fost scrisă cu o deopotrivă iubire şi scormonire proprie, la faţa locului, a tot materialului folosit. Sârbi şi Bulgari trebue să fie mândri că au stârnit simţirile şi munca din ea.

La fel face şi Weigand, care aleargă pe-aici cam repede, cu puţin înainte de 1900. O răceală pe care o căpătase abia trecut din Serbia, într'o casă cu geamurile lipsă, de pe malul Timocului, unde măsese chiar întâia noapte, îl sileşte să ţie întins şoseaua

dela Brègova prin Novosel și apoi deacurmezișul câmpiei, până în Vidin. Cine știe câte lămuriri de preț ne-ar fi adus și despre oameni, nu numai despre limba și folklorul lor, fără acea blestemată răceală! Filologii au fost însă totdeuna mai gingași, și destul a pătimit știința lor din această pricină. Indeletnicire de multă arhivă și hârtie! Kanitz era mai mult arheolog și geograf, și a răscolit locurile cu anii și fără milă. El mai are în ochii noștri și îndoita trecere că a fost pe-acolo încă de când mai era stăpân Turcul și că nu s'a dus anume pentru noi, de cari se lovește nepregătit și are cuvintele de proaspătă uimire.

Când am pornit într'un început de toamnă peste acest hotar curgător, nici nu citisem scrisul celor doi cercetători, nici nu ne muncea gândul vreunui studiu. Veneam cu alte rosturi și știam, nedeslușit, numai că vom întârzia două, trei zile între ai noștri. Dar apoi acele zile s'au mai lungit și cinci călătorii la rând n'au izbutit să ne îndestuleze deplin. Știrile adunate în aceste colindări vom căuta să le împărtășim aci. Așezarea lor în trei mănunchiuri: Pământul, care a fost totdeauna; Oamenii, cari au venit și s'au potrivit lui; și Datinele, care au ieșit din viața acestor oameni pe acest pământ, ori s'au putut păstra pe el, nu e făcută nici pe departe cu vreo intenție de clasificare și tratare științifică. Ea nu urmărește decât să tragă cititorului câteva poteci în mulțimea unor simple însemnări de drumeț, altminteri prea aspre și stufoase.

Ținutul, pe care îl locuiesc Românii între Vidin și Timoc, are înfățișarea unui mare triunghiu, cu vârful la Coșava, sat chiar în îndoitura cea mare a Dunării, de deasupra Calafatului și de sub Cetatea. Dela acest vârf până la baza așezată pe râul de graniță de către Serbia, sunt în linie dreaptă dealungul fluviului cam 35 km. Până la celălalt unghiu sudic, latura poate să aibă însă pe puțin aproape de două ori atât.

Pământul e încins de două părți de Dunăre și de alta de Timoc. Latura de sud, dela Vidin înainte, prin Molălia, Calinic, Fundeni, Ràbrova, Perilovăț, Boroivăț până la Hàlova, trece peste văi, dealuri păduri. Apele cele mari rămân pe-aici românești. Deoparte și de alta a lor răsună aceeaș limbă. Oamenii sunt chiar prin aceasta apărați, cuprinși cum se găsesc și simțindu-se în strânsoarea caldă a aceluiaș braț etnic. Pentrucă, dacă locul acesta, luat

in sine, nu e prea intins, însemnătatea lui cea adevărată răsare întreagă atunci când, peste șanțul hotarului sârb, e privit ca parte din acea singură lespede cu capătul tocmai la Dunărea bănățeană și în malul Moraviei și sfârșită aci. Afară de ochiurile sârbești, strâns circumscrise, conul acesta de dejecție etnografic, năvălit in lumea slavă balcanică, n'are nici o întrerupere.

La linia de sud bate și urcă încet valul străin.

Relieful are trei părți caracteristice, bine cercuite cu îndoite linii: una, curba de nivel, iar cealaltă, și încă mai precisă decât ea, granița între provinciile de limbă ale aceleeaș populații

Indărătul genunchiului celui mare dunărean, care începe între Isăn și Gumătarți și se închee numaidecât în josul Vidinului, locul e un șes neted, strâns între curba de nivel de 40 m. și cea de 60. Trebue să străbați deacurmezișul 10, și pe alocuri 15 km., ca să urci zece și douăzeci de metri, spre dealurile care țin destul de înalte zarea. Iar fața Dunărei e între 30 și 35 m. deasupra mării.

Spre Miazăzi de dreptunghiul întins, mărginit de sate, Gumătârți, Negovâniți, Halvagii, Inova, Căpitănuț, Kirimbeg, Șeu, Cutova, Stanotârn, Coșava, dar fără așezare omenească la mijloc, pământul coboară și mai mult. Punga aceasta, care merge lărgindu-se dela Stanotârn spre Smârdan, peste valea Deleinei și până în valea vecină a Topoloviței, se umple de apele Dunărei revărsate primăvara și toamna. Din ceanacul rotund al unei geamii din Vidin, de unde își plânge hogea cântecele către toate unghiurile, ochiul nu alunecă decât peste o singură pânză de apă. Ca niște subțiri punți atârnate, pleacă în toate părțile, printre tabii sfărâmate, șoselele. Vidinul-cetate era apărat nu numai de zidurile și de tunurile lui, dar și de viitură. In vremurile de uscăciune ea putea fi pricinuită la voință. Râul Topolovița, care se împreună aici cu mai multe văi și se plimbă răsfirat, nesigur de drum, în câmpia joasă, era abătut și vărsat in depresiune. Vidinul-cetate stătea sigur în cingătoarea lui de apă.

Altminteri, căruța, ocolind șoseaua suită pe zăgazul scobit de poduri de scurgere, o ia deadreptul prin lăsătură, care e un ceair cu iarbă sau o pădure de salcie cu liane și țurțuri de mușchiu de baltă. Drumul se chiamă Prin Ostrov, cu toate că atunci n'ai avea cum ghici de ce. Pe margini, mai sus, albește în fund, între mălinii întunecați, biserica ascuțită din Șeu, sau, la stânga,

cele două turle în rând deasupra faţadei, din Căpitanuţ. Dea-dreapta se arcueşte liniştit malul dimpotrivă, iar, în spate, pe o culme împădurită, se'nfige pe cer biserica grecească din Calafat, stăpână până la mari depărtări a vederii. Din desişul, unde caii aleargă uşor pe moale, iar călătorul se ţine încovoiat ca să nu-l tae crăcile, se aude cântecul oltenesc al vreunui sătean nevăzut care se întoarce dela oraş, sau al unui ciobănel pe urma oilor.

Pe aici nu ne simţim străini. Râul peste care trecem pe un pod de butuci, scoşi din loc de fuga roţilor, se chiamă Părăsita. Când a ajuns pe aceste meleaguri, acum aproape şaizeci de ani, Kanitz l-a însemnat fără să ştie că e un nume românesc: Peresitbach. Bulgari, cari să-i fi adus până sub zidul cetăţii numele dela obârşie, Topoloviţa, nu erau. Turcii nu-i ziceau nici cum. Iar Românii, cari umpluseră satele dimprejur şi se lipiseră chiar de porţile Vidinului cu satul Kumbair — Dealul-de-nisip, azi încorporat oraşului, erau destul de puternici ca să dea şi numiri geografice.

Sătenii zic toţi Vidinului, Dii. E chemarea lui bătrână şi din hrisoave, iar alţii decât ei n'o cunosc. Weigand scrie destul de încurcat, nu atât despre origine, cât despre legătura cu Românii localnici şi pronunţarea lui adevărată. Forma veche bulgară era бъдинъ, ungurească Bodon, românească Diu. Weigand îşi aduce aminte şi de o formă auzită la Luche în Serbia, Dzii, şi dă ca formă a Românilor vidineni Vd'ie, ieşită ca şi cea bulgară de acum, Vidin, din Βιδύνη, grecească (Bulgarii accentuează Vìdin). Ce-a auzit profesorul dela Lipsca in Serbia e insuş numele, singurul, dat Vidinului de toţi Românii, numai că înmuiat bănăţeneşte. Ce poate fi Vd'ie, în afară de o diagramă etimologica fără înţeles, nu vedem. Dii e un cuvânt in totul asemenea cu Jii şi Sibii, şi precum acestea, atriculate, işi pierd înfăţişarea de plurale, la fel se intâmplă şi cu Dii. Aşa se face că se găseşte Diu, care e Diu'—Diiul. Poezia populară stă mărturie.

La câte o margine de drum intâmpină vreo cruce măreaţă de piatră, cu pisanie românească. Slovele, cu înflorítura lor chirilică, sunt cioplite sigur de pietrarii cari se chiamă Florea, sau asemănător, os din osul nostru. Aşa sunt cele două cruci, puse într'un cap de pod, la ieşirea din Stanotârn, cu numele ctitorilor şi cu isprava minunată din care au ieşit: „Pentru pomenire — Dumnezeu să erte pe părinţii noştri... răposaţi în

Mare la muntele Ahton". Se însoţiseră câţiva Stanotârneni şi Gumătărceni, ca să se ducă în hagialâc la Sfântul Munte. Şi când ajunseră acolo la un ţărm, unii n'au vrut s'o ia pe apă, ci au apucat pe delături, pe poteci stâncoase. Ceilalţi, când să coboare în bărci, au călcat greşit şi s'au înecat. Podul acesta s'a ridicat în amintirea trecerii lor năprasnice a cele veşnice.

CRUCE DE PIATRĂ
înaltă de un stat şi jumătate de om la podul peste baltă din Stanotârn

Dar după ce rămâne înapoi scufundătura aceasta şi se isprăveşte şi dreptunghiul mai răsărit, plin de porumbişti şi de grădini de zarzavat, pe marginile căruia satele stau ca nişte oaspeţi de jur împrejurul unei mese chivernisite, locul se strâmtează deodată şi abia mai e o fâşie dealungul Dunării. Dela Gumătarţi la Isăn curbele de nivel de 40 şi 60 m., merg alături lipite de mal, iar dela Isăn li se adaugă cea de 80, şi curând şi cea de 100. Satele încep să se cuibărească greu prin surpături. Dealurile se apropie, se muşuroesc încet sau se ţugue năprasnic, vinete ca nişte munţi de bazalt pe cerul de amurg. Aşa e Bàciova, dintre Isăn şi

Florentin, înalt de 220 m. şi pe care oamenii şi-aduc aminte să fi văzut măiag, adică prăjina cu bairac sau flamură, ridicată de ofiţeri ca să sărbătorească ducerea la bun sfârşit a măsurătorii şi hărţii ţinutului, rezemate tocmai pe acest vârf.

PICIORUL UNEI CRUCI DE PIATRĂ RUPTE
la podul peste baltă din Stanotârn

Drumul tae drept printre vii, pe lângă pomi puţini, ascuns, îngust abia de-o trăsură. Câte odată el înebuneşte scurt, coteşte, sue iute, cade prăpăstios, printre pereţi înalţi cu mălini scuturaţi de vânt, iar roata se afundă fără spor într'un nisip cafeniu, făină vânturată prin sită. Măgura aceasta nu era decât o dună

călătoare, oprită. In altă parte, o ruptură spintecă malul şi printre coastele lui măcinate se arată fluviul gălbui. Pe-acolo vitele coboară opintite, peste năruirea povârnită, la adăpat. Porţile acestea de lut se chimă Unii. Una e Unia-cu-iarbă, alta Unia-viţeilor, alta Unia-albă. Pe alocuri Unia e o întortochere de cărări pe lângă adânci rupturi, o cioplire ca de ape de ploi şi de scufundări subterane, cu case cocoţate pe tot felul de prispe spânzurând pe goluri, şi cu ogrăzi zăpăcite, în caturi, până la care nu te dumireşti cum să ajungi. Căruţa pârâie împiedicată, iar caii trag îndărăt de oiştea ridicată peste capete şi repezită ca într'o gaură de râpă. Pe când de desubt, liniştită şi sclipitoare, la fiecare răspântie răsare şi piere Doamna locurilor, Dunărea. Pe asemenea dărâmături e aşezat Isănul, pe ogi, cum zic băştinaşii. „Noi la popă, zicem turceşte (h)oge. La o iamă mare (groapă, râpă) zicem oagă, şi la mai multe, ogi". Dicţionarul Academiei abia aminteşte cuvântul, dibăcit la Creangă. Tiktin nu-l cunoaşte. Acum în urmă l-am găsit în Topirceanu — La jderi — Viaţa românească, 1922, XII, pag. 404 : „Trecuram pe lângă Hoaga-cu-ferigă". Hoagă se aude pe aici numai Oagă ; la fel, Unia — dincolo, în Dolj, deasupra Maglavitului stă călare pe şosea un sat : Hunia—oţ, în loc de hoţ, (H) Alvagii, (H) Alova. Pe malul acesta al Dunărei cuvântul e în gura tuturor.

Intre Florentin şi Novosel e un fel de pas de piatră. Calea e săpată adânc, iar deastânga se ridică zid culmea, din care bucăţi de stâncă mărunţită pleacă să pietruiască toate şoselele ţinutului. Roca e tare şi vestită. Apoi valurile de cremene ocolesc mai de departe, se strâng iară în mănunchiu, însă mai puţin semeţ, abia de 170 m., înăuntru bine, şi tot plaiul se lasă mereu, până găseşte curba de nivel de 60 m., şi trece şi pragul ei, la cea de 40, dela care pornisem. Am ajuns în valea Timocului.

Apele lui cu bulboci line, făcute nu atât de repezişuri sau de gropile de pe fund, cât de izbitura cu malurile de lut foarte cotite, se ivesc pe neaşteptate, subt o ruptură. Inaintea ochilor, dincolo, lunca e acoperită cu hainele poleite şi beteala porumburilor coapte. Munţii îşi învineţesc dela un capăt la altul al zării crestele colţuroase. Prin desişul de pomi îşi fac loc pâlcuri de case, cu biserica albă strânsă grijuliv la mijloc. Sunt întâile sate de graniţă, ale celorlalţi Români, din Serbia : Bucoveca şi Cobâşniţa. Am trecut peste marele sat Vârfu şi suntem pe dâmbul de unde se

vede spre Miazăzi, Racoviţa. Grănicerii sârbi trebue să fie chiar dedesubt. Aici hotarul a fost de curând mutat cu vreo doi kilometri, peste „ţarină", dincoace de Timoc, în lungul unei adânciturі pe unde a curs altădată râul şi Sârbii vor să-l abată din nou. Satele însă au rămas nesmintite şi nicio casă n'a fost luată în noua ţară.

Noi însă, de mult, încă dela Florentin, lăsaserăm îndărăt granița uneia din provinciile de limbă. Pe-aici oamenii încep să vorbească altminteri. Cei din jos, de unde venim, sunt Fundenii sau Vălenii, ceştilalti, Câmpenii ; pământul locuit de ei, Valea, sau, în termeni puţin mai geografici, lunca dunăreană ; aşezările celorlalţi, Câmpul, sau a doua prispă înaltă, terasa propriu zisă, proptită în culmile împădurite, de pe ai căror pereţi se aleg două, trei gârle sărace.

Până în Gânzova şi Florentin se zice „chiatră" : către Timoc, nu se mai aude decât „piatră". E ceeace izbeşte mai mult pe localnici şi-ţi dau dela sine ca semn deosebitor. Altele, mai interesante poate filologic, le prinzi tu şi ţi se lămuresc numai la cerere. Oamenii s'au aşezat şi întins atât de strict după caracterul geografic al ţinutului, încât de pildă, în Negovanit, risipit şi el pe unde de dună şi ogi la o întâlnire de multe drumuri, partea de sat care priveşte spre înălţimile dela Halvagii şi Ciunguruş, are graiul Câmpenilor, iar partea dinspre vale, vorbeşte ca Fundenii. Granița limbii e aproape curba de nivel. Satele într'adevăr de Văleni, neamestecate, sunt, pe linia Dunărei, Şeu, Cutova şi Stanotârn, în baltă, Coşava, Gumătarţi, Isăn şi Florentin, în sus ; iar înăuntru, Kirimbeg şi Căpitanuţ.

Când ieşi din Vidin pe drumul Gazi-bair, aşternut cu bolovani mari de gârlă, parcă pentru căruţe de acioac smeeşti şi te hurduci pe lângă tabia cu acelaş nume, odinioară lacăt cetăţii, mai departe peste Topoloviţa, un şes împlinit ca o arie te întâmpină. Dinspre Şeu şi Cutova abia îl ţinusem, pe-o margine, dealungul, către vârful limbii celei mai subţiri, dela Stanotârn. Aici îl străbatem în toată lăţimea.

Fundul acesta, dacă se saltă peste 36 m., şi la orice umflare a Dunărei, musteşte şi se umple. Uite cum joacă pe şoseluţa albă din dreapta noastră, ca nişte şerpi argintii, încolăciţi şi rezemaţi în coadă, cari cad şi iară se ridică, pier şi se înmulţesc, intră în pământ şi se apropie — suluri şi noruleţi de praf. O fetiţă descul-

ţă, cu părul scuturat pe spate, aleargă cu ochi de spaimă încoace către drumul mai înălţat. Ii scapă o tingirică trecută peste braţ cu un baer. Nu se apleacă după ea. Ţipă şi vine. Şerpii de praf îi cuprind călcâele. Şi acum se prinde deabuşelea de malurile şoselei şi se înmoaie suspinând în mâinile noastre întinse în ajutor. O ajungea apa. Fluviul se strecurase repede prin scobiturile dela Răsărit. Viitura!

Curba de nivel de 40 m. care înaintează şovăitoare dinspre Şeu, pe unde s'a ţinut în vederea ţărmului, face un ocol uriaş pe dincolo de Inova, Rubţ, Tatargic şi înconjoară la Miazăzi, Vidbolul. Tot locul e plin în zilele uscate de o ierbărie umedă prin care se plimbă barza.

Smârdan şi Inova, cele două sate bulgăreşti acum lipite, par aşezate pe un înalt pinten de grind, şi nu se găsesc decât pe întâia treaptă a terasei, la 5, 6 km. de Dunăre. Ca să ajungă la unda de 60 m. a scoarţei, şoseaua mai merge încă pe atâta şi sare peste încă o vale, a Deleinei. Dealurile însă s'au apropiat. Ele vin ca nişte aripi, una dela Miazănoapte şi alta dela Miazăzi. Pe coastele din dreapta sunt Halvagiii, şi mai după cot, în fund, Ciunguruşul, iar între ele, la o parte, privind spre Dunăre, Negovaniţul; în râpile din stânga, Dincoviţa. Călătorim pe hotarul altor două ţinuturi, deopotrivă româneşti, dar deosebite şi ele atât prin caractere fizice, cât şi etnice şi filologice. Suntem pe o linie care se menţine cam la zece kilometri departe de albia fluviului, pe o lungime de 30, şi îngrădeşte dintr'o latură o suprafaţă aproape regulat geometrică.

Apucând pe unul din multele drumeaguri care se furişază prin văile dela Apus, călătorul ar da tot ceeace n'a mai întâlnit în rătăcirile lui: ape, codri, maluri rupte, sătuce priponite pe câte o pocniţă. Un braţ al Balcanului se întinde până aci cu pumnul miţos în ploi şi inele de piatră. Până sub streaşina lui Dunărea a cioplit în sutele şi miile de ani, deoparte şi de alta a căei sortite, după aceleaşi legi. Locurile se aseamănă. Oamenii, de s'ar aşeza aici sau de ceea parte, nu-şi dau seama, după cer şi pământ, că sunt într'alte ţări. Aşa au fost Românii de această latură, şi Bulgarii de pe la Băileşti şi aiurea, de cealaltă. Străinătatea începe abia cu muntele.

Ca şi gorunii falnici, oamenii s'au oprit deasupra prispei uscate şi goale, şi au privit numai la ogoarele aidoma unor chili-

muri înflorite și la jocul de lumini schimbăcioase al Dunărei din vale. Ei aduceau cu sine graiul mai aspru și altul, al moșilor poposiți prin curăturile și băile de aramă sârbești. Coborau cu toporul pe umăr, cu care abăteau copacii și scoteau buturugile ca să facă locuri de arătură. Mai mult decât alții, Românii aceștia erau plini de puterea și dârzia colonistului, pătruns în sălbăticie singur și având să aștepte totul, în primejdiile de multe feluri, numai dela el însuș.

Față de golătatea locului dintre dealuri și Dunăre, pădurea izbea. Ființele care ieșeau sperioase din desiș erau oamenii pădurii. Numele, pe care li l-au dat Vălenii și Câmpenii, a fost Pădureni. Satele lor încep chiar de pe linia despărțitoare, slabe ca niște turnuri de pândar înaintate, și din ce în ce mai puternice cu cât se afundă spre vetrele de populație de obârșie. Iată Cosova, Delèina, Calinic, în dosul cărora se desvoltă Rabrova cu Fundenii, Perilovățul, Boroivățul, cei doi Isănovèți, Halova, Zlocutea, Țârlomașnița, Grațcovul, Șipicova.

La mijloc, între Pădureni și Văleni, cari, fără oarecare pene străine în părțile de jos, ar părea că se învecinează, ca un ostrov înalt și uscat, se întinde Câmpul. Urci pe el între Ciorocălina și Gânzova, pieptiș, dela 80 m. aproape la 200. Deacurmezișul scapă dinspre pădure și înaintează până între Florentin și Isăn, deasupra Dunărei, dealul, din care Baciova e acolo cel mai avântat pisc. Indărătul ei, pe-aici, în văzul Gânzovei, un sfârc de piatră se gurguiază chiar cu 15 metri mai sus.

In altă parte Baciova n'ar fi decât o măgură oarecare. Când însă fața apei e la mai puțin de 40 m., lată și oglindă, parcă înadins, ca o tablă de nivel măsurătoare făcută pentru socotit orice abatere în sus ori în jos dela ea, un greabăn mohorît de stâncă repezit la 220 de metri are un aspect alpin. Cine l-a privit ca noi, de pe faleza din coasta Gumătarților, pe care nu încăpea, peste peretele drept de 20 m., decât o colibă-cort de vier, ca o căciulă de răchită și coceni, cu pușca haiducească spânzurată în curea de un proțap afară, l-a privit liliachiu subt baldachinul cu purpură de aureolă, al amurgului, cotropitor în cer cât bătea ochiul, știe ce fior de munți prăpăstioși dă. Sau cine cel puțin a văzut, de pe puntea legănată a vaporului, la celălalt capăt al Dunărei, deasupra bălții dobrogene, „munții“ Beștepè, poate să-și închipue această părere.

Şoseaua face, ca să sue, un mare colac şi ajunge greu în creştet. Lăsaserăm trăsura. E, de unde se îndoae cotitura, o potecă prin iarbă, care ţine drept. Pădurea de stejari plini de ghindă merge cu noi. A năvălit şi ea în cârca îngustă a culmii. Dedesubt se scobeşte o copae care se inmlădie şi se pierde pe după înălţimi. Ar încăpea un fluviu în surpătura ei, şi n'are un firicel de apă. Povârnişurile au fost curăţate. Astăzi le îmbracă porumbul. Din loc în loc s'a păstrat câte un tufan, cu crăcile în vârf, dar cu tulpina înverzită, ca subt o rotundă sarică de frunze. Şi e o singurătate şi o linişte, fără şoaptă de fluer sau glas de pasăre. Numai soarele trece, argintindu-se la o bătae de gene în fire subţiri, ca nişte aţe de păiajen plutitoare sau ca urzeala lovită de spata dela răsboiul Sorei Soarelui, Iana Sânziana. Iată bogazul de Mare, de care zic lăutarii de-aici cu faţa lipită de diplă, secat de blestem, şi iată şi gura de argea.

Sus, după această căţărare, numai ogor oblu. Gânzova e undeva deadreapta drumului celui mare, în nişte ogi răsucite de basm, cu nenumărate curţi păzite de mălini înfăşuraţi în glugi de coceni, ca nişte ostaşi ai barbariei în armuri de aur. Graniţa de gârle a rămas acum spre Miazăzi, şi valea Topoiovitei, şi şanţul Deleinei, care dela Tiănuţ îşi incepe încovoerea în pădure. Altminteri, zeci şi zeci de kilometri, dela balta Dunărei până în Timoc, ape nu se mai întâlnesc. Numai o gârlă puţină se împleteşte din fântânile de sub Gânzova şi îşi caută scurgere, însă paralel cu fluviul, printre uliţele iuţi şi nisipoase ale Bregovei. Nicio vale transversală către Dunăre. O apă pornită spre Florentin se pierde într'o gaură ca o peşteră, înainte să ajungă pragul terasei.

Puţurile sunt adevărate monumente. Furca lor e făcută din două, trei rânduri de goruni bătrâni necojiţi, crăciţi zdravăn în lut şi rezemându-se unul în altul către cer. Cumpăna e lungă şi spânzurată în văzduh peste orice închipuire. Iar lumânarea ciuturii, din multe prăjini lustruite, înădite, sau din sangir, adică lanţ, coboară în căutarea apei până la 15, 20 sau mai mulţi metri. Doar în unele năruiri, cum sunt acelea unde ca o jucărie de copii uriaşi, s'a fost clădit Gânzova, Turcii au putut zidi, albe şi cu ciubuce, chiar ceşmelele lor de piatră. Acum, femei cu zăvelca prinsă în brâu bat cu maiul la rufe în marginea bogatelor jghiaburi şi vorbesc între ele sau ne urmăresc, fără să-şi ridice capul. Dincolo, în altă uliţă, fântâna e cu ciutură şi are câţiva metri. Aşa de tonatecă aleargă pe dedesubt pânza de apă !

Pădurile lipsesc şi ele. Dela Ciorocălina linia fuge în arc spre Apus. O geană de copaci de-aici se chiamă Basaraba. In fața acestui străvechiu nume de întemeietor, dat unui codru ca acela de unde Craiul unguresc vrea să-l scoată de barbă pe întâiul nostru domn, înțelegi cari sunt zeii şi focul altarelor, luați de pribeagul de astăzi la plecare de-acasă, pentru țărmii străini. Oamenii nu ştiu ce cuvânt de pază au înfipt pe-aici. Poate că e o amintire a satului dintre Golenți şi Calafat, poate că e o păstrătură din vechi între ei. Oricum, satul e Basarabi, iar numele acesta sună bătrân şi plin, articulat femeeşte ca în zilele descălecărilor: Basaraba. Până departe ne însoțeşte freamătul copacilor, se învolbură în jurul capetelor noastre, slăbeşte, se întoarce iară. Frunzişul pădurii dintre Ciorocălina şi Tiànuț! Şòpotă după noi! Basaraba veghează!

Mai încolo spre Bregova, altei dumbrăvi îi zic oamenii La Ghiocei. Locuitorii malului îți vorbesc de ele ca de dreptul lor la umbră şi de singura pădure. Pe la ei, ca şi în lungul Timocului, prin locuri mereu nisipoase, numai sălcii şi salcâmi. Salcâmi, cărora aici li se zice mălini, pâlc măreț întunecos în verdele argintat al celeilalte frunzături, ca aceia dintre Cutova şi Şeu, sau înalți şi pletoşi, cu coroana foarte sus, într'un belşug de țări mai calde, cum sunt cei ce mărginesc drumul şi gătesc Baleii şi Racovița, satele împletite pe după şerpuelile Timocului, n'am mai văzut. Pe aici malul, la borile încropite ale Austrului, se acopere de mărgăritărel şi de liliac nepus de nimeni. Incepe să se simtă pieptul mediteranean al Adriaticei.

OAMENII

Şăici cu înalte catarguri şi tunuri de bronz n'au adus pe Români de pe ţărmul stâng al Dunărei la schelele şi gura de râu dintre Vidin şi Timoc. Am găsi atunci crestate pe răbojul istoriei o zi şi un an. Iar acea zi şi acel an nu se întâlnesc nicăieri.

Oamenii au trecut, dar urmele paşilor lor s'au şters. E pentru toate miile de pe aceste locuri ceeace-mi povestea despre moşul tatălui său un bătrân verde din Bregova.

Aşezământul lui Chiselev pusese peste ţară orânduelile şi birurile lui noui. Oltenii de pe plaiul Cloşanilor şi de aiurea, unde au crescut pandurii lui Tudor şi sămânţa slobozeniei prinsese şi scosese holde roşii, se mişcau. Un om din Lupoaia, sat tocmai de sub streaşina gorjană, a dat să pornească împreună cu toţi ai lui, în căruţă către Dunăre. Dar l-au bănuit că vrea să se strecoare la Turc. Trebuia să adaste, sub pază, pândit pas cu pas. El era maistor nălbant şi a potcovit atunci caii cu cuele înainte. Paznicii socoteau că Lupulescul a tunat în coşere, pentrucă într'acolo arăta pecetea copitelor, pe când el luase drumul fără întoarcere, al apei.

Nălbanţi meşteri au fost, pentru istorie, Românii toţi câţi şi-au ales pe acele vremuri altă ţară. Istoria s'a încurcat în urmele lor şi i-a scăpat. Ne rămâne nouă, târziu şi după alte semne, slabe şi rătăcitoare, să le descoperim obârşiile.

Scrisori vechi în vreun săltar, necum în vreo arhivă de sat, care să cuprindă cel puţin un cuvânt despre aşezarea alor noştri anume aci, cu toată căutarea, n'am aflat. E greu de închipuit că nici n'ar fi. Vreo hârtie cu plângeri de exod al plugarilor de pe pământuri, a vreunui boer sau ispravnic ori vătaf, şi cu arătarea unghiului unde s'au oprit, trebuie să fi fost scrisă. Dar la cine sau în ce volum de acte şi documente stă ascunsă, nu ştim. Ea de altminteri n'ar da la iveală decât clipe ale unui fenomen de lungă

durată, cu scăderile, creşterile şi mutările dintr'un tărâm într'altul. Fiinţa lui însăşi e de aşa fel că nu poate fi cuprinsă întreagă, nici în însemnările logofeţilor şi vameşilor, nici în ale oamenilor de ştiinţă. Emigrarea pe furiş, chiar în timpuri mai puţin turburi şi în alte împrejurări administrative şi culturale decât era Bănia Olteniei în părţile ei de Apus-Miazăzi pe la începutul veacului al nouăsprezecelea sau mai înainte, anevoe se poate urmări.

Altminteri, dovezi despre fenomenul acesta al emigrării, spre Miazăzi, poate îndreptat mai mult spre Serbia, sunt. „Analele Olteniei" au reprodus câteva în an. I pag. 236 şi urm. şi an. II pag. 29 şi urm. (de N. G. Dinculescu).

1613 (7121) Aprilie 6

(Io Radul Voevod)... acestor oameni pre nume, popa cu feciorii şi Stoiian I. Pătru şi Iuiova şi Stoiian I Giora de în sat de în Comani ca să fie de acuma înainte în pace şi slobozi de către boiiarinul Domnii Meale Ion Comisul de în Priia pentrucă au venit acești oameni ce sănt mai sus zişi înaintea Domnii Meale de seau jeluit şi au spus cum suntu rumânı sfintei mănăstiri dela Tismeana de moşie de în sat de în Comani. Deci, cându au fost mai denainte vreame au fost trecut Dunărea de multe nevoi şi de răutăţi. Iar cându au fost în zilele lu Şerban-Vodă, deacă seau împăcat ţeara, ei au trecut Dunărea, iar deincoace în ţeară. Deci au fost mersu de au şezut în satul lu Ioan Comisul în Măglavit patru ai şi au lucrat şi iau dijmuit ca pre neşte oameni ce seau hrănit pre locul lui deatunce până acum. Iar căndu au fost acum, în zilele Domnii Meale şi seau dus la a lor moşie în Comani. Iar Ion Comisul, el i trage să-i facă rumâni cu sila...

1629 (7137) Fevruar 9

Io Alexandru Voevod... voo tuturora megiiaşilor den sat den Şovărlov carii aţi fost rumâni ai sfinţii mănăstiri Topolniţa ce este hram sti. Haranghel Mihail şi acum va'ţi răsipit pren ţeara Turcească şi prea ţeara Ungurească, după aceasta vă dau în ştire Domnia Mea păntru că am înţelás Domnie Mea di 3 călugăraşi sărbi cum au venit din Teara Turcească de au mersu la acea sfântă mănăstire Topolniţa ce seau apucat de mănăstire pustie să o dereagă şi au venit aicea naintea Domnii Meale de seau jăluit acii 3 călugăraşi pentru acest sat Şovărlov cum au fost de moşie al sfenţii mănăstiri si seau răsipit. Derept aceaia Domniia Mea am socotit păntru acea sfântă mănăstire ca să nu stea pustie, deci v'am ertat Domnie Mea ca să fiţi în pace de bir si de bou şi de cal şi de oae seacă şi de oae de sulgiu şi de miiare şi de ciară şi de toate dăjdile şi măncăturile căte sănt preste an în ţeara Domnii Meale. Derept aceaia în vreame ce veţi vedea această carte a Domnii Meale, iar voi să căutaţi să vă veniţi la silestea voastră, toţi, să vă apucaţi de hrană şi de loc, să fiţi pre lângă sfânta mănăstire, să nu fie fără de oameni, iar de către Domnie Mea veţi avea pace de toate cum scrie mai sus. Derept aceaia şi voi toate slugile Domnii Meale care veţi îmbla întru acest judeţ de aceaste slujbe, voi să căutaţi foarte să vă feriţi de acest sat şi în pace să lăsaţi de căte sănt scrise mai sus, pentrucă acest sat au fost fugit încă den zilele lui Mihail Voivod.

1635 (7143) August 29

(Io Matei Basarab Voeved şi Domn)... la voi satelor ale sfint mănăstiri Tismeana, carii aţi fost fugiţi în Ţara Turcească de bogate nevoi ce aţi

avut, anume Jidoştiţa i Bucina i Precrestiia i Clinoveţul i Bresniţa i Şusiţa, i Erhoviţa şi alte sate toate ale mănăstirii...

In schimb nu lipseşte documentul viu. Atâţia între Vidin şi Timoc îşi mai aduc aminte de ceeace povesteau vreun tată sau moş, ori bătrânii când se adunau cu toţii la un loc. Apoi, numele unor sate dela noi de dincoace de Dunăre, s'au păstrat dincolo. Nu chiar în toponimia oficială. Descălecarea Românilor s'a făcut totdeauna nu în colţuri pustii, ci în vetre cunoscute, pe care le-au lărgit şi şi le-au însuşit cu desăvârşire. Numele vechi slave sau altele urcând până la strămoşii Romani, cari erau aici la ei acasă şi-şi au pietrele desgropate pretutindeni, au fost păstrate fără schimbare. Dar sunt azi părţi întregi de sate, de câte treizeci, patruzeci de căşi, legate prin acelaş nume, care e al satului din ţară de unde se trag. Aşa sunt Lupuleştii Bregovei, din Lupoaia mehedinţeană. Pe cutare din ei îl chiamă Trucă al lui Ghioldâş, dar e în acelaş timp şi Lupulesc, împreună cu încă două, trei sute de inşi. Sau ai Orchei, din Orchèşi, şi alţii. Şi mai dau mărturii din gură şi oameni dela noi. Prin ceaţa anilor răsar câteva cărări albe. Iar pe ele zărim pe Oltenii de demult îndreptându-se din toate părţile încoace.

Că la ei nu se pomeneşte ceva scris, nu e de mirare. Erau toţi pălmaşi ai ogorului, neştiutori de carte. Săteni au trecut, săteni au rămas. Puţinii cărturari, mângâetori şi călăuzi de minţi, nu s'au ridicat din mijlocul lor, ci le-au venit, unii dela Românii din Serbia, alţii dela noi. Iar dintre ei, cei pentru desfătarea lumească, lăutarii, care aici sunt adevărate bresle, cu şcolile lor de cântăreţi, rătăcitori stăpâni pe toată comoara de cântece a poporului şi nu pot fi aşezaţi decât între cărturari, lăutarii erau de cele mai multe ori cărturari fără carte. Cei pentru grija sufletului, preoţii, în întâiele timpuri şi dascălii de copii, ştiau ei înşişi foarte puţin şi nu simţiau, peste cele câteva buchi şi socoteli, nicio trebuinţă mai înaltă de cultură. Am mai văzut un asemenea popă, rămăşiţa trecutului. Umbla printr'un sat dela Dunăre, cu patrafirul după gât peste hainele găitănate olteneşte, bătrân şi ager, dar ca şi alţi semeni, vii încă în amintirea oamenilor, ştia cântările slujbei mai mult, sau poate numai, pe dinafară, iar de citit, ca să nu mai vorbim de scris, abia bănuială. Litera era pentru ei o hieroglifă ermetică, pusă pe nişte table de cremene de chiar degetul de fulger al lui Dumnezeu în muntele Sinai, numai pentru patriarhi şi prorooci, şi din care e destul dacă doar

duhul se desface şi intră în leviţii, smerite slugi alese între toate, ale chivotului legii. In loc de umilinţă, o mândrie în neştiinţă, pe care nu vor fi cunoscut-o decât acei popi şi pseudo-vlădici, adevăraţi lupi şi urşi duhovnicesti sau hirotonisitori, ocărîţi prin bulele papistaşe dela începuturile medievale ale vieţii de Stat româneşti.

Oamenii sunt până într'atât săteni încât şi-au făurit şi cuvinte ciudate neîntâlnite aiurea. Lăsăm că atunci când stai cu ei la sfat mai cu seamă prin părţile Deleniei şi Rabovei, au fereli de acestea : „Noi în loc să vorbim vorba să apropiem pe om, îl depărtăm. Nu ne e limba aşa descurcată. Auzi vorbă ! :

Pe gurgui mă sui
Culegând făsui.

Noi, vă spunem, vorbim prost, pădureneşte, săteneşte". Aceastǎ pază, chiar dacă şi-alege altfel graiul, e de pretutindeni, prin sălaşurile de ţară scăpate de orăşenizare. Dar aici sătenii au ajuns până la înlocuirea cuvântului oraş cu altceva. De pildă, am auzit zicându-se : „Voi cari trăiţi în diuri". Sau : „Eu am umblat mult prin Rusciuc, Sofia, Plovdiv, Odriu şi alte diuri". Aceste „diuri" nu sunt alta, precum uşor se simte, decât un plural al numelui românesc, şi el cu formă de plural, al Vidinului, Dii, schimbat din subtantiv propriu în comun. Afară de Dii, pe o spiţă de roată de cel puţin şaizeci de kilometri de jur împrejur, localnicii nu cunoşteau alt oraş. Calafatul a fost un sătuc până târziu, după 1850. Cernetul nu şi-a mai venit în fire după pârjolul Cârjaliilor, şi mai se găsea şi în părţile sârbeşti. Craiova era la o margine de lume, mai mult un simbol de ţară, cetatea Băniei, Oltenia însăş. Severinul s'a zidit după plecarea celei din urmă unde mari de emigrare, aceea pe care o putem boteza a Regulamentului Organic. Chiar oamenii cari au fost la muncă, în el, nu-i pot zice pe nume. Cei mai mulţi îţi vorbesc de Sufurin, amestecându-l, după nu ştim ce potriveli, cu galbenii mari de salbă, cari se chiamă în partea locului sufurini. Se înţelege atunci de ce oraş a ajuns să se zică „diuri" şi cât dela o parte de orice viaţă cu dorinţă şi îndestulări culturale mai subţiri au rămas Românii dintre Vidin şi Timoc.

Oricâte ar fi însă piedicile, întrebările de căpătenie ale acestui capitol nu vor fi lăsate chiar fără răspuns : când au venit

Românii aici, de unde, ce sate locuesc, în ce număr, cu ce înfăţişare şi care îndeletniciri ?

Două feluri de izvoare pot fi de ajutor la statornicirea anilor : spusele băştinaşilor şi însemnările din cărţile de călători apuseni prin aceste valuri dunărene. Cele din urmă se rezeamă tot pe ce au povestit oamenii, întrebaţi. Dar şi aşa ele sunt de netăgăduit folos, atât pentrucă ne vin, unele, de departe dindărăt în timp, cât şi ca o adeverire a propriilor cercetări. Cronica aceasta, păstrată şi moştenită din om în om, e neştirbită şi astăzi.

Sunt locuri pe unde s'au născut chiar legende ale descălecării. Ele sună straniu. Preţul lor e mai mare că sunt decât că ar putea pune pe vreo cale. Sau cel puţin calea e de alt soiu decât cel aşteptat.

Spun oamenii bătrâni din Rabova că Kneaz Viteaz a pus mâna la vremea aia pe Cetatea Vidinului şi pe satele dimprejur. Aici sus, „pingă recàta Timoc" şi în Serbia, a adus el atunci Moldoveni, de i-a aşezat. Intre aceşti Moldoveni şi Dunăre rămăseseră Bulgari. Şi dădu poruncă şi zise aşa : Voi, dascăli, cari învăţaţi la Bulgari, trebue să fiţi Români. — Şi le-a împărţit dascăli şi popi români. — Care nu vorbeşte româneşte are să-i fie capul tăiat. şi cum a dat poruncă, aşa a fost, şi oamenii au uitat limba bulgărească şi nu s'a mai vorbit după aia din Dii până în pădure şi în Serbia decât româneşte. Astea le-a făcut la vremea aia Kneaz Viteaz.

Când va fi fost „vremea aia" şi cine era Kneaz Viteaz oamenii nu se pricep să arate. Dar legenda nu-şi pierde însemnătatea. Ea e, întâiu, o dovadă că Românii sunt în aceste părţi de timp destul, pentru ca amintirea aşezării să se fi pierdut într'atât încât să-şi ţeasă un basm eroic, potrivit cu locurile sălbatice de veşnice lupte între împăraţii sau cu strungile înguste cu haiduci. S'ar putea ca legenda să-şi fi avut începutul în lumea cărturărească a Pădurenilor. Unii popi de pe la 1800 au venit de prin satele oltene ale Doljului. Mai ales amestecul, fără rost, al Moldovenilor pe aici, ar vorbi pentru această părere. Pădurenii se deosebesc, prin graiul mai repezit, prin înmuierea multor sunete şi prin cuvinte proprii, de ceilalţi Români vidineni. Dar toate acestea se lămuresc prin obârşie bănăţenească sau poate numai prin convieţuirea cu Bănăţenii sârbi, a multora dintre ei. Cineva care suia încoace dinspre câmpia olteană, cu puţinele cu-

noștințe ale unui biet păstor de suflete de-atunci între ciobani de oi înăspriți de singurătate în străini, n'avea cum să știe aceste lucruri. In loc să lege pe localnici cu Banatul, el, izbit de ceeace semăna în graiul celor două ramuri, pe care va fi avut prilejul să-l cunoască din călugăreștile pribegii prin mânăstiri, îi lega de Moldova. Iar în acel Kneaz Viteaz nu reînvie cumva chipul depărtat al Domnului Mihai care și-a plimbat sabia pe toată Dunărea și trebue să fi zguduit închipuirea, mai ales a Oltenilor săi, cel puțin cât Ștefan cel Mare pe a Moldovenilor, așa că, așijderea acestora, să-i pue în seamă toate isprăvile minunate și fără izvor cunoscut? Că acela, apoi, care a ajutat la urzirea acestei legende nu numai că venea pe drumul arătat, dar era și cărturar, se vede din partea ce o dă preoților și învățătorilor în topirea rămășițelor de Bulgari, înecate în viitura românească. In naivitatea povestei e o întreagă teorie de desnaționalizare. Legenda, însfârșit, e de aci și nu călătorită de aiurea, dela Câmpeni sau Văleni, pentru ecoul de mândrie locală care freamătă în ea. Ceilalți disprețuesc pe Pădureni, ca neciopliți și înapoiați. Aceștia, la rându-le, pe poenele lor retrase, pe unde și-au înfipt sălașele în curături și arșițe de codru de ei făcute, se socotesc singuri adevărații Români, în marginea celor dintâi, niște simpli desnaționalizați de un cuceritor ostaș dintr'ai lor.

Din spusele adunate mai din toate satele reiese că ai noștri au venit în județul Vidinului în trei unde. Timpul cât a ținut fiecare e foarte deosebit. Puterea, deopotrivă alta, în fiecare din cele trei ținuturi de revărsare a lor. Alta, și pricina de plecare. Tot altul, locul de pornire.

Intâia undă se întinde, nu se știe de când, până în pragul anului 1831. Prin negura începuturilor ei abia luminează unele legende, cu răsunet secular, frânturi din vreun cântec bătrânesc, amintiri aproape șterse. Sunt ca zugrăvelile mâncate de vreme ale unei biserici de demult. Nimic nu mai poate rotunji chipul unui ctitor, sau anul unei puneri de piatră de temelie. Numai pe alocuri, luând ușor un strat mai nou de deasupra, răsare îndărăt vie, în rosturile dintâi, o pictură acoperită de pensula meșterului de mai târziu. Ea nu mai e însă decât un crâmpeiu, și ajută cel mult să ghicim făptura a ceeace a fost și de nimeni și niciodată nu mai poate fi descoperit.

Crunt hanger a învârtit peste aceste întinderi cel de care se

leagă mai limpede știrile îndepărtate ale unui popor fără alt sipet de așezat valurile istoriei sale, decât amintirea. Ne-am oprit la mormântul lui alb, cu fior. In cutia de piatră cu doi pereți înrămurați din daltă, ridicată peste trupul lui, flori liniștite au crescut și se îndoaie de prea mare înălțime, ca într'o rugăciune ferită și verde. Unul din stâlpii cari închid cu părțile de jos mormântul, poartă peste pisania mândră arabă, greul turban. De jur împrejur morții s'au îndesit. Pietrele s'au urcat până lângă sarcofagul Strălucitului. Il ascund de ochii turburătorilor. Alături, moscheia își trimite, mărcață și împăcată, minaretul ei veșnic în mătasea de azur a cerului. Palatul, în care s'au urzit atâtea porunci temute și s'au plămădit nopțile albe pentru Stambul, abia își înaintează o muche, cu ferestrele sus și streșini cu turturele, în grădina morților. Casmale au surpat zidul de împrejmuire și sapă gropi. De acolo ies lespezi buburoșate, ca niște țeste de uriași. Ele singure mai sunt martore ale stăpânilor de odinioară. Din balcoanele caselor vecine, care pot privi peste stradă și zid în cimitir, glasuri în graiu străin de ghiauri se întreabă între ele de urma și de rostul nostru. Suntem în Dii, afară din Cetate, înaintea pașei cu trei tuiuri. Răsvrătitul împotriva Sultanului. Capul Cârjaliilor, groaza Țării Românești, Osman Pasvan Oglu.

Datorită luptelor de pe aici cu Rușii sau măcelurilor săvârșite asupra raialei de către Turci, lumea se împuținase. Pământul nu mai avea cine să-l lucreze și păgânul de după ziduri de cine să fie hrănit. Și a făcut Pasvan Oglu lege să se dea atâta loc de plug și atâta de pășune oricui se va statornici pe el și a chemat oameni din Țara Românească. Aceasta a fost pela anul 1800. Mulți de-ai noștri s'au furișat atunci peste Dunăre. Românii mai de mult trecuți s'au găsit întăriți de acest adaus. Dar amintirea venirii lor s'a pierdut în a celor mai proaspăt veniți. Și o vreme descălecător al tuturor Românilor din aceste răspântii a fost Pasvan Oglu. Până ce o altă undă i-a înecat și pe ei, și împreună cu ei, și pe descălecător, care a fost uitat ca atare. In numele tuturor au vorbit după aceea aceștia și au pus început al istoriei lor drumețe, anul atât de apropiat al propriei sosiri. Unii călători străini i-au crezut pe cuvânt și l-au primit și dat mai departe ca bun.

De sfârșitul veacului al optsprezecelea se leagă popularea cu Români a satului Florentin, frumos poposit la apă, într'o vatră de stânci cu rămășițe romane, între două spinări de deal. O știu lo-

cuitorii şi ne-a povestit-o şi d-l Mişu Săulescu, cel mai însemnat vlăstar de astăzi al fostului lor stăpân.

Vestea împărţirii de pământuri la Turc, din belşug şi pe degeaba, ajunsse numai decât şi în satul Salcia. Clăcaşii lui se trăgeau din veteranii viteazului Spătar Drăgan Săulescu, dus cu Şerban Vodă Cantacuzinul, la porunca lui Kara Mustafa, pentru răsboiu cu Neamţul, şi răpus în izbirea cu Craiul Sobieţchi, la Beci, leat 1683.

Domnul dăduse la întoarcere acest sat dunărean văduvei şi îl locuise cu ostaşii Spătarului. Urmaşii lor dela 1800 au pierit într'o noapte cu vitele şi cu tot avutul. Boierul trezit a doua zi fără oameni, a trecut şi el dincolo după ei. I-a îndemnat să se întoarcă, le-a făgăduit înlesniri, s'a crucit cum de se îndură să rămână la păgân. Pribegii ştiau numai atât că aveau de acum ogoare de muncă şi fâneţe pentru vite. Săulescul a trebuit să facă fără ispravă calea îndărăt. Mai târziu le-a clădit tot el şi o bisericuţă, în noua lor ţară, în sat la Florentin, de unde nu s'au mai mişcat. Florentinenii de astăzi sunt nepoţii şi strănepoţii Sălcenilor de-atunci. Oarecarele amestec local şi împrejurările noui nu i-au schimbat prea mult.

Numai decât după începutul veacului trebuie să se fi mutat Români noui şi în Bregova, urcând Timocul. Se simte că drumul le era prieten. Nici vorbă că de ai lor se găseau mai dinainte acolo şi-i ispiteau. Legăturile de rudenie neintrerupte tot timpul între cele două maluri, până mai anii trecuţi, de când răsboaele din Balcani au închis hotarele, nu se poate să nu se fi încheiat şi atunci. Atâtea case îşi au adusă astăzi gospodina din Dolj sau Mehedinţi, când nu-i venită dela Românii din Serbia. Oamenii au trăit totdeauna, peste îngrădirile politice întâmplătoare, într'o singură obşte, făcută din simţul aceleeaşi obârşii.

Românii de aceia dârji s'au aruncat în vârtejul întâmplărilor vidinene ale vremii. Cu ele numele şi un an sigur s'au păstrat mai lesne. Iată, de pildă, ce se povesteşte despre Popa Ghiţă, moşul lui Popa Ristea din Bregova. Acesta e acum de şaptezeci de ani, tată-său, născut aici, a murit la nouăzeci, iar Popa Ghiţă însuşi, la mai bine de o sută.

A fugit dela noi de răutate. In zilele acelea Bâlcu, Haidu' Velcu de mai târziu, era argat la Turci. Dar într'o zi, nu ştim pentru ce vină, l-au bătut. Mânios, el a trecut în Sârbia, şi-a făcut

oaste, a înfrânt pe stăpânii de ieri şi i-a gonit peste Timoc. Sârbii se frământau. Neascultarea lui Pasvan Oglu molipsise pe creştini. Marele paşă se stinsese cu plămânii tineri măcinaţi de boală, prin Februarie 1807, şi numai după cinci ani era cu putinţă un Haidu' Velcu. Acesta şi-a făcut un polc de două, trei sute de oameni şi tun de cireş. Umbla în ilèc roşu pe o iapă albă şi era dres. Turcii au sosit câtă frunză şi iarbă, la Bucovcea. Haidu' Velcu s'a aşezat la tun şi a tras. Turcii alergau năvală. Atunci a încălecat pe iapă şi cu mânecile sumese s'a pus a-i tăia cu sabia şi tae şi tae! Era mare şi mustăcios, cu un cap şi ochi de taur. Are pămet, cu chip aşa cum a fost el, în Negotin. Topciu la tun a avut din Rusia. „Tu nu tragi cum trebuie!" i-a zis Haidu' Velcu. „Priveşte la mine!" Şi l-a înjurat şi i-a dat o palmă. Rusneacul zice: „Am să-ţi mănânc viaţa!" Trece la Turci. Turceşte ştia. Ei îi pun în mână câtă blagă vrea, numai să-i scape de Haidu'Velcu. Rusneacul s'aşează la pândă cu ocheanul. La douăsprezece ieşea totdeauna pe endec — o ţâră de meterez — Haidu' Velcu pe iapa lui. Intâiu s'a ivit altcineva. „Nu daţi, că nu-i el!" strigă Rusneacul. Şi când se arată celălalt: „El e! Trageţi" L-au fărâmat cu ghiulena în jumătate. Găvajii lui l-au luat şi l-au îngropat în zidul bisericii, ca să nu-i ia Turcii capul. Ai lui au dat fuga prin trestie şi s'au pierdut în baltă. Pe urmă a ieşit altul, Miloş.

Intre acei scăpaţi prin trestie şi baltă se găsea şi Popa Ghiţă. El fusese pisar lui Haidu'Velcu. Era din lumea şi cu năzuinţele acelea din care a izbucnit mişcarea lui Tudor. Cu oamenii aceştia se poate să se fi cunoscut şi să fi lucrat, iar la încercările acestea turburi de luptă de desrobire să fi fost în vreun fel sau altul părtaş, Domnul Ţăranilor. Cu ei şi în ele şi-a făcut ucenicia şi i-a născut gândul. Cu ei şi în ele taina şi scopurile lui se mai luminează. Popa Ghiţă şi Tudor erau din sate vecine şi cam de aceeaş vârstă.

Tot despre popa Ghiţă ştiu unii să fi lăsat lopata înfiptă în grămada de grâu şi să fi fugit peste Dunăre. Cei mai mulţi istorisesc însă aceeaş ispravă despre alţii. Zic să fi fost unul căruia de-atunci i-a şi rămas numele Fudulu Ţereanu, adică din Ţara Românească. Epizodul se găseşte ca un motiv descriptiv de baladă, aidoma, cu aceleaşi cuvinte, în „Graiul Nostru", texte publicate în 1906—1907 de Candrea, Densuşianu şi Speranţia, vol. I. pag. 9, culcs dela un sătean din Vrata-Mehedinti, de pe unde

lâţia din cei cu cari am vorbit în judeţul Vidinului, se vor fi trăând: „Cîn venia Turcii oamenii să strîngea, să ducea fuga cîte inci-şasă săptămîni mai bine, lăsa pătule, *lopata 'nfiptă 'n grîu.* 'urcii lua boi, vaci, lua şi muerea de lângă tine, lua fata cu-i lăcea, îş făcea rîs de ele între om". Numai atât că Românii din 3ulgaria fugeau nu de Turc, ci la Turc, şi de apăsarea ciocoiului. Colgiii păgâni erau mult mai blânzi decât culegătorii de biruri i dijme domneşti şi boereşti.

Peste aşezările din acel timp a năvălit însă a doua undă. Cea dintâi se aduna în jurul lui Pasvan Oglu, cu îndepărtatele ei şuite, şi vorbea mai mult de trecut. Ceastălaltă se strânge pe ângă Chiselev şi se petrece parcă sub ochii noştri. Anul ei se cunoaşte sigur. A fost ca o sculare scurtă de plugari răsvrătiţi, cari 'au rupt de brazdă şi au plecat fără să se mai uite îndărăt. Mânia le atunci mai arde până şi în ochii de astăzi ai copiilor de copii. Era pe la 1831 şi Regulamentul Organic îşi întindea treptat oânduelile lui nesuferite. Ce apăsări sălbatice însemnaseră anii dinainte, cei zece plini de răsboae şi de angarale, dintre Tudor i Ghinăraru1 rus, oblăduitor acum peste pământul şi datinele omâneşti, dovezile ni s'au păstrat destule. Ce nemulţumiri stârise, mai ales după ei, când se aştepta o descărcare, noua lege, leopotrivă. Moldova se răsculase. Oltenia a luat iară drumul Dunării.

Cei mai mulţi trebuie să se fi urnit din aceleaşi locuri mai ferite şi mai slobode ale Mehedinţului de sus. In anul acela s'a umplut de lume unghiul dintre fluviu şi apa sârbească de graniţă, iar coasta ei, până la Satul-din-Mal, Bregova, şi Câmpul înăuntru, către Gânzova sau satele din pădure, au fost tot vad de surghiuniţi de bunăvoe, neîmpăcaţi şi colţoşi. Aceştia aveau într'adevăr osul de piatră al colonistului şi hotărîrea lui să se implânte în ocolul străin şi să-l deşteleneascâ, lărgindu-l. Din locurile unde s'au îngrămădit ca în cetăţi, la orice slăbire a cercului s'au revărsat. Un sălaş de Tătari, care nu se putea altoi, era înghiţit. O colonie de Cerchezi, în risipă, înlocuită numaidecât. Sfărămăturile bulgare rămase, sau dibuelile prin inşi şi mutările în cete dela Miazăzi, înăbuşite. Urme ale acestei lupte şi înaintări încete se află în atâtea amintiri. Nu e bătrân în care, din două, trei întrebări, să nu le descoperi.

A treia undă de emigrare, care a fost o prefirare răspândită,

mai viu, pe o întindere de treizeci de ani după oprirea înaintaşei sale, şi, mai lin, până în pragul zilelor noastre, n'a mai schimbat ce clădise aceea. Ea s'a lăsat numai înviorând peste o alcătuire închegată. Cărările i s'au abătut mai ales către lunca vidineană. Golul de-aici sorbea mai mult. Din împrejurări care se ghicesc, Românii din ea erau şi mai puţini. Trecerile de-acum se făceau însă slabe, rar câteva case, din ce în ce mai des numai oameni răsleţi, în căutarea norocului. Statornicirea deplină a Românici şi întocmirea Bulgarici au oprit mişcarea. Valea Dunărei a contenit să mai fie o cumpănă de neamuri.

Infăţişarea etnografică a tras-o a doua undă. Iar stâlpul pe care se rezema toată această încercare de colonizare îl făceau locuitorii Câmpului. Atunci a fost el înălţat şi întărit. Ceeace era şovăitor şi risipit înainte, s'a aşezat. Românii de pe acest pridvor luminos, mărginit deoparte de Dunăre, dela Florentin până la gura Timocului, de acolo pe această apă în sus până aproape sub Coilova la hotarul cel nou sârbesc, şi mai departe dealungul pădurilor până unde se opreşte rotunjindu-se deasupra luncii şi iară în hotarul Florentinului, sunt nu numai cei mai numeroşi, dar şi cei mai siguri de sine : întâiu, prin obârşie, podgoreană şi munteană ; apoi, ca veniţi parcă deodată, atât de covârşitor au fost cei din urmă sosiţi, aşa că s'au ţinut mai legaţi ; şi în sfârşit, pentrucă împresuraţi tot de Români, la nici un colţ nu s'a suit, turburând sau chiar măcinând, valul străin.

Ei au satele cele mai puternice în oameni şi moşie Bregova, cu cele 1200 de căşi ale ei şi peste 7.000 de locuitori, e metropola Românilor din Bulgaria această nord-vestică. O optime din ei toţi sunt adăpostiţi pe uliţele cotite din malul de pământ fărâmicios şi pulbere de dună de peste lunca Timocului. Vârfu cu cele 800 de căşi şi Gânzova cu peste 600 — după arătările locuitorilor — sunt tot ale lor şi lasă îndărăt în mărime orice alte sate de Văleni sau Pădureni. Poate că tot Câmpenii aceştia mândri, iuţi şi ascuţiţi la limbă, înaintaţi ca o punte între celelalte două fâşii de Români, le-au dat şi numele. Ei priveau depe locul lor înalt pe unii muşuroiţi jos pe ţărmul dunărean, în fundul văii, şi le-au zis Văleni sau Fundeni, iar pe ceilalţi, ieşind din desişul de goruni, găitănaţi toţi în negru şi bolovănoşi la vorbă, pe lângă carele de lemne sau de coarne de pădure, şi i-au botezat Pădureni, după o împărţire care nu e, între Români, numai de aici.

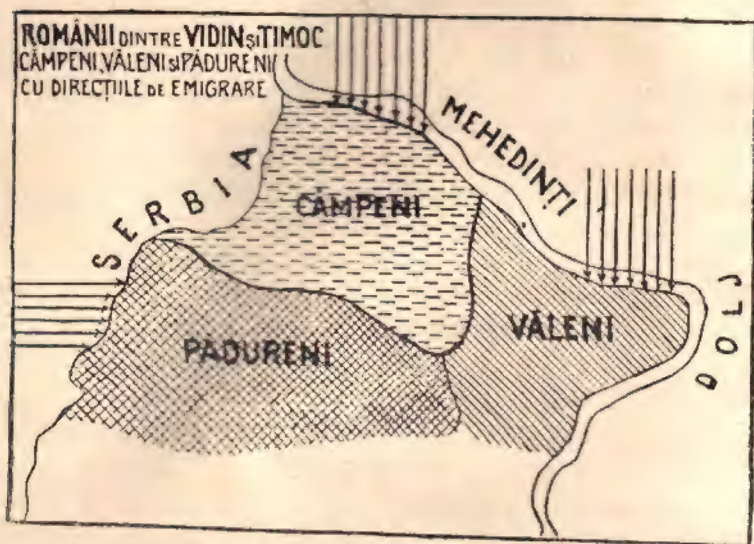
Sunt Mehedinţeni, dacă nu şi cu câţiva Gorjeni, coborîţi pe o linie care merge dela Lupoaia şi Băluţa până la Balta Verde, Gârla Mare şi mai jos. Chiar astăzi după atâtea stratificări şi cronologii altele şi nelămurite, se poate lega aproape fiecare casă, nu mult mai veche de o sută de ani, cu satul de dincolo de unde îşi are răsadul. Pe pânza aceasta de poteci necăjite au grăbit oamenii câteva veacuri, şi mai ales în cel din urmă, spre locuinţa lor de acum.

Aceeaş lucrare, mai lesnicioasă încă prin noutatea atâtor mutări şi înrudiri, se poate face cu Vălenii. Graniţa mişcării lor e o boltă care începe dela Salcia şi se îndoaie peste Pleniţa, ca să ajungă până în mahalalele Craiovei şi să se lase pe albia Jiului. De pretutindeni din ţinutul de subt ea a picurat şi s'a strâns în acest ulcior dunărean, emigrarea doljană.

Mai grea de urmărit e strecurarea prin păduri a celeilate aripi. Faţă de ea, închisă în sine şi cu conştiinţa deosebirii, celelalte două grupe destul de asemănătoare altminteri, între ele, pot fi luate laolaltă. Deoparte, Românii Dunăreni, iar de alta, Românii Pădureni.

Unul îţi spune că îi e tamazlâcul la Isicova, dincolo de Timoc, altul prin satele vecine ei sau mai din fund. Ceeace se întoarce sigur în spusele lor e că vin din Serbia şi se poartă şi vorbesc altfel, păliş. La viaţa fraţilor din Miazănoapte au luat parte puţin. Istoria, ca şi obârşia, le-a fost alta. Intărirea şi împrospătarea Pădurenilor s'a făcut mai anevoe şi la alte date, cu neputinţă de statornicit. Ei erau, întâiu, numai capătul înaintat al unei revărsări etnice care se înfiora doar din când în când şi se acoperea de o şuviţă de undă, la o suflare istorică sau social-economică, necunoscută. Şi apoi, după ce se treziseră trecuţi în mijlocul altei limbi şi pe alt pământ decât temeiul lor dindărăt, mai se întindeau şi deacurmezişul curentului de coborîre spre Dunăre al Bulgarilor, apăsaţi multă vreme spre munţi. Foarte mulţi stărue că neamul lor se trage din Ungaria. In destui se vădeşte Bănăţeanul. Rudarii, cari umblă cu cotoriţe sau coşuri, cu linguri, fuse, şi unde-i caţi nu-i găseşti, zic pe acolo toţi : deparce, frunce. Din împrejurările ciudate de traiu, încă din Serbia caşi de-aici, din amestecul bănăţean-oltenesc dintru început şi din izolarea de mai târziu după aşezarea dincoace, a ieşit ceva nou, în care firele răsleţe ale urzelei se îmbină subt ochiul cercetătorului, strânse puternic în aceeaş lespede, ca vinele tainice ale unui onix.

Un om din Rabova povestea că unii spun să fi trecut prin Sârbia. De Rabova arată bătrânii că, de când s'a năsălit, adică s'a făcut sat, sunt o sută treizeci, o sută patruzeci de ani. Iar de când s'au năsălit Fundenii, mai mic și într'o vale subt ea, sunt cu o sută de ani mai mult.

Alt om din Târlomaşniţa ne spunea cum mamă-sa a venit din bătrâneaţă dela Isicova. Cum el a fost odată cu mai mulţi din sat la muncă la un boer pe malul Prutului. Şi mai erau acolo lucrători din alte părţi. Avea opincile de acasă îngăurite cu vârzoabe groase şi în picioare obdèle albe. Era ca o oară sărbatică. Şi stătea deoparte între ai lui. Numai ce dădea pe la ei uneori doamna boerului, în toale mândre. Şi a temat el („noi aşa zicem aici sus, la : chemat") într'un rând pe altul din Târlomaşniţa : „Văzuşi mă, bârdarule, ce Diană frumoasă ?"(nu săteancă, ci orăşeancă, din Dii). Dar când am auzit de „bârdar", lucrătorii ceilalţi, Români din Ungaria, au început să vorbească între ei că Bulgarii ar fi din neamul lor. I-au luat şi s'au dus la han. Şi nu i-au lăsat să plătească nimic. Şi până la urmă, cât au mai rămas pe acele locuri, s'au avut bine. Şi au cunoscut unii şi alţii că ei dela Ungaria îşi au tamazlâcul ceal bătărn.

Schimbări de silişti de sate înăuntrul acestui ţinut, nu s'au

întâmplat. Se știe doar de fuga oamenilor în Serbia, mai cu seamă a Câmpenilor, în răsboiul din 1877. Dar s'au întors toți cu întoarcerea liniștei. Atunci au cuprins Românii moșia și sălașurile sau cuiburile de palancă și caraulă ale Tătarilor, Cherchezilor și Turcilor plecați.

Sat sfărâmat a fost Schela. Era înșirat în fața Ciupercenilor. Dar Schelenii făceau atâta contrabandă de rachiu cu cei de dincolo, că Turcii, desnădăjduind să-i supravegheze sau îndrepte, le-au stricat așezarea, iar pe ei i-au risipit. Cinci, șase sate, spre Miazăzi până la Vidbol, Bucovăț și mai în jos, iar la Miazănoapte până în Kirimbeg, le-au primit crâmpeele. In Kirimbeg și astăzi mai nouii veniți. Schelenii, se deosebesc de Kirimbegeni. Hora și-o făceau până acum în urmă aparte. La clădirea bisericii a fost ceartă, pe-al cui loc să se ridice. Ocolul Schelenilor e altul decât al băștinașilor.

Pacea, de curând adusă la îndeplinire și pe teren, a însemnat o înaintare a țărușilor de hotar sârb. Călătoream câte odată pe o șosea al cărei șanț din stânga era într'o țară, iar cel din dreapta într'alta. Opt, nouă sate românești de pe margine au trecut regatului vecin. Străvechea obște cu strânse legături a fost tăiată în două. Dar cu aceasta chiar, o parte din Pădureni s'au lipit iară de locurile și de oamenii din cari odinioară s'au desprins. Nici o vamă nu-i mai desparte de satele de unde arată să-și fi tras vița. Numai atât că întregirea dintr'o lature nu s'a săvârșit fără o ruptură din cealaltă. Să se adauge și atâtea nemulțumiri gospodărești. Că apoi desfacerea de Statul de ieri nu i-a lăsat nici ea nesimțitori. Și iată cum bucuria acelei întoarceri, închipuită poate mai mult pe căi cărturărești, nu-i mișca, pe când necazul îi întunecă și-i pune pe unii pe drumuri. Popi prigoniți sau goniți de Sârbi își caută altar, cum e cel din Șipicova, printre Văleni. Săteni cu pământ rămas și dincoace se mută mai degrabă la mai puținul de aici.

Anii mai apropiați au fost martori unei tot mai numeroase plecări la oraș a prisosului satelor românești. Această mișcare a crescut încă dela răsboi, urmând lozinca de pretutindeni. Unii neguștoresc, dar destui își cumpără pământuri împrejurul Vidinului și rămân săteni, în îndeletnicire și obiceiuri. Sunt cei mai mulți dintre Vălenii de-alături, fără să lipsească nici Pădurenii îndepărtați, cari își vând râpile de acasă, pentru ogoarele mai

înguste, dar dulci de pe aici. Atât că mai toţi au ajuns bilingvi şi unul câte unul trec de cea parte, în tabăra celuilalt neam. Un corn întreg din Dii e românesc. Stă îngrămădit pe-afară de ziduri, pe şoseaua şi în vatra Kumbairului, mahala acum a Vidinului şi sat numai de-ai noştri, şi intră pe cea mai frumoasă poartă de piatră înstelată, Capia Longea sau a Gunoiului, năvălitor peste întortochiate uliţi cu caldarâm sălbatic şi printre case ascunse prin grădini, în miezul falnicei Cetăţi.

Alături de mărturiile vii despre venirea şi viaţa Românilor vidineni nu lipsesc nici fărâme prin descrieri de călătorie sau prin alte cărţi. Abia fărâme însă, şi toate la un loc nu luminează cât gura ştirbă a unui moşneag, ieşit să privească sub streaşina unei porţi, târgul, într'o Duminică de sat dunărean. Intre aceste cărţi anevoe numai am putea trece şi vreuna românească. Neamul nostru, care a avut, ca în măreţul Neculai Milescu, un Marco Polo cunoscător al împărăţiei Kitailor pe căile noui ale munţilor Siberiei, nu găseşte adesea un cât de smerit condeiu pentru cei mai scumpi şi în apropiere cuibăriţi ai săi.

Intârziem mai mult la Kanitz. Ceilalţi vor fi amintiţi acolo unde documentul lor va putea fi folosit. Şi fireşte nu toţi. Inşirările bibliografice n'au stat nicio clipă în gândul nostru

In însemnările de drum prin Bulgaria, ale învăţatului austro-ungar, Românii de-aici n'au paginile lor aparte. Ei răsar într'un capitol sau celălalt, când în acest volum şi când în cel următor, după cum locuesc într'un ţinut sau altul pe care îl străbate, pe malul Timocului sau la porţile Sofiei. Venea pregătit să-i întâlnească, din informaţia prealabilă pe care şi-o făcuse, şi pregătit şi să-i înţeleagă, după ce se oprise în atâtea sălaşuri de ciobani sau de săpători în gropi de cărbuni şi de aramă, prin Serbia românească. Interesul lui cuprinde în aceeaş măsură date istorice, caracteristice geografice, economie, cultură, politică. Privit ca un obiect de observaţie, sub lupa unui ochiu foarte ager, crâmpeiul de neam din dreapta Dunărei se alege destul de limpede. In credinţele, puterea şi fiinţa lui însă, nu pătrundem. Pe dinăuntru el nu se luminează. Kanitz nu ne cunoştea limba şi nici nu prea ne vedea alt rost acolo, decât poate să îngroşăm, printr'o firească şi dreaptă desnaţionalizare, rândurile slave lui dragi.

La capătul nord vestic al terasei dunărene bulgare, pe pământul peste care s'au scurs atâtea popoare, a căror urmă timpul atoate nimicitor amenință s'o șteargă în curând cu totul — o soartă pe care de altminteri rămășițele mult mai tinere ale romanității o împărtășesc din nenorocire cu tumulii — găsim astăzi Bulgari și Români, ba chiar la Timoc satele valahe sunt precumpănitoare. In studiul și harta profesorului Bradaska: „Intinderea Slavilor in Turcia și în ținuturile vecine", elementul bulgar apare aici drept cel mai puternic. Dar aceasta e cu desăvârșire neexact.

Pricini felurite, și mai ales stăpânirea boerilor valahi, dușmană țăranilor, au ajutat nașterea și repedea creștere a coloniilor românești pe țărmul dunărean bulgar. Pe de altă parte, cârmuirea turcească vedea cu ochi buni popularea acestor districte, foarte sărăcite în oameni de neîntreruptele răsboae, cu o naționalitate supusă, deprinsă cu asprele poveri și cu totul străină de elementul bulgăresc și de năzuințele lui *(Donau-Bulgarien u. Balkan*, 1875, vol. I pag. 276).

Kanitz are în gând, cum se va da în vileag mai bine din alt citat, vremea Regulamentului Organic. In anii dintâi după 1860, când și-a făcut întâia călătorie, lucrul se înțelege. Am arătat în altă parte pricina. Un alt călător ceva mai înainte, G. Lejean, scrie și el despre „des réfugiés échappés à l'affreux régime féodal qui pesait avant 1848 sur les principautés roumaines"; sau, aiurea, cu alte cuvinte, că: „en Bulgarie beaucoup de paysans valaques se sont établis dans les environs de Vratcha pour échapper au quasi-servage établi par le règlement organique" *(L'Etnographie de la Turquie d'Europe*, 1861, Julius Perthes). Tot el are însă grija să spue că această emigrare, prin începuturi, „est antérieure à ce siècle". Boscovici la 1762 povestește cum a mas peste noapte în coliba „di una famiglia valaca venuta là da un anno". Oamenii erau pe acele locuri datorită lăcomiei principilor moldavi și valahi, de către cari „si fanno estorsioni incredibili che forzano i villani ad abbandonare i loro paesi". Jirecek, din care am luat citatul *(Das Fürstentum Bulgarien*, 1891; pentru interpretare *G. Vâlsan*, „Bulgarii" lui Boscovich), e deopotrivă de părere că Românii sunt și în județul Vidinului mai de mult decât secolul al nouăsprezecelea și că fugeau de teama boerilor, aici, unde nu erau nici boeri nici boeresc. Acestea despre vechime.

Dar Kanitz are rânduri, poate mai prețioase, despre felul de traiu și starea culturală a acestor numai foarte curând veniți, dacă e să-l credem pe el. Mai multe și legate laolaltă sunt cele ce privesc Bregova și locuitorii ei. Le redăm întocmai:

Imigrarea valahă în Bregova s'a întâmplat acum vreo 25 de ani. Ea dă prilej la unele asemănări etnografice pline de învățături. Pe când, de pildă, Românul pe pământul valah, datorită gospodăriei demoralizatoare de mai de mult a boerilor, se găsea ca om aproape pe aceeaș treaptă cu negrul din sudul Statelor Unite și e descris cu dreptate ca izbitor de leneș la gândire, aici, pe pământ bulgar, cu toate că trăind subt o stăpânire care nu era mai înainte

chiar binevoitoare supuşilor creştini, se arată pretutindeni muncitor şi isteţ. Insuşirile acestea se dau la iveală chiar în înfăţişarea de afară a Bregovei. Pe lângă cultura, obişnuită pe întreaga terasă dunăreană bulgară, a porumbului, grâului, cânepei, viţei de vie şi pepenilor, în Bregova se face şi tutun şi mătase. Tot satul are pecetea unei oarecare bunestări, care nu putea fi ştearsă de sarcinele mari pentru raia, legate de marea colonizare tataro-cercheză.

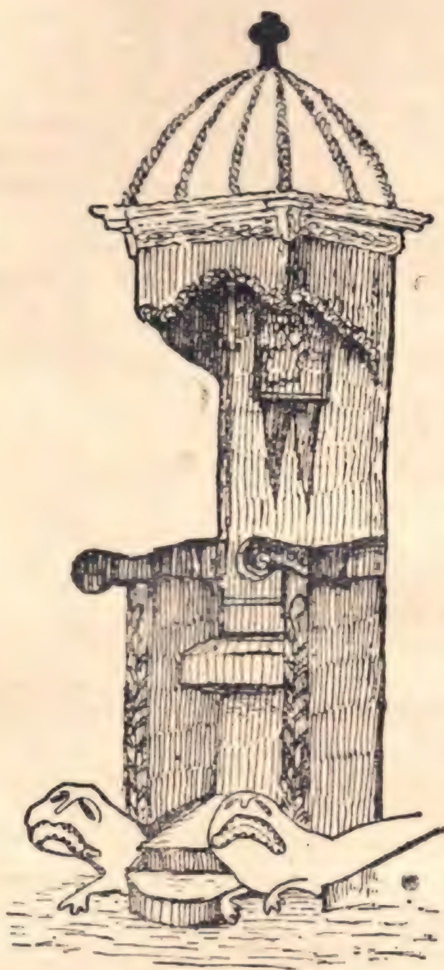
In mijlocul satului se inalţă biserica cea nouă cu trei nävi, clădită în anul 1857, mai mult măreaţă decât unitară în stil, ca o corabie lungă în chip de paralelogram, fără abside laterale şi cu un turn jos al faţadei principale. Clădirea a costat 200.000 de piaştri (10 P = 1 Fl.), o sumă, prin urmare, foarte însemnată pentru această ţară. In găteala dinăuntru a bisericii s'a pus cea mai mare grijă. Iconostasul, jeţul mitropolitului şi amvonul, sunt toate bogat cioplite şi aurite, dar cam prea pestriţ zugrăvite. Lucrate de Ţinţari, ele dovedesc şi aici minunatul talent arhitectural şi formal al acestei bogat înzestrate ramuri macedo-valahe a Românilor. Unele părţi decorative ale cioplituriii în lemn, precum sunt smeii şi păsările ciudat stilizate din ambele părţi ale crucii dela ieşirea din mijloc a iconostasului, dau în vileag o bogată inventivitate plastică ; scaunul mitropolitan, ţinut de un leu aşezat, şi pupitrul amvonului, sprijinit pe un vultur, amintesc însă şi aici de înrâuririle moştenite prin tradiţie ale monumentelor vechi bizantine în peninsula ilirică.

Insemnate jertfe, faţă de alte stări turco-bulgare, aduce comunitatea românească a Bregovei şi trebuinţelor culturale. In casa unui învăţător chemat din Serbia, am găsit pe copiii satului citind, scriind socotind şi cantând foarte frumos cântece bisericeşti (*Doneu-Bulgarien*, 1875 vol. I, pag. 282—283.

Toate sunt în Bregova aproape şi azi aşa cum le privea Kanitz acum 65 de ani. Numai că satul a cotit, mărindu-se, în josul Timocului către Balei şi de tătarii spâni din margine cu greu îşi mai aduc aminte cei mai cărunţi. In şcoala frumoasă din piaţa largă, un progimnaziu, pe care aceiaşi oameni îl ţin, nu se mai aud însă cântece şi vorbă românească, decât poate între ore în curte şi când supravegherea slăbeşte. Deşi biserica nu mai e în mijlocul satului, ea a rămastot singură.

O descoperisem cu greu pe întunerecul fără stele al unei nopţi de Inviere. Un zid inalt de bolovani netencuiţi o înconjură şi ne-ar fi ascuns-o. Două înoiri, pe care le-a suferit, i-au mai ridicat faţada, ascuţită în partea de sus în unghiu. Le poţi urmări după cele două, trei straturi de lespezi de piatră mai noui de deasupra şi după cimentul alb cam împroşcat pe delături de mistrie. Turnul mic înfipt în faţă la mijloc, unde cele două muchi ale unghiului ar fi fost să se împreune, s'a păstrat în schimb ca la început şi pare scufundat în sine cu două trepte. Dar între împrejmuială şi această aspră clădire plutea ca un nor de argint, fâlfâia încet o horă albă aeriană, păzia un alt grad de lumină şi de văzduh. El ne-a oprit uimiţi. Şi tot el ne-a descoperit biserica. Erau cracile înflorite toate în noaptea caldă, ale pomilor de dincolo, din curtea cu morminte. Un miros mai tare decât al tămâiei, mirosul primăverii, cădea în valuri.

In biserica din Bregova Isus învie de mai multe ori în aceeaş zi. Oamenii sunt prea mulţi pentru un singur locaş dumnezeesc, şi vin rânduri, rânduri la ceasuri dinainte hotărîte. Noi aşteptaserăm să bată arângul şi porniserăm. Preoţii şi logofeţii de strană se zdrobeau în cântările şi slujbele lor până la ziua mare. Prin pâcla luminilor de ceară se zăreau, neprefăcute, aşa cum ieşiseră din mâinile, acum de ţărână, ale meşterilor aromâni, iconostasul cu balaurii lui auriţi, cele două şiruri de stâlpi rotunzi albi, despărţitori ai celor trei alei, cu arcuri de zidărie sus şi cu străni între ei la pardoseală, vulturul amvonului, care parcă zboară neostenit cu o carte de foc pe umeri, şi jeţul mitropolitan, pus pe doi lei, nu pe unul, lăcuiţi cafeniu şi cu dinţi căscaţi în gingii sângeroase. Iar prin fum, de subt balauri, vulturi şi lei şi peste capete aplecate, Isus vorbea din uşa altarului, după buchi chirilice cu iniţiale roşii uriaşe, în graiul nostru vechiu, plin de aur şi de nestimate.

Jeţ mitropolitan în biserica din Bregova.

Asemenea, şi alte însemnări răsleţe, are Kanitz. Dar printre ele am avut norocul să nu scape una, care apasă în cumpănă cât toate celelalte la un loc. Fără ea viaţa Românilor de-aici ar fi curs pentru noi lipsită de adâncimi şi culmi, iar un mare chip ar fi rămas astrucat în praf de arhive, căci nicio mână nu s'ar fi priceput să-l scoată. Frântura de popor săracă în istorie, peste care a altora istorie îşi mână cavalcadele înaripate şi răsunătoare, se aureolează deodată de o faptă din cele rari, ţesută din cel mai curat suflet. E vorba de lupta pentru trecera la altă credinţă a acestor ortodocşi şi de slava şi pătimirile popei Dragsin, drumeţul.

Kanitz însuşi nu şi-a dat seama în ce clipă grea pentru acei pribegi din trunchiul nostru, coborîse între ei. Frământările lor i se par fără noimă, iar cel care le stârnea vrednic numai de osândă. E strimt şi rău. Ajută poate la căderea lui şi la înăbuşirea mişcării.

Călătorul străin putuse să vadă încă din 1869 o capelă de scânduri în marginea Vidinului. Un popă de departe, răsărit între oamenii din Stanotârn cu vreo trei ani înainte, o aşezase acolo. El ar fi vrut s'o strecoare chiar în cetate ,consfinţind-o, prin aceasta, sau înfingând-o cel puţin, înăuntru, ca să fie găsită mai târziu, biserică a ţării recunoscută şi cu aceleaşi drepturi ca ale celorlalte. Dar Turcii nu îngăduiau clădiri de rugăciune creştinilor în cuprinsul zidurilor. Kanitz, atunci, nu i-a dat nici o însemnătate. Popa nu-l privea şi nici n'a căutat să-i afle numele. Rândurile care povestesc faptul, şi cele dintâi în cartea lui amintind pe Români, sunt aproape obiective, cu toate că au fost redactate mai târziu, când ştia mai multe şi avusese poate şi amestec în această treabă :

„Acum în urmă Vidinul a mai căpătat şi o bisericuţă catolică provizorie, prin silintele unui misionar trimis de episcopul valah unit dela Oradea-Mare. Ea e încheiată foarte sărăcăcios din scânduri şi aduce mult a hambar de lemn. Numai decât alături se găseşte o piatră de închinare, cu o coroană de fier deasupra şi cu următoarea inscripţie : *A cêsta s crocea daruit-o întru marirea lui Domne dieci comunitalei romane gr. cat. din Vidina 1869* (sau, ţinând seama de greşelile de transcriere ale unui necunoscător de româneşte şi de ciudăţeniile ortografice ale ciparianismului : „Această sfântă cruce (a) dăruit-o întru mărirea lui Dumnezeu comunităţii române greco-catolice din Vidin din 1869" — Nota noastră). Pentru o clădire de biserică definitivă şi mai potrivită scopului, împăratul Franţ Iosif a dăruit o sumă însemnată. Eu nu cred în viitorul bisericii catolice pe pământ bulgar, ci mi se pare că şi cu ridicarea acestei clădiri au să se ivească mari greutăţi (*Donau-Bulgarien*, 1875, vol. I, pag. 239).

Mai târziu însă el a descoperit şi pe popa misionar şi întreprinderea lui. Era în vara lui 1871. Se găsea iară la Vidin.

Ședea la un prieten vechiu, consulul austro-ungar. Acesta îi povestea de necazurile pe care i le aducea acel vântură-țară.

Ingrijați de întâiele izbânzi ale propagandei, preoții bulgari se ridicau deacurmezișul. Vlădica din Vidin, viitorul exarh, supărat că popa nu era îndepărtat în urma intervențiilor lui, de autoritatea chezaro-crăiască locală, nu mai vizita pe consul. Turcii, întețiți de unul și de altul, nu-l mai priveau cu aceiași ochi buni: „din pricini strategice" nu-i dăduseră voe să clădească, lângă zidul de afară, pe locul anume cumpărat în marginea Kumbairului, biserică statornică. Sprijinul bănesc venit de peste graniță încetase și datoriile neplătite stârneau nemulțumiri și bănueli. Omul nu cruța de loc pe consul, nici pentru aceste nevoi, nici pentru altele mai grele, ale comunității.

Kaunitz nu înțelege de ce Austria, care are altă politică, să se pue rău cu Bulgarii și nici de ce să cheltuiască pentru scopuri pierdute și nu pentru întărirea ei comercială în acea deschisă piață dunăreană. Iar toate acestea, de hatârul cui? Al unui netesălat, care scrie proclamații, unde amintește Valahilor vidineni de nobila origine latină, de frații lor din principatul vecin, și nu de ceilalți, mult mai înaintați, din Ungaria, și de sprijinul lui Napoleon; al unui necioplit, care nu știe altă limbă decât a lui deacasă și trebue să stea de vorbă prin tălmaci, nu numai cu Turcii și Bulgarii, dar cu însuși consulul; și al unui certat cu legile, pentrucă băiatul lui, și cel mai bun ajutor, dascăl al copiilor de nou uniți, stătuse în temniță pentru moarte de om.

Sub toate aceste vini, deosebite cu ochi austro-ungari, noi știm astăzi și vom arăta mai departe, că mai era una, care nu putea să scape ochilor prietenului. Și iată cum iese zugrăvit popa în galeria aventurierilor cetății:

Câteva din aceste tipuri le-am și amintit în întâiul volum; alții se cuvine să fie smulși uitării în aceste pagini, pentrucă lor le-au căzut adesea, ca actori în marele joc de uneltiri dela Dunărea-de-jos, cu desăvârșire minunate roluri. Așa se plimba, de pildă, pe subt balconul iubitei mele gazde, popa valah Draxin din Transilvania. Ce căuta vrednicul vlăstar daco-latin și preot romano-unit în Vidinul strict bulgaro-ortodox? Să vedem, și oricât de necrezut sună, nu rămâne mai puțin adevărat ceeace am auzit dintr'un izvor informat.

Se știe că încă demultă vreme politica de Stat maghiară luptă cu putere în Banat și Transilvania împotriva acelei propagande care năzuește la unirea tuturor Românilor într'un mare imperiu Daco-român. Zisul popă Draxin se silea dela 1869, nu din proprie pornire, ci sub egida oficială a de curând răposatului episcop unit de Oradea Mare, Pop Szilagyi, să atragă pe valahii așezați între Dunăre și Timoc, în șivoiul mișcării naționale mari românești (*Donau-Bulgarien*, 1877, II, 4-5).

Ceeace era prilej de ocară pentru marele călător, n'are poate de ce să fie unul şi pentru noi. Dragsin, preotul bănăţean, făcut numai din voia sa misionar drumeţ, sparge cadrul prea strimt în care încearcă să-l închidă cu încuetori de ironie şi de milă. Kanitz. Prea se simte că, în ce nepriveşte, acesta se născuse la Budapesta.

Astăzi truda lui pe acele locuri şi în viaţă are pentru noi alt înţeles. Un slab chenar de lumină se arcueşte peste această faţă, plecată dintr'un sat din Torontal ca să sufere şi să birue pe căile Domnului. In istoria Românilor vidineni, atât de săracă, episodul Dragsin e unul din cele mari şi uşor putea fi o răspântie, iar în a noastră, a tuturor, destul de lipsită de misionari, o pagină aprigă şi rară.

Pentru toate aceste cuvinte, am crezut că nu e de prisos o oprire cu cât mai multe documente, asupra lui. Oprirea va fi un popas pe înălţime, de unde câmpul pe care ne-am hotărât să-l străbatem se va desluşi mai limpede şi — dar neaşteptat — un suflet adânc şi cu multe valuri se va înălţa înaintea noastră, ca o troiţă cu streaşină de argint, pe un loc de înfrângeri şi de rugăciune.

Samoil Dragsin a venit pe lume în anul dela Cristos 1822, într'un sat din Banat, Petrovăsela. Azi trag pe-acolo vaporaşe cu pavilion Sârbo-Hroato-Sloven. Despre cei dintâi patruzeci de ani ai lui nu ştim nimic. Bătrânii, cari şi-l mai aduc aminte, spun că până atunci ar fi neguţătorit. Un atestat al primăriei, din vremea când era să fie hirotonit preot, îl arată „agronom şi servitor al bisericii, care mult s'a ostenit spre înaintarea şi cultivarea locului natal". Aşa îl descoper şi faptele de mai târziu: om trecut prin multe, întreprinzător, hotărât, dârz şi, pe deasupra, cu un sâmbure din acel jar care face pe apostoli şi care l-a învăpăiat deodată în pragul bătrâneţei. La 5 Iunie 1863, împreună cu fiul său Petru alias Pavel şi cu fata sa vergura Theodora alias Ephrosina, a primit credinţa greco-catolică şi a fost trecut monah al mânăstirii Sfântu' Sava de lângă Ierusalim. Cu acest pas el se desface din vreme şi dintre semeni şi intră în istorie. Cu acelaş pas îşi începe şi calea durerii.

Anul viitor îl aflăm călător pe la Roma „d. Samuil Draxin Monachus Dioeces Logosolc in Austria peregrinus", ca să se pocăiască şi să vadă faţa Sfântului Părinte. Pe toamnă e la Ierusa-

lim, de unde ni s'a păstrat această ciudată adeverință, în care spusele întocmai ale smeritului oaspe îndepărtat au pătruns cu asprimea lor valahă în armătura senină latinească: „monachum Samuelem Draxin de Sancto Petro Vaxilla *Caluguro Monasterii Santului Sava Valea Plângerei se tiene de Diecesa Logosului* Jerusalem feliciter pervenisse". In primăvara lui 1865 e îndărăt la Lugoj, unde-şi reînoeşte voturile monastice ale chipului celui mic al îngerilor. De acolo îi pierdem urma. Când îl regăsim e între Românii vidineni, în sat la Stanotârn.

O corespondență bogată cu Oradea Mare, Blajul şi Bucureştii, începută în 1867 şi încheiată la 1882, luminează de-acum viața lui. Scrisoare cu scrisoare gândul minunat, care putea să dea un cuprins sufletesc de luptă şi să aducă scăparea unui crâmpeiu de neam rupt de ale sale, se înfiripează şi urcă, pentruca treptat, lovit de pretutindeni, să se întunece şi să cadă. Cu gândul lui s'a frânt şi Dragsin. Piere ca o mână de pulbere, răsucită de un ultim vârtej pe drumurile Ierusalimului şi aurită scurt de sfințenia unui hagialâc de mucenicie şi desnădejde.

Cum a ajuns în Stanotârn nu ni s'a păstrat mărturie. Dar de acel sat de baltă, în care Dunărea când creşte dă năvală din toate părțile, îneacă fânețele, umple zâmnicele şi face din oboare aşezări de crapi şi de somni, s'a legat soarta şi a propovăduitorului şi a seminței aruncate de el. Acolo i-a fost întâiu ascultat cuvântul şi acolo s'a păstrat mai îndelung. In Kumbair a locuit şi s'a zvârcolit Dragsin ani. In el a ridicat bisericuță şi a slujit, a avut şcoală de copii şi de oameni mai răsăriți. Câte un moşnegel cu ochi albaştri, paznic sub cocoaşă al vreunei vechi biserici din Vidin, ca un cocostârc sur de clopotniță, îl ştie încă. Ce-a pus la cale nu mai încălzeşte însă pe nimeni. Cu Stanotârnul e altminteri. Cele mai mândre case, cu comarnic şi cu prispe colorate pe sus, sunt ale „catolicilor". Poate că numele li s'a dat ca ocară. Biserica lor e acum tot cea obştească. Dar cu toții îşi aduc aminte şi nu se ruşinează de trecut.

Aci se strecurase un ardelean sau bănățean, cu nume Romuz. Subt el trebue să se fi ascuns un Remus sau Romulus oarecare, latinizant. Era şi acesta o mică pânză purtată încoace de valul Dragsin. Alții vor fi venit sau ar mai fi venit, solie bună şi stâlpi de întărire la margini. Norocul însă a vrut să încurce aceste drumuri şi să spulbere pe ceice le apucaseră. Iată pătimirea lui Romuz, povestită chiar de nepoata lui.

Era un om cu ştiinţă de carte şi cu haină neagră. Invăţa copiii oamenilor. Aceştia s'au gândit să-l lege pe pribeag de sat şi l-au însurat cu o fată de ciorbagiu. Prunci s'au născut din această unire. In răstimp, frământările, ale căror unde porneau dela Vidin, sporeau. O parte din săteni se trăgeau înapoi, în adăposturile vechei credinţe. Alţii se ţineau tot mai strâns de Unire. Ciocnirile nu mai conteneau. Atunci i-a murit învăţătorului un copil. După ce l-au plâns şi l-au aşezat în lemnul lui, părinţii cu rude, vecini şi prieteni, au plecat spre grobişte. Alaiul s'a mişcat încet pe uliţa mare, a cotit pe după grădini şi s'a îndreptat spre biserică. Dar la întâia răspântie o ceată de pravoslavnici le-a ieşit înainte şi le-a cerut să se întoarcă. De ce? Pentrucă trupşorul răposat nu fusese botezat după lege şi n'avea ce să caute în pământ sfinţit. Alaiul s'a îngrămădit, s'a umflat într'un loc, zgomotos, bărbaţii au dat în faţă şi au încercat deodată să-şi rupă trecere. Atunci ceilalţi au ridicat ciobârneacele! Şi a fost o învălmăşeală, cu capete sparte şi oase zdrobite, din care mortul abia a putut fi scăpat şi dus repede acasă. Acolo i-au săpat pe seară o groapă în dosul casei şi i-au dat o odihnă pe care tatăsău n'a mai putut-o avea. Curând a fost silit să se ridice şi să se mute către de unde venise. Şi-a luat cu el şi casa, femee şi copii, dar curând femeia s'a întors. De locurile străine pe care le colindase nu ştia să spună multe. Intrebată de ce n'a rămas, se văeta că nu putuse să se mai rabde într'o ţară unde mămăliga se fierbe în oală. — Un bastion de colţ din cetatea Unirii se dărâmase. Nu i-a mai ridicat nimeni niciodată. Sfărâmăturile lui le mai petrec prin mâini oamenii miraţi de azi şi le arată, fără înţelegere, trecătorului.

Ceeace a început între Românii vidineni Dragsin era, cum se vede, cu destulă tocmeală şi rădăcini. El găsise aici câteva zeci de mii de oameni, fără alt sprijin pentru sufletul lor decât limba şi credinţa, şi fără căpetenii. Cei câţiva preoţi erau cu totul umili şi nepregătiţi pentru o sarcină mai luminată. Stăpânirea era străină şi păgână, străin şi răznit, pământul, străini şi duşmănoşi, locuitorii de baştină. Ivirea lui acolo trebue să fi fost privită ca o sărbătoare fără pereche. El era Legătura, Trimisul, Cuvântul. Nici astăzi nu e altfel. Eram aşa de înconjuraţi şi de doriţi că ne vedeam adeseori siliţi, tocmai ca să nu le facem zadarnice neajunsuri, să ne ferim şi să ne închidem. Iar Dragsin n'avea

nici de cum aceleaşi temeri şi era şi o fiinţă binecuvântată. Vorba lui trezea iubire, cererea lui, ascultare, focul lui, flacără. Atâta lume, atunci şi mai târziu, în acele locuri sau aiurea, săracă cu duhul sau cărturară şi obosită de civilizaţie, a suferit acelaş farmec. Aşa se şi lămureşte cum el, un biet om, cu scrierea lui tremurată chirilică, de şcoală veche şi puţină, a izbutit să urnească atâtea interese, să creeze o înfricoşată problemă şi să adune asupra-i atâta luare aminte, binevoitoare sau împotrivă. Nu mult a lipsit ca să izbutească. El nu se ştia însă cât e de singur, şi câte puteri, în această bătăioasă singurătate, stârnise spre distrugere, ale duhului şi pământului, datini şi înverşunări de veacuri, meschinării şi deşertăciuni de-o clipă, sau bănuelile Rusiei şi neîncrederea Austro-Ungariei. Ele l-au săpat nebăgat de seamă şi l-au prăbuşit, când se credea mai tare, pornindu-l pe apele uitării şi ale morţii.

Ce mirare atunci că poate în mintea lui se născuse într'adevăr gândul de care mai târziu îl învinovăţeau cu viclenie duşmanii, al unui rost mai de seamă şi mai statornic între aceşti oameni? El n'o făcuse doar înainte să-şi împletească deapururi soarta lui cu a lor şi n'a fost abătut sau grăbit nici cu un bob de nisip dela porunca lucrului în sine. Alexandru Dobra, episcopul Lugojului, răspundea mitropolitului Ioan Vancea, la îndemnul acestuia să strângă bani pentru clădirea unei biserici la Vidin, că Samuil Dragsin carele mai înainte în dieceza lui a trecut la Sfânta Unire, apoi a apostat, îmblând pre la Blaj şi Urbea Mare, unde s'a sânţit de preot, a venit iar pre acolo, *cu brâu roşu*. Iar Episcopul catolic din Bucureşti îl învinuia că, întors dintr'o călătorie dela Viena, cetea poporului scrisori mincinoase prin care cardinalul cap al congregaţiei de propagandă l-ar fi aşezat vicar apostolic sau ceva asemănător peste tot pământul acela („populo ostendit et legit falsas litteras... quibus instituebatur vicarius apostolicus, vel nescio quid alius, per totam illam provinciam"). Popa Dragsin n'a rămas dator acestor înalţi pârâşi. In scrisorile, pe care era prea neîndemânatec în purtarea condeiului ca să le scrie însuş, ci le dicta, el a dovedit, fără putinţă de răsturnare, în graiul lui tăios, colorat şi pătimaş, ce alte pricini decât iubirea adevărului slobozea peste el asemenea ură.

A nimerit în Stanotârn prin 1865. Intr'un memoriu al lor din 1872, prin care-l cereau îndărăt, curând după ce fusese îndepărtat,

Românii vidineni scriau „că sunt vre-o şase sau şapte ani de când ne-au venit în aceste părţi răsăritene, în Statul Otoman, în judeţul Vidinului, un preot călugăr care ne spunea nouă tainic că este misionar şi rumân unit, anume părintele Samoil Dragsin". Dela început îl întâlnim împreună cu băiatul lui, Petru. Impreună sunt şi peste şaisprezece ani, când unul, cel mai tânăr, coboară în pământ, iar celălalt aşteaptă un cuvânt la malul mării, ca să plece pe drumuri neîntoarse. Pentru noi, el aşteaptă mereu, mânios, şi după atâţia ani, înaintea aceloraşi ape, cuvântul de deslegare.

A fost bine primit. Oamenii erau evlavioşi şi orice faţă bisericească le deschidea inima. Aceasta, spre deosebire de ale lor, le vorbea răspicat despre o obârşie strălucită, despre legătura cu Roma, despre înrudirea cu Franţa şi cu principatul vecin, de unde cei mai mulţi descălecaseră, şi care era ţara Românilor. Le vorbea despre putinţa să fie supuşi uneia din acele puteri, Franţei, de pildă, şi să aibă dela ea şcoli, biserici şi orice ocrotire. Franţei, care stătea în toate primejdiile şi alături de fraţii lor de dincolo de Dunăre. Duşmanii lor nu erau Turcii, ci Bulgarii, Ruşii şi Grecii. Biserica lor nu era a lor, ci a acestora. Ei le tăgăduiau orice drept pe aceste locuri şi limba lor în altar, şi voiau să-i sărăcească şi să-i înghită. Poarta de scăpare le-o deschidea tot maica Roma. Ea îmbrăţişase de mai bine de o sută cincizeci de ani şi pe alţi Români aflaţi în marginea pierzării. Biserica acestora se unise cu Biserica Papei, care era a celor mai luminate şi consângene popoare, şi nu le schimbase nimic din limbă, din obiceiuri, din port. El era călugăr al acelei Biserici, numite pentru aceasta unită, şi afară de cele patru puncte nu ştia să se deosebească prin altceva de orice creştin român. Il văd, vorbeşte ca ei, are portul şi barba lungă a popilor lor, îşi face crucea aşa, aşijderea, zice Tatăl nostru, uite, la fel. Vlădică român unit, dela Lugoj, l-a primit în cinul monarhicesc, şi Vlădică al Vlădicilor, Mitropolit Preaosfinţit, păstoreşte în odăjdii şi cârjă de aur, în cetatea împărătească a Blajului. De-acolo le pot veni şi lor, părăsiţi cum sunt, bieţi plugari fără altă ureche să-i asculte, mântuire şi foloase.

Din asemenea şi alte lămuriri şi îndemnuri a ieşit, memoriul neaşteptat cu care a intrat în Blaj într'o zi de vară din 1867 călugărul bănăţean. Mult se vor fi minunat şi-l vor fi întors pe toate părţile cuvioşii şi învăţaţii canonici. El aducea veste de

Români necunoscuţi şi de o tainică dorinţă. Omul acesta mic de stat, focos, umblat, isteţ, care-i sfredelea cu ochii lui neastâmpăraţi, putea multe. El arăta lucrurile ca şi făcute. Dar Mitropolitul era bolnav la băi, la Vâlcele. Trimisul hotărî să plece cu hârtia numaidecât acolo. Până atunci cerea să i se primească din nou mărturisrea de credinţă greco-catolică, de care împrejurările slabe ale bisericii lugojene şi duşmanii locali, îl desfăcuseră ; ceeace, după o examinare pe larg despre cele ce se ţin de ea şi anumit despre cele patru puncte, i s'a şi împlinit, spre laudă.

Dragsin s'a repezit până la Vâlcele, dar n'a putut să facă mare ispravă — Mitropolitul era prea şubred — şi s'a întors la Vidin. De aci a pornit peste două luni cu alt memoriu, mai limpede şi mai grăbitor decât întâiul, iscălit ca şi el de preoţii şi fruntaşii a două sate, Stanotârn şi Coşava. Dela Blaj, unde deocamdată nu mai era mult de făcut, s'a dus la Bucureşti şi Nicopol, de unde a plecat cu o înaltă bună voinţă câştigată, şi cu certificatul episcopului Ant. Jos. Pluym, care, „déclare que le vénérable moine Samuel Draxinu et son fils Prierre (!) sont sujets autrichiens et catholiques du rite roumain ; des personnes très honnêtes et qui ne s'occupent que de l'instruction de la jeunesse et de ce qui regarde la religion catholique". Vidinul făcea parte din dieceza acestuia şi cei dela Blaj îl vor fi îndreptat aici. Apoi s'a înfăţişat paşei Midhat şi Consulului austro-ungar din cetatea dunăreană, Schulz, cari i-au făgăduit tot sprijinul. Li s'ar putea zice acestor alergări, mijlociri şi biruinţe, faza diplomatică pregătitoare, după faza de pipăire şi de propagandă locală, a Unirii. Firele ei erau cum nu se poate mai meşteşugit urzite şi se înmănunchează toate în mâinile călugărului, care luase marea hotărîre şi lucra de-acuma strâns.

La 13 Martie 1868 „Draxin Samuilescu, călugăr laic din Bulgaria, se roagă să fie primit în cinul călugărilor Basiliţi din Mânăstirea Blajului". La cererea lui alipise hârtiile de pelerin la Roma şi hagiu la Ierusalim, certificatul lui Pluym, adeverinţa de trecere la Unire în două rânduri, la Lugoj şi Blaj, şi atestatul de bună faimă al satului de naştere. Consistoriul îl primeşte, dar fiind Mitropolia vacantă în urma morţii lui Şuluţiu, îl trimete pentru hirotonire, dacă acesta îl va găsi vrednic, episcopului de Oradea Mare, Dr. Iosif Papp Szilágyi. La 30 Martie Dragsin e om al bisericii şi aduce cu mâna lui la Blaj, raportul episcopului,

Aprilie în 7, când capătă și un ajutor de drum de 50 de fiorini. De-aici pornește ca preot la Bulgari, cerut dela Roma și dela București. Misionariatul lui luase ființă.

Acasă pune la cale trecerea satelor la Unire. După Stanotârn și Kumbair, vin parte din Coșava și Isăn. Nouii credincioși se numără cu miile. Dar în acelaș timp se ivesc și piedicile. Biserica bulgară prinde de veste și luptă, pe deoparte să dărâme pe preot, iar pe de alta, să ispitească sau să înspăimânte pe credincioși. Bulgarii încercaseră și ei, cu câțiva ani înainte, și tot mai mult din pricini politice, să se unească cu Roma. Amestecul Rusiei îi oprise. Acum erezia dela care fuseseră întorși, ca și întrezărirea unei primejdii naționale în acest unghiu, îi făceau mai crânceni și necruțători decât sunt de obiceiu.

Dragsin, „în mijlocul a multor lupi sălbatici", își ține aproape neofiții. Aleargă neostenit în toate părțile. Iar scrisorile lui încep să colinde pe la toate locurile sus puse de unde putea veni, se cuvenea să i se trimeată și i se făgăduise ajutor. Vina căderii lui e că la atâta râvnă s'a răspuns întâiu slab, și apoi deadreptul cu silă sau dușmănie. Misionarul nu făcea parte din datinele noastre. Intâiul, care s'a creiat singur, mic pentru cei mici, ne-a speriat. Nu l-am înțeles. Ne-am întors capul dela el.

Episcopul hirotonisitor e rugat să stărue la Viena ca bunul consul Schulz să nu fie mutat în Egipt, cum acesta pesemne îi destăinuise că e primejdie ; să mijlocească și deadreptul către ministrul Franței la Constantinopol, pentrucă scrisoarea dată către consulul francez din Vidin n'ajunge, ca țara lui să ia subt ocrotire pe Românii uniți din Bulgaria, osebit de ceilalți catolici, cari sunt sub protecția Austriei ; să ceară pedepsirea unor locuitori Bulgari cari terorizează pe Românii dornici să treacă la Unire. Lui i se plânge apoi de puținul ajutor pe care îl găsește la Episcopul catolic din București, căruia de geaba i-a scris să ceară dela Oradea un canonic „cu părul netăiat și cu barbă și mustăți mari, căci proștilor așa le place", și să vie la Vidin, unde n'are ce căuta singur, „că nu știe batâr o vorbă românește, și dacă îl vor vedea Românii că nu poate vorbi românește, alta nu vor zice, ci vor gândi că le schimbăm ritul și atunci ne vor fi ostenelile zadarnice". Și tot pe el îl roagă să-i dea povață cum ar face să zidească o biserciă Românilor din Vidin. La toate aceste rugăminți și cereri, Szilágyi prevăzătorul, cu toate că a făcut unele intervenții, despre care numai noi din arhivă știm, n'a răspuns nimic.

Misionarul vrea însă cu orice preț biserica lui în Vidin. Îi trebuia un locaș unde să slujească și un adăpost sufletesc pentru uniții scoși din biserica lor de Bulgari. Și pleacă în vara 1868 la Viena, cu recomandări dela Consul către Miniștri și înalți demnitari. Erau încă prieteni. O scrisoare lungă, inimoasă și plină de încredere a vicerectorului din seminarul greco-catolic central, dr. Grigoriu Silasi, către Mitropolitul Blajului, ne-a păstrat dovada și a acelei vrăji pe care o răspândea în jurul lui Dragsin și a îndrăznelii cu care acesta a bătut la toate porțile în Capitala Împărăției. S'a întors de acolo prin Pesta, Blaj și Gherla, cu galbenii trebuitori cumpărării unei grădini unde să ridice biserica, și cu mari făgădueli. Până în toamna viitoare, capela, din scânduri deocamdată, era ridicată, o cruce falnică de piatră cu o inscripție cât un hrisov de domnie, înfiptă alături, și școala, deschisă. Cea mai grea treabă fusese săvârșită, o culme ajunsă, temeliile Unirii puse. Mucenicia era alături.

Episcopia catolică din București nu era mulțumită cu Dragsin. Această nemulțumire s'a arătat întâiu în oprirea salariului. Omul se vaetă, dovedește în ce încurcături e pus, cum preoții nou câștigați sunt lăsați în vânt, el însuși umilit și înglobat în datorii. Poate că ajunseseră până acolo știri despre plângerile misionarului la Viena și Blaj, sau despre încercarea lui să se desfacă de jurisdicția Nicopolei și să treacă sub Mitropolia ardeleană.

Dragsin scrie Mitropolitului în 1871 cum n'are sprijin în alergarea lui de zi și de noapte, cu primejdia chiar a vieții, pentru mântuirea neamului și lățirea credinței : „dar servul care a purtat greutatea sarcinei și a suferit zăduful zilei semănând și secerând în holda Domnului său, apoi cu durere ar fi ca seara să nu-și primească dinarul".

Dinarul acesta nu era numai cel bătut cu chipul Chezarului, ci din ce în ce mai mult, în tot înțelesul lui evanghelic. Peste rodul ostenelilor lui Dragsin osânda se rostise.

Venirea noului episcop catolic la Vidin strică mai mult lucrurile. Consulul se depărtează și el de misionar și e câștigat la punctul de vedere al celuilalt. Legăturile cu legația franceză nu puteau rămâne multă vreme ascunse. Pusese negru pe alb numele lui Napoleon în scrisori pastorale. Iar Franța se găsea după iarna grozavă a lui 1870. Călători cu trecere, cum era Kanitz, arătau, puși în cunoștință de apucăturile lui Dragsin, cât de

primejdioase puteau ajunge ele pentru monarhie. Turcii înșiși sunt întărâtați de frământările vidinene. Mitropolia din Blaj e covârșită de pretutindeni, atât dela București cât mai ales dela Viena și Pesta, dela Ministerul de Culte și Externe, cu cereri de rechemare.

Ca și cum ar fi simțit cercul de dușmănie care se închidea în juru-i, Dragsin, sărind peste așezările românești vidinene, aduce deodată 10.000 (!) de noui credincioși în sânul bisericii untie, de rândul acesta dintr'un ținut unde supravegherea dușmanilor trebuia să fie mai mică, al Cibru-Palancei și Rașovei. Duios pune el înainte pe cei 15.000 de fii duhovnicești și-și cere, tare pe oastea lor, drepturile. Acum e tot pe drumuri, „Semper in itineribus erat", îl pârăsc Blajului Bucureștii. Iar Dragsin descopere Mitropoliei cum „spune Măria Sa că este Episcop latin, dar nu este de ritul grec și pentru aceea nu vrea ca să-mi plătească, dar eu nu mă pot latiniza, pre mine și pre acel popor de 15.000 de suflete, ca să-mi pot câștiga leafa, pe care mi-a oprit-o Măria Sa". Tot atunci Petru, fiul său, la o Inviere, când era obiceiul ieșind din biserică să se tragă cu puștile de bucurie, lovește pe cineva, care moare. Răuvoitorii spun că dinadins și că ar fi fost la mijloc o femee. Invățătorul e băgat în temniță de Turci. Tatăl ține piept, leește, tuturor.

El își cunoaște bine dușmanii. Memoriul semnat de 213 inși, din toate satele vidinene și rașovene pe unde trecuse, care cerea îndărăt pe Dragsin și trebue să fi fost inspirat, dacă nu chiar redactat de el, zice într'un loc: „Prea limpede cunoaștem că ridicarea cuviosului nostru părinte au fost numai dela aceste două persoane, adecă din partea Consulului și a Episcopului latin". Pentru menținerea mai departe în Vidin a lui Schulz poate că nu puțin contribuise pe vremuri și cuvântul urgisitului de acum. Dar zilele prieteniei trecuseră.

Și aiurea, zice acelaș memoriu, intrând mai adânc în împrejurările locale și desvăluind alte socoteli sau greșeli grele:

Măcar că suntem noi așa de proști și neînvățați totuș cunoaștem că este ceva la mijloc din minciunile Consulului nemțesc din Vidin la ridicarea bunului nostru Părinte, pentrucă noi știm și putem adeveri și a mărturisi cum că Consulul mai de multe ori au batjocorit caracterul Părintelui și își făcea râs de religia noastră unită, pentrucă zicea că legea unită este numai o minciună și că nu suntem catolici și că numai cu ritul latin sunt catolici. Și vă arătăm una mai pe scurt pentru increderea Măriei Voastre: cum că anul trecut au vênit un Italian din Calafat ca să-i boteze părintele un co n Vidin. Și au

întrebat pe secretarul Consulului nemțesc, că unde șade părintele, ca să-i boteze copilul. Dar secretarul așa-i dete răspuns Italianului, cum că Părintele nostru nu este catolic, ci să se ducă la Craiova că acolo este popă catolic. Și auzind omul așa, s'au întors cu copilul nebotezat înapoi la Rumânia, unde din întâmplare am fost și noi de față. Iată vedeți contra Consulului nemțesc.

Incă vă mai descoperim și alta, cum că astă toamnă au trecut doi ani de când au venit Episcopul latin Paul din București la noi și au slujit în bisericuța care au făcut-o părintele nostru în Vidin, și după slujbă ne-au ținut nouă cuvânt de învățătură, unde eram patru, cinci sute de bărbați adunați afară, de femei și copii, unde au fost și Consulul de față. Ne spunea cu asprime ca să nu mai ținem praznicele care le-am pomenit dela Părinții noștri, adecă pe cuvioasa Paraschiva, pe Sfântul Dimitrie și pe Sfântul Gheorghe, că acelea nu sunt praznice catolice, ci sunt ale Grecilor. Și ne-a spus că are să ne trimită preoți italieni învățați și luminați, cari pot să ne povățuiască. Pentru care (de) cuvântarea D-lui nici unul n'au fost mulțumiți, pentrucă am cunoscut planul ce recugetă ca să facă cu noi. Dară noi ne ținem după făgăduințele care sunt în proclamațiile care ni le-au adus părintele nostru dela prea sfinția sa Episcopul Silagi, cum că nimica nu ni se va schimba din obiceiurile noastre. Dar nu așa precum au făcut Episcopul latin din București de ne-au trimis pe popa lui cel tuns, ca să ne strice legea și obiceiurile noastre: aceia, nu o vom primi nici morți!

Dușmanii aceștia erau însă acum prea puternici, iar prietenii, fără încredere și sperioși.

La 24 Iunie 1872 popa Dragsin dăduse în primire preotului romano catolic din Calafat, Bartolomeo Pantaleoni, capela, potirul și pe Românii uniți vidineni. La 20 Iulie zugrăvește din Golenți, de lângă Maglavit, Mitropoliei din Blaj, nenorocirea și lipsa lui, risipirea gospodăriei din Bulgaria, lăsarea zălog pentru datorii în mâinile Turcilor a copiilor, și neputința, din toate aceste pricini, să vie la scaunul mitropolitan. Zic să fi spus Ioan Vancea că acesta nu Dragsin, ci Drac în sin (sân) fusese pentru el și Mitropolie. In anul următor era numit preot administrator al mânăstirii Strâmba Fizeșului. Zilele de apostolat apuseseră. Românii vidineni muriseră pentru misionarul lor. Dar muriseră și pentru Unire! Se împlinise ceeace scrisese învățatul Grigoriu Silasi Mitropolitului Vancea: „Căci ar fi păcat de moarte, și pentru noi în veci rușinea cea mai mare a lăsa din indiferentism ori mârșăvie să cadă și să se ruineze acei muri începuți ai Ierusalimului".

N'a fost Dragsin vreun călugăr stafidit peste bucoavne învățate, cu mintea ascuțită de mânuirea subtilităților dogmatice și încărcat ca în odăjdii, de citate latinești. Nici vreun sfânt, argăsit de posturi, cu genunchii bătătoriți de mătănii și mijlocul sângerat în cingători de casne. Era numai un om oțelit de viață, preot al întâmplării și pe care îl umpluse dela o vreme

gândul lui sfânt. Om cu patimi încă şi cu păcate, cu câteva adevăruri şi o dialectică simplă, dar sigură, aproape în totul de oamenii pe cari îi păstorea şi cari de aceea îl înțelegeau, îl iubeau şi îl vreau. Prin scrisorile lui prindem uneori şi mici abateri, izbucniri sau potriveli poate mai mărunte. Dar fapta nu e mai puţin îndrăsneaţă, căile mai pline de jertfă, scopul mai măreţ. In vremea aceea şi într'un cerc mai strimt, ideea naţională n'are ostaş mai hotărît şi pe poziţie mai pierdută, nici biserica, râvnă mai neodihnită.

Ce s'a mai întâmplat după aceea cu Dragsin, priveşte mai puţin rosturile lui din vremea de mărire, cu toate că nu e nici atunci străin de ele. Opt ani a stat el în pustnicia lui, înmlădiat după noua soartă şi gospodărind cu străşnicie. Mitropolia hotărîse însă altfel cu averea mânăstirii şi arendaşul, care trebuia s'o ia în seamă, a dus şi la îndepărtarea preotului. După firea lui dreaptă şi iute, Dragsin a alergat, s'a împotrivit, dar n'a putut să facă nimic. Ba superiorii, ca să-i frângă cerbicea, i-au scos vorba că ar fi fost speculator de avere nu speculator de suflete. Din cercetarea pusă la cale, el a ieşit însă fără pată. Rămas fără căpătâi, luat atunci drumurile Banatului, de unde plecase şi umblase cu ochii după o stea înşelătoare, două zeci de ani. Aici a încercat să dobândească un loc de preot dela episcopul Mihali, diplomatul, care, în faţă, îl căina şi îl punea cu el la masă, iar, în dos, scria Mitropolitului că nu vede cum l-ar întrebuința, bătrân cum e, şi sarcină fondurilor la a căror strângere cu nimic nu se împărtăşise. Mitropolia, pe de altă parte, îi poruncea să se întoarcă şi, ca vinovat de plecare fără voe din eparhie, să facă osânda de 40 de zile închisoare.

Sâcâit, amărît şi răzvrătit, într'o bună zi Dragsin a pornit, în al şaizecelea an al vârstei, rupt şi numai cu toiagul şi dăsaga goală fără un crăiţar, dela Ticvanul Mic de lângă Oraviţa, dealungul Banatului şi al Ţării, pe jos, către Mare şi de-acolo la Ierusalim. Din Calafat îşi ia pe băiat, pe Petru, pe „fiuţul" scump, care avea aci soţie şi casă. Acesta îi moare pe braţe, după plecarea din Mangalia, la Cartal. Şi, după ce-l îngroapă, scrie acel îngrozitor memoriu, cel din urmă, către Mitropolia din Blaj, cu toată istoria suferinţelor sale, şi piere. Va fi ajuns la Ierusalim ? Nu va fi ajuns ? Se vor fi odihnind oasele lui în Dobrogea aspră, ori s'au târît până în pustiul Iordanului, la locurile sfinte ? Peste vatra ca-

pelei lui a trecut plugul. Piatra cu scrisoare măreață și care a stat trântită într'un dos de grădină, până mai anii trecuți, n'am mai putut-o găsi. Arhiva singură a rămas, cu documentele astăzi spălăcite. Și cercetătorul, rătăcit printre ele.

Dacă biserica lui s'ar fi putut ridica de piatră în marginea Vidinului, pe unul din pereții fundului popa Dragsin ar fi fost încondeiat, cu chipul lui aprig, la locul de cinste al ctitorilor. Dacă Românii vidineni ar fi trecut toți, rămânând, în sânul Sfintei Uniri, și ar fi fost destul de puternici, într'o piață a unuia din satele pe unde acest învăpăiat întru Domnul și întru Roma strămoșilor și-a scuturat pletele și cuvântul, ei l-ar fi turnat în bronz. Dar nici una , nici alta istoria n'a îngăduit să se împlinească. Iar, după câte, cel puțin a vrut, acest chip, el nu trebue să se piardă nici să ni se păstreze în caracterizările rele ale neprietenilor.

Unul din acești neprieteni zicea, înălțându-l fără să-și dea seama : „Certum enim est quod si totam historiam istius miseri hominis enarrare vellem, volumina non sufficierent". Noi n'am avut volume la îndemână, ci numai aceste câteva pagini, târziu și cu sfială.

Despre satele în care sunt așezați Românii vidineni cea mai deplină și veche știre se găsește într'un memoriu trimis de aceștia la îndemnul lui Dragsin Mitropoliei din Blaj. Sunt acolo trecute 52 de sate, din care 7 nu ne privesc, pentrucă sunt din alt ținut mai din jos al Dunărei, iar trei : „Moșomani", „Bucovați" și „Guzaliea", chiar dacă atunci vor fi fost în parte românești, azi greu mai pot fi numărate între ele. Români vor mai fi și aici, cum se pot descoperi chiar în sălașuri bulgărești, ca Smârdan și Inova, dar pierduți. Uitat a rămas numai un sat pe Timoc, Brachevț, unde Românii erau și mai sunt amestecați cu Sârbii. Sunt de altminteri singurii Sârbi aflați între așezările românești vidinene. Tot așa uitat a rămas și unul de pe Câmp, mic și mixt. Plăcuder.

Numele satelor sunt bine însemnate, afară de mici greșeli de ureche sau de condeiu. Greșeli mult mai mari nu lipsesc nici din harta lui Kanitz dela 1870—1874, în care firește că numele au forma lor bulgărească. Dragsin era numai în întâile timpuri, dar se arată îngrijit scormonitor. La Kanitz sunt scăpări de transcriere din carnet. Mult mai prejos însă de acești doi și fără niciuna din

scuzele lor, stă Weigand. El venea târziu după ei, altminteri pregătit şi anume ca să studieze ca filolog, pe Români. Inţelegem că, într'o zi, cât mărturiseşte că a trecut în fuga telegarilor dela Bregova până în Vidin, şi, pe deasupra, şi bolnav, nu putea face mare ispravă. Dar nu înţelegem să dea ca informaţie sigură, luată, faţă de laici, sub chezăşia semnăturii unui om crezut de ştiinţă, spusele fragmentare şi necontrolate ale unuia şi altuia. Transcrierea s'a făcut apoi după harta bulgărească, aşa că numele româneşti sunt adesea de nerecunoscut. Şi nici vorbă că dacă trebuia ca undeva aceste nume să fie până la amănunt cum le ştiu şi le zic locuitorii, era aci. Dăm lista lui Weigand (*Die rumänische Dialekte der Kleinen Walachei, Serbiens u. Bulgariens*, 1899, pag. 15), împreună cu îndreptările şi întregirile noastre.

Aşezăm, noi, satele pe grupe, după cum sunt locuite: I. de Pădureni, II. de Câmpeni şi III. de Văleni.

I. 1. Iasenovac = *Isănovăţ* (mare); 2. Mahala = *Mahala* (mai des prescurtat, *Malà, Isănovăţul mic)*; 3. Sipicovo = *Şipicova*; 4. Borilovac = *Boroivăţ*; 5. Perilovac = *Perilovăţ*; 6. Rabovo = *Rab(r)ova*; 7. Funden = *Fundeni* (singurul nume pus de Români, cu formă de plural, uşor de recunoscut); 8. Cernomasnica = *Ţârlomaşniţa*; 9. Zlokuca = *Zlocutea*; 10. Kojplovo (?) = *Coilova*; 11. Kosovo = *Cosova*; 12 Delena = *Deleina*; 13. Kalenik = *Calinic.*

II. 14. Prekudere = *Plăcuder*; 15. Tejanovo = *Tianuţ*; 16. Rakitnica = *Răchitniţa*; 17. Bregovo = *Bregova*; 18. Balevo = *Balei*; 19. Rakovica = *Racoviţa*; 20. Vîrf = *Vârf*; 21. Novoselo = *Novosel*; 22. Ginzovo = *Gânzova*; 23. Cungrus = *Ciunguruş*; 24. Alvadzi = *Halvagii*; 25. Florentin = *Florentin.*

III. 26. Jasen = *Isăn*; 27. Gomotar = *Gumătarţi*; 28. Kosava = *Coşava*; 29. Slanotern = *Stanotârn*; 30. Kutovo = *Cutova*; 31. Negovanica = *Negovaniţ*; 32. Kapitanovci = *Căpitanuţ*; 33. Kerunbek = *Kirimbeg.*

Lipsesc dela Weigand din întâia grupă: *Brachevţ* sau Brăteuţ, în citirea pădurenească, *Grascovul, Halova, Boşneacul mare, Boşneacul mic, Molălia*; din a doua grupă: *Ciorocălina, Dincoviţa, Gârţii*; din a treia; *Şeul, Kumbairul*. Satele mărginaşe, dintre două insule de limbă, au caracter mixt. Graiul Câmpenilor a pătruns adânc între Pădureni. In unele locuri Bulgarii s'au strecurat şi se înfig, desnaţionalizând. Din cele 44 de sate înşirate, 9,

adică Halova, Grascovul, Isănovăţul mare şi mic, Şipicova, Brachevţ, Ţârlomaşniţa, Zlocutea şi Coilova au fost luate de Sârbi. Celelalte 35 au rămas Bulgariei.

Stâlcite apar cele mai multe din numele acestor sate în toate cărţile şi hărţile, în care au fost amintite sau fixate, dela *Ethnographie de la Turquie d'Europe* din 1861, a lui Lejean, unde e

vorba de Govalantzi (Gumătarţi ?) ori de Stanotitz (Stanotârn ?), până în zilele noastre, la harta Statului Major Român, „Vidinul“, scara 1 : 100.000 din 1913, unde citim Balecvo în loc de Balei, Vrad în loc de Vârf, Slanotrâna în loc de Stanotârn, Halvadăn în loc de Halvagii şi altele ; sau la harta despre „Intinderea elementului românesc în dreapta Dunărei“, dată de T. Boga la studiul său : „Românii din Serbia“, în *Anuarul de geografie şi antropogeografie,* destul de cuprinzătoare, dar cu numiri ca Negovanţi, Iasen, iarăş Slanotern, Şef ; sau la „România Mare“, a d-lor General Constantin Teodorescu şi Dr. Vasile Meruţiu, profesor universitar, scara 1 : 650.000 din 1919, cu Coşarevo în loc de Coşava, sau cu erezii ca „Weinkeller“. Pe semne că informaţia cartografică a autorilor s'a rezemat pe lucrări austriace. Dar „Weinkeller“ putea fi găsit şi în harta Statului Major Român cu echivalentul său „Pivniţa“, între Cosova şi Răchitniţa, şi în tot cazul e cel puţin umoristic să fie întâlnit cu numele nemţesc într'o hartă românească a unui ţinut bulgăresc. E mai greu de găsit pe teren, unde astăzi nu mai corespunde cu nimic. Pivniţele erau aşezări de bârne sau şi altfel clădite, cu groapă în pământ, unde locuitorii proprietari de vii într'un anumit circuit, se învoiau, până la vânzare sau întrebuinţare, să-şi păstreze vinurile. Dela un timp ele s'au desfiinţat. Numai balada populară locală le mai cunoaşte cu vechiul rost. De-acolo se vede că aşezare omenească propriu zisă n'au de ce se fie socotite. Uneori erau lipsite şi de paznic.

Dragsin credea, după spusele oamenilor, pentrucă el nu pare să fi călcat niciodată în cele mai multe sate pe care le înşiră, că numărul Românilor din cele 52 de aşezări ar fi fost la 1868 de vreo 40.000. In ele intrau însă şi câteva sălaşuri raşovene, care nu încap în cadrul nostru. Weigand scria la 1899 că Românii trăitori în judeţul Vidinului pe pământ bulgăresc, în 30 de sate (uitând că pe pagina cealaltă singur le socotise, e drept, şi aşa greşit, la 33 !), se ridică neapărat la 50.000 de suflete, căci cea mai mare parte din sate sunt mari. Tot el arată că în Novosel sunt mai mulţi Sârbi. Sârbi în Novosel însă nu se întâlnesc. Oamenii de ştiinţă bulgari s'au pasionat pentru descoperirea originii lor, dar se pare să n'au ajuns la ceva care să poată fi de toţi primit. Locuitorii vorbesc o bulgară veche şi bătrânii ne-au spus că s'au mutat din Tekia sârbească. Nu se vor fi coborît acolo din Banat din niscaiva colonişti terezani, cari nu putuseră să prindă

rădăcină şi, venind apoi din Serbia, se vor fi aşezat peste o vatră de Români? E ciudat că Românii îi trec toţi între satele locuite de ai noştri şi spun numai să sunt „letini". Iar, când îi întrebi : ce înţeleg ei când zic „letin"? răspund că : „letin" se numără nici româneşte curat, nici bulgăreşte curat! şi mai mult nu poţi scoate dela ei. Din Novoseleni se trage familia olteană Marincu.

Statistica bulgară aduce aceste cifre, ale recensământului din 31 Decembrie 1905 (общи резултати etc. Sofia 1911) :

	PLASA VIDIN				PLASA CULA	
	1905			1910	1905	1910
	In g-ral	Oraş	Sat	In g-ral		
Bulgari . .	34816	10055	24761	37365	32338	35781
Ruşi	9	8	1	11	1	—
Sârbi . . .	336	251	85	236	249	127
Alţi Slavi .	35	34	1	49	4	2
Turci . . .	2301	1945	356	1926	9	—
Tătari . . .	1	1	—	2	—	—
Greci . . .	80	42	35	91	5	—
Români . .	*28404*	*1248*	*27156*	*31382*	*11759*	*12629*
Evrei . . .	1924	1859	65	1764	13	3
Armeni . .	62	62	—	49	—	—
Germani . .	114	98	16	—	—	—
Francezi . .	3	3	—	—	2	—
Ţigani . . .	1582	680	902	1798	183	252
Alţi neslavi	124	101	23	205	3	7
Total	69791	16387	53404	74938	44566	48801

Din cele patru plăşi în câte e împărţit judeţul Vidin, întâia, Vidinul, avea în 1905 : 28.404 Români, şi în 1910 : 31.382 ; a doua, Cula, în 1905 : 11.759 şi în 1910 : 12.629 ; a treia, Lom în 1905 : 3881, şi în 1910 : 4505 ; iar a patra, Belogragic, în 1905 : 58, şi în 1910 : 15 (!) Aceasta înseamnă pentru tot judeţul : 44.122 în 1905 şi 48.531 în 1910. La această din urmă dată, populaţia de limbă română şi cetăţenie bulgară a Bulgariei întregi era de 96.502 oameni, adică mai bine de jumătate locuia în judeţul Vidinului.

Şi să nu se piardă din vedere că statistica oficială bulgară, oricât de corectă s'ar fi străduit să rămână faţă de ceeace numim noi azi minorităţi, a scăpat pe atâţia la numărătoare. La cifrele ei minime trebue adaus totdeauna un procent de greşală. Mulţi din Românii cari vorbesc şi bulgăreşte — iar aceştia sunt din ce în ce mai numeroşi — n'au încăput aici. E soarta şi aiurea a statisticilor făcute de populaţia majoritară pentru fragmentele de altă limbă.

Românii dintre Vidin şi Timoc, despre cari singuri am vorbit, lăsând de o parte ca o mică insulă, cu altă istorie şi nelipită de ei, pe Românii din Lom, au faţă de ceilalţi îndoitul folos că sunt strânşi la un loc şi fac o neîntreruptă massă etnică cu Românii din Craina şi Banatul sârbesc.

Datele nouei statistici, dela 31 Decembrie 1920, nu s'au publicat decât în parte. In deosebi şi în ce ne priveşte, gruparea după limba vorbită, a populaţiei, n'o avem. Oarecare încheeri însă tot se pot trage. Aşa, populaţia întregii plăşi Vidinul, cu cel mai mare procent de Români, era în 1910 : 74.938 (Români 31.382, întrecând în populaţie rurală, pe Bulgari) ; în 1920 79.740. Să nu se uite pierderile pe care grupul român le-a suferit prin trecerea celor nouă sate Iugoslaviei. Bulgaria o simte ; populaţia de limba bulgară, nu. (Мѣсечни статистически извѣстия Sofia, 1921, 3—4).

Din Dunăre până înăuntru în pădure şi dela Timoc până sub streaşina de piatră a Diilor, aceşti cincizeci şi mai bine de mii de oameni muncesc pământul şi cresc vitele, aşa cum moşii şi strămoşii au făcut, acasă ori pe unde descălecau, peste munţi ori peste apă. Ogoarele sunt acoperite de porumb ori de grâu, poenile pe sus, de oi, malul cu podgorii, râul, cu lăptoace şi năvoade. Singurele meşteşuguri care se văd sunt morile, cu titirezul bătând piatra prin zăvoae, pivele de văelari, vreo ţiglărie noroită, vetrele fumegate de nălbanţi şi războaele prin argele.

Bunăstarea lor abia dacă se poate asemăna cu a celor mai chiaburi ţărani dela noi. Averi ca a lui Mitre Ion Cioarec din Şeu, nu sunt de loc lucru rar. El avea, de pildă, 350 de dècăre arătură, 80 de dècăre, livadă, 10 dècăre grădină, 15 başca, vie, şi 5 curte. Toamna gem drumurile de carele încărcate cu bucate sau cu struguri, pornite la Schelă. Şi de atâtea ori am întâlnit prin trenuri către Sofia sau oraşe de aer şi de ape, săteni în cheba lor, cu femeia alături, lângă o lădiţă cu alămuri, în căutare de sănătate şi de petrecere pe la băi, la sute de kilometri de casă.

Puţini, mai ales din flăcăii în aşteptarea moştenirii, au învăţat drumul Americii. Pe-acolo se însoţesc totdeauna cu Românii ardeleni şi le aduc la întoarcere cântecele şi amintirea firii vesele şi aprige, sau colindă apoi satele cu biblia şi propovăduirea lor pocăită. Alţii se lasă spre Miazăzi şi scot cu lunile chimur de pe la Pernic, de lângă Sofia.

O viață tihnită și stăruitoare, aceeaș din vremuri vechi, își vede de rosturi sub înaltele cutrupișuri cu țiglă și prin avlia plină cu de toate. Treci pe-alături și n'o ghicești. Dar câte o zi mare vine și, ca la o deschidere de cer de Bobotează, viața aceasta se desvăluie deodată, îmbrăcată in curcubee, ca o floare a pământului, și ducându-i datinile și amintirea prin veacuri. Omul calcă atunci pe prispa de lumină a zării ca un Mare Vistiernic al trecutului, pe care nicio arhivă nu-l cuprinde și căruia niciun învățat nu i-a descuiat lacătele.

DATINELE

Eram pe pridvorul înalt de lut al Dunărei, între butuci cu mischet, portoghiz şi mavrut copt. Dincolo de apă se înşirau acoperişurile roşii din Cetatea. Stăpânul viei, care ne adusese până aici, cu caii lui repezi pe drumuri sfărâmicioase de dună, îşi isprăvise tocmai lucrul. Cosorul, ud de sângele strugurilor, l-a înfipt în pământ. Ciorchinii grei, tăiaţi cu frunze şi cozi lungi, i-a împletit meşteşugit într'o legătură uriaşă, tot în chip de chiorchine, căreia îi zic vâslă. Vâsla, pregătită pentru noi, a prins-o cu un ochiu de câlţ într'un crac al vişinului din marginea podgoriei. Şi, aşezat pe o cergă alături, a început să ne vorbească de America.

Altădată şedeam înaintea unei biserici vechi pe malul Timocului. Amurgul se lăsa încet, albăstrind zarea de munte, fierăstruită, a Serbiei. Crucile sărace de pe turle se înălţau acum de aur şi de pietre scumpe scăpărătoare, în ultima rază, peste pomii înseraţi. Preotul, după ce închisese uşile cu zăngănit de chei, se îndrepta spre noi. Era un om puternic şi chipeş. Tocmai se întorsese dela Dii, după ce făcuse aproape şaptezeci de kilometri pe jos, fără să se cunoască. O barbă rotundă şi stufoasă de necrezut, jumătate albă colilie, jumătate abanos, îi încadra faţa hotărîtă. Ochii înfricoşau. Glasul tuna. Şi, topindu-se treptat în noaptea care ne acoperea, povestea de lupte în Macedonia stâncoasă şi de o intrare busna în palatul Vlădichii din Sofia cu două puşti în spinare, în anteriu şi încins peste mijloc şi piept cu cartuşe.

Intr'o zi de vară ne opriserăm la o căsuţă de grăniceri, pe hotarul sârbesc, între păduri. Subofiţerul tocmai dăduse în seama soldaţilor, ca să-l pornească la Dii, pe un munte de om, cu mâinile legate la spate. Acum ieşea cu noi înaintea carelor cu grâu care coborau scârţâind, pe drumuri rele, din Serbia. Fusese dincolo ca să-şi secere cu oameni locul rămas în cealaltă ţară. La întoarecere,

două femei din Tabacovăţ, românce, îl întrebaseră dacă nu e pe la ei un om fugit de dincoace, care, pentru o moştenire, tăiase şi aruncase în Timoc, pe nepotu-său şi băeţelul uneia. Le cercetase cum arăta şi plecase. In sat întâlnise un ins smolit, lat în spete, care părea străin. — „De unde eşti tu ?“ — „Din Gârţi“. — „Nu eşti din Gârţi. Pe Gârceni îi cunosc eu“. — „Adică nu sunt din Gârţi, dar şed acolo, la muncă“. — „Dar de fost de unde eşti ? Tu eşti Sârb, te cunoşti după vorbă ! Ia vino 'ncoa ! Intinde mâinile !”. Avea o mână băgată în buzunar. Intinse numai dreapta. Atunci subofiţerul, care era un omuleţ subţire şi iute, îl şi lovise peste gură. Omul luat repede, şi care cu un pumn l-ar fi putut turti, arătă stânga. Dar stânga avea degetul mare jumătate lipsă, cum spuseseră femeile. Şi însoţitorul nostru care, copil şi flăcău, ciobănise pe aici, ne zugrăvea hoţiile şi haiduciile graniţei şi apoi numaidecât Tracia şi luptele la baionetă.

Mai târziu, treceam pe o zi ţârâită de toamnă, prin Vidin, pe uliţa de sub Cetate. Drumeţii făcuseră potecă pe sus, pe beden. Jos, în locul prăfăraei pe care o ştiam, piftea acum un noroiu prăpăstios. Şcolari, sub supravegherea unui învăţător, ciocăneau, în ziua lor de muncă obligatorie, zidul vechiu cu târnăcoapele. Ii priveam, alături de un român dintr'un sat de Văleni ; om cu şcoli grele şi Inspector în nu mai ştiu ce administraţie. Şi îl ascultam, într'o limbă care trebuia să împrumute neologisme slave de neînţeles, despre toate luptele de club sofiote şi despre îndârjirea partidelor locale.

Acelaş gând uimit ne venea, şi când ne întorceam pe drumeagul îngust dintre vii plin de bătaia de copită şi de nechezatul de neastâmpăr al cailor cari abia mai puteau fi ţinuţi ; şi când am lăsat fără să mai vedem pe întuneric pe preotul ca un haiduc timocean şi am pornit cu felinarul tremurător prin noapte ; şi când subofiţerul de graniţă ne făcea semn dintr'un vârf cu un steag roşu-alb-verde ; şi când inspectorul de trudovaci ne-a părăsit într'o gură de bazar : ce ţine pe acest popor, dacă chiaburii sau cei ieşiţi din el cu rosturi de călăuzi se încălzesc sau ştiu despre toate, şi numai pe el îl uită ?

Ce-l ţine cu fiinţa lui pe poporul acesta ?

Şcolile sunt azi toate de Stat, cu limbă de predare, bulgara. Grădini de copii n'au, aşa că şcolarii intră în clasă deadreptul din casa părintească, fără să priceapă boabă din limba cărţii şi a învă-

ţătorului. Acesta trebue să înceapă a deprinde dela ei româneşte, pentruca până într'un an să-i facă s'o rupă bulgăreşte. Copiii se ştiu mai desgheţaţi decât Bulgarii şi-ţi spun că. pe unde sunt împreună, chiar aşa, cu un an sau mai mult aproape pierduţi, până la urmă le iau înainte. Pe de altă parte, elevi de liceu în ultimii ani din Vidin ne descopăr că tot se cunosc după ceva în pronunţare, care le rămâne, că nu sunt chiar Bulgari. Iată cum vorbeşte un elev de progimnaziu din Negovaniţ. Am dat de el, ţărănel de 12, 13 ani, pe un coridor de şcoală de oraş, bălaiu, cu ochii albaştri deştepţi, şi cu clonţul ascuţit :

„Sânt acolo la noi câţiva copii mai mari : unu 'a lu' Coliţă a lu' Ilie şi altu' Pascu a lu' Nicolae Omer. Ai de-acum s'a' scriat la Ciunguruş ca să înveaţe, şi ăi de an se tot duc tot acolo la şcoală. Care a isprăvit cetvărto delenia, şi pe aici îi primeşte ; dacă sânt de doi ai îi primeşte în părviclas la proghimnaziu. Vreau să iau de aici svidetelstvo — aici se zice knişcă — cu care trecui din cetvărto în părviclas. Ştiu să scriu şi româneşte că mă învăţă un om de acolo din sat, Ion a lu' Dinu. Era Bugar, da' s'a dus pin România şi aduse cărţi. Spune poveşti, ce n'ai de gând. Şi mie, pe-acolo pin sat îmi tae gura în scher !"

Biserica s'a păstrat în mare parte românească. Preotul face aproape toată slujba în limba oamenilor, după cărţi chirilice sau noui de Ţară. Aceasta nu-i împiedică s'o învrâsteze cu slavianschi. Toate începuturile de părţi, ale utreniei şi vecerniei, sau ale liturghiei, se cântă pretutindeni străine. Numai logofeţii de strană de o parte şi pitropii de alta, câte 12 ţărani îmbrăcaţi în alb, dau răspunsurile puternice totdeauna în graiul străbun. In timpul acesta, „ascultătorul" calcă ferit, cu luleaua de mucărit sau cu ţeava de stins, pe sub sfeşnice. Câte un credincios, care are prea scump vreun loc de iarbă al bisericii, luat la arturiseală, se uită puţin pe sub sprâncene către ceata pitropilor. Deastânga femeile stau cu capul aplecat în marame, ca ascunse în glugi adânci de mare pocăinţă. Numai zăvelcile lor scurte şi încreţite, cu vărgi şi alesături în culori tari, cântă peste lespezi şi pe subt bolţi un cântec înteţitor de viaţă. In Kumbair, pentrucă el nu e decât o mahala a Vidinului, supusă aceluiaşi regim, slujba se face întreagă în bulgara veche. Logofătul de strană ne spune că trebue să fie aşa, de vremece s'ar putea să vie şi Bulgari din oraş, cari n'ar înţelege. — Că în bulgara lor moartă de carte, înţeleg mai mult ! Bulgari nu

prea vin, dar slujba se săvârşeşte aşa, iar oamenii ascultă fără să priceapă. O parte din Români trăesc astfel şi astăzi tot ca în veacurile de demult ale slavonicei. Abia dacă la o singură strană un logofăt mai citeşte româneşte, ca o amintire.

Eram într'un Noemvrie, la o zi a Morţilor, în Vidin. Ştiam că în Kumbair e un mare sărindar. Şi am plecat pe subt Poarta Gunoiului, am cotit pe poteci prin faţa spitalului şi am ţinut şoseaua dreaptă linie până la biserica făcută de oameni din „cerşit" prin ţara românească. Curtea era plină de şapte, opt rânduri de mese lungi, acoperite cu colaci-capuri, cu găini pe orez, cu raţe fripte în tingiri de aramă cu varză, struguri pamit, străchini cu caş, clondire de vin, sticle de ţuică, maldăre de nuci, de gutui, de mere, cocoşei de zahăr sau discuri de acadea suflate cu roşu, mărămi legate cu o tufănică portocalie şi o lumânare aprinsă pe o nuia pusă pe două crăcane înfipte în colaci, cinii cu grâu fiert, cu miez de nuci curăţate şi felii de gutui la mijloc şi o margine de boabe negre de struguri. O revărsare de belşug păgân şi îmbătător în faţa morţii. Parcă după el, în ciuda mângâerii cărţilor sfinte pe care stătea crucea alături de căldăruşa cu aghiazmă, nu puteau veni decât umflarea pântecelor, danţul şi orgia. Femei, un sat întreg, datorită măcelului a trei războae, şedeau cu bărbaţi şi copii în dreptul părţii lor de pomană sau grămezii de haine de împărţit. Cerşetorii, turcoaice cu cărnurile căzute, ovrei guşaţi, ţigani găuriţi de vărsat, pitici cocoşaţi şi cu uime puroioase, rupţi şi murdari, cu tinichele, oale, saci şi cârpe, abia aşteptau pe departe, clefăitori de lăcomie, să se sfârşească slujba şi apoi ospăţul praznicului, ca să dea năvală la rămăşiţe, cu dreptul Răsăritului, urlând, ocărându-se şi răsturnând oameni. Flăcările lumânărilor pâlpâiau, femeile plângeau, potrivindu-le feştila sau îndreptând cârpa pe capul vreunei fetiţe, iar popii şi logofeţii de strană cântau : poate cântecele morţii şi ale locului de verdeaţă al Raiului. „Gospodi pomilui, gospodi pomilui : Crăciun, Anghel, Florea ! Gospodi pomilui : Veta, Maria, Elena ! Gospodi pomilui : Andrei, Niculae, Ion ! Gospodi pomilui"..., sute şi sute de chipuri pământene strânse în câmpul de mozaic, ieratic, dar mort, al slavei vechi ; „Paraschiv, Constantin, Dumitru ! Gospodi pomilui, Gospodi pomilui"...

Administraţia, deşi, în marginile ei săteşti-comunale, în mâinile Românilor, are, şi în legăturile cu locuitorii, cele mai multe titluri şi noţiuni legale cu numele bulgăreşti. Limba proprie nu e-

înmlădiată şi ţinută proaspătă de reprezentanţii culturali ai ei, fie cât de umili. O tâlmăcire în termeni corespunzători nu se găseşte nimeni să facă. Armata lucrează la fel, bălţând şi înstrăinând ; la fel, amestecul tot mai aprig în viaţa politică a ţării. Un chinez sau un pomojnic în obştină simt nevoia să se traducă, stângaci, la fiece cuvânt. Ei vorbesc de predsedatel, de nărejdenie, jivesc nu trăesc, gostesc nu cinstesc. O drăgălăşie de fată de patru anişori, bucălată şi bălae, ne dădea pe uliţele Bregovei, celei cu deosebire româneşti, într'un April înflorit, ouă roşii de Paşti, încondeiate dela un capăt la altul în scris bulgăresc : да живее комуна şi se căsnea să ne spună şi cu buzişoarele ei numai un râs aceleaşi cuvinte fără înţeles („trăiască Comuna !").

Şi când toate aşezămintele îl înconjoară de pretutindeni cu un cerc tot mai strâmt de desnaţionalizare, aceeaş întrebare mirată se naşte : Ce ţine pe acest crâmpeiu de popor ? Care e cetatea aşa de tare, unde se adăposteşte şi încă se mai apără ? Incă !

Poporul îşi are legile lui nescrise, care scapă celorlalte. El intră numai anevoe şi nedeplin în tiparele Statului. Civilizaţiei seculare curtene şi orăşeneşti, îi împotriveşte civilizaţia proprie, elementară şi cu necercetate şi necuprinse izvoare. In locul religiei cu mărturisiri ale credinţei şi canoane, el îşi are sfinţii puterilor firii, eresurile şi sărbătorile soarelui ; în locul ştiinţei şi al cărţii, înţelepciunea încercată de mii şi milioane, cântecele, descântecele şi basmul ; în locul vieţii de Stat, legăturile rudeniei şi îngrămădirilor tainice, arta şi petrecerile, portul şi locuinţa, limba şi obiceiurile. De toate celelalte se poate lipsi sau pe toate le îndură ; fără ale lui nu poate trăi. Ele-i alcătuesc însăşi fiinţa cea netrecătoare, simţul obştei, vatra de putere şi îndreptarea nesmintită, în câmpii, fără alte stele, ai existenţei colective. Un hotar poate să treacă pela mijlocul lui. Hărţile-l însemnă şi ştiinţa politică se opreşte neputincioasă la acel hotar ; poporul însuşi abia dacă-l simte. Te întorci după o sută, după două sute de ani şi îl găseşti la fel. Afară de mici potriveli de faţă şi de drumurile către alte târguri, el s'a păstrat acelaş ; în adâncurile subterane întrerupere n'a fost. Apa, din care răsare sus, aici o fântână şi mai departe alta, fântâni acum potmolite, acum ţâşnitoare, luate pe scocuri sau în găleţi şi duse oriunde, acolo e mereu una. Sufletul popular stărue încă nedespărţit.

Iată o sfinţire de puţ în Coşava într'o zi de Duminică asupra Cristovului !

In piaţa cea mare a satului dela intrarea dinspre Stanotârn şi Kiiimbeg, o răspântie mai mult pătrată de cinci, şase drumuri, şi înrămată de case, e, pe la chindie, oarecare fierbere. De pe uliţi ies oameni cu mese în cap şi cu scaune pe braţe. Fete duc, două din părţi şi călcând repede-repede, târne grele, cu acoperământ de pânză. Copiii mişună. Satul parcă se mută. Trecem înainte în căruţă, nedumeriţi. Dar gazda ne întâmpină în poartă cu toţi ai casei, porniţi aidoma încrosniaţi. Abia suntem lăsaţi să ne desmeticim. Trebue să mergem şi noi. E sărbătoarea fântânii care ţine trei zile, toate satele dimprejur vin, cu vremea a vrut Dumnezeu, anul a fost bogat şi are să fie veselie.

Când ne întoarcem, piaţa e alta. Oameni de oameni o umplu şi se revarsă pe toate cele cinci sau şase deschizături ale ei. Pe margini se înşiră fără sfârşit mese rotunde cu picioare scunde, alături de alte mese lungi, încărcate de cărnuri fripte, de hălci mari de nisetru cu boabe prăjit, de lespezi de caş, de azime cât roata, de pometuri, de miere, de must, pe tipsii de aramă, farfurii mici turceşti de argint, blide de pământ, castroane bătrâneşti, sau în căni înflorit smălţuite, cazane cu urechi, ciubere cu ciobârneacul căzut lângă ele, şi peste cergi şi scoarţe, mărămi şi ştergare. E un popas uriaş în Apus al unui întreg norod plecat cu caravane de daruri la nunţi împărăteşti de poveste.

Intr'o parte, sub înalţii mălini, vârteleşca sau dătătoarea îşi porneşte învârtecuşul. Plini îi sunt căişorii de brad roşi de cari, încălecaţi drugii de fier, căţărată şi streaşina acoperişului. Domniţe şi jupânese mândre în iile cu râuri şi cămăşile ca laptele până în călcâe, cu văluri de borangic şi papuci cu tocuri de lemn de palisandru intră prin mijloc lin şi se despart în două aripi. Flăcăi încăciulaţi, sute şi sute şi ei, le aşteaptă. Cinci, şase, şapte roate de horă, una înăuntrul alteia, se încing pe departe şi se strâng laolaltă. In zece colţuri odată încep lăutarii, în pâlcuri de câte doi şi de câte trei. Pe delături, femeile, bărbaţii şi bătrânii cu cojoacele pe umăr, dau semnul ospăţului. Petrecătorii sunt câteva mii. Casele stau oropsite sub chee prin curţi.

Un praf auriu se ridică de bătaia paşilor. Horele se învârtesc, cea de afară dela stânga la dreapta, cea deadoua împotrivă, cea deatreia şi ea altminteri decât vecinele dela spate şi din faţă. E boereasca potolită, băluţa repede, trântezoaica, ropota, şirul, ţandăra, butăreasa, răciniţa, ploiaşul. E lalcaua, tudorca, ristemul,

dulghereasca, rața, porumbul, caimaua, putineul, palaonul, Moş Mandale, căluşul, mândrele, crăițele. Ştim noi câte mai sunt? Minţile se pierd în mişcarea aceasta necontenită şi neasemenea de unde. Ruperi perechi, împletiri după grumaz şi după mijloc, bătute, fugi şi iară undoeri, în care abea se clatină cu taină crețurile zăvelcelor, pe când trupurile tinere stau parcă cioplite. Câteodată turme întregi de berbeci şi de oi mari albe, cu lâna țurțuri şi fuioare, sparg şirurile şi năvălesc vârîte speriate una în alta. S'au întors singure pe unie dela Dunăre şi tae pe drumul cunoscut. Iar peste toată această vânzoleală furcile puțului de goruni negri se înalță ca o capişte păgână. Cumpăna lungă nespus e un cioc de pasăre care seara trebue să ciugulească stele de pe lângă roțile celor două Care. In vârf are o cracă năprasnică, sus în cer, ca un moț verde mistic. Umbra îi cuprinde încet rezemătoarele şi urcă pe ea. Soarele se strânge ca un înveliş poleit, până nu mai întârzie de cât pe creştet. Şi țipând şi gemând cumpăna trasă de lanț se apleacă, îşi ridică la celălalt capăt fioroase peste mulțime buturugile piciorului şi se saltă iară, prăbuşindu-le ca un maiu. Neştiutori de primejdie şi de toanele zeității, jucătorii se strâng şi se deşiră, se leagănă şi se priponesc pe subt ea, închinându-i-se.

Felinare de sticlă şi de hârtie colorată se aprind în toate părțile. Piața e închisă într'o ramă de lumini. Şi în această ramă de lumini, aprinzându-le aşişderea, şi limpezindu-se cu cât se apropie, sau mohorîndu-se şi ştergându-se cu cât se depărtează, horele foesc, lăutarii cântă, dătătoarea se învârteşte, cumpăna fântânii se lasă şi se sue. Dela masă la masă umblă cântăreții. Sunt de-ai locului, Văleni, sunt de prin Gânzova sau de pe la Bregova, Câmpeni, şi sunt Pădureni, mai răguşiți şi mai aspri. Vin câte unul sau câte doi, scot căciula, trag viersul pe oarca mare sau pe oarca mică, apoi slăbesc de subt bărbie dipla şi zic. Zic frânturèle sau se pierd în cântece bătrâneşti.

Moş Pătru Dinu din Coşava, gras, mic, chel, cu mustața albă groasă şi cu ochii râzători s'a oprit la o masă de bătrâni cari molfăe fără dinți, şi le cântă:

Cine are ibovnică
I se pare noaptea mică,
Cine ibovnică n'are

I se pare noaptea mare
Şi plapoma drob de sare.

Marin din Negovaniţ, frunte de lăutar şi cap de şcoală, slab, înalt, smead, cu ochii buni şi visători, dispreţueşte frânturelele şi se adânceşte într'un cântec bătrân :

De trei zile 'n târg
A fată de Frânc
Mică Rusculiţă,
Albă la pieliţă,
Frumoasă fetiţă,
Striga, bărăta,
Cine s'o afla
Pe ea să mi-o ia ?
Nime nu s'afla,
Nu s'adăvăra !...

Un băiat subţirel cântă, mişcat el singur de cântec :

La spinarea căşii mele
A' răsărit trei lalele,
Trei lalele, trei smicele,
Aide-Anico la ceşmele,
La ceşmelele din dos
Să ţi-arăt un pol frumos.
Polul meu e aurit,
Să-l pui, Anico, la gât,
Să-i fie cui te-a făcut
Că frumos te-a polemit...

Un moş prăpădit de tot, cu arcuşul mai mult de sfoară şi cu dipla spartă şi cârpită, venit tocmai din sus de pe Timoc, se dă lângă noi şi zice în tact focos :

Dela Trachia la vale,
Bate vântul pale pale,
Vin trii ofiţeri călare
Cu trii sute de cătane.
Ofiţerii vin cântând,
Da' cătanele plângând.

Dar m-iasă un voinic strin :
— „Un'ce duci cu voişca roată ?
— „Eu mă duc la Ţaligrad
Unde Sârbii mi se bat,
De trii ai şi jumătate,
N'are cin' le ţine parte,

Numai Rusia că poate,
Rusia ţară bătrână.
Fire-al dracului Bulgăraş,
Da'n Sârbia ce cătaşi,
Că nimic nu căpătaşi,
Decât ţara mi-o stricaşi ?
Sârbia ţară frumoasă
Cine intră nu mai iasă
Că sânt Sârbele frumoase
Şi cu cârciumile dease".

Şi vin şi alţii, stau puţin şi se duc mai încolo, la alte mese, cu alte cântece. In câteva ceasuri volume de poezie a poporului au fost zise aici. Venea, sta şi se ducea cântecul, ca într'un tron cu scumpe legături de aur, răsărind în mijlocul primejdiilor de uitare, singur, mândru şi adorat, arcă şi chivot cu cele sfinte, plimbate pe drumurile fără întoarcere.

Acum sunt crâmpee din Miu Haiducul, cu amintirea şesului muntean :

In oraş în Bucureşti
L'ale case mari domneşti,
Mult sunt nalte 'mpărăteşti
De se văd din Stoeneşti,
Alături din Fildişeşti,
In curte la Ştefan-Vodă
Mi s'a' strâns boeri la vorbă...

Sau se arată Moldova, cu ciudate răsunete :

Din oraş în Iaş
Jos în Făgăraş
La masă de piatră
De neamţ aşezată
Cu margini de os
Cum îi stă frumos,
La ea cine-mi şede ?
Domnu' Ştefăniţă...

Sau se deschide Ardealul, într'un cântec rar, cu multe variante :

In temniţa crăiască
Şi 'ntr'a nămeşească
Doi zace mi-ţi zace
De sunt nouă ai
Mi-a plecat pe zece :
Bucur Unguru,

Miu Caiducu.
Cine-i arăneşte
Şi cine-i gliveşte?
Cea fată de sasă
Cu cosiţa groasă
Cu tâmpluţa trasă,
Cu geana sumeasă,
Chip de jupânească,
Din toate aleasă.
Cu ce-i arăneşte?...

Sau se apropie Serbia cu Românii ei, în cântecul celor doi fraţi dela Alexinaţ:

Coboară, doboară,
Pe-a curare 'n vale
Un car încărcat
Cu scânduri de brad,
Cu obezi de fag.
Da'n el cine-mi şede?
Au doi fraţi legaţi,
Legaţi, feregaţi,
Buni de spânzuraţi.
Cu sângere negre,
Duce de mi-i pierde,
Cu sângere verzi,
Duce nu-i mai vezi,
Frânghii înodate
Pe capete date,
Ii duce la moarte
Pe bună dreptate...

Din câţi sunt aici la această şi la alte „veselii", sboruri de Ispas la Novoselenii bogaţi, târguri de Sântă Mărie, praznice şi nunţi, unul nu ştie geografia locurilor şi istoria isprăvilor întregului neam din care ei sunt numai o fărâmă scoasă la un ţărm străin. Puţinii cărturari sau surtucari pe cari-i dau, chiar când învaţă pe la Craiova sau Bucuresti, nu fac nimic pentru ţinerea acestei fărâme etnografice, unde-şi are rădăcina şi sufletul lor. Cei mai mulţi se depărtează de colţul prea ferit al Vidinului. Auzim de înalţi dregători români prin Sofia, pe la Varna sau pe aiurea.

Cântecul însă ştie şi aduce aminte. El străbate pământurile, răscoleşte trecutul, învie pe vechii viteji, descopere întâmplările de iubire şi de moarte, e de faţă la orice prilej, înmoae gândul şi învăpăiază ochii, rămâne cu femeia la vatră, se strecoară cu flăcăul seara pe subt ferestrele dragi, urcă dosurile pe urmele stânelor. Şcoala lui e mereu deschisă şi nimeni nu-i scapă. El stă aici la o vamă unde s'au adunat şi cântecul sârbesc şi cel bulgăresc. Pe atâtea le prinzi cum tocmai trec, sub straiul de împrumut al altei limbi şi cu noui amănunte. Pe atâtea lăutarul îţi spune că le ştie şi în sârbeşte sau bulgăreşte. Cântăreţii au roit încoace şi apoi iară în

toate unghiurile. Diul e miezul unei întregi desvoltări, oprite astăzi, din care ecourile se aud încă. Poate nu e cântec bătrânesc să-i lipsească şi poate sunt destule pierdute la obârşie şi păstrate în el.

Unele se nasc şi rămân pe loc; celelalte sunt plămădite din nou şi oltenizate. Cântecul lui Stângă, român pădurean sârb din Isicova, care a plecat în haiducie dincoace de Timoc („Nu plecă de sărăcie, ci plecă de duşmănie. De făcea, de nu făcea, pe dreptate le trăgea". Pe dreptate = In faţa judecăţii), se ştie când şi cine l-a făcut. E Moş Stan Raboveanul, gazda şi lăutarul lui, vestit cântăreţ, mort de mult şi care a lăsat în urmă şcoală. Intr'un epizod apare şi el, după obiceiul artiştilor populari, păstraţi prin vitralii sau grupuri de piatră gotice medievale. Cântecul lui Stângă trăeşte în trei variante, câte una de fiecare ramură de limbă. Felul cum acestea şi-au potrivit-o pentru sine, localizând-o în propriul ţinut prin satele amintite în ea, prin întâmplările de acolo necunoscute alături şi prin partea mai largă lăsată umorului sau tragicului, după firea, alta, a oamenilor, arată cu o pildă nouă şi subt ochi căror schimbări au fost supuse la intrare şi cântecele aduse de aiurea.

Toma Alimoş, eroul moldovean, când a ajuns aici s'a făcut Toma Al Imos, Toma cel slinos, argat din ţară „din" jos, care, la popas, la cinci ulmi dintr'o tulpină, ia disagii de pe Vânătu, scoate o lubeniţă, o tae cu cechia şi o mănâncă de mezea. — Boerul dn Ţara-de-Jos e un flăcău pornit de dimnieaţă din Halova şi apucat de soare pe drum.

Alte cântece, mai ales cele de lume, mult mai puţin îndrăgite de Oltenii de-aici, ascuţiţi, iuţi şi puşi pe faptă, păstrează, poate tocmai ca o dovadă că sunt în mai mică măsură însuşite, amintiri curate ale izvorului. „Luniţă, luniţă", cu atâtea variante în toată ţara, sună la Dunăre:

în Albina (Mehedinţi):

Luniţă, luniţă,
Glas de porumbiţă,
Fă-mi-ţ luminiţă
Sara pe uliţă;
Eu am înserat
Departe de sat
Cu doi căluşei
Vânăţ-porumbei,
Eu nu i-am furat
Şi i-am cumpărat
Din sat
Din Bănat.

Ei că mă 'ntreba
De dovezi pe cine am
Când i-am cumpărat ;
Dovezile mele :
Uşa grajdului.
Grajdul cailor.

(Graiul nostru, vol. I, pag. 7-8)

iar în Kumbair :

— Luniţă, luniţă,
Fă-mi-ţi luminiţă,
Sara pe uliţă !
Că am înserat
Departe de sat,
Cu doi căluşei,
Vineţi porumbei.
Nu sunt de furat,
Ci i-am cumpărat
Din sat din Bârlad
Dela popa Vlad !
Bani am lumărat,
Bănişori de-ai mei
Tot cin'zeci de lei,
Pe chei de fântână
La raza de lună
C'o fată de mână !
— Luniţă, luniţă,
Fă-mi-ţi luminiţă !
Eu am înserat
La umbră de nuc
Pe braţe de turc.

Gheorghiţa a lui Anghel
al Cergloaei

Aici Bănatul a rămas Bârlad, iar istoria unei furături de cal se adânceşte ca parte dintr'o istorie mai cuprinzătoare, de iubire. Cântecul e un dialog şi cuvintelor flăcăului le urmează suspinul fetei, într'un cadru de păgânătate veche şi desnădejde.

Lăutarii, cu toate că sunt într'o vreme mai mult de păstrare decât de creare şi apăsaţi de o prea bogată moştenire, o cresc mereu. Cutare diplar poate să zică douăzeci de zile în şir, de dimineaţa până seara şi de noaptea până în zori, tot alte cântece. Câte două şi trei zile ne-au zis nouă, mii şi mii de versuri, fără să se arate deloc la capătul ştiinţei şi memoriei lor. Zecile de cântece pe care le mai ştiau, afară de nesfârşitele frânturele, minunau. Iată cântăreţii sutelor de mii de versuri, ai vechimii ! Ei nu duc pe drumuri Ramayane, Kalevale, Edde, Iliade ; baladele nu s'au lipit într'o singură lespede nici nu s'au înmănunchiat în salbe ciclice ; sunt numai bulgări, uneori de aur şi de atâtea ori de pământ în care abia sticlesc firele de preţ, ai unui munte rămas cu temelia lui sub apele istoriei. Dar cu ei se înţeleg ceilalţi. Şi ei n'au avut şi n'au un rost mai mic, în hotarul lipsit de strălucirea Curţilor, al satelor şi plaiurilor cu viaţă patriarhală.

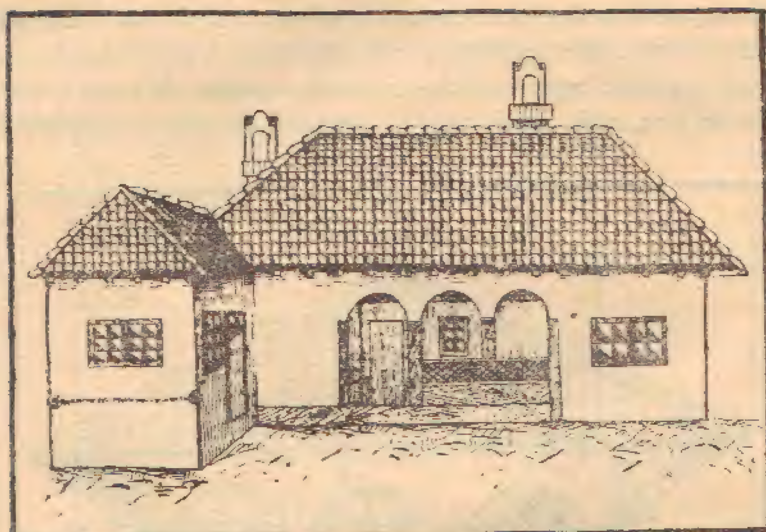
In satele și pe plaiurile acestea casa stă ca o cetate după porţile ei înalte cu streașină grea și cu câinii sălbatici din bătătură — pe la Pădureni — sau ca un popas prietenos în împrejmuiala scundă și rară de răchită — prin ţinuturile joase, de viitură.

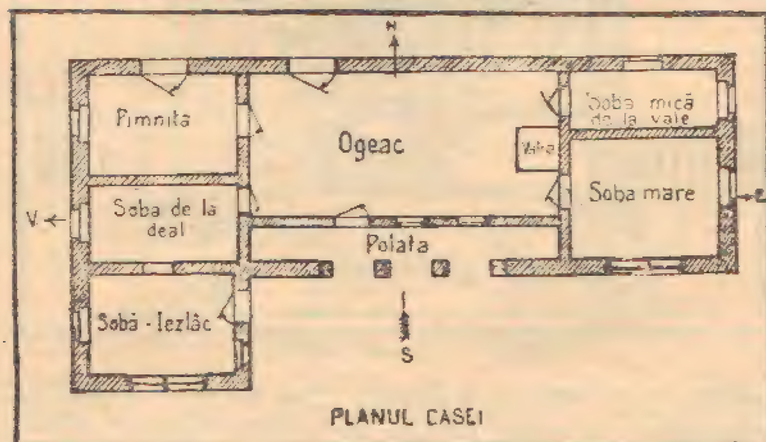
Intr'o parte și în cealaltă ea e clădită însă după acelaș tipic. Avlia, locul întreg de casă cu tot ce are pe el, e împărţită în două de un gard mai mărunt, tarabă, făcut din salcă spartă sau gorun, după ţinut. O parte e bătătura, mărginită în faţă de locuinţă, iar în fund și pe de lături, de hambarul de grâu, de pătulul de porumb și de cocinele porcilor și a găinilor. La deal, casele au gârliciu și beciu, peste care urcă până la pridvorul săltat sus, o scară acoperită. Li se zice la Văleni, case cu podrum. „Mă duc în podrum... Novoselenii zic beciu". In luncă, unde apa străbate, beciul e mai adesea înlocuit de zâmnic, lipit de casă ; în el se păstrează varza și merindele de iarnă. A doua parte e oborul, cu locul de dovleţi, grajdul și coșerea vitelor.

Din curte, cum intri, dai de polată, un pridvor pe stâlpi de lemn, dereci. Intre ei se încovoae deasupra arcuri albe de zid, ochiuri. Locul, când e mai larg, adăpostește un pat de vară și un răsboiu. Aici răspunde ușa și răspund ferestrele celei mai mari încăperi a casei de unde pătrunzi în cealalte. E ogeacul cu vatra cu șase, șapte uși în pereţii lui. Ușa dela dreapta din faţă se deschide în odaia cu răsboaele și cu copiii. E soba mare, spre răsărit, dela vale sau din coșavă, numită așa după vântul de Miazănoapte, dela șes. A doua ușă, tot din dreapta, se deschide în soba mică. Uneori lângă ogeacul ăl mare, se găsește și alt ogeac, ogeacul ăl mic, murtfacul de gătit. Odăile din stânga stau la scăpătat. Din cea dintâi, care e soba dela deal sau din gorneac,după vântul de munte, dela Miazăzi, și unde sunt lacrele cu haine și găteli și adăpostul de oaspeţi, se poate trece, la unele case, într'un fel de foișor deschis, înaintat în curte. Acest foișor, iezlâc, alteori se zidește și se schimbă într'o nouă sobiţă. De cele mai multe ori însă, iezlâcul e chiar în faţă, în dreptul polatei, și prin el se intră în casă. Ușa dindărăt în stânga, e a pimniţei, cămară și magazie în acelaș timp. Aci se ţin hambarul de făină, putine, vase și „tot ce e dănănăi". In fundul ogeacului mai e de obiceiu o ușă, care dă în dosul casei.

Casa e făcută din tuglă, cum se zice la cărămidă, sau din chirpici, și așezată pe temel. Sus are cutrupișul, adică tot podul cu lemnăria și ţiglăria lui. Cărămida, sub care se înţeleg solzii jumă-

tate olan sau jghiab de pe cele patru coame ale cutrupişului, e priponită pe o tarabă de başchii puse pe mârtaci, iar ţigla, pe cebuce sau şişuri. Intre căpriori sunt popii, peste căpriori şi popi, cele patru sape sau colţurile casei. Grinzile stau pe polătariu, când

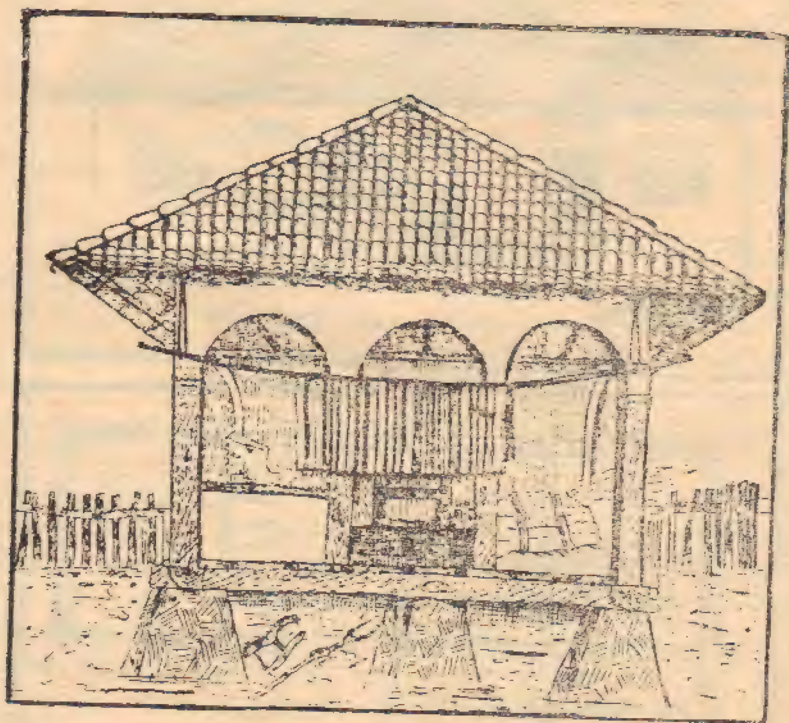

PLANUL CASEI

locuinţa sau pătulul e cu polată. Grinda dintr'un capăt până dincolo al casei, mai groasă şi de care se leagă toate celelalte, are şi aici nume bel. Chirişii se duc dela Dii, iar celălalt lemn al dulgheriei se ciopleşte şi se făţueşte pe loc. Coşurile au şi ele un

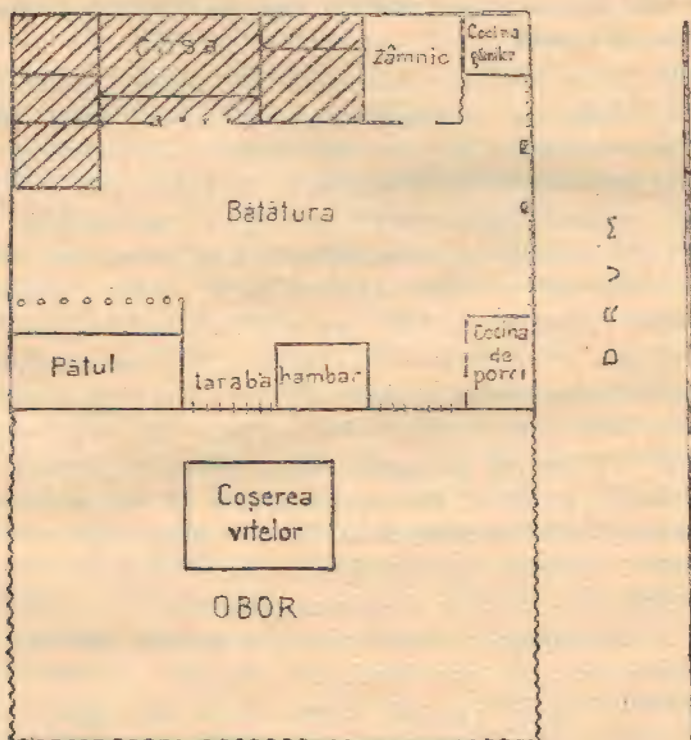
frumos cort de zidărie cu ciubuce şi păsări deasupra : cutrupişul coşului, „pentru ape, pentru bearze. La tata n'avea cutrupiş, avea patru beţe puse grătar. Se aşezau pe ele rândunelele şi se scăpau în mămăligă". Casa are duşămea, iar podul, podeală sau podină. Ferestrele sunt cu dreve, adică zăbrele, iar uşa, cu cuşaquri, sau tocul ei de lemn. Intre împletitura hambarelor se pune orozan, un amestec de nisip şi var, ca să nu-l poată roade şobolanii; iar între tugle: maltăr-tencuială, amestec de nisip şi var. Intâiu se face cutia casei, care în douăzeci de zile se cutrupeşte,

se zideşte jos cu tuglă şi se lipeşte. „Casa de gard se face mai amânat; trebuie să aştepţi până se usucă întâiu lipeala".

Inăuntru, casa e aproape pustie. Lucrurile pentru tihna vieţii sunt puţine; cele pentru înfrumuseţarea ei şi schimbarea locuinţei într'un cuib de bucurie peste necazurile de afară, necunoscute. Ogeacul e o încăpere largă, cu pământ pe jos sau cu cărămidă, afumat şi fără lumină. Vatra e monumentală. Un lanţ gros sau un drug de fier atârnă de undeva din horn. Când intri

sub corlată şi cauţi după rostul lui în întunericul strălucitor de smoală, nu vezi decât soarele, sus, prin deschizăturile de cort ale cutrupişului de pe coş, tăiat de o suliţă neagră trecută prin pereţi. E fterarul sau scherarul de lemn, care ţine ftearele sau schearele. De ele spânzură căldarea pe flacără, sau mai des ciocul, care ţine ţăstul peste jărăgaiu. La o parte stau, pentru tigae, pirostiile. In peretele vetrei sunt firide mici, colibete, pentru chibrit sau o

PLANUL UNEI GOSPODĂRII

lumină. Un cuer de lemn are în cuele lui oalele, lingurarul, sărarul caucul de aramă, trocul, troaca. Rezemată în colţ e cobiliţa. Alături ţin apa tingirea sau găleata de lemn. Prin urloiu vatra poate fi în legătură cu o furnă, sobă de încălzit în odaia de culcare. Soba de încălzit îşi are adesea ţavă, duducă sau burlane proprii. Pe foc fumegă coceni sau mălin, gorun şi gociovină, după locuri. La o parte e postava, copac din care se dă la boi, şi căpisterele, în care

se face mălaiu. Mămăliga se pregăteşte în căldare. Păsatul se fierbe cu făina de porumb, apoi se amestecă în căpistere cu mestecăul până se face tare, când se ia la mâini şi se frământă bine, se pune pe cârpătoriu, se turteşte, se aruncă în ţăst unde se coace, se tae şi se mănâncă, „cu făsui, cu varză, cu ce legume vrei, cu ce poţi găti, cu ce te-ajunge mâna, că plugarul mănâncă şi ceapă şi ardeiu pârporit". Oamenii iau o ţâră de mâncare dimineaţa, „ca aşternut la mâncarea prânzului", mănâncă la câmp de prânz pe la zece dimineaţa, de namiazi, între douăsprezece şi două, şi seara acasă la cină.

Odaia e pe jumătate sau chiar pe trei sferturi, prinsă de pat un pat mânăstiresc dealungul unuia sau a doi pereţi, lat aşa ca să se poată dormi cu capul către geam şi cu picioarele către mijlocul încăperii, înfipt în pământ şi din blăni rândelite, bătute în cue. Noaptea primeşte pe toţi ai casei, şir, nedesbrăcaţi, pe o cergă : de-o grindă din tavan atârnă liuica cu pruncul de sân. Ziua nu e acoperit cu nimic, scândură goală, pe care e urcat scaunul pentru oaspeţi sau se joacă copiii. Uite o fată bălae, de şase, şapte anişori, cu cozile aduse, legate cu o cârpă pembè deasupra frunţii. In braţe leagănă o păpuşe de lemn, îmbrăcat în tot felul de pestriţături. Soră-sa mai mică i-a zăpăcit cutia de „podoabe", şi de aici un început de ceartă. Mama găteşte la furnă, se mai înalţă după o strachină până la poliţa care dă ocol pe sus odăei şi vorbeşte fără să se întoarcă la ele : — „Şedeţi mereu că luaţi în chiele !" Fata nu ţine seamă şi-o întreabă liniştită : — „N'ai văzut târna mea de schier, să-mi pun podoabele ?" — „Nu!" Fata şterge la nas păpuşa cu dunga palmei şi mormăe aplecată peste ea jelindu-i-se : „Pe cine întreb, n'a văzut-o!"

Răsboiul stă şi el pe pat. Acum are un şorţ ruginos, vărgat şi cu alesături, acum o pânză topită, subţire ca o părere. Femeia cântă încet şi, ca o măsură, bate cu spata de trestie sau de tătar şi schimbă iepele. Se mai ridică la lemnul cu brâgle, strânge cribda se apleacă la laviţa ei, ciocăneşte în talpete şi se uită îndărătul răsboiului, la spetează sau la corune, scoate cuiul la întorcător şi înfăşoară. Toate, fără să arate că ne-a văzut. Poate numai mişcarea aceasta fără rost vădit, a înălţării mâinii, în timp ce lucrează înainte, până la o culmie din stânga unde trage a punere în rânduială, de nişte ţoale, dă de gol oarecare neastâmpăr.

Când vorbim, frumoasa Penelopă cu un trandafir galben la o

tâmplă şi două garoafe roşii la cealaltă pe cârpa neagră cu trei, patru fluturi de fir, îşi întoarce spre noi faţa fragedă şi zâmbetul apropietor. Starchia e afară şi s'ar pricepe să povestească mai bine taina răsboiului, dar, dacă stăruim, poate încerca şi ea.

Tocmai a prins pânza în răsboiu, adică a gurit sau a pânzit. Când isprăveşte, slobozeşte, vorbă luată după slobozitor, un lemn pe care se leagă firele scoase de pe scul. La şirul mult de pânză urzită de-aici, de jos, ele zic urzitură, iar Pădurencele, oajdă.

La început cumpără un top de bumbac dela Dii, îl ia şi-l scutură. Leagă câte două scule, la un loc. Fierbe păsat mai rar şi-l pune în albie. Ia bumbacul câte două scule cât e el legat, cu altceva, şi-l tăvăleşte prin zeama de mămăligă. Pe fiecare bucată o aşează la capul albiei. Asta se chiamă scrobitul bumbacului. Dupăce-l lasă vreo trei ceasuri ca să se umfle, îl ia şi-l stoarce. Sculele le întinde pe o culmie, şi bagă tot o altă culmie prin ele. Leagă o piatră, sau de amândouă capetele culmiei sau la mijloc, ca să se întindă bumbacul. Pe urmă el se usucă şi-l iau femeile, de-l bat şi-l scutură de făină că altfel se lipesc firele. Il împreună câte cinci scule la un loc şi-l deapănă câte un scul, câte un scul cu ceacârcul pe ţevi. După depănat, vine lergătoarea, un cadru de lemn cu vergele de fier, pe care se înşiră câte două ţevi.

Şi Penelopa aceasta de pe Câmp, adâncită în povestirea ei, ne arată cum rosteşte pânza, cum ia firele chită şi le dă după urechea ciubărului, cum le lumără, ca să le ştie socoteala: „trei fire se chiamă o viarbă, zece locuri de câte trei fire, o păpuşe"; cum se alege un ochete, cum se rânduesc firele pe sulul dindărăt, cum se calcă cu vergeaua scobinată firele şi cum se bagă vergeaua în vadul sculului.

Se scoală dela locul ei şi ne pune şi pe noi la treabă ca să înţelegem gingaşul meşteşug al năvăditului. Cu genunchiul pe sul alege două fire, pe când altă femee bagă patru deşte prin iţe, un iţ pe două şi altul pe alte două. Acum rămâne spata, şi tot două femei, una spre partea iţei şi alta a spatei, dă, cea dintâi două fire din cocleţi — ochiul, cocletele de iţ prin care trece firul — şi ailaltă le trage printre dinţii spetei cu acul.

Starochia intră tocmai atunci şi-şi ceartă nora că nu lasă pe oaspeţi în pace cu isprăvile ei. Vine râzând şi îndrugă de cergă. Femeia şi-a luat iară locul pe blana răsboiului şi cântă slab, fără să se mai întoarcă la noi. Bate spata, schimbă iepele, trage de

scripeți, înfășoară întorcătorul. Până se va înroși fereastra de amurg și se va auzi prin bătătură carul cu bărbatul dela mirie, de-acum nu mai contenește.

Bătrâna, în schimb, trebue să ne spue cum tunde lâna, cum o spală, cum o dărăcește prin dărac. Ce rămâne în el mai zgribănțos, sunt știmul și ghiburile; ce e lung și moale, spegma, care se toarce de pistelci, de căpătâie, de cioareci. Cioarecii îi dă la văelari, de-i văește cu apă caldă.

Inul îl culege și-l bate de sămânță, îl duce în apă, la recă de se moae, se murează, se topește. Al de vară șede șapte zile, ăl de toamnă, două săptămâni. Apoi îl scoate, îl usucă și-l bate la proțap. De nu-i cad puzderiile toate, îl trage la meliță, îl perie cu perie de păr de porc, sau îl dărăcește la dărac, până rămâne moale, fuior limpede, și cade câlțu-ăl rău. Ce e câlț se dă cu druga și se face fir mai gros, băteala de cergă ; ce e bun, se face caer și se toarce cu furca pe fus. De pe fus se dă pe rișchitor. Iată rișchitorul ăl de mătase, mai scurt, și iată-l și pe ăl de cergă, mai lung, bumbacul topit de boegii cu calaican la Dii, cànura, margi nea de tireà.

Dacă o lăudăm că e zorlie la lucru și țivilichie la gură, adică nu-i e lenc să vorbească, ne spune glumind adètul femeii harnice :

Când intră 'n casă
Spargă vasă,
Ias 'afară
Omoară oară !

Dar ușa la ogeac se deschide. O altă fată, măritată în Dii și venită pentru câteva zile acasă, mecește dincolo niște strugure în ciubăr. Are mecica, bățul cu crăci la un capăt, în mână. Toată noaptea a bârcâit la el și acu îl mestecă să nu cure în jos. Mustul îl toarnă în putină, unde îl lasă să fiarbă, vinul îl scurge în butoiu, iar comina, drojdia, o fierbe la cazan să iasă rachiu. Alături mai e și un ciubăr plin de cluc, must amestecat cu struguri, cum a venit din vie. Tot acolo stau două maldăre de morcoșei și compir sau crâmpei.

Face haz că iscodim după îmbrăcămintea de fomee. Și ne-o înșiră în fugă, în graiul ei orășenizat. Ne-o spune baș cum e. — „Țoalele fomeii sunt așa. Intâiu mă împrodobesc cu cimbirul,

proboada, zăbratca sau cârpa făcută cotuz sau lăsată pe spate. Coadele le port, sau pletèri, sporiți cu alte coade de lână în jurul creştetului : când mi-acopăr pleterii cu cârpa, o fac cotuz. Sau le port pe spate, când le şi zice coade : Atunci pui plăntici sau floricele. In urechi îmi agăț cârmenți. Cercei zicem numai la ai mici, pentru copii. Unii sânt din galbeni, iar la mireasă se face sufurină, zale sau lanțuri. Pe obraz pui dresuri, pe care le fac eu acasă. Iau dela dugae argint viu şi chezap, cu sare şi apă. Torn argintu' viu în sticlă, şi puțin chezap. Dacă pleacă el să fiarbă de loc, îl zboară de acolo pe argintu' viu : îl arde şi nu se mai alege nimic, nu mai poți să faci albeala. Când începe să fiarbă, îl strecor în altă sticlă. Vărs sare în apă. In sticlă se alege la fund, ca făina de grâu, ceva alb. Pe chezap îl strecor şi ce rămâne îl fac albeală. Pui apă goală peste făină, şi o bați, o bați pentru chezapu' ăla, ce s'a ros. In alt păhăruț pui sare, apă, o torni acolo şi iar o bați. Se face albă ca laptele. Până o dai pe ochi o speli în nouă ape, ca să nu te ardă chezapu'. Se turbură, se aşază şi apa rămâne limpede. Peste alb dau rumeneală, boia dela dugae, în care moi cârpa şi dai cât ți-e drag. Negreala se strânge de pe căldare. Pe trup pui reclă, albă, cu pânză de-acasă sau de cumpărat, bluză, flaneră, chebă, jichetă. Vălenii arare au reclă. Ei au cămăşi şi vâlnănic, sau pe bătrâneață, zăvelci — fistane cioante până la genunchi, țesute de ei acasă. Cămaşa e cu platcă, numai la babe de-le bătrâne, cu bizăr — încrețită, cu gură. N'are platcă neam, adunată, adunată pe lângă gât şi pus gulerul. Cămaşa e cu şebac, — găurile de jos, de se văd sub zăvelcă, şi cu mâneci, toate : ale voiniceşti, ale fomeeşti şi la copii. Din burungiuc se fac cămăşi mândre de sus, pentru când e fo veselie, fun praznic. Peste cămăşi pui fustă (acu nu mai poartă nima pistelci), peste fustă sau pistelcă, şorț, şi te strângi cu betele. In picioare am ciorapi şi papuci. Iarna iau cheba de mireasă, cu mâneci, şi pui obiele legate cu nojițe băgate prin găurile la opincă şi făcute vârzoabe. Oamenii au zăbun, gemădan de dimie, o aină scurtă cu găitan şi mânecă sumească. Aina neagră lungă se chiamă chebă. Când pleacă undeva la lemne, pe fun drum depărtat, îmbracă iepângea cu chepeneag în spate, cusut baraban cu foaia, sau cojoc. Cioarecii nu sânt înalți până sus, şi sânt legați cu cureaua pe care o bagă prin betelcă. Poartă pălării şi căciuli rotate şi moțate de mniei şi astragan. Din căpătâie facem trăişti şi din păr

de capră, disagi. Copiii își umplu săcuiul și se duc cu oile. Pe Pădureni îi cunoaștem după nosie, adică port. Se poartă în pistelci negre și cu niște scheare, poftale. Se încing așa cu ele peste pistelci. Betele sunt pus în poftale. Se înalță cu opinci. La ei nu se poartă păpuci. Ainele Pădurenilor n'au numai cusătură la guler și ale două dusuri și cotituri pe umeri și poale, da' sânt acoperite cu găitan negru".

Sprintena Gânzoveancă după ce ne spusese că „acu nu mai poartă nima pistelci", desfăcu din lacre și întinse pe pat, pe antale și săndălii, minuni de cămăși „de sus" cu râuri, zăvelci sau pistelci înflorite, șorțuri cusute, mărămi alese, haine albe găitănate foarte cumpănit cu negru, tot felul de galbeni, sufurină, spelci, cârmenți, inele, grivne de braț și alte zdrăngăneli lucioase. Odaia aspră cu pământ pe jos și numai cu patul năpraznic de scândură, se lumină deodată ca un iatac dela ale cărei ferestre se ridică perdeaua basmului. Imbrăcămintea de-aici nici nu părea de-atunci sau a oamenilor cu cari vorbeam, ci niște odăjdii sau strae împărătești, purtate și moștenite prin veacuri de mădularele cu mari ursite, ale aceluaș neam.

Bărbații sunt la plug sau cu carul. „Unu' lucrează la vase, e butar; altu' la cojoace, cojocar:

Acu 'mpunge, acu' frânge,
Mămăliga nu s'ajunge,

da' meșteșug decât e plugu' pe lume nu e altu' bun". Cele două unelte și toată munca ogorului e neschimbată. Iată carul, dela spetezurile și țăpârluele loitrei de blană sau de gard, propte, chilimie, ciocâlteul proțapului, piscul, brăcinarul și burmaua la piciorul lui, vârtej, greasă, lișițe, scaun, osie, leucă, obezi, spițe, căpățâna roții, până la jugul cu policioară, jiglă, răsteu, jabiță. Iată și plugul, cu grindeiul, cormana, fierul, plasul, bârta, grivna, rotilele, măsaua, de ține potângul să nu scape, trupița, tânjala cu strâmbariul, dreptariul și cârceii ei, cu cobilele sau tălegile, frânghiile cailor, chișărul, sania pe talpeți, biciul sau strămurarea. Și iată și sapa, casmaua, târnăcopul, furca, grebla, fierăstrăul, sfredelul, burghiul, spițelnicul, coasa cu dârjala și brățara, morcoașa sau chècherița, cu țăpușele și panta ei, secerea, cosorul și custura. Coasa e cu pană sau cu cheie cu vint. „Când secerăm, cât apuci odată e o mână de grâu — la cânepă o mănușe —: colo o grămăzue, colo o grămăzue,

e un polog, sau un mărunchiu ; dacă-i înodăm facem un snop ; mai mulţi snopi, dau cârstăţi, o crâstată, o cruce ; toată adunătura e stog, la arie. Porumbul e fire, fire ; după ce luăm drugile, rămân cocenii ; ştiulete zicem la ce rămâne jos în pământ ; glodeni, la mărunţişul de cocean, când se cură cu ciobârneacele ; ghijuri, la porumbul mic, o ghijură ; ghighilici, la cel mărunt de tot, noduri ; teci de făsui, când sânt cu boabele în ele ; după ce nu mai sânt, ociogi."

Pe curăturile de dosuri ale Pădurenilor se spânzură aceleaşi care şi aceleaşi juguri. Dar mult mai des, din păduri din sus de Deleina şi pe sub Rabova, sună clopotul şi dzângaşul oilor şi al caprelor. „Ciobanii au ciumag : dacă are rădăcină la căpătâiu îi zice boată. Ei îşi lasă păr mare ca să fie frumoşi : îl netezesc pe frunte ca să-i vadă fetele că e cerchezat, şi-l rătează cu foarfecile. Căciula o dă ciobanul o ţâră la o parte. Lui nu-i e ruşine, dacă a jupuit o oaie, să coasă ptielea şi s'o pue în cap. Căciula mare o dă pe o ureche, să-i ţină adăpostealä, când bate coşava. Mustăţile nu le rade. La o lună câteodată se rade. Sau vine muerea cu foarfecele de oi şi-l tunde. Dacă-i sunt mustăţile mari şi lungi, zice muerea : — Răteazâ o ţâră mustăţile, au crunteazâ mustăţile, adică mai puţinel. La gât leagă ştergar au maramă. O înoadă să şadă frumos. E îmbrăcat în cămaşă de pânză groasă, ţesută de muerea lui. Inainte vreme a tors-o din bumbac, dar acuma toarce câlţi (cânepă) şi face cămaşa. Când e vremea mai bună, îmbracă pe el o aină scurtă, au aină lungă ; când e iarnă şi mai vânt, atunci pe amândouă. Sub cioareci, groşi — dar nu simte pielea lui că-l roade ! — n'are nimic. Nu poate el în izmene să trăiască ! Cioarecii sânt făcuţi cu poznare şi cu floricele de găitan, cu cura, şi încheetura la partea dreaptă. Curaua o dă pe deasupra şi pune la căpătâi ganţă sau cârlig, şi pe el, nasturi. Când se duce la horă, nasturii ăia din de parte lucesc. Cuţitu-l poartă la brâu, băgat în teacă, sau la cura, atârnat la şold. Afară de cura are brâu încins pe deasupra de cămaşă. Curaua şade pe şolduri. In picioare poartă obdele albe şi e încălţat cu nojiţi de capre negre (târsână la nojiţa groasă ca frânghia de legi caru'). Are opinci îngăurite cu ârzoabe groase. Se vârzobeşte găurile cu nojiţe, adică împleteşte cu ele opinca. Strânge opinca la călcâiu, leagă obdelele sus şi sumete căpătâiul. De vreme rea are iepângea făcută cu chepec sau de capră sau de lână de oae. Are ciumag ţapăn în mână, să poată să se bată cu el ; la căpătâiu trebue să aibă moacă.

„Trăitul la cioban. Nu cată să aibă așternut bun. Iși face în pădure ocoleală cu gard de mărăcini și o colibiță. In ea are căldări și găleata de muls de oi, și are stricătoare, de stricoară laptele. Are și urdariu de prejùnă urda în el. N'are coș. Fumu' iasă pin bucluc în sus și pe ușă. Un' să face focu' se zice vatră. Ftierariu se atârnă de el căldarea, care urdează zeru' cu ea. Colibă se zice numai la casa de trăește ciobanu' în ea. Imprejuru' colibei e povata de oi, locul unde trăesc ele. Oile tună prin obor și se duc sub poveți. Povata e făcută de mârtaci și colaci, lemne care se încue în cruce, se dă gaură cu burghiul, se bagă un lemn în loc de fter și se strânge bine, se bate în sâlă. Pune bucluc de partea asta și de ceastălaltă, de ploae. La cel care mână oile către ciobanii ăi bătrâni, le zice păcăraciu. Ciobanii amândoi țin genunchii strânși. Pun mâna pe oaie și o dau înaintea găleții. Așa trec toate la rând. Strungă îi zice la ușița unde tună oile. La vreme ra el face strungă coperită. Oile poate să le mulgă și singur, nu-i mai trebue drugari. După ce le-a muls le mână subt umbrar, au că lemn, au făcut așa dinadins. Laptele îl iau, țân găletile în mână, păcăraciul care a mânat oile trage ciubărul și pune stricătoarea deasupra de ciubăr și face loc puținel cu mâna, să nu fie stricătoarea întinsă, să nu verse laptele. Stricătoarea e făcută de lână țesută rară, da' cum a ieșit din răsboiu, nu dată la văială. Și stricoară laptele pe rând, dă găletile în lături, pe mâna păcăraciului, să le spele. Ciobanu' ăl bătrân, care e mai maistăr de închegat la lapte, răsfrânge ainele până la coate, mânile amândouă, au că mânecile, se spală bine pe mâni (ciobanii au câni, mănâncă pâne—răspunde vorba !). Și așa spălat, ia și mestecă laptele până e cald, ia zama de chiag (teag) și-o pune pin stricătoare și stricoară zama de chiag. Și după ce stricoară chiagu', trage stricătoarea în lături, ia și mestecă laptele bine, cutroape ciubăru' cu pânză albă, și așa laptele șede până când vine vremea de s'a închegat. Atunci trage cutrupișul de pe ciubăr, mestecă închegătura la lapte iar așa cu mâna, și teamă drugaru' lui. In unele locuri zic : chiamă-l, mă, să vină ! Dar mai bine le vine : — teamă-l, mă, să vină încoace ! Ia cu trocu' lapte închegat, drugaru' ține stricătoarea și el pune în ea laptele. Și așa pus laptele în stricătoare, e atârnă la cuiu pân' se stricoară zăru' bine. Așa stricurat zăru' îl ia cu căldarea și l-atârnă la fterar, și face focu' îndelete, nu dă zor să se prigorească. Și-așa urdește ! După ce s'alege urda deasupra, o ia cu lingura îngăurită (urdariul), stricoară și pune

în căldare, au că în strachină mare, şi o sărează bine, precum e plăcerea, vor sărată, vor nesărată. Brânza stricurată o ia şi o tae pe masă, la fălii, o pune la soare tăiată şi o rândueşte în putinica de brânză.

„Sânt oi albe, oi negre, oi ţâgări, fără lână, oi cu lână podoasă, aspră, oi cu lâna moale, oi mùrcoşe, care au pestriţ, aici la bot, tocma ca Ovreii, oi oaicheşe, care sunt cu negru pingă ochi, oi bârsane cu lâna neagră de tot şi mare. — Oae neagră bârsană, sau că albă sau că neagră ; mă bârsana ! — Sânt oi cornute, oae codălană, oae lăptoasă. Oile fată mnei, mneluşei. După trei, patru luni l-ai tuns ; atunci e noatin. Pe urmă îi spune mioară, după un an de zâle. Nume au Rogoşa, Viorica, Mârcoşa, Cerna, Băluţa (oae belă), Cornuta (care are corn niţel), Codălana, Pistriţa. Stâna e oi multe strânse la un loc. Treci pe câmp şi vezi oi multe : — Trecu o stână de oi (şi turmă, da' mai mult stână).

„Ciobanul e dănac neînsurat sau om cu nevastă. Vine nevasta pe la el şi-i aduce făină de porumb sau de grâu, îi găteşte (mălai, când îl coci în foc, mămăligă când o mesteci cu mestecău' în căldare), îi aduce apă, mătură pin colibă, curăţeşte la rând. După ce a muls oile el, îi spune aşa : — Omule ! — Ehă, ce vrei ? — Aide, îmi făcuşi lucrul tot, ori măi este ? — Măi este măi, f...-i copilu 'n c...! — Aide măi tare că veni vremea de mâncat. — O, că n'o să mori, de, măi rabdă, până vin şi eu. Nu eşti pepene să plesneşti ! — Doamne, Doamne, Doamne, ce om netrebuit ! Măi umblă mă iut, ce umbli aşa rar ? — Aşa mi-e umbletu' mie. Eşti mult vrenică! Vino tu de lucră. El lucră, lucră, vede că nu poate să le isprăvească, strigă : — Ieşi afară, de vin de mi-ajută. Ce tot zbieri după mine că nu eşti glangure din pădure ! — Ea vece atuncea i se scurtează limba de frică : — Ce, mă, Doamne, Doamne, ia-mă Doamne ! Ce măi ai să măi lucri ? — Vezi du-te de închide caii, până închid oile. — Şi aşa se isprăveşte vorba lor.

„Glumele lor ce fac la oră. Se trage flueraşu', care cântă fluéru' (aici sus, la noi, se zice lăută ; jos, diplă), şi face zur ! din fluer. Dănacii scuipă în palme : — aide, mă, a pornit ora ! Aşa prinşi îşi spun ce oră să joace : — Ai să jucăm pe Piperu' (bate în pământ)! Care este dănacu' ăl mai bătrân, care i se ascultă vorba : — Destulaţi ! Când a zis vorba aia, ora s'a desfăcut. Ii spune la flueraş aşa : — Porneşte şi cânt'o pe Irindeaua (iar la bătae, ma picioarele amândouă). Zdrăncănelile, banii atârnaţi ce

sânt, şirătura la gât ce este, zdrăncănesc la fete. Floricelele sânt chitite în cap. Inainte erau împletite cotuz. Acum ismeniră. Portu' ăl din vreme, ăl bătrân e cu poftale şi ăini negre. Are înainte pistelca podobită cu flori, alesături ; îndărăt e cu ciucuri, roşii la căpătâi. S'a păstrat la Grăscov, la Alova, Mala şi Isănovăţ. Opreg se zice la care e ţesut ca blana, tare. Opregele sânt negre, da făştile, roşii. Se strânge cu colan şi la colan sânt puse poftalele.

„Toţi la un loc sântem zădrugă, din bătrâneaţă. Noi cinci fraţi sântem la un loc. Ăl bătrân ţine rându' căşii, peste toţi. El are putere ca un stăpân la casă, peste copii, peste nepoţi de copii şi peste muerile lor. Sara când se strâng dela lucru, el spune care unde să se ducă mâne, îi rândeşte. Pământu' e al lui. Când moare, rămâne fratele ăl mai bătrân ; el le ţine rându' la ailalţi. Dacă sânt fete, cresc pe rând, şi-şi mărită fetele. A mai mică trebue să rămână să-l cate la vreme de bătrâneaţă şi-şi ia ginere în casă. Ea ia lumele lui. Vorba se ascultă la ăl mai bătrân, ruşinea îi poartă ăi mici ca la tatal lor. Fămeia mea dacă vrea să-mi spună o vorbă aspră şi aude tata, el se întoarce şi zice : — N'ai treabă să vorbeşti nimic ! Dacă eu i-am dat o palmă la fămeia mea, ea se plânge la bătrân : — Taică, mă bătu Goga ! — Atunci bătrânu' sara când se strâng toţi dela lucru, iasă şi spune aşa ; se scoală în picioare : — Goga, de ce bătuşi muerea (dice bătuşi, dacă te-a auzit el ; de ce-ai bătut muerea, daca i-a spus ea lui) ? Eu îi spun : Nu vru să-mi asculte vorba, unde o mânai. Spuse că pot eu să isprăvesc lucru' ăla singur. Eu văzui că lucru' e greu şi nu pot să-l isprăvesc singur, şi ea îmi zise că nu vine, şi eu mă necăjii, şi-i dădu-i două palme. Şi-aia-i ! Bătrânu' : — Mitră, drept e ce spune Goga, ori nu e ? Ea spune : — Este aşa ce spune, ma aveam lucru că tunase porcii în casă. De frica muichii eu trebuia să mă duc să scot porcii din casă, decât să mă duc să-i ajut. Bătrânu' se întoarce şi zise aşa : — Puţă, să-ţi bagi mintea 'n cap ! Că ce faceţi se râde lumea de voi, şi-mi ruşinaţi obrazu' meu şi maidanu' meu. Muierea asta la vreme de bătrâneaţă n'o să-ţi trebue ţie? Prostule! Dacă ai s'o înveţi, învaţ'o cu gura, da' nu da cu ciumagu'. Că dătătura la mână n'are cântariu. Că dai într'un ceas rău şi-ţi umori muerea şi te bagi singur în turmă, că judecata nu te prosteşte ! Dacă e vreo pricină mare, bătrânu' se întoarce, învârteşte palma el şi când îţi dă vreo două peste ochi, te scuipă, te face albie de porc (dacă ai furat dela comşiu porumb, lobeniţă, pepene, dovleţi)."

Acestea şi altele ni le-a povestit prietenul Vrăjitoru despre Rabova şi pădurenii ei. Dar, după cum sunt hainele lor aproape cu aceeaş tăetură ca ale celorlalţi, numai că închise la culoare şi ascunse parcă supt un scut de împletitură de găitan, aşijderea şi graiul. Vorbele sunt aspre, grele, pline de icnituri, cu mulţi ha şi hă şi hâ, de pădure pe văi cu ecouri şi de spaţiu larg. Urducătura lor, în care să înfăşoară adesea cântece numai dor, e întru totul ardelenească. Te crezi într'un sat de supt pădurile Oltului, între ceilalţi Olteni, dela izvoare! Păcat că acea muzică de piatră şi de vârteje nu se poate cu nimic împărtăşi. Ea face pe trei sferturi pe Pădurean:

Măi băcte Grigoraş,
Te'nsuraşi şi mă lăsaşi!
De-ăi găsi vr'una ca mine
Facă-ţi Dumnezeu vr'un bine!
Da' de-ăi găsi vr'o ţigoară
Să dea Dumnezeu să moară!
Rămâi cerşitori la ţară,
Să cerşeşti cu poala făioară,
Să te-aducă Dumnezeu
Pingă bordeiaşu' meu
Să te mai dărui şi eu!

Prin sate retrase de Pădureni, miresei îi mai face naşu-său şi astăzi sovon. Din acest cuvânt a ieşit vorba însovonit, aceeaş cu a noastră, om îmbrobodit. Sovonul e un fel de sac cu moţ, pus în cap. Pe muchia pe care se coase cu fir roşu, în vârf la colţ pe cârpitură, se prind grăunţe de usturoiu şi câte două, trei parale de argint. Mireasa îl poartă de Sâmbătă seara până Duminică, după ce se cunună. Merge la biserică tot cu el şi n'are voe să ridice capul în sus. Vede numai picioarele înaintea ei. Din dreapta o duce cumnatul de mână, iar din stânga ginerele, un băiat tânăr. Lor li se pune un ştergar cu alesături, de-i atârnă capetele pe spate. Il ţin toată ziua, până Luni ginerele, şi până Joi cumnatul de mână. Naşii ţin lumânările. Cununiile i le pune miresei deasupra pe sovon. La plecarea din biserică naşa are pregătită o turtiţă de pâine cu sare şi orz şi struguri uscaţi. Şi când iese mireasa, aruncă după ea până acasă.

In uşa casei îi întâmpină soacra în prag, îi leagă pe amândoi tinerii cu frâul calului peste mijloc sau li-l pune în cap şi-i trage în casă. Ei se trag deobiceiu îndărăt, dar li se dă brânci dela spate. Cumnatul de mână şi naşii, după ei ! îi pune în vatra focului la ogeac şi le dă câte un copil în braţe, ca să se uite aşa pe coş, să le fie copiii frumoşi. După prânz scoate pe mireasă s'o învelească.

Lepădatul sovonului se face aşa. Din ajun au luat muerile — slughinele, ascultătoarele — o strămurare, i-au pus în vârf maramă şi chită de busuioc şi au învăluit-o cu bete, de nu se vede până unde o apucă cu mâna. E baraiacul şi cu el merg înaintea nunţii. Când să se spargă nunta, ies toţi cu jocul din sat afară, la margine. Mirii îşi iau acolo aşternutul şi căpătâiul, şi-l pun jos, şi o traistă cu pâine şi o ploscă cu vin. Mireasa cu ginerele îngenunche pe căpătâiu, iar naşul îi prosteşte, adică se împacă cu ei, îi iartă şi îndoaie o cracă de păr, sau din lemnul ce se găseşte deasupra lor, până la sovon, îl atârnă de ea şi, când îi dă drumul, sovonul zboară şi rămâne femeia fără. Naşa îl ia atunci şi-l leagă la capul ginerelui ca o cialmă. Tot atunci frâng baraiacul.

Pe mireasă o aşează acum pe buşteanul unde tae lemne — la gros — după ce au pus pe el o şa, şi naşa începe s'o învelească. E „slujba" conciului. Conciul e făcut din lemn, îmbrăcat în cârpe, două : una, de burungiuc, atârnă pe spate, alta peste ea, pe piept, adusă pe umeri. Conciul se înfige în ceafă, ceva mai jos de moalele capului, unde părul, în locu-ăla, e făcut bont. Conciul arată ca un cerc de bani, o căciulă cu pente la urechi, de sfanţi, cu peruşan de parale mărunte şi cu rugi şi dude de mărgean făcute numai ţorţoloaşe, pe frunte. I-l pune ca un scăluş lăutarul cu arcul dela lăută şi-i cântă :

Copiliţă cu părinţi,
Ce-ai grăbit să te măriţi ?
Că mila dela părinţi
Amânat tu ai s'o uiţi.
Că mila dela bărbat
I ca umbra de păr uscat,
Că când dai să te umbreşti
Şi mai rău te ofileşti.
Şi tu mi te-ăi face fată
Când o cânta ştiuca 'n baltă
Şi ştiucoiul pe lopată.

Naşul, după ce a fost desovonită, o întreabă : — Ce ceri, fino ? — Cerem iertăciune. Naşul : — Iertaţi să fiţi dela mine şi dela Dumnezeu (de trei ori toate). Naşul dă pe urmă plosca ginerelui. Ginerele spune miresei : — Să ne fie de bine ! —şi bea. Ea : — Să dea Dumnezeu bine! — şi-i zice : — Aide, omule, să ne fie de bine ! El : — Să ne fie de bine ! Se scoală mireasa, pupă mâna naşului şi naşei şi se pupă şi cu ginerele. După ce au băut, îi întoarce altminteri decât erau şi pune pe băiat în dreapta, iar ea rămâne în stânga. Pe urmă naşul ia strămurarea, împinge pe băiat şi zice : — hăis ! şi pe mireasă : — cea ! Ei încep să meargă încet. Naşul pune pe strămurare traista şi plosca, se duce şi i-o dă pe la spate băiatului, şi băiatul o apucă. Ii dă puşca, şi băiatul trage în sus. Apoi se duc în câmp, la târlă, sau cum zic ei, la sălaş, numai ginerele cu mireasa. Peste vreun ceas se întorc. Vin la nuntă.

La săptămână se duc, bărbatul cu nevasta, la naşul, la iertăciune ; la patruzeci de zile, la socri.

Dacă la Românii dintre Vidin şi Timoc, a murit cineva azi'niaţă până'n ziuă, până sara îl îngroapă. Dacă moare mai târziu, îl ţine până mâine la chindie — patru după namniazi. Cum moare, îl desbracă şi-l scaldă, apoi îi pune pânza pe ochi până la picioare. După ce-l scaldă şi-l pânzue, îl măsură din cap până în picioare cu fir de bumbac. Cu firul face lumânare, pe obodul sitei de jur împrejur. Lumânarea o face colac şi i-o pune pe piept. La urmă îl pune în lemn de blană şi-i face stâlp la cap. Patruzeci de zile o fată mare îl tămâie cu ciobul şi-i aprinde statul pe mormânt.

„Noi femeile, la Joimari mergem la fântână şi vărsăm apă pentru morţi. Când venim dela fântână, aprindem, facem bâlbătaie de boji, un fel de iarbă, şi o ocolim cu apă şi tămâe. Tot cu apă şi tămâe plecăm la grobişte, tămâiem morţii şi împărţim care ce are."

In Kumbair ies femeile de cu noapte, dincolo de tabii, la balta Apostolului. Aprind lumini pe mal de jur împrejur, iau apă cu găleata, o aruncă pe jos şi se duc la cimitirul din apropiere. In urma lor, amestecate cu stelele pâlpâe, speriate, mici şi nenumărate, în resfrângeri de sânge peste balta înceţoşată cu înecaţii ei, hore şi hore de flăcărele. Iar, în întuneric, femeile se pierd în aceleaşi glugi de mare pocăinţă ale maramelor albe, către locurile morţii.

Viaţa pe-aici se mişcă biblic, între Nunta-dela-Cana şi Aşezarea-în-Mormânt. Toate petrecerile pălesc şi scad în faţa obiceiurilor strălucite, lungi de zile şi zile, cu puneri în scenă bogate, cu mândreţe de haine, cu belşug de mâncări, cu nebunie de cântece şi jocuri, ale nunţii. Imprejurul lor, ca un cerc negru pe departe, nemişcat şi plin de coruri, a căror surdină se ridică de cum îţi pleci urechea, sunt datinele morţii, boceli pe mormânt cu ciobul de fum înmirezmat alături, pomeni nesfârşite, împletiri de credinţe, slujbe mai mult păgâne, alte şi alte cântece. Deoparte, lupta de-o clipă, într'o izbucnire veselă şi scurtă, cu moartea, sărbătoarea vieţii ; dincolo, doamna cernită cu împărăţia ei de ceea parte, mult mai întinsă decât aceasta, zâmbitoare şi fără grabă. Preoţii uneia sunt bărbaţii ; cealaltă e toată în seama femeilor, cu lungi marame albe.

Dealungul anului, după un calendar ciudat şi sigur, se înşiră tot felul de sărbători, cu rituri ascunse şi cu închinători discreţi. Pe unele le descoperi şi le poţi urmări, cel puţin în ce au exterior, dar atâtea rămân necunoscute, duse din rând în rând de oameni, pe căi minunate. Ele alcătuesc al treilea brâu de ziduri, prin care trebue să pătrunzi în cetatea ferecată a sufletului popular, întâiul fiind cel de afară, al portului, casei, îndeletnicirilor şi limbei, celălalt, al slujbelor magice în legătură cu viaţa pământeană sau viitoare, dela naştere prin nuntă până dincolo de moarte, iar cel din urmă acesta, desfăcut de ins şi îngenunchindu-l, al marilor datini ale soarelui, vietăţilor, buruenilor, pietrei, şi apei. Cu cât te adânceşti semnele sunt mai puţine, înţelesurile mai adânci, fiinţele mai aeriene, simboluri trecătoare ale colectivităţii statornice, lăsând să se străvadă prin ele, ca printr'un nor subţire focurile cerului, începuturile ermetice cu formule de aur ale întâei omeniri. In miezul lucrurilor, ca într'un pol geografic descoperit numai pe cale de calcul deasupra unei tăceri de valuri, nu e nimic ! Nimic de apucat ! Bănui numai că ai ajuns şi nu îndrăsneşti să te mişti, de teamă să nu ieşi din cerc, netras de nicio altă linie albă decât fiorul lăuntric. Iar valul te-a şi dus !

La Joimari, Joi până'n Paşti, umblă patru, cinci copilaşi la un ceas din noapte cu târna şi cu dzângaşul, clopotul mic dela oi. Dacă vrei să le dai ou, mâi copilul şi-i zici : — „Du-te că a venit Joimărica !" Iar dela ferestre s'aude (au venit băeţii să vadă lucrul fetelor) :

Chiţu, Chiţu'
Tors-ai câlţu' ?
Două ouă 'ncondeiate,
Puse bine pe perete
Daţi-mi fata
Care n'a lucrat de Paşti,
S'o pârlim.

Spun oamenii că Joimărica e înaltă, cu picioarele cât rişchitoarele, cu capul cât baniţa, cu ochii cât sita, cu dinţii ca secerea, şi strigă : Chiţu, Chiţu...

Pe Rusalii cade vreun om bolnav. Poate care îndrăsneşte de lucrează pe săptămâna Rusaliilor, poate în alt fel. Dar cade bolnav dus şi nu-l cunosc nici doftorii ! Torومeşte aşa şi câte doi, trei ani. Cum aude un lăutar sau ţuvărcar joacă singură inima în el. Se zice că a căzut căluş sau că l-a luat din Rusalii. La aşa fel de om se adună şi joacă flăcăii, joacă şir, şapte până la zece, cu ciumege, căluşeri. Femeile care descântă şi văd de căluşeri se chiamă creiţe. Ai cinci, şase, sau mai mulţi, de se împreună, se vorbesc aşa : — Ai să jucăm căluşu' ! Unul e vătav. El poartă ciocul, un fel de ciumag, îmbrăcat în cruci, de colea capul, în alta mâinile. Toată ceata, cu lăutari, îi dă ocol căzutului, îi cântă toţi pe toate părţile. Pe urmă îl iau în cergă şi-l aruncă 'n sus. Au o oală cu pelin, usturoiu şi apă schiartă, pe care o dau de pământ de se sparge, şi pe cine ajunge apa, cade în loc mort, şi îl joacă şi pe el din nou. El fuge, şi-l prinde subsuori, îl ţân, ca să nu cadă iară. Il iau patru inşi de cornul dela cergă şi-l azvârlu în sus. După ce se scoală, cântă toţi, joacă şi zghiară : „Scoală, bălă, scoală ! Hai, hai, hai !“ Cu ciocul joacă o săptămână, până Marţi, şi atunci l-îngroapă. Dau cu el deadura, dea azvârlita peste baltă. Flăcăii au clopoţei la picioare şi pinteni. Inainte vreme se adunau unul dintr'un sat şi altul din altul şi jucau din casă 'n casă. Acum a început obiceiul să se strice.

Sânzienele sunt cinci zile până în Sânchietru. Atunci se culeg burueni pentru leac. Dă ziua îndărăt. Arde chiatra în apă. Dacă te dor picioarele şezi în apă până în brâu, din vărsatul de zori până răsare. Te uiţi tot în apă, ca să nu-l vezi pe soare lucind în cer, ci acolo în apă.

Dar ca să cuprindem în aceste câteva însemnări câte şi-a tic-

luit şi apoi îşi lasă moştenire un popor, ca dedare la legile firii apropiate, la legile vieţii şi la legile Lumii, nu se poate şi nu ne-am gândit. Am urmărit numai să dăm o părere şi să suflăm puţin în ceaţa care-l acopere.

Despre legăturile mai ales dintre un mal şi celălalt al Dunărei, nu sunt multe de spus. N. Iorga vorbeşte într'un număr din *Grafica română* (Sept. 1923) de adeveritorii dela 1694 ai lui Constantin Brâncoveanu trimişi pe la moara de hârtie de lângă Cozia pe nişte locuri „den hotarul Olteanilor" date de un boer a cărui poreclă de Dianul îl arată negustor român din Vidin. Târziu încoace, dela noi la Românii dintre Vidin şi Timoc, pe urmele lui Dragsin, venea în fiecare an, până înainte de răsboiu, un călugăr bătrân din părţile Sibiului, cu disagi încărcaţi de cărţi şi de icoane pe care le desfăcea prin sate. Punând un fapt în cumpănă cu celălalt, parcă până astăzi mai mult ne-au fost dat ei nouă decât noi lor. Altminteri, câte un zugrav sfânt ca Meletie din Lom, după ce sfârşeşte de zugrăvit biserica din Stanotârn şi aude dela oameni că vor să ceară cărţi Vlădichii din Vidin, le zice, el dela el, să ia cărţi româneşti dela Bucureşti, că ei nu sunt Bulgari. Şi cu toată împotrivirea Vlădichii la aflarea vestei, dacă s'a ridicat lumea şi nu s'a lăsat, a rămas pe cum a vrut ea, nu pe cum au poruncit ceilalţi. Sau câte un Iordache Ţencu a lui Nică al Ancăi, mânat peste Dunăre în Cetatea ca să jefuiască, după prăbuşirea Ţării, nimereşte într'o librărie, ia câte cărţi poate, se întoarce, se pune să'nveţe singur litera cea nouă, citeşte tot şi le duce acum măcinate, prin lăzi, la cazarmă şi ori pe unde îl poartă viaţa.

Oameni mândri, cari din nimic se pun în poară şi stau împofilaţi, îţi spun când îi întrebi de ce femeile lor nu poartă în cap ca Oltencele sau aminteşti de felul cum aduc vorba, că mai nadoli sunt ei, adică neînţeleşi decât alţii, sau că sunt catâri, adică de graiu amestecat, şi că limba li se loveşte mai mult cu a ovreiască — fireşte şi bine prins, pentrucă evreii din Vidin s'au tras încoace dintr'o ţară latină şi vorbesc spaniola. Şi-ţi spun în acelaş timp mereu, cu aceleaşi dragi sonorităţi repezite la urechi, de pchiarsecă, de vghiermi, de vghier, de schiare, de schiară sălbatică, de a cherit un lucru, de chiatră, de chiept, de chieptene, dar şi de piuă, de pitulă, picior, tulpină, vidră sau de birău, de cănţălărie, de bât, boci, bebeacă, tuleni, gleodeni.

Lotca neagră şi cu ciocul adus ne poartă acum încet dealungul

malului cu sălcii şi cu aşezări de pescari înecate, drum de întoarcere. Iară se ridică albaştri Balcanii îndărăt. Iară sticlesc prin luncă turle de bisericuţe. Iară se văd pe şosele dea stânga noastră, jucărioarele căruţelor gonind, de aici fără nici un zgomot, către satele româneşti dela graniţa, românească şi ea prin oameni, dintre Bulgaria şi Serbia. In răspântia aceasta de popoare, păzită de cetăţi, cale de oşti din zilele barbariei până astăzi, cu turnuri de veghe sau corăbii de pândă, nalba a năvălit liliachie din şanţuri pe poteci şi călătorul pregetă să calce sau să îndemne caii. Dar oamenii s'au păstrat deopotrivă de prepuelnici şi de crânceni. Zâmbetul nu vrea să se nască sub trăsnetul privirii rele. Orice gând e bănuit, orice faptă spre o mai la larg aflare, curmată. Sufăr cei loviţi, şi sufere şi lovitorul. Nu-i nimic ! Să sufere ! Pentruca blestemul istoriei să poată stăpâni mai departe nedeslegat, blestemul care opreşte pe noroade atât de înrudite, prin păţanii, cultură şi uneori prin sânge, să se apropie prin mici îngăduiri, şi să se iubească.

Peste tot stă ca un iatagan roşu cuvântul acela săpat în monumentul dela Negotin al Vâlcu Haiducului, care poate a fost Român : „Glavu dajem, Krajinu ne dajem !" sau cum l-a tălmăcit cântăreţul român într'o baladă culeasă de Giulea şi Vâslan la Românii din Serbia : *Capu' dau, Craina n'o dau !*".

ADAUS

Cercetarea unui grup de oameni cu o istorie aparte, chiar când acea cercetare nu îmbracă armura științei și acel grup nu e mare, descopere documente care n'ar putea să intre, fără să-i sfărâme unitatea, în povestirea obișnuită. Dar unele din ele sunt prea de preț ca să fie aruncate după folosire, odată cu hârtiile de însemnări și de ciornă. Folosirea înseamnă adesea numai o scoatere de amănunt sau un control, care în rânduri nu mai are cum să apară, al unei păreri. Iar izvorul însuși clocotește de toată viața unui om sau a unei vremi. Alături de el, textul, strâns în malurile zidite ale unui plan, se strecoară aproape firav și searbăd.

Pentru înviorarea acestui text împărtășim aci câteva scrisori, puțin folklor, o fărâmă de glosar, fotografii și hărți. Impreună cu cele două, trei desene, sunt un material brut de unde, orice nemulțumit cu ceace am urzit noi din el, va putea să-și încropească singur chipul și năzuințele cele mai de seamă ale Românilor dintre Vidin și Timoc. Dacă nu i se va găsi alt merit, nu-i se va putea însă tăgădui că nu e inedit.

Scrisorile fac parte din corespondența Dragsin. Ele alcătuesc, împreună cu răspunsurile și corespondența între alții, la care au dat naștere, un întreg volum. Noi am ales numai strictul necesar pentru caracterizare. Cei care vor judeca și acest strict necesar prea mare, să încerce a găsi în text îndreptățirea. Dacă nu Dragsin însuși, ideea al cărei purtător era, — luminarea și mântuirea Românilor Bulgari, prin trecerea la Unire, într'un timp când Bulgaria nu exista — ni s'a părut că merită o atare stăruință. Peste aproape două zeci de ani, marele Bunea, ca alumn al colegiului grecesc dela Roma, se pregătea, lăsându-și barbă și păr lung, pentru scopuri asemănătoare prin Macedonia.

Folklorul apare și el foarte fragmentar. Din nenumăratele cântece bătrânești și de iubire, culese, am scos pentru tipar abia un mic mănunchiu. E cântecul lui Stângă, în cele trei variante, ca o creație curat locală și cu eroi locali, și e cântecul lui Toma al Imos, pentru arătarea prefacerilor suferite, la împământenire, de un cântec venit de aiurea. Acelaș lucru și pentru cele câteva versuri lirice, pentru descântec și basm.

SCRISORI

Românii vidineni către Mitropolitul din Blaj [1]).

I

Ecselentia Vóstra pré Stralucite si Enaltu pré Osfintite Domnule Mitropolitu noua pré Endurate!

Noi acesti fii care suntem perduti si rataciti de catra ai noştri adevarati parinti cademŭ la Présfintele picióre ale Mariei Vóstre ciele Parintesti si cu ferbinţi lacrami dintru adenculŭ inimĭ tóte ca unuĭ pré iubitŭ tata va aratamŭ, ce prigonirĭ, si ce scârbe, şi ce greotaţĭ suferimŭ noi Romaniĭ ciei dinŭ Patrĭa otomană, dela vitregiĭ nostri Greci, si Bulgari, carii prinŭ minciunile lorŭ si prinŭ orbire minţii nóstre cé entunecata de dânşii ne orŭ ţinutŭ legaţi pana inŭ timpulŭ de acumŭ suptŭ jugulŭ lorŭ cielŭ barbarŭ ci noi nemai putendŭ rabda ne luasemŭ de gandurĭ cie vomu facie, si nu dinu parté turcilorŭ, ci numai dinu a Grecilorŭ şi a Bulgarilorŭ nestiindŭ ca mai aveamŭ si noi pre cineva inŭ lume dinŭ némulŭ nóstrŭ prinŭ care vomu puté gasi mantuiré, asé darŭ bunulu Dumnezeŭ carele nu voesite mórté pacatosuluĭ, ci asitépta ca sa se entórca si viu sa fie, credemŭ ca aŭ cautatu preste noi si aŭ vazutu umilintia nóstra, si entraciestŭ timpŭ ne aduse pre aciestŭ cuviosŭ calugarŭ, Parintele Samoilu dinŭ Austriéa dinŭ Banatŭ, inu mijloculŭ nostru, carele presuptu ascunsŭ sarguinduse néa aratatu cie este natia Romana si dinu care néamŭ ne tragemŭ si de unde purtamŭ nume de Romani. Acesté tóte nileau aratatŭ, si care este Religia cé adevarata si mantuitóre a nóstra a Romanilorŭ, nu alta afara de acésta cu Sf: Apostolicésca si catholicésca Maica nóstra Biserica a Romi intro Sf: Unire a fi ne aŭ aratatŭ, si cine este tata fiilorŭ Némului Romanescŭ si Pastori Adevaraţi; Si de vreme cie prinŭ acésté tóte furamŭ increzuţi, si acésta nadajduimu ca precumŭ né au aratatŭ noua acestu cuviosŭ Parinte Adevaru si lamŭ primitŭ, asia ne vomu sargui si noi ca sa aratamŭ mai multorŭ fraţi ai nostri si vorŭ primi si densii Adevărulŭ prinu noi, Ci numai cu umilintia Rugamŭ Mila céa parintésca a Mariei Vóstre ca se bincvoiţi a lua inŭ bagare de sama Rogaré nóstra, iarŭ nu a o trecie cu vederé, ci fara întarziere prinŭ Acestu Parinte sa ne sfatuiti Parinteste cumŭ vomŭ puté sa faciemŭ ca să aflamŭ mantuiré de ciele mai susu aratate, adeca sa scapamŭ de Erarhia Grecésca sau Bulgarésca, ca sa ne mai putemu Radica odata de unde amŭ cazutŭ, si sa venimu inŭ Staulu cielŭ Adevăratŭ parintescŭ, si de va fi cu putintia saŭ prinŭ Acestŭ cuviosŭ Parinte fiindŭ de Maria Vóstra intaritu, sa primimu Sfanta Unire cu Beserica Romi, sau prinu altŭ trimisŭ; Si pre langa acésta totu de odata va Rugamŭ Enduraré Mariei Vóstre ca daca va fi cu putinţia sa ne primiti patru saŭ cinci baeţi inu Siminari macarŭ pre catŭ de scurtŭ timpŭ ca sa invetie Dogmele Religii; si pre langa acesté va facemu cunoscutu si despre acésta cumca inu Patria Otomana inprejurul Vidinului se afla urmatórele sate Romanesti adeca 49 de sate lecuite de Romani:

---

[1]) *Din Arhiva Mitropoliei din Blaj.*

In Vidin Kumbairu
Kirimbecu
Şiŭ
Kutova
Stanoternŭ
Koşéva
Gomotarti
Esenu
Florintinŭ
Novo Selo
Verfu
Rakovitia
Baliŭ
Bregova
Racilniţia
Kosóva
Koilova
Zlocuté
Ztirlomasiţia
Halova
Boroevaţi
Esenovati
Birlovati
Sapicova
Deleina
Bosinécu Mare
Bosinecu Micŭ
Kalenicu
Molalia

Kapitanovati
Mosomani
Gerti
Dincovitza
Ciorocalina
Alvagiu
Negovanitiu
Ciungurusiu
Genzova
Thianovaţi
Fundeni
Rabova
Glodnitia
Arcerŭ Palanca
Grasicovŭ
Ţibru Pa.
Oreva Pa.
Kodozluiu
Bucovati
Mahalaóa
Guzaliea
Labati
Alvá

Aceste (49, şters) 52 de komunitati Santu locuite numai de Romani nenorociti

Komuna Kóséva, Костандин Попескȣ Прεώтъ, Іонъ (necitet) Прεώтъ. Stanŭ Ispas, Vladu Ionăscu, Констандин Костандинεскȣ; Dumitru Ionŭ; Marinu Ionescu; Lapadatu Ioanu; Ionu Badé; Iancu Ionu; Ai Enaltu Pré Osfinţiei Vóstre cei mai plecaţi fii,

George Gitia; Lapadatu Dumitru: Marin Ianculescu; Cârsta Gavriliu: Нікола Танасл; Георге Георгεскȣ; Thanasie Gitia; Carsta George; (necitet) Гавриλεскȣ; Gavrilŭ Gavrilescu; Preda Dumitru; Simionŭ Calinŭ; Stancu Gavrilescu; George Dragoti; Іwн Попεскȣ; Петрȣ Станкȣ; Ionu Stanculescu; Ionŭ Lapadatŭ; Lapadata Vasile; Никола Симион; Stanŭ Marinŭ.

Thurclea
Satu Stanoternu in 6 Iunie 1867.

II

Ecselenţia Vóstra Enaltú Pré Osfinţite
Domnule Mitropolitu, si
venerabila Kondistorie!

Iată noi fii Mariei Vóstre ciei dinŭ Patriéa Musulmana ciei cie cu multa râvna trimisaramŭ pre Kuviosulŭ Calugarŭ Parintele Samoilŭ la Mariea Vóstra ca la nesite Parinţi pré iubiţi ai Naţiunei Romane, carei dupa cumŭ amŭ inţielesŭ casi iubescŭ Naţiunea si dorescŭ asi înmulţi si laţi credinţia, cu totulŭ eramŭ în credinţi cumca Rogaré nóstra va fi primita de Ecselentia sa D. Domnŭ Mitropolitŭ, si prin Mariea Vóstra numai, ne vomŭ pŭtéa

mantui de jugulŭ cielŭ barbarŭ alŭ Grecilorŭ, şi alu Bulgarilorŭ, si noi aştep-tandŭ pre Cuviosulŭ Parinte ca sa ne aduca faima buna ca sa ne mangaemŭ şi sa ne bucuramŭ, éaru dupa sosiré parinteluï inŭ mijloculŭ nostru inŭ locŭ de bucurie trebuii să ne umplemŭ de intristare si de durere, auziramŭ ca dinŭ parté Domnilorŭ canonici Rogaré nóstre inŭ Kondistorie cu băgare de sama fu primita ; darŭ auzindŭ noi dela Kuviosulŭ Parinte ca au luatŭ ostanéla nu numai pana la Blajŭ la Resiidentia Ecselentiei Sale, ci si pana la Eli Potocŭ la E-sa. si dinŭ a nóstra nenorecire si trista sórte au aflatŭ pre E-sa bolnavŭ intru care nu s'au pututŭ lua Rogaré nóstra inŭ bagare de sama de E-sa ci de-siartă sau Reintorsŭ la noi, ansa pentru aciasta noi nu ne desperamŭ ci speramŭ inŭ gratiéa cielui pré Enaltŭ ca daca E-sa va fi ratornatu sanatosŭ la Blajŭ, Nadajduimŭ ca bucurosŭ va lua inainte Rogaré nóstra, ca nu putemŭ dicie pentru ca nu santemŭ intro Patrie anu puté plangie si anu ciere ce ne este de lipsa dela Mariéa Vóstra, macarŭ ca patriéa Oto-mana darŭ totusi Sultanu nu se amesteca inŭ credinţia cresitina, dinŭ parté Enaltimei Sale santu cresitini liberi, ca vedemŭ ca Rusiéa éarsi e o Patrie Straina de catra Patriea Otomana, si totusi sa sargueste a trimite Bulgarilorŭ ba inca si Romanilorŭ carti si vestminte pentru Bisericile crestinesti.

Si vedemŭ ca Enaltimé Sa Sultanu nui opresite, asé si noi Romani ciei dinŭ Patriea Otomana de amŭ avé pre cineva dupa cumŭ speramŭ ca avemŭ arŭ lua ostenéla inŭ acésta privintia, adecă ane aducie inŭ Staulŭ cielŭ Pa-rintescŭ inŭ Sinulŭ Sf: Uniri ca după cumŭ zicie pre scurtŭ inŭ Sinacsaru, ca prinŭ ostanele au infloritŭ Numele Sf : Parinţi ; dara si noi ca ciéa ce ne lipsesite Sitinţia si-amŭ zacutŭ pana la aciastŭ timpŭ dormindŭ cu Somnulŭ cielŭ de mórte si ne desiteptatŭ, totuşi amŭ auzitŭ si santemŭ incrediuţi cumŭ ca inŭ Propaganda dela Roma si dinŭ Lionŭ cresite si gatesite Misionari si i trimite inŭ ciele cinci parti ale Lumi ca sa vestesca pretundiné pre Hris-tosŭ cielŭ Restignitŭ ca si ciei cie nu lau cunoscutŭ selŭ cunóscă — darŭ la noi nu e vorba despre anu cunóste pre hristosŭ, ci numai despre ane desbina noi de Erarhiéa grecésca si Bolgarésca, si sa venimŭ inŭ Staulŭ cielŭ ade-varatŭ parintescŭ, adeca inu Sinulŭ Sf : Uniri cu Sf. Maica nóstra Beserica Romi, caci cine au venitŭ la noi vreodată din Austriéa sau din Frantia sau macarŭ, si dinŭ Italiea ca Misionari ca sa ne propoveduésca nóua credintia cea adevarata a Romanilorŭ sia fi întro Sf : Unire cu Roma: Aşé dara noi cazindŭ la Sf. Picióre ale Mariei Vóstre cu umilintia va Rogamŭ ca si inŭ ceéa lalta mai nainte trimisa si acuma insotita scrisóre va Rogamŭ ca sa bine voiti a lua inu bagare de sama Rogaré nóstra si a nu o trecie cu vederé, antru care si santemŭ incrediuti ca ai nositri pré iubiti Sf : Parinti dinŭ catŭ a fi cu putintia nu voru trece plangeré nóstra a fiilor sei cu vederé !

Si ramanemŭ asiteptendŭ cuvinciosulu Respunsŭ inŭ
cielŭ mai scurtŭ timpŭ,
Ai Mariei Vóstre ciei mai plecati fii.

Gонстандинь Попескȣ, Iωнь (necitet) Прεωть, Stan Ispasu, Vladu Ioanŭ, Костандинь Костандинεскȣ, Dumitru Ionu, Marinu Ionescu, Костандин Баде Логофεть, Jancu Ionŭ ; Ionŭ Bade — Satu Kosieva.

George Gitia ; Lapadatu Dumitru ; Marinŭ Ianculescu ; Carsta Gavrilŭ ; Thanasie Gitia ; Carsta George ; Gavrilŭ Gavri-lescu ; Preda Dumitru ; Simionŭ Calinŭ, Stancu Gavrilŭ ; George Draguti ; Ionu Stanculescu ; Ionu Lapadatu ; Stanŭ Marinŭ ; Lapadu Vasilu, Ciorbagi ; Nicola Tanasescu, lo-gofăt. Пътрȣ Gтънкȣлъскȣ Iωан Попескȣ (necitet) Гаврилεскȣ ; George Georgesco, Logofetu ; Ionu Preda.

P. Samoilescu Scriltor

Thurcia

Satu Stanoternu in 30 Iuliu 857.

III

Popa Dragsin către Episcopul de Oradea-Mare. [1]

Illustrisime si Enaltu pré Osfinçite Domnule Episcopu pré graçiose Parinte.

Iată eu subu skrisu serutand S. Drepta em cieru ertare pentru ka nu vamu an kunostinçatu nimika pana akuma, dara acuma va faku kunoscutu M : vostre despre Kalateriéa nóstra dela Orade pana la Widdinu Turcii, veçi sti Ilustritatea vóstra ka dupa ce ne am apropiéatu an parté lokului prinu Ţiara Romaneska nearu pusu Bulgari obstakole pela tote drumurile ka sa ne prinda sa ne faka rau, daru nóua fakandunise kunoskutú amu ankugiuratu pre alte lokuri si damu lauda lui D'dieu ka ne skapatu dinu man'le loru, dara noi fiindu èn kalatorie la Marica vóstra Bulgari aru avutu timpu andemanateku si aru antrebuinçatù destule minciuni si hule asupra S: Uniri ka sa desmante pre Romani dikandu ka le vomú skimba legia si le vom strika posturile si altele mai multe : destulú e atăta ka prinu tóte minciunile loru D.dieu a vrutu aséa ka andata ce am agiunsu akasa la Stanoternu amu fakutu Satu jiumatate uniţu, si trimeçandu noi ómeni ankrediuţi de ai nostri prin sate ka sa vestéska adevaru si se spue kum ka dansi santu uniçi ku Beserika Romi ; inú 16 Mai v : n : ne au poftitu Preotu si iudele dinpreuna ku alesi, dela unu Satu Esenu ka sa mergemu sai primimú la unire si an 17 Mai am mersu akolo şi ému primitu satu ku Beserika ku totu si Preotu Petru Stanú, şi avemú sperare ka se va laçi uniré inu Bulgariéa ; daru totú de odată va facemú kunoskutú M : vóstre ka am avutu aicéa inu Widdinu unu konzulú németi naskutu din Wiena ku numele Adolfú Siulçi omu forte bunu si ku sufletu mare si iubitori de laçiré Religii katolice kare mau si fostu ajutóru la tote ostanelele mele, apoi akuma din Ordinú Maestatei Sale ne a spusu ka are sa merga de aicéa la Egipetu de Konsulú, si néa spusu ka aicea ose vina konsulu unu Sèrbú ku numele Theodorovitşi kare au fostu kançleru la Beligrad in Servica, pentru care noi cu umilinça rugam graçiea Mariei Vostrè ka sa binc-voiçi a mijloci la Maestatéa Sa ka să ramana totu acestu konsulu kare au fostu pana akuma in Vidinu ka daka va veni acelu Konsulu de Serbu atuncèa numai avemu nici o sperare de a se face unire, aséa daru eu vă rogú pre Ilustritatéa vóstra ka fara de nici o anterdiere se faceçi kunoskutu Maestatei Sale ka sa nu stramute pre D : konsulu dinu Widinu kaci de astadi in diece diile are sê se duká dinú Widinu, si va façemu kunoskutu ka la turkié este pace.

Stanoternu 5 Iunie 1868.

Alu Marici-Vostre celu mai plekatu supusu fiu
Самфил Драгсін
Misioner, к:п:т:к

IV

Illustrisime si Pré Osfinçite Domnule Episcopu nouă pré graçiose Patróne sărutu Sfanta Dreptá !

Eu subu scrisu, va facú cunoscutú Mariei-Vóstre, ca dela retornaré mé de Pesĭta amu luatu ostanéla énu privinça Scolei dinu Stanoternu si pana la Blaju la adunaré care sau fostú adunatú pentru votaré Mitropolitului, sperandú ca voi folosi cieva pentru scola daru zadarnica mau fostu ostanéla, si mamu dusú si pana la Gerla unde carasi sau fostu adunatu o alta soçietate de membri.

[1] *Din Arhiva Episcopiei greco-catolice Oradea-Mare.*

Si dinŭ parté Mariei-Sale Domnului Episcopu I: Vancé mamŭ antorsŭ mulçamitú inu Turciea daru catu pentru poporu nostru va facu cunoscutu ca sa afla bine daru este forte suparatu dinu parté Bulgariloru cu desmantaré, daru fiindu ca eu mamu dusu singurú de amc buna voinça la Romani din Thurciea numai pentru ravna si Zelú care lamu avut si elú amú spre Naciuné nóstra Romana si spre laçiré religiei katolicie, nui voiu parasi nici odata, pre Romani sau fii noştri ciei rataciçi, macaru de oi suferi pre cumú si suferu, vazinduma de multe ori strantoratú si de primejdiĭ inconjuratú ca Oaca spre jungiere, sau spre darapanare inu mijloculu a multoru lupi salbatici. Şi asea ne avandu catra cine samu aratú durcré, ma mangai inu scarbele mele, si speredii inu graçiea celui pré analtú ca nu ne va lasa ca sa fie Naçiuné nóstra róaba Sclaviloru si inemicilorú nostri Greci si Bulgari; Numai D:zeu salu traésca pre Sultanú Azisú, şi pre toçi vezirii lui, antru mulçi Ani fericiçi, ca dansii Patrónédia Naciuné Romana si dinu partéa Turciloru avemu pacie si aparare: daru Illustrisime Domnule Episcopu Recomandacié care maçi dato M.Vóstra catra Konsulu Françodiescú camu dato in 15 Octoberu pentru ca sa ne priméscá Françiéa subu Protecţica lorù, si cu cielu mai mare respectú au primito D: Konsulu, si cu mulçamita vau salutatú pre M: Vóstra, si asé mau spusú ca in 17 Oktoberu o va trimite la Menistorú Françodiescú inú Konstantinopolú; daru mie mau disu ca indata sa va scriu M-Vóstre si M-Vóstra fara de nici o interdiere sa scrie aci la Ambasiaderu de Franciea in Konstantinopolú o asemené rogare sau recomandacie ca aceia kare maçi dato in Pesta catra D. Konsulu: ca sai priméscа pre Romanii Katolici dinu Bulgariea subu Protecçiea Franciei, daru nu pentru totu Katolicismu din Bulgariea, ka katolicismu din Bulgariea are Protectori pre Austriea; ci numai pre Românii Katolici si nu au Protecçie pana acuma, daru nici nu voescu sa fie subu alta Protecçie afara decatu subu Protécçiea Franciei; daru asé mau zis Illustrisime Domnule Konsulu Françiodiescu dinu Rusitucu ca catu sa pote cu un césu mai nainte sa scriéçi la Menistoru Françiei in Konstantinopolú, Si mé zisu Konsulu Françiei dinu Rusitucu ca daca vomu avé norocul sa ne primesca Françiea subu Protecçiea sa, vomu fi fereciçi kaci ei ne voru face tote ciele trebuinciόse, Scole si Beserici si ori cie va fi de lipsa poporului Roman pre tote le voru plini. Si asia va rogu Illustrisime Domnule ca pre unu pré bunu si Sfantu Parinte ca sa binevoiçi fara de interdiere sa trimeteçi la Konstantinopolu aceste mai susu aratate, si veçi sti si acesta ca Konsuli Austrieci nicĭ de cumu nu grijescu de Religiéa Katolica din Turciea.

Viddinu,
28 Oktober 1868 — Alu M-Vostre cielu mai plecatu fiu

Gamоiа Аргаrсін

(pe lungul hârtiei)

Si ramanem asiteptandu Parintesculú respunsu in cielu mai scurtu timpu! ka sa stim si noi cie sa respundem D. Konsulu!

V

Popa Dragsin către Mitropolia din Blaj.

Exellencia Vóstra pré Graciόse Domnule Arhipastori sarut Santa Drépta.

Prin acésta va facŭ cunoscutŭ, ca să bine voiçi a lua in bagare de Sama Umilita mé rógare... cumca Missiuné de Viddin caré sau Administrat pana acum de Maritulŭ Vicariat Apostolicŭ din Bucuresiti are in Viddin Mahala Kumbair 700 de Suflete de Romani Unici, şi cu ce sant afara dela sate em pregiuru Viddinului 3000, şi 200 de Suflete, şi acésta suma este de un restimp Unita, dara de nou nu au fost cu potincia de a mai primi la Unire pentru ca Administratoru nostru pré puçin au grijitŭ pentru noi, data promisiuni şi Epistóle am capatat de ajiuns della Maria Sa D. Episcop Anton

Iosif din Bucuresiti ; Si vadi ca din promisiuni nimica nu sau plinitu până astadi, pentru a ceéa dorere de acest trist exemplu, ca nu era destul Unui credincios Argatu an holda séu Viea D-lui sau a porta greotaté Sarcini si diadufulŭ diin, nu mai sĭ pentru de séara sa grijiasca, ca cie va manca si unde se va Odihni.,. dara eu ca unulŭ cemŭ iobescu naçiune şi Voescu cu ansatare ami laci Religia tóte le am suferitu, ca lâ cé mai depre urma Candu cautamu ma Vedém asea de stramtoratu catu am lipsa si traiu Viecii, precumŭ si pana astadi... pentru care sant ancredinciatu ca si Maria sa Domnu Konsul c. r. de Viddinŭ după cum este va va adeveri ! Anse cu prelanga tóté acésté nu ma desperedi, ci speredi an graçia celui atotu potinte, dupa disa Profetului ca candu santem parasiçi de Omeni atuncia Dumedeu ne vine atru ajutoru nostru pentru ce eu am prepusesem an minte, si im pironisem an inima, cumca ar fi de lipsa a face O Santa Kiasa de rogaciune Romanilor Unici din Viddin, pentru care din Sfatul D-lui Konsul am luatŭ Ostanela a mergie la Viena fiind recomandatu de Mariéa sa catre Exelenciile Sale Domni Ministri an privinçia unui ajutori de bani, pentru radicaré acielui mai sus aratatŭ Sant locasiŭ, precum amu si fostu cu Clarisimul Domn Grigorie Silasiu la mai multe locuri an Viena si chiar singur Domnia sa entru-o audiençia ce au avutŭ la Maestatéa Sa au datu una suplica an numele nostru pentru rescumpararé placiului Beserici din Viddinŭ pré care am si capatatu-o della Maestaté Sa Amparatulu nostru prin Domnul Konsul 208 de Galbini austriéci, cu care am si platitŭ placiu Biserici, an 20. Novembre c. n. si avem Kontractu la mana nóstra an Konsulatu si totu prin Ostanelele aciestui barbatu cu sufletu Mare Klarisimului D. Gregorie Silasiŭ, ni sau presentatu din Viena O santa Crucie, pentru mangacré poporului nostru, pre care nam pututo radica nici pana astadi, din causa speselor...— Si fiindu eu anŭ Viena vam trimisu Exellenciei Vostre una rogare iarasi prin domnia sa Clari : Domn Gr. Silasiu ! de la care am si primitu mangaitorul resultatŭ, totu prin Domnia sa, — pentru care am fostu fórte aplecatu a mulciumi pentru tóte promisiunile Exellenciei Vóstra, cumca Exellencia Vóstra della buna Voincia şi din ravna care aveçi catra poporulu Romanŭ, cu multa aplecare si cu caldurósa inima si cu Arhi-pastorésca andurare santeçi gata spre a âmbracisia Missiuné de Viddin a o Administra Exelencia Vóstra. — Si totu prin D-sa sant ancunositinciatu, cumca Exellençia Vostra aci facut O colecta an Arhi-dieçesa pentru Zidiré Besserici din Viddin anca açi dat ândemnu si Altor Domni Episcopi ca se faca asemené fapta an Diecesele Mariilor Sale, — pentru care eu sarutu Santa drépta cé Arhipastorésca, si pré frumos mulciumescŭ, Umilitu radicandumi Ochii Sufletului meu an susŭ, Zisŭ, ca acésta Santa si stralucita fapta care aci facatu-o, si anca vreçi a face Exellencia Vóstra, Cieru sa o ancoronedie, dar cie am audito despre Maria Sa Domnul Episcopŭ Alexandru Dobra ca nau voitu a facie kolecta an diecesă Mariei sale, — ci au amputatu an contra mé dicând cumca sant antors della Santa Unire. — Acésta este pré lamuritu cunoscutu Mariilor Salle Domnilor Kanonici din Blasiŭ pre cum eu singur am declarat causa si nengrijiré caré era pre timpului acicla la poporul Unitu din diecesa Lugosiului,... — clar veçi sti si acésta Exellençia vóstra, cum ca Domnul Secretar Olténu pana am fostu an diecesa Lugosiului mau fostu cielu mai mare contrari, si ne anpacatu inimicu, pentru am si fostu silitu am parasi patria,.. — Si pentru acesta credi ca Domnul Episcopŭ nau voitu a facie Kolecta, dar si acesta veci stio Exellençia Vóstra, ca Patriéa am parasito, dara despr credinçia sa nu fie una ca acéa, nici Odata antracestŭ secolu trecatoriu. — dara despre antrebaré ca ce sau facutu cu carcile date dela Tipografia Metropolitana acélé carçi le am aparcitu la pruncii poporului nostru, dintre care mai avem si ne date pana astadi, dara carcile cele pentru trebuinçia Beserici le am datu an dar la Beserica din Rabova si eu am ramas an lipsa de carçi la Viddin pentru care va rogu de veci bine Voi am trimite un Tacâm de carçi la Viddin, pentru Kapela nostra.

Si iarasi va facu cunoscutu despre acésta, cumca Anu trecutu totu am mai capatat cate ceva bani della D-nul Episcop din Bucureşiti macar ca nu am avutu léfa hotarâta, dara pre Anul acesta 869 cu o vorba nu am capatat nici

unu craiciaru... apoi cum potu cu sa traescu, fara spese antracestu locu de strainatate... Si Kasa me este fórte Gré dupa cumu este Obicciu in Orientŭ, ca unul care portu acestu felu de misiune trebue sam fie usia descisa pentru fiesite cine... — dara cu poporu care au trecutu Santa Unire avem anca si patru Preoçi la Sate dintre care trei ar primitu Santa Unire de doi ani, si anume Kostandin Popescu din Komuna Kosćva, si preotul Petru Stan, din Komuna Isenu, si preotul Stancu Pavelu din Komuna Stanotern... dar Preotul Dimitrie Petrovitsi, sau antorsu la S. Unire numai la 7 October Anu cur. Acesta e de naçiune Bulgar an Komuna Csiungurusiu. Si mau promis Domnul Episcop din Bucuresiti ca si acestora le va facie léfa hotarata spre mangairé lor pentru Dascalu meu dela Beserica si vasi ca nici aciasta nu sau plinit pana astadi éata cu ce angrijire au fost Administratoru nostru pentru Misiuné de Viddin... dara eu pré umilitu rogu anduraré Arhipastorésca, ca de va fi cu putincia ane facie Cieva ajutor spre ane poté plini lipsale antracésta iarna, mai nainte pana cie se vor anregula cie lalte tóte,... si amu fórte de lipsa a veni pana la Exellençia Vóstra, pentru hirotonia fiului meu Petru şi din causa speseloru nu potu veni, dara dem va veni Andemana voi fi silitu a veni, pentru care raman asiteptandu parintesculu resultat an cielu mai scurt timpu!

Allu Exellenciei Vóstre cel mai plecatu si supusu fiu

Viddin la 14 December 1869.

Samoil Dragsin
misionar g-katolik.

VI

Exelenţiei Sale şi Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu!

Umilitu subscrisulu veniu înainte cu celu mai profundu respectu şi facu cunoscutu, cum că poporulu nostru dein Turcia, dein judeciulu Vidinului, cela ce s'a întorsu catra Santa Unire se afla bine şi in pace si catra celea siapte comune, cu 4000 de suflete, 4 baserici si cu 4 preoti adeca: *Stanoternu* basereca cu preotulu Stanu am primitu in 1868 Aprilu 25 *Cosiava*, basereca cu preotulu Constantinu Popescu am primitu in 1868 Aprilu 28. *Iesenu* cu basereca si cu preotulu Petru Stanu i-am primitu in 1868 Maiu 5. *Ciongurusiu* cu basereca si preotulu Dimitrie Petroviciu am primitu in 1869 Iuliu 9. Acestea suntu comunele numai cari au baserici si preoti de cari se arata fora de celelalte comune ce nu au baserici si preoti.

De nou in acestu anu 1871 am intorsu la santa unire 18 comune in cari suntu 11.000 de suflete cu 6 baserici si 6 preoti adeca: *Cibru-Palanca*, basereca cu preotulu Stanu Ionete i-am primitu in 1871 Apriliu in 6. *Rasova* basereca cu 4 preoti, preotulu Vâlcea Petru, preotulu Angelu Ilie, preotu George Todorovu, preotulu Stretcu Dumitru, i-am primitu in 1871 Iunie 9. *Cerniveru*, basereca cu preotulu Dumitru am primitu in 1871 Iuniu 12. *Dervis Mahala* cu basereca am primitu in 1871 Iunie 12. *Carabagiacu* cu basereca i-am primitu in 1771 Iunie 16. *Memisioiu* cu basereca noua, care inca nu e gata nece santita am primitu in 1871 Iuniu 18. Sau făcutu cunoscutu adeca numai despre comunele ce au baserici şi preoţi; dar acesti preoţi plinescu datoriile celea cuviintioase ale legei şi pre in celalalte comune, cari nu au preoţi şi baserici, suma de suflete preste totu in aceste 25 de comune, este de 15.000 mii de suflete si pre langa aceste tote m'am serguitu de am cumperatu unu pamentu in Vidinu cu 208 de galbeni austriaci in anulu 1869 Octobre 22 (precum se vede in doc. aclusu) ca se aiba şi religia nostra proprietatea ei; unde pre acestu pamentu am facutu unu monumentu şi am pusu pre verfulu lui o cruce in Noembre 1869; şi totu în acesta luna am făcutu o mica capela de lemne şi am împodobit'o cum am pututu in care se mangaie 530 de suflete de Romani, dar acestea leam adusu tote inainte, pentru a vă convinge de adeveru; că suntu unii deintre parintii şi fratii noştri, cari s'ar mai încrede că este ceva unire in acelea parti orientale, pre unde mi-am pusu tota vertutea si mi-am sacrificatu vietia mea, dar partea cea mai mare se vede a fi la îndoire despre ce crede adevărulu acesta.

Sî facu cunoscutu sî despre acesta că dupa mergerea mea la Vidinu mi-au facutu Eminentia Sa Domnului Episcopu Antonu Iosifu Ploimu dein Bucuresci o subventiune destinata de 5 napoleoni de auru pre luna sî pentru închiriarea casei deosebitu 2 galbeni pre luna si la daschali au datu unu Napoleonu la luna pre care mi au tramis-o Eminentia Sa la tempulu cuvenintiosu pana a fostu in Bucuresci; dar dupa plecarea Eminentiei Sale dein Bucuresci la Costantinopolu au remasu locotenentu Maria Sa Domnulu Vicariu Ionu Petru dela Cruce, care m'au tramisu numai celi 2 galbeni pentru închiriarea casei: dar dein stipendiu meu celu mai susu aratau de 5 Napoleoni la luna nu mi-a nece o para pentru anulu 1869 sî de pre anulu 1870 erasi asemenea 7 luni nu mi a platitu; pentru care pre 19 luni am a primi 95 de Napoleoni delâ administratorulu dein Bucuresci. Si candu ceream leafa mea mai de multa ori prein epistole dela Domnu Vicariu mi respundea Maria Sa că va veni Episcopulu mane poimane si mi va plati dupa cum se vede prein tote oficiósele epistole, celea dela Ordinariatoru precum dice sî in epistola de sub numeru 389 dein anulu 1869 Octobre 2. „Credintia sî curagiu! că aveti se ve capetati leafa fara amenare pentru totu anulu 1869 si se nu ve impucina-ti că candu suntemu parasiti de omeni atunci devine D-deu intru ajutorulu nostru". Bine, ar fostu frumose cuvente, am mulțumitu; inse in fapta nece pana astadi nu sa plinitu.

Er dupa venirea Domnului Episcopu Ignatiu Paulu in Bucuresci am fostu la Prea Santia Sa, la buna cuventare si i-am aratatu cum stă poporulu unitu in misiunea Vidinului sî atunci m'am adresatu catra Maria Sa a-mi cere leafa cea mai susu aratata care nu am primit'o dela Vicariu pana la acelu Tempu, si resultatulu asia i-a fostu că nu recunosce nimicu de celea ce au fostu mai înainte de venirea sa in Bucuresci, ci de nou miau destinatu subventiune de 6 napoleoni pre luna, pre carea a si inceputu a mi-o da la anul 1870 dela Octobre pana la Februariu anulu 1871. Era dela Februariu si pana acum nu mi-a datu nimicu, care dupa dreptate se cuvene se-mi dé pentru 8 luni, 48 de napoleoni sî pentru celea mai susu aratate 19 luni 95 de napoleoni, care se vede că este suma pentru 27 de luni are se-mi dé 143 de napoleoni pre cari mai de multe ori i-am cerutu la Santia Sa sî nece în unu timpu nu vrea ca se me despagubesca, ci spune Maria Sa cá este Episcopu latinu dar nu este de ritulu grecu si pentru acea nu vrea cá se-mi plateasca, dara eu nu me potu latinisa pre mene sî pre acelu poporu de 15.000 mii de suflete pentru interesulu acela ca se-mi pociu castigá leafa, care mi-a oprit'o Maria Sa si nu vrea se mi-o dé, dar' tristu esemplu de o fapta cá acea dela unu Prea Santitu Episcopu, ca se-nu lu mustre semtiurile sale de a recugetá ceva mai de parte dar de credemu ca este ceriu sî cine-va cá se-lu domnesca, va fi vediutu dorerea, asudarea, sî alergarea mea diua si noptea flamendu, setosu, golu, in lipsa fora de a ave nece de in vreo parte vreo sprigiona in nesuferitele scârbe sî in mare nevolia; ba ce e mai multu vietia in pericolu pre totu momentulu, inse nece acestea tote, nu au pot utu a sta in contra rîvnei miele, ca se-me inspaimenteze despre a-mi stinge caldura ce am avut'o pentru mantuirea natiunei si latirea religiunei mele; dar servulu, care a portatu greutatea sarcinei sî a suferitu zedufulu dilei semenendu si secerandu in holda domnului seu apoi cu durere ar fi cá ser'a se nu si primesca denariulu. Dar eu pentru cá nu mi sau tramisu leafa la tempulu seu nu m'am desperatu si se-mi fiu parasitu credintiosii, cà am fostu de securu cà leafa, care mi sa destinatu de catra administratoriu fora smentela debue se-o primescu macar de a si veni ceva mai tardiu pentru acea eu fiendu in lipsa m'am imprumutatu dela facutorii de bene in 27 de luni cu 600 de fl. mai inainte pana a nu veni domnulu episcopu Paulu si 100 fl. in acestu anu.

Si deosebitu de acestea 700 fl. chiria casei este neplatita pentru 8 luni, 8 lire turcesti sî cu acestu feliu de conditia me am imprumutatu intru celea 27 de luni cu cea mai susu aratata suma, scriindu cà am se primescu dela administratorulu dein Bucuresci 143 de napoleoni sî am fostu încredintiatu, cà am de unde intorce la aceli facutori de bene adeca de in leafa mea. Dar acuma vediendu cà se apera și cu definitivu se lapeda acestu administratoru de a nu me plati nece de cum nemica, ce am a face eu acum și unde me voliu

duce? Sî catra cene voliu plange eu astadi? sî se credie? cà se potu aflá gratia si mantuire dein aceste periculose detorii, care mi le au asiediatu pre capulu meu Santulu Episcopu Paulu, cá se me scape dein trensele; dara eu aceste împrumutari nu am cheltuitu în carciume sî pre la locuri necuvenintiose ci vai am plinitu lipsele amblando in privintia interesului latirei Santei Uniri. Asia dara eu acuma umilitu rogu bunatatea cea parintiesca a Excellentiei Sale si a Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu, deca am credentia de celea mai susu aratate, si deca se pote ajuta-ti-me in casulu acesta a' éra de nu se pote se-me ajutati imprumuta-ti-me cu 700 fl. cá se-mi potu plati celea mai susu aratate detorii, si cu 8 lire Ca se potu plati chiria casei pre 8 luni, sî erasi rogu cá se nu me treceti cu vederea cá intru alte parte nu am unde me duce afora de catu numai la gratia cea parintiesca a strabunului nostru Patronu dein arhi-diecesa Blasiului in Ardealu. Speru cum-ca umilita mea rogare nu se va trece cu vederea.

Alu Exelentiei Vostre si Prea Venerabilului Consistoriu Metropolitanu. Cel mai plecatu și supusu fiu

Blasiu 14 Octob. 1871.

Samoil Dragsinu
Misionar Apostolic si parocu in Viddin.

VII

Prin acésta facŭ cunoscutŭ, cum cā dupā primiré Ordinului Exellençiei vótre mamŭ radicatŭ din Viddin, și amŭ predatŭ Kapael aceia care prin multa mé Ostanéla am facutu-o pentru Romanii-Uniçi și cu ce au avutu în launtrulŭ ei și cu Potirulŭ meu, la Preotulu R. Kath din Kalafatŭ anume Bartolomei Pantaleoni, la 24_Iunie le am datŭ în primiré lui! dara eu ma aflu astāzi în Romania la unu satu anume Golençi aprópe de Kalafatŭ; și am vrutŭ mai de multe ori ca sā viu la Exellençia Vóstra, ansa din causa speselor nu am potutu veni! dara veçi ști Exellençie, ca pe norociçii mei fiĭ, namŭ potutŭ sai scotŭ din Vidin, fiindŭ ca santu Zalogŭ saŭ amanetŭ la Turci, ca pe lângă toate ca am vîndutu Moșiiea fiilorŭ miei, care facea preçi de trei mii de fiorini, V: A: amu datu-o numai în douāsprezece sute de fiorini, care eam prefacutu în două sute de Galbini Imparatesiti, și éam datŭ acolo la Turci unde am fostŭ datori, de mam plinitŭ lipsa cielorŭ necesari pentru traiu vieçiĭ, în cei trei ani, candŭ nu miam primĭtŭ léafa ficsata, eu carele ma aflam întra cielŭlocŭ pentru Propagaré S: Unĭrĭ, si totusi cu cele două sute de Galbini nu am pututŭ împaca, ci amŭ mai ramasŭ cinzeci de Galbini datori anca, pentru care se afla copii mei ca Robi acolo in lipsa mé. — Așéa dara Exellençie éata ca vazi cu Ochii aceia care nici prin minte nu mia trecutŭ, ca în locu de a vedéa eu mîngaere dupa tóte ostanelele mele care le am suferitu în șiapte sau optu anĭ de zile, Acuma ma vazi prigonitu și batjocoritŭ, fārā de a stii din care causa miaci Ordonatu ca sa esu afara de acolo, dar acésta este frumosŭ Exellencĭeĭ vazi ca este judecatŭ dupa dreptate mulçiamescu, ca eu am curacitu unu locŭ de maracinii îngîmpatori și Patulŭ este asiternut, ca se sa ducā altul, vrednicu și demnŭ de lauda, sa se odihnésca, si sa domnésca întracelu locu care eu lam pregātitŭ, darŭ de bine voici ca sa viu mai de graba la Blasi, sami trimita Administratorul din București despagubiré, ca sami potu scóte Copiii din Viddin din mînile Turcilor, și atuncé voi poté veni la Blasi fara nici o împedecare, apoi D. Episcop din Bucuresiti sasi plinésca scopul sāu, — pentru care Umilitŭ rogŭ bunātatea Exellençiei vóstre, ca acésta rogare a mé sa nu O trecieçi cu vederé, ci fara întârdiere sami trimiteçi cuvinciosulu resultatŭ, pentru ca ma gasescu aicéa întracestu locu muriturĭ de fóme.

Allu Exellenciei vóstre umilu și plecatu fiu

Samoil Dragsin

Komuna Gollenci Maglavil in 20 Iulie 1872.
România

VIII

Umilu subu scrisulŭ prinŭ acĭasta facŭ cunoscutŭ, cumŭ ca dupa Binecuvîntaré Ecselentiei Vóstre care miați datu-o prinŭ D-lŭ Secretarŭ, amŭ venitu la Kalafatu, si aby amŭ ajunsŭ pana astazi în 12 Novembre din causa că miarŭ ostănitu chaii. Si ma voi întîrziia aicea încă, vreo 8 zile spre a se mai odihni. Si retornaré amŭ va fi la Santa Monastire preste Orsiava priinŭ Banatŭ, pentru ca aveni dreptŭ peste Munti Romanii nu potŭ căci este chaléa periculóse; Simu pare fórte rău caci maŭ apucatŭ unu timpŭ contrarĭ calatorii, caci paĭcéa ningie, darŭ dinŭ cîtŭm va fi cu putintia eu ma voĭ sĭli batarŭ catu de tarziu spre a ajunge la Monastire.

Alu Ecselentiei Vostre celŭ mai plecatŭ fiŭ

Kalafatu 12 Noembre 873.

S. Dragsin
Administratoru

IX

Dupa ce cu ajutorulu si puteréa luĭ Dumnedieu, întrun intervalu de 9 anĭ ca Misionarŭ luandŭ sortea apostolica în partile Orientale, si aciasta cu atata succesŭ inbucuratoriu, in catŭ locuitoriĭ Romani dinŭ partile Viddinului, în numer la vreo 52. comune in care se afla vr-o 18.000 de suflete primira S. Unire cu Beserica Romeĭ, si pe zi ce mergia se înmultia poporulŭ.

Dara dorere prin intrigile si tóte apucaturile celoru voitori de rău, si contrariĭ ai Santeĭ Unirĭ si póte Dumnedieu le stie, alte cause inca, fuseĭ silitu a parasi acelu poporŭ credinciosŭ.

Acuma de presinte numai de catu primiĭ una Epistola forte magulitore, prinŭ caréa me róaga ca cu oru ce mijlóce se ma mai întorcŭ odata la dansiĭ — sau daca nicĭ de catu nu — atuncĭa sale respundu dupa cum me vor erta inprejurarile. — Va vetĭ indura Escellentiea Vostra a o vedé acĭ subu aclusa.

Starile mele inprejuru si respectiva familie, ce o amu numí concedŭ nici pre una cale se primescŭ asemenĭa misiune. — Altŭ cumu respunsu mangaitoriu dupa cum se recere nu sumu competinte ale da.

Dinŭ care motive vin cu tota supunerea a cadea la Parinteasca gratie a Escellentieĭ vostre rugandume ca se va indurati amu consulta in privintia aciasta, cu care se pociu da deplina mangaere aceluĭ poporu.

Totu deodată emi iau indrasneala ame ruga ca semi pardonati daca indrasnescu dupa modesta mea opiniune a aduce ceva amintire Escellentiei Vóstre de óre ce acelu poporu dupa cum se vede din aci alaturata Epistola au forte mare aplecare catre persóna méa. Altu cumŭ pe langa tota buna mea vointia ce o amu catre dansii, nu sum in stare ca se ma hotarascu la asemenea.

Aru fi de doritu ca spre mangaeréa acelora sa se afle un individu plinŭ de religie resolutu, care apoĭ in persona méa lasĭ introducea in loculu meu. — Carele apoĭ lucrandŭ cu unu zelu apostolicu, peste putinu tempu amu casitiga unu poporu numerosu inu Orientu.

Si fiindu ca aciasta nu este in poteréa méa — indrasnescu a cadéa la Parintesca ingrijire a Escellentiei Vostre, ca pentru apararea, mantuiréa sufleteloru, si casitigaréa aceluĭ poporu, se binevoiti a dispune préa gratiosŭ, ca oru cumu să se resolvedie un barbatu espertu atatu in poterile corporale catu si spiretuale. — Si care ca atare se fie demnu de aceiasi inalta chemare, fiindu totu de odata crediciosu si sultanului Domnitoru — care dupa esperintia ce o am facutu eu forte multu partinesite pe Greco-Catholicĭ — Si asia saru potéa casitiga una Beserica Gr:Catholica in partile Orientului.

Carele pentru indrasniréa ce o facŭ si in comoditediŭ cu aceste simple sirurĭ sperandu bine cuvantaré Escellentieĭ vostre asiteptandŭ parintesculu resultatu sumu.

Allu Escellentiei Vóstre pré plecatu și supusu servu

S. Monastire dela Stramba Fizesiu
14 Noember 1874

Samoil'u Dragsin
Ero-Administratoru

X

Prin açeasta umilitu vin avâ façe cunoscutu și de odată avâ descoperi totu adevâru despre care știu prea bine că Ecselenția vóstrâ niçi intrun tipu nu vâ veți indoi ca on Locotinentu al Mîntuitorului nostru Isus Hristos și povâțuitori adevâratu alu Turmei sale çei Cuvîntâtóre. La care sper la Grațiea çea Parintească și nu potu ziçe câ nu veți simți durere în sinçerile simțiri ale Ecselenției-vóstre dupa çe visau descoperi întîmplarea. La anu 1873 subtu Numerul 2.342 la 23 Augustu de câtrâ Ecselenția vóstrâ și Santul Consistori misau încredințiatu și Conferitu Santa Manastire dela Strîmba Füzeșiului de a o administra eu și numai decâtu in 25 Augustu mam dusu la Manastire și am Slujitu Domnului în Oltariul cel Sântu al lui cu tótâ virtutea și Evlaviea și simțirile mele în câtu mau ajutatu Dumnezeu și Poporul cel bine credinçiosu cu folositore Ecsemple Sufletesti lam Mângâeatu. Darâ nu așa după cum uni și alți din invidie vau informatu pre Ecselențiea vóstrâ și Santul Consistori despre mine cu Adeverințiâ falsâ burfeau contra mea spunându-vâ că eu facu una și alta în Manastire la care ați crezutu dar acuma póte pricepe fieşte cine câ cu nedreptate și fara de nici o bagare de seamâ am fostu scos și alungatu din Manastire la care din Anulu 1873 panâ la anulu 1881 multu mam sîrguitu și sudori am varsatu panâ am renoitu Apoletele. A planta arbori frupțósâ de multe feluri. Și a renoi Padurile pre teritoriu Manastirei. Apoi la cea de pre urmâ după merite iatâ preți de mulțumită ci im dederâți ordin câ nici in tótâ Arhiedețieza nu potu capâta vreon binoficiu. Atuncea prin Domnu Protopop al Clujului meam cerutu dela Ecselențiea vostrâ și Santu Consistori sâ bine voiți am da Literile Dimisionale la care nu ați vrutu a mi le da atunçea ce am avutu de a façe de câtu am trebuitu sa mergu la Reverendisimul Domn Protopopu în Cluju sam çer sfatu çe am aface câ Arendașu care au cumparatu Manastirea pre arenda șau adus Slugile care îi pazescu Ezi la Manastire casâ pótâ róde Lâstari de Pomi roditori care iam Plantatu eu in 8 ani de zile apoi pre açelea Slugi leau bâgatu in Casa Câlugârului și Calugâru au fostu scos afarâ din Casâ. La care Domnul Protopopu mau datu cuvîntul acesta câ nu are çem façe câ Domniea sa sâ ține dupâ Ordenul Ecselenției sale și a Santului Consistori darâ pre lângâ Resultatu Domnului Protopopu Onoratul Domn Vasilie Podóbâ capelanu Clujului meau datu altu sfatu mai cu deslușire ca sâ mă ducu la Banatu în Dicțieza Logojului câ acolo im voi găsi locu de mângâere mai bun de câtu în Manastirea Strâmbei care estâ in Arendâ apoi acolo in Banatu âm vor trimite Dimisiunea. Apoi atuncea am venitu la Blaju și mam adresatu Domniei sale Prea Onoratului Domn Simeon Pop Matei Secretari și Notari Consistorial și prea Onoratului Domn Ioan Rați Canonicu și Rector la Siminari și iaras iam declâratu persecutarea și alungarea mea din Manastire și iaraș mau zisu câ nu are çem face macâr câ îi pare rau de o nefericire ca aceasta a unui Cuvios Ieromonah in tru o asemenea Etate sâ umblu ostenindumâ Bâtrîn rataçindumâ pre Drumuri la care oftîndu iam multiâmitu in taçere din çentru Animei mele vâzîndu câ acestu Santu Sufletu câ dreptu grâeşte șim Compatimeşte nefericirea ticâloșiei mele unde cu acele cuvinte mângâcósâ ca cându mar fi uns cu un Balsam și mear fi tâmâduitu o rana crinçenâ din Anima mea. Apoi atunçea lam rugatu pre Mariea sa ca sam de prin Santulu Consistori Literile Dimisionale care am cerutu la Ecselențiea vóstrâ și Santu Consistori in Aprilie încâ pana nu mau scosu Arendașu din Manastire apoi resultatulu açesta mau fostu dela Maria sa Domnu Canonicu Ioan Rați câ in scurte zile veți sosi Ecselențiea vostrâ dela Pésta açi acasâ la Blaju apoi sau ținea Consistoriu și atunçea de sigur îm veți trimite Dimisiunea în Banatu in Dicțeza Logojului. La care am fostu în crezutu. Apoi după aceia mam luatu Adio dela marica sa și mam indreptatu Drumu spre a merge la Banatu fârâ sâm fi zisu óre çineva dintre totu Cleru nostru Roman remâni astâzi la mine macâr la un Pahar de Apâ sâ poftiți fârâ de câtu numai un Tînâr Studentu Domn Teolog Feçioru Preotului din Çeçeș mau zisu oftîndu de supârârea mea sâ remân la Prînzu în Siminari la Masâ cu Teologi la care cu durere nam pututu sâi plinescu dorinția dacâ nam avutu noroçire ca sâmâ

pofteascâ vre unu dintre Domni noştri çei mai mari şi aşa lam Salutatu pre açestu tinâr Domnişoru şi iam intinsu mâna spre semn de despartire şi neam luatu Adio dela Domniea sa şi lam lasatu cu lacremile în Ochi oftîndu din Animâ de durerea mea. Apoi dupa çe am ajunsu în Banatu mam dusu în Logoju la Ilustritatea sa Domnul Episcopu Victor Mihali şi mau primitu fórte dupa cuvinţiâ şi in tru açeiaş zi mau poftitu la Prînz asemenea şi la cinâ cu Ilustitatea sa şi intru aceia Nópte am durmitu açia in Reşedintiâ apoi iam fâcutu cunoscutu pre scurtu Ilustritatei sale precum sau suptu Arendatu Manastirea şi eu am fostu scos din Manastire afarâ şi cu această condiţie mam dus ca sâm çer o bunâcuvîntare şi am rugatu Indurarea Ilustritatei sale ca unui Parinte Sufletescu sâm de o Parohie din açeia Dieţezâ dacâ au binevoi ca sâ mâ potu mângâea şi eu pre câteva momente pre câtu va voi Dumnezeu. La care rugare a mea prea bucurosu mau asiguratu Ilustritatea sa zicândum câ cu braţia deschisâ mâ primeşte în Diecezâ sim dâ Parohie unde sâ mâ potu mulţiâmi câ Diecezâ Lugojului este destul de mare dela Tisa pânâ în Ardeal aprópe de Alba Iulia numai sâm çer Literile Dimisionale dela Ecselenţiea vóstrâ pre care leam çerutu nu numai odatâ çi mai de multe ori şi nici întrun chipu nu aţi a mile da. Ore de ce nu aţi voitu sâ mi le daţi póte câ fârâ de voia Ecselenţiei vóstre şi a Santului Consistori am eşitu afarâ din Manastîre póte câ eu am vîndutu Manastirea ba eu nu am vînduto ci açeia ar vînduto Manastirea care mar scos pre mine din Manastire şi mar datu Drumu sâ eau lumea în Capu şi Sufletul in Dinţi, şi am asteptatu 2 luni de zile adecâ 1 lunâ în Petrovasela la Fraţii mei şi, 1 lunâ in Dieçeza Logojului la Ticfaniu micu şi niçi decum nu aţi voitu sâm trimeteţi Literile Dimisionale ba din contrâ mâ chemaţi in Blaj sâmâ pedepsiţi cu 40 de zile de închisóre pre care bucuros am primitu casâ vin in Blaju ca sâ ma pedepsiţi însâ numai dacâ am vândutu eu Manastirea. Ah çe Ecsemplu frumosu. Şi am Slujitu in Ticfaniu micu 30 de Sante Liturgii la Credinçioşi Romani Uniţi unde şi acolo mau venitu Fum casâ nu fiu primitu în Dieçeza Logojului capatînd Orden dela Ilustritatea sa Domnulu Episcop Victor Mihali prin Protopopu Ioan Popu Protopopu Oraviţi ca sâ es din Diecezâ afarâ. Ah, Ah. Atotu Putinte Zeule care le fâcuşu tóte prin ata bunâ voinţiâ çele vâzute şi nevâzute. Çe aveam sâ facu eu la açelu crîncen Tâmp pentru mine câ Ceriulu era departe la elu nu puteam sâ mâ sui iarâ Pâmîntulu era tare in elu nu puteau sâ mâ bagu. Lumea pentru mine cu totulu sâ strimtâ şi nu avui locu casâ încâpu în tre Fraţi mei çi numai de câtu îm astrânsei cele putine Obecte cu vreo 2, 3 Cârţi çe aveam le pusei în tro traistâ şi îm luai Bastonu în mânâ şi fusei silitu de a eşi din Banatu ca şi din Ardeal am lua lumea in Capu şi de am Emigra Dulçea me Patrie in care am Suptu Peptu Maiçi mele. O ceriule Ceriule şi tu çelçe ai fâcutu Ceriu şi Pamîntu şi pre çei ce îlu Domnescu pre dînsul dupâ marea ta Indurare multu suferi, aşa plecai în truo Simbâtâ diminiaţia din Ticfanu micu cu traista în spate şi cu Bastonul in Mânâ lâsîndu Adio Patrii mele şi trecându prin Oraviţia fiindu Tîrgul astrânsu care sâ face prestâ Saptamînâ Sîmbata şi trecui prin desimea Tîrgului cu traista in spate cu Bastonu în Mînâ şi cu potlógele din Opinci tregîndusâ dupâ mine şi cu hainele pre mine tóte sfârticate şi mulţimea de Omeni mai îş uitasâ de Tîrgu lor uitîndusâ dupâ mine şi sâ auza nimicu de cîtu numai huia Tîrgu uni ziceau câ acesta estâ Misionariu Papi Misionariu din Bulgaria alţi zicea câ e Calugâru din Blaju alţi ziceau câ bine îlu Patroneazâ mai mari lui uni sâ întristau iarâ alti sâ rîdeau şi aşa am trecutu prin Oraviţia fârâ sâ fiu stâtutu undeva macâru sâm potu sâm astrângu Simţirile de ostenealâ câ nu am avutu la mine niçi un cruçeri nici bun niçi reu macâru sâm fi pututu cumpâra macâr on Pahar de Apâ ca sâm potu stîmpera setea şi dupâ ce am eşitu din Oraviţia stâtui puţin spre repaus şi cu lacremile în Ochi redicai Capu în susu şim prinsei a conversa cu Çeriu şi a mâ marturisi lui zicîndu lui Domne dar açestea suntu meritele misionarului Apostolicu Locotinentu Arhiedeaconatului Vidinului şi çinu carel portu alu Tipului Ingerului. Zicându şi lovindumâ cu palma preste Faţia, O. Zeule darâ or nu suntu toţi Omeni şi Domni çei mari care şi ei în viaţia lor ar fi

fostu vreodată înstramtoraţi de ceva neplâçeri eu nu stiu tu Domne şti tóte darâ eu una ştiu câ moru Inpâraţi şi Ostaşi moru Bogaţi şi Seraci mor odihniţi ca şi cei çe sâ ostenescu iatâ mai apoi toţi ţerînâ praf şi Çenuşâ açeasta este speranţia celor vremelnice şi trecâtóre şi dupâ cem fâcui acesta marturisire câtrâ Çeri şi aşa im pusei in gîndu. Fiindu câ nu putui închepa in Patria mea sâ mâ ducu la Ierusalim la Mormântulu Domnului şi mâ va primi Pamîntul Palistini adecâ Deşerturile Iordanului pre lângâ Marea Mórtâ a Sudomului şi a Gomorului, Şi aşa am plecatu pre Drum în cetu pre josu şi în 10 zile am ajunsu la Fica mea in Calafatu şi mam luatu pre Fiuţiul meu Petru lângâ mine spre a merge la Ierusalim pre cum am zisu mai susu şi cu multâ osteneală am ajunsu in Dobrogea la Mangaliea Oraş pre malu Mâri Negre în postu lui Crâçiun şi de Drum şi de receală se bolnavi Fiul meu Petru şi aiçea in Mangaliea şezui 2 Saptamîni cu Fiulu meu fórte bolnavu apoi ma intorsei puţin mai inapoi dela Mare la un Satu Cartalu şi aiçi in 25 Decembre adecâ vineri in ziua de Craçiun şau datu sfîrsitulu Fiulu meu Petru an inçetatu din această înşelâtoare vieaţiâ din care credu cei puternici câ nu vor mai avea sfârşitu. Apoi dupâ çe trecu acelu pironi crîncen de feru prin Anima mea şi inmormântai pre Fiulu meu aici în Satulu unde şau datu Sufletul in mînele Sînţilor Ingeri lam înmormîntatu luni in 28 Decembre la 4 óre dupâ mersul zilei iarâ eu nâcâjitulu de mine çe am a mâ façe câ de açeia dela Mangaliea numai o nópte am a merge pânâ la Constantinopol dar pre lângâ tóte açelea câ nu estâ departe Constantinopolu totuşu am trebuinţiâ de Spesâ le pretindu sâ mi sâ trimeatâ din fundusu Basiliţilor pentru câ eu Ieremonahu Samoilu suntu din Manastirea Blajului pentru aceia pre 2 ani pretindu Stipendiu meu pre anu 1881—500 de Fiorini valuta şi pre anu 1882 iaraş—500 sâ bine voiţi am trimite acolo unde voi scriea eu Adresa pentru câ eu nam parasitu Manastirea Strîmbei panâ nu aţi vînduto la Arendaş Apoi dupâ aceia vam rugatu sâ mâ primiţi in Manastirea din Blaju dela care suntu şi Calugâru şi nu aţi voitu niçi intrun tipu sâ mâ primiţi în Manastirea din Blaju ba nici in tótâ Arhiedeçeza nu aţi voitu sâ mâ primiţi pentru aceia darâ socotiţi bine çine este Cauza care umblu eu Reteçind pre Drumuri pentru açeasta darâ eu zicu câ şi Ecselenţiea vóstrâ cu Santul Consistori veţi afla câ e de cuvinţiâ fiindu câ maţi scos din Manastire nu pretindu nimicu altâ în vieaţia mea dela Manastirea din Blaji dacâ misau trimite suma de mai sus zisâ de stipendiul de 2 ani apoi eu mâ voi duce cu ajutoriu lui Dumnezeu la Mormântul Domnului câ şi acolo avem Manastiri de Credinţia nóstrâ şi pre cum nu m'am declaratu pânâ la momentu de faţiâ patima mea câtrâ nime aşa şi de acuma înainte nu mâ voi declâra câtrâ nime de suferintâle çe leam suferitu in 8 ani de zile iarâ de num veţi trimite stipendiu çel cerutu câ visa pare câ e multu 500 la un An dar câte Persóne suntu dintre Cleru nostru care mânîncâ cîte 1000 şi mai multu la açea nu e multu. Atunçea nu oi face nimic de câtu Copeia açestei Scrisori estâ la mine apoi voi impodobio cu mai multe Adeverinţâ şi oi dau în jornale şi va şti totâ Lumea cu çe Ecsemple sâ pórtâ buni Credinçioş. Şi am spusu câ Constantinopolu nu e departe de açea de unde mâ gasescu eu la momentu de faţâ şi totu la Ierusalim mâ voi duçe cum voi putea şi mâ voi declâra Santilor Patriarci çeloru ce suntu de Credinţa nóstrâ. Dar de mau ajuta Dumnezeu de mâ voi duce şi panâ la Roma sâ Sarutu Santa Dreaptâ şi sâ cau o bine Cuvintare dela Santul Parinte Papa Leon ca çelçe am fostu un interval de ani Misionari Apostolicu în Orientu câ ştiu prea bine câ estâ cunoscutu în Roma câtu numer de Popor lam intors eu la credintia Catolicâ câ şi pentru açeia prea buna faptâ credu câ num va refuza Santul Parinte câ eu nu am avut merite de improşcare pre cum póte adeveri şi Santul Parinte Hason Petru Patriarcu Armean Catolicu cara este acuma Gardinal la Santul Scaun Papal in Roma. Dar această osteneală nu aş voi sâ o facu câ Mórtea Fiului meu cu totul mau slâbitu şi nu aş voi a lua osteneală pe asemenea Drum lungu panâ la Roma ci eu prea umel rogu graţiea Ecselenţiei vostre şi a Santului Consistori ca sâ bine voiţi sâm trimeteţi bani care pretind şi lângâ bani Literile Dimisionale care de mai multe ori leam çerut

după ce mați alungatu din Manastire și nu ați voitu a mi le da. Și dacă bine voiți sâm trimeteți cele çerute Subtu Adresa aceasta sâ mile trimiteți. Ieromonahului Samoil Județul Costența Comuna Șiriu Catunul Cartal in Dobrogea u-p- Hîrșova Plasa Hîrșova câ açi mă va găsi Epistola care mi veți trimeteó că mai am a ședéa açica casâ Plingu la Mormîntu Fiului meu Petru până sor plini 40 de zile. Apoi atuncea voi pleca spre a merge la Mormântul Domnului Și sâ póte façe cunoscutu și la Ana Gîrboan din Comuna Poptelecu fosta soție a Fiului meu Petru că acuma sâ pote Mârita câçi de catrâ Fiul meu estâ despartită prin incetarea lui din vieațiâ. Și dacâ vi sa parea că estâ çeva intru açeastă arâtare ne Adevăratu și vâtâmatori ma puteți chema și bucuros voi veni la respundere. Iară după tóte acestea rogu Gratiea cea Parintească a Ecselenței vóstre ca sâ ertați și sam dați buna Cuvântare al Ecselenției vóstre și al Santului Consistori cel mai umel și plecatu Fiu Sarutu Santa Dreaptâ.

Samo'l Dragsinu

Costența 1882 Ianoarie 27.

FOLKLOR

CÂNTECE BĂTRÂNEŞTI

Cântecul lui Stângă

(La Câmpeni)

Câtă era Marginca,
Pe dincolo, pe dincoa,
Tot de Stângă se temea,
Ceala din Isicova,
Tot pe Stângă că-l pâra.
D'a unde că mi-l pâra?
Când oiu zice foi de fân,
Il pâra la Negotin.
Da' la cine că-l pâra?
La căpitanul Mişa.
Să vezi Stângă ce făcea.
'Ntr'o sântă Duminica
Luleluşa ş-aprindea
Şi de-aragna se dădea.
Pe lângă foc s'aşternea
Şi din lulea că trăgea.
Trei fetiţe că-mi aveà,
Cum e una şi alta.
Pe-ai mai mare c'o striga:
—„Măriuţă, fata mea,
Ia vino la taica 'ncoa!
Când oiu zice trei lăptuci,
Fuga taică să te duci
Şi tu taică să-mi aduci,
Când oiu zice foi de fân,
A pe unchiu-tu Crăciun,
Când oiu zice foi de icru,
Chemi şi pe nepot Dumitru,
Când oiu zice foi de macu,
Chemi şi pe nepot-meu Stancu,
Când oiu zice de-un sporiş,
Ia să-i aduci pân'aici"
Fata pe fugă că da
Pe câte trei i-aducea.
Cine'nainte-ajungea?
—„Hop, săracu' neica Stancu,
Cum îi sări neica pragu,
Zoi mai clătina tu capu'?"
—„Când oiu zice de-o lalea,
De când zic eu uic' aşa!"
—„Mă nepoate, dumneata,
Când oiu zice de-o lămâe,
Cum mă 'nvăţaţi voi pe mine,
Să trăesc şi eu pe lume?
Când oiu zice foi de nuc,
Toţi mă fac că sunt haiduc,
De n'am loc nici pe pământ,
Nu ştiu zău, und' să mă duc.
Unii fac belelele,
Eu le pat mustrările,
Le plătesc pagubele,
Doamne, 'n toate zilele.
De ciudă şi de mânie
Oiu să plec la haiducie
Să mergeţi şi voi cu mine".
—„Mă, uicule, dumneata,
Dacă vrei, hait' acuma!"
—„Ba, ba, ba, nepoate, ba,
Să nu mergem acuma!
Când oiu zice izmă creaţă,
Ai s'o luăm de dimineaţă
Sântă Luni de dimineaţă.
Când oiu zice bob de linte,
Plecăm cu ziua 'nainte,
Când oiu zice de-o sulfină,
Să ne meargă 'n codru bine".
Câte trei că se 'nvoia.
Când oiu zice de-o lămâe,
Când da soarele 'n chindie,
Intra cu toţii 'n chilie.
In chilie că tuna,
Pistoalele le spăla
Le ungea cu undelemn
Să bată gleonţu' la semn.
Când soarele dobora,
Băeri la treişti că punea
Şi de codru se gătea.
Nici cocoşii nu cânta.
Iote Stânga s'ardica,
Patru inşi'n ceată sta:
Da' unde că se ducea?
In pimniţi la Chiova.
Ei în piatră se băga.
Câtă e ziua de mare
Tot cu ochii după soare,
Ca să scapete mai tare.
Cum soarele scăpăta

Stângă din piatră privea.
Lumea 'n pimniţi cum tuna
Şi de cină se gătea
Băutură că mi-ş lua,
Lumea la cină pleca
El din piatră se uita
Cum lumea că mi-ş ieşea.
Şi Stângă se ridica
Şi-el în pimniţi că tuna,
De ştiu chee că-şi făcea
Şi-o pimniţă descuia,
Şi la băeţi că striga :
— „Mă, nepoate, dumneata,
Ia să biaţi cât oţi putea,
Să umpleţi şi troaca mea !
Că noi ce-om bea şi mânca
Nu este sărăcia.
Da să luaţi sam' aciea
Să nu sloboziţi munca,
Că ne blastămă lumea".
Şi troaca lui c'o umplea,
Stâng' atunci se ridica
La loc pimniţa 'ncuia.
Atunci Stângă că striga :
—„Mă, nepoate, voi încoa !
Când oiu zice siminoc,
Ai să dăm peste Timoc,
Pân' la Nică din Grascov
Că şi-ăla-i un pui de hoţ".
Da' Stancu cum auzea
Puţinel că se 'ntrista,
Da' de ce mi se 'ntrista ?
Că mi-e băiat de 'nsurat,
Nici mustaţa nu i-a dat
Şi în codru c'a plecat.
'Ncepea Stancu de-a striga :
—„Mă, uicule, dumneata,
Barem poate şi-el ceva ?"
Da' Stângă când auzea :
—„Ce vorbeşti, nepoate,-aşa ?
Când oiu zice de-o măslină,
E voinic, da' nu ca tine,
Când oiu zice trei lăptuci,
Este şi cu capu 'n dungi,
Când oiu zice avramească
Zău mai tună pe fereastră
Nici că mâţă nu-ţi mai lasă".
Ioite ei că mi-ş pornea,
Nici cocoşii nu cânta
Şi piste Timoc trecea.
Când oiu zice foi de soc,
Când ajunseră 'n Grascov,
La Nică îmi ajungea.
Pingă casă că-mi mergea,
A Nică cum îi simţea
Ii cunoscu pe călcat
Că nu sunt voinici curaţi
Că, zău, vin înfricoşaţi.
De loc uşa deschidea
Şi-aprindea lumânarea,
Drumu 'n casă că le da.
Când pe Stângă că-l vedea :
Numa 'n buze se râdea :
—„De când zic eu, uic' aşa !
Ioite Nică că sărea,
Uscături că mi-aducea,
Mare foc că grămădea
Şi 'n obor că se ducea,
Un berbece bun tăia,
Unii de piele trăgea,
Unii maţele-i vărsa,
Alţii fac frigariea,
In frigarie-l punea,
Pingă foc că-l aşternea,
Toată noaptea-l învârtea.
Lele, focul se pripea,
Şi cu cuţite tăia
Şi ca lupii că mânca
Să nu-i apuce ziua,
Cu polomeacu vin bea.
Stângă la ei că privea
Şi din lulea că trăgea :
—„Mă tu, Nică, dumneata
Geaba mâncăm mâncarea,
De surda băutura,
N'ăi şti tu fo potecea,
Cam pe-aici, cam pe colea,
Ca să facem fo saftea ?"
—„Mă, uicule, dumneata,
Potecea, ca acolea,
Lele, la Haiduc Ceşmea,
Unde trece haznaua,
Of, din sus din Boiniţa".
Ioite Stângă s'ardica
Şi cu toţi că mi-ş pleca
Unul ici şi-altul colea,
Ca lupii se 'nşiruia
Să nu priceapă nima.
Când soarele răsărea,
Şi ei la Haiduc Ceşmea.
Toţi pe ochi că se spăla
Şi 'n tufă că se băga,
Care unde că şedea,
De loc somnu că-i prindea,
Şi unde 'ncepe'a cucăia.
Stângă la ei că privea
Şi din lulea că trăgea :
—„Mă, nepoate, nu aşa !
Ia priviţi la mine 'ncoa.
Vă prinde somnu-acuma
Şi nu facem noi saftea,
Of, ne merge tot aşa.
Ia veniţi la mine 'ncoa !
Când oiu zice foi ca macu,
Vino tu, nepoate Stancu,
Când oiu zice de-un ariu,
Ia să pui căpşoru' tău,
Lele, pe piciorui' meu

Şi-ăla pe piciorul' tău,
Când oiu zice ca spanacu,
Dela unu' pân' la altu.
Verde, Leană, foi de fân,
Eu o să mă zăuit pe drum",
Toţi în rând că se culca.
El din lulea că trăgea
Şi pe drum că se uita.
Soarele 'n ramiazi venea
Şi nimica nu trecea.
El dor din picior mişca,
Toţi capitile sălta:
—„Mă tu, Nică, dumneata,
Ce ne-aduseşi aciea,
N'o să facem noi saftea,
Of, ne merge tot aşa,
Şi nu scăpi din mâna mea!"
Da'Nică când auzea,
Ştii, ca varga tremura:
—„Mă, uicule, dumneata,
Nu-ţi fie inima ra.
Când oiu zice de-o lămâie,
De-o da soarele 'n chindie
Să mai vezi ce-o să mai vie!"
Toţi în rând iar se culca,
El la pământ s'aşeza,
Of, cu burta la pământ
Numai cât un puiu de lup.
Când soarele povârnea,
Zău, mai vine haznaua,
Of, haznaua zdrângănind,
Haznagiul fluerând,
De-a doua pe cal şezând.
Da şi Stângă aşteptând,
Numai cât un puiu de lup.
Când în dreptu' lui venea
El dor din picior mişca.
Toţi capitile sălta.
Unii la alţii privea.
Dară Stancu ce zicea:
—„Văzu unchiu' haznaua,
Nu se uită neam încoa".
'N dreptu' lui când ajungea,
Dor din deşte că mişca,
Parcă mi-l luă bolbora.
Toţi la deal se ridica,
Unii de cal că ţinea,
Unii de hazna trăgea,
Unii haznagiul lua
Şi 'n tufă că mi-l trăgea,
Cu cuţitele săpa
Şi gropiţă că-i făcea,
Cu tufă îl îngropa.
Ei traseră haznaua
Unde tufa se rărea
Şi răcoare le venea.
Ei vărsară haznaua,
Gălbiorii strălucea,
Părea ochii să le ia.
Stângă din lulea trăgea
Şi la ei că se uita.
Toţi cuţitele trăgea
Şi 'n pământ că le 'nfigea
Stângă la ei că striga:
—„Mă, nepoate, dumneata,
Ce faceţi cu blag' asta,
Finc'aţi luat-o acuşa?"
Da' Stancu cum auzea:
—„Mă, uicule, dumneata,
Când oiu zice foi de nuc,
Ai s'o 'ngropăm în pământ!"
A Stângă când auzea:
—„Nu, nepoate, nu aşa,
C'asta v'este de saftea.
Gândiţi-vă, puţă, bine
Că la astia ne momim
Şi ca mâine-o să perim,
Că ce-apucă pământu'
Se uită ca gându'.
Ia luaţi blaga s'o 'mpărţiţi,
Cu-atât să vă pomeniţi.
Ei la blagă se uita,
Nu ştia cum o 'mpărţea
Că-arămbaşă nu mi-avea.
Stângă la deal se scula
Şi-un ciumag bun că tăia
Şi ei pe ciumag că da:
De trei ori Stângă cădea.
Arămbaşă că-l punea.
Atunci pornea de 'mpărţea.
Da' cum blaga c'o 'mpărţea?
Lui două părţi că-şi făcea,
Una pentru-arămbăşie,
Şi-una pentru voinicie.
Iar la deal că se scula,
Toţi câte-o mână umplea,
Pingă Stângă s'aduna
Chepchioarele ei lua,
Perişoru-i pieptăna,
'Mpletea coada cu parale
Parcă e o fată mare
Şi o lungea pe spinare.
De trei ori o 'ncolăcea
Ca balaurele sclipea,
Supt căciulă c'o băga:
Atunci Stângă că striga:
—„Mă nepoate, voi încoa!
Ia să luaţi şi partea mea,
Când oiu zice avramească,
Duceţi la copii acasă,
Când oiu zice foi de nuc,
Eu acas' nu mă mai duc,
Când oiu zice trii lămâi.
Că-mi pare rău de copii
Când oiu zice trei grăunţi,
Şi pe min' să mă găsiţi
Când oiu zice de-o lalea,
In pimniţi la Teiova,
Când cocoşu v'o cânta,

De-o cânta, de n'o cânt".'
Iacă și partea-i i-o lua,
Acas' la copii-o ducea,
Nici cocoșii nu cânta.
Ioite Stângă ce făcea ?
Frunză de păr că trăgea
Și pe limbă c'o punea
Și-odată că șuera,
Toți pe lângă el venea :
—„Mă nepoate, voi încoa !
Când oiu zice foaie lată,
Ai să-i dăm la Țar' odată,
Când oiu zice trei lalele
N'am văzut galbeni de Țară,
Ai să mergem, frățioare!"
Iote-i toți că se 'nvoia,
Da-i da drept la Bregova.
La cine 'n conac trăgea ?
In conac la Zăgărea.
Brama porții c'o bătea.
Zăgărea cum î-auzea
De loc poarta descuia
Drumu 'n casă că le da
Și-un mălaiu bun le făcea
Și de Țară că-i gatea.
Ioite Stângă s'ardica
Drept la Balei că trăgea
Și da la Racovița,
Drumu' la Vârf că ieșea,
La pândărie-ajungea.
Pe cine 'n bordeiu prindea?
Când oiu zice foi de fân,
A pe Turcul Ciorecin.
Când la ușă că-l vedea
A Turcu se spământa,
Când pe Stângă că-l vedea
Il cunoscu pe uitat
Că nu e voinic curat
Că se uita 'nfricoșat,
Că e făcut tot pe dat.
A Turcu se spământa,
Furca bordeiului în brațe lua,
Știi, ca varga tremura.
A Stângă la el privea :
—„Mă nepoate, dumneata
A ce-o tremura așa,
Că nu-i fac eu nimica,
Acu-i plesnește fierea !
Mă Turcule, uite 'ncoa,
Că nu-ți fac eu nimica!
Când oiu zice de-un susaiu,
N'ăi avea ceva mălaiu,
—„Să-mi dai drumu' d'aicea?"
—„Să mă duc în Vârf colea
Să-ți dau mălaiu cât ăi vrea'
A Stângă când l-auzea :
—„Mă nepoate, uită 'ncoace,
Care-o fi nărodu-ăla
Să-i dea drumu' d'aciea ?
Da' n'ai tu slugi pi colea?
Să ia mălaiu cât o vrea,
Să nu spue la nima,
Că nu scapi din mâna mea"
A Turcu când auzea,
Știi, ca varga tremura
Și la slugi că poruncea
Să ia mălaiu cât o vrea,
Să nu spue la nima.
Mălăiașe le-aducea.
Atunci Stângă se ducea :
—„Mă Turcule, uită 'ncoa !
Ia să-mi dai curaua ta.
Văd o luntrie colea,
Să fac gujbă curaua,
Să nu scârție noaptea !"
A Turcu când auzea :
—„Halal dela mâna mea !"
Cum curaua că i-o lua
Și la luntrie mergea
O luntrioară găsea,
Cu lopețile în ea.
Stângă la cârmă ședea,
Doi la lopeți că trăgea.
A Stângă că-i învăța:
—„Când oi zice solz de pește,
Ia să trageți haiducește,
Că lopata mult plesnește,
Frică ni-e, ne prăpădește,
Că cineva ne pândește.
Când oiu zice de-un spanac,
Ia să trageți înfundat!"
Ioite-i dincolo trecea.
Unde pietriș că era.
Stângă cu cârma cerca
La margine nu ieșea
Că hârâe luntrica
Și-i aude cineva.
Unde nacla se 'nvârtea
Acolo podmol era,
Acolo luntrea 'mpingea.
Toți din luntrie ieșea
Și 'n trestie se băga
La drumu-ăl mare păzea.
Păzea astăzi, păzea mâine,
Păzea fo două, trei zile,
Venea un rudar cu brâgle.
Stângă din trestie-ieșea
Și lângă drum că ședea
A țaganu' de-l vedea,
Il cunoscu pe uitat
Că nu e voinic curat,
Se uita înfricoșat,
Că e făcut tot pe dat.
Deodată se spământa,
Brâglele le descrosna.
A Stângă la el striga :
—„Mă țagane, lege ra,
Ia să'-mi vinzi mie astea!"

Mâna'n buzunar băga
Si-o mână de galbeni lua
Și la rudar arunca.
Când gălbiorii vedea
De chebă se scutura :
—„Să câștigi și tu para,
Că mi s'a plătit brâgla !
Halal dela mâna mea !"
Iote Stângă că pleca,
Cu brâglele se 'ncrosna
Și în piață că tuna,
Tot la brâgle că striga.
Lumea când îl auzea
Căta brâgle-a cumpăra
Nici una nu le vindea,
El prețul că le suia.
Ulcioarele 'nsemna,
Unde ciocoiul vedea.
Câtă e ziua de mare
Tot cu ochii după soare,
Ca să scapete mai tare.
Pi la poartă că ședea
Pân' soarele scăpăta.
Ete vacile veneà
Verde, Leana macului,
Vacile ciocoiului,
Și pe poartă le băga.
Și-el cu slugile tuna.
Când în curte că tuna,
A ciocoiul ce făcea ?
Amândoi cu cocoana
Sus în balcon că ședea.
Când pe Stângă că-l vedea :
Bată-l Dumnezeu de cioară
Să iasă din curte-afară !
—„Mă țâgane, lege ra,
Mișcă-te din curtea mea,
Că puiu mâna pe ceva
Și mă bagi în vreo belea !"
—„Mă domnule dumneata,
De ce mă înjuri așa,
Că de-oiu conáci-aciea
Nu ți-oiu mânca casa,
Când oiu zice de-un peret,
Că ți-oiu da fun amanet,
Când oiu zice trei solji pești
Măcar să mă pomenești!"
A ciocoiul de-auzea :
Blaga lui nu-i ajungea ?
Incă și-alta mai căta.
Pe Stângă 'ncoace-l lăsa
Amândoi la vorbă se lua
Amândoi cu cocoana :
—„Aoleu, cocoana mea,
Eu aseară m'am culcat,
Of, azi noapte ce-am visat?
Imi băteam o slug'a mea".
Cocoana de auzea :
—„Mă domnule dumneata,
Visul tu ce l-ai visat
O să fie-adevărat,
Uite țiganu 'ncrosnat!"
Ei la cină că tuna,
Amândoi cu cocoana.
Da' și Stângă se încrosna,
Și el la ogeac intra
Prins de friguri se făcea,
Da'bea apă cât putea
Și la foc că se pripea
Și zdroncănea găleata.
Da'ciocoiul d'auzea
Incepea de-a-l înjura
Că mi-i sacă găleata.
Da'Stângă de-aici striga :
—„Mă domnule dumneata,
Da'de ce mă 'njuri așa ?
Dac'a săcat găleata
N'a săcat și fântâna"
—„Aoleo, cocoano, fa,
Nu vezi ce vorbă-i asta,
Mă mână la apă, fa!"
Dacă ei că se culca,
Când lumea se potolea
Și Stângă că se scula,
Ușa la ogeac crăpa,
Mâna'n sân sub brâu băga
Și frunjoara c'o trăgea
Odată când șuera,
Când la vale asculta,
Știi, ca caprele sărea.
Doi la poartă că păzea.
Stancu 'năuntru tuna,
Numa 'n buze se râdea
Și Stângă i-l arăta:
—„Uite-l în sobă colea !"
Bulza la sobă că da.
Lua pistoale dela spate,
Când oiu zice bob de linte,
Și le sucea dinainte.
Lua pălos depe picior,
L-apuca dela ușor :
—„Mă domnule dumneata.
De-aseară ascult la tine,
Și tu tot mă 'njuri pe mine.
Asta e cioara de-aseară
Pe care-o 'njurai de mamă ?"
Sămn lu' Stancu că-i făcea,
Două, trei bâzdoace-i da,
Până cheile scotea,
Și lădițele-i descuia.
Toți cu trăistele venea
Și de bani că le umplea.
Uite Stângă că pleca.
A ciocoiul se scula
Și da fuga prin mala.
Și după Stângă se lua.
Care puști, baros să-și ia.
Cura gleoanțe ca ploaia.

Stângă la ei că striga
—„Mă nepoate dumneata,
S'a apropiat moartea!
Ne-a tăiat drumu-acuma!"
Intr'o cânepă tuna,
Ei acolo se băga.
Până seara se'nsera.
—„Asta om cu cânepa
Să-i lăsăm și lui ceva".
O trăistuță c'alegea,
Cu cuțitele săpa,
Traista 'n pământ că băga
Baerele-afar' că lăsa
—„Asta om cu cânepa,
Ce ne-a lungit vieața,
Halal să-i fie blaga!
Când oiu zice bob de orz,
S'o mănânce sănătos,
El dela noi cu folos".
Atunci dincoaci că trecea.
Cine dincoa că-i trecea.
Foi, Ileană, foi ca socu,
Ion a lui Dodolocu,
Drumu' la Vârf că ieșea
Și-i da drept la Gânzova.
Când oiu zice de-un lipan,
Până la Gheorghe Bilan,
Că nu s'a văzut de-un an.
Când în Gânzova venea
La Bilan brama lovea,
Nici cocoșii nu cânta:
—„Mă tu, Gheorghe, dumneata,
Poate-ăi mai știi potecea,
Să haiducim pe colea
Până o da zău, toamna,
Să luăm de cheltuială,
Ca să mai mâncăm pe iarnă"
Toată toamna haiducea
Și pravu' că-l arciua
Și frunza îngălbenea.
—„Când oiu zice trei lămâi
O să mă duc mă, la Dii,
Foi, Ileană, foi de soc,
Ca să vă iau de barot,
Câteva gloanțe oiu luà,
Și barot oiu aducea".
Ioite-l în Dii se ducea.
Cine prieten avea?
Unu' Nicol Nicolcea,
Și barot că le-aducea.
Venea 'n pod Beluina
La toți pravu' le 'mpărțea,
Ete toamna-i apuca,
El din gură le spunea,
Se duc la Dincovița.
El acolo îi tocmea
Care văcar.
Care porcar,
Ca să șadă aciea,
Pân' o da primăvara.
—„Când oiu zice trei lămâi,
Eu mă duc, iernez la Dii!"
Când la Dii că se ducea,
La Nicola Nicolcea,
Cocoan' acas' că-i găsea,
El la nuntă că era.
Cocoana se 'nspăimânta.
„Să chemi pe Nicola 'ncoa!"
Dela nuntă i-aducea.
El trăistuța că mi-o lua:
—„Mă, Nicolo, dumneata,
Ia chiamă-ți cocoana 'ncoa
Ca să-i mai piară frica!"
Traista cu bani o lua
Și 'n poală i-o răsturna:
—„Să iernez și-cu-aciea."
Fo lună de zile sta.
Nicola se 'nspământa
C'o să-și piardă vieața
Și-o să-i ia cuconița.
El la pașa se ducea:
—„Beg Efendâm dumneata,
Când oiu zice trei lămâi,
Voi poftiți hoția 'n Dii,
De trei zile, de trei nopți
Stângă bea, se veselește,
Refeneaua n'o plătește!"
Pașa când îl auzea
De loc cu sictir îi da,
Pe Nicolcea nu-l credeà
Pân' de trei ori se 'ntorcea
Doi, trei gavași că mi-i da
Pân' acas' la Nicolcea.
Stângă cum îi ochica:
„Haram să-i fie blaga,
Zău, mă vându cățeaua!"
Cum gavașii că tuna
Cot la cot că mi-l lega
Și la pașa că-l ducea,
Când oiu zice foi de nuc
Și mi-l băga 'n tumurluc.
O lună, două zăcea,
Pașa la el că mâna:
—„Lasă legea românească
Și mi te dă 'ntr'a turcească,
Să-ți mai lungească viața!
A Stângă când auzea:
—„Nu las legea românească
Să mă dau în a turcească,
Când oiu zice bob de mei,
Că am copii mititei,
Isi bat Crăinenii joc de ei!"
Dacă vedea și vedea
Și cu zoru mi-l lua,
Și mi-l lua de mi-l turcea.
Un mangal de foc că lua
Și 'n brațe că i-l punea
Și cu fruntea că-l pripea
Până apa că-l trecea,
Miru' din cap îi scotea,
Din lumele lui Stoian,

Ii punea lume Asan,
Of, Asan Deli Asan.
Gavaz la paşa-l punea
Până da primăvara
Şi credinţa că i-o lua,
Tot ca gavajii umbla.
Atunci Stângă că striga :
—„Beg Efendâm dumneata,
Să-mi mai dai copoii tăi
Să plec în iepurit cu ei".
Când copoii că mi-i lua,
Tocmai la Haiduc-Ceşmea.
De acolo mi se'ntorcea
Şi da la Dincoviţa
De-şi aduna el ceata.
Drept în Sârbia trecea,
Pe unchiu-su că-l găsea,
Taman la porumb culegea :
—„Iţi pare ţie bine
Cu copilaşii tăi,
Da' săracii zău, ai mei,
Cum or mai petrece ei !
Săraca nevast mea,
Cum o mai petrece ea!
Ea cu furca v'o torcea,
Copiii şi-o arănea".
Şi aci că mi-l tăia,
Dincolo'n Ţară trecea.
Când oiu zice foi de fân,
Lua pe Dinu din Cuşmir.
Când el acolo trecea.
Stângă ursu că-l juca,
Făioară că strânjea ;
Până da primăvara.
Când oiu zice ca spănacu'
Işi vindea ursu la dracu'
Şi pleca 'n codru, săracu'
Şi cu Dinu că pleca.
Unde ei că-mi însera.
Dară Stângă ce zicea :
—„Mă, Dinule, dumneata,
Ia să iei şi troaca mea
S'aduci apă de colea".
Dinu aşa că striga :
—„Nu cutez mă duce-aşa !
Când oiu zice de-un arcu,
Ia să-mi dai paloşu tău.
Cum paloşu' că i-l da
El prin tufă me-apuca,
Toaca de pământ spărgea.
Veste la poteră da.
După Stângă se ama.
Unghe pe Stângă-l prindea.
Când oiu zice-a macului,
Tocma 'n Cheia Neamţului.
Şi pe Ţară că-l mâna,
La Calafat l-aducea.
Da' din Dii cine afla,
Că e Stânga aciea ?
Paşa şi cu Vlădica,
Şi la Calafat mâna,
Ca să-l treacă dincoace
Că nu-i face nimica.
Când dincoace i-aducea
Pe Stângă că mi-l lua,
La berberie-l ducea.
Şi-unde mi-l tundea turceşte
Şi mi-l rădea berbereşte
Şi pe ei că se punea,
Răchiu cu mnere le da.
Stângă 'ncepea a striga :
—„Ia, nepoate, ia de bea,
Că rachiul nostru-ăl dulce
Nu ştiu pe noi und' ne duce.
Ia, nepoate, iar de bea,
Ia de bea rachiu cu mnere,
Viaţa noastră aşa piere !"
Num'atâta că striga,
Şi-un gealat bun aducea.
Da' pe ei unde-i scotea ?
Aci la târgu-ăl de vite
Unde sunt zile pierdute !
Şi gealatu' că venea
Şi ocol lu' Stângă-i da.
Când în călcâiu se 'nvârtea
Şi cu sabia trăgea,
Sabia i se frângea,
De Stângă nu se lipea.
Atunci Stângă că striga:
—„Nu mă necăji aşa,
Că de-ăi sta, m'oiu mânia.
Ştreangurile de-oiu rupea
Cu dinţii eu te-oiu mânca,
Beg Efendâm dumneata
Să vă duceţi în Gazi Bair colea
La casa lui Nicolcea
Este săbioara mea,
Cu ea de mă veţi tăia,
Dar cu alta n'âţi putea
Deştu-ăl mic de mi-l tăiaţi
Atunci şi capu-l luaţi".
Doi, trei gavaji se ducea
Şi sabia că i-o lua.
A Stângă când o vedea :
—„Uite săbioara mea
Ce-am mâncat pâine cu ea
Şi-o să-mi piardă viaţa!"
Când la gavaji că i-o da
Pingă Stângă se trăgea,
Stângă cu ochii-l privea :
—„Asta-mi pierde viaţa !"
Şi zău, trage din lulea,
Nu se uită neam încoa.
In călcâiu că se 'nvârtea.
După cap că mi-l plesnea
Da' deodată nu-l tăia.
Vedea Turcii-l canonea
Şi pe gavaz blestema.
Stângă când se scutura
Sânge pe Turc ajungea,

Şi Turcu că 'năroza,
Nărod prin târg că pleca.
Atunci Turcii îl lua
Mai frumos îl bumbăcea,
Cu cicic la cap îl lega
Şi mi-l lua de-l îngropa.
Aci 'n grobiştea turcească
Pintru să se pomenească
La boeri ca dumneavoastră,
Şi de-acum până 'n vecie
Slavă Domnului să fie.

Marin Mihai, Negovaniţ

Cântecul lui Stângă

(La Văleni)

Frunză, frunză colelie
Pleacă Stângă 'n haiducie
Tovarăş pe cine luă?
Pe Stancu, pe frate-su
Şi pe Dinu Ismail,
Feciorul lui Crăciun,
Să vezi Stângă, Stoian Stângă,
Tovarăşii şi-i lua,
Stângă ici, Stângă colea,
Stângă la Dii că venea—
Cine naiba-l învăţa?—
Şi pe capie intra.
La gazdă unde trăgea?
La naşu-su Nicolgea.
Aşa Stângă că-i grăia:
—„Ha, naşule dumneata,
Adu vin, adu rachiu,
Adu vinu' cu vadra,
Rachiul cu ocaua,
Adu vin nemăsurat:
Ţi-om da bani nenumăraţi!"
Naşu-su de auzea
Le da vin, le da rachiu
Bea-al de Stângă se'mbăta.
Da Nicolgea ce făcea?
Pe ei beaţi când îi vedea
Fuga prin oraş că da.
Mai întâiu unde mergea?
La Husăin Paşa,
De departe se ruga,
Mai de-aproape 'ngenuchia
Şi poalele îi săruta
Şi din gură că-i grăia:
—„Efendâm şi dumneata,
Ce-aţi poftit voi hoţia,
Ce se plânge raiaua?
Şi poalele-i săruta
Să vezi Stângă, Stoian Stângă—
Cine naiba l-a 'nvăţat? —
De pe capie-a intrat
La mine 'n cârcium'a tras
Şi-a băut des'a 'mbătat,
Cum sunt ei buni de legat
Husăin Paşa de-auzea
Vorba'n samă nu-i lua,
Pe Nicolgea-l sictirea.
Nicolgea nu se lăsa
Şi la Cheiabeg mergea.
De departe se ruga,
De-aproape îngenuchia
Şi poalele-i săruta
Şi din gură că-i grăia:
—„Efendâm şi dumneata,
Ce-aţi poftit voi hoţia,
Că se plânge raiaua?
Să vezi Stângă, Stoian Stângă—
Cine naiba l-a 'nvăţat?—
Că pe capie-a intrat,
La mine 'n cârcium'a tras
Şi-a băut de s'a 'mbătat,
Cum sunt ei buni de legat".
Cheiabeg de auzea
Vorba'n samă nu-i lua.
Pe Nicolgea-l sictirea.
Nicolgea nu se lăsa
Şi la Macsulul mergea.
De departe se ruga;
De-aproape îngenuchia
Şi poalele-i săruta
Şi din gură că-i grăia:
—„Efendâm şi dumneata,
Ce-aţi poftit voi hoţia.
Că se plânge raiaua?
Să vezi Stângă, Stoian Stângă—
Cine naiba l'a 'nvăţat?—
Că pe capie-a intrat,
La mine 'n cârcium'a tras
Şi-a băut de s'a 'mbătat,
Cum sunt ei buni de legat".
Macsulul de auzea
El potera ridica
Şi cu Nicolgea pleca.
Când de crâşm'apropia
Şi Stângă când îi vedea
El deodată se trezea
Uşa la crâşmă 'nchidea
Cu dosu' la uşă sta
Până cisma o trăgea.
Afar' la poteră-ieşea,
Prin poteră abătea,
Cu cisma că mi-i bătea,
Niciunul nu-i cuteza.
Un câine de arnăut
Năvală pe Stângă da
Pe Stângă 'n braţe mi-l lua
Mâinile i le frângea.
Potera pe-el năvălea

Până pe Stângă-l lega,
Tovarăşii că fugea.
Şi pe Stângă mi-l lua,
La Macsulul îl ducea,
O săptămână-l ţinea
Şi pe Stângă îl turcea.
Lumele i le schimba.
Vezi din lume creştineşti
Ii puse-altele turceşti
Din Stoian, Deli Hasan.
Pe Stângă colgiu-l punea.
Stângă prin târg se 'mplimba,
Cu naşu-su se 'ntâlnea,
Aşa Stângă că-i grăia:
—„O, naşule, dumneata,
Da' ştii, naşule, da' nu ştii
Veni-v'o toamna ca mâine,
Voiu pune mâna pe tine,
De mi-ăi scăpa, să fiu câine
Să fiu câine lege ra,
De-i scăpa din mâna mea!"
Să vezi Stângă ce făcea?
Iar prin sate că pleca
Să strângă rămăşiţa
Ce-a băut la işcodrea
Şi n'a dat nicio para
Mergea 'ntâiu la Coşava.
Mai întâiu unde trăgea?
La Marin a lu' Lubeniţă,
Stângă de-afară striga:
—„Marine, frate Marine,
Ad'o'ncoa rămăşiţa
Ce-ai băut la işcodrea
Şi n'ai dai nicio para!"
Da' Marin dac'auzea
El trei franci mi se ştia,
Stângă patru îi cerea,
El şi patru că mi-i da,
De belea se curăţa,
De-aici Stângă mai mergea
La Nicolina Strâmbeana
Şi de-afară că striga:
—„Nicolină, dumneata,
Ad'o'ncoa rămăşiţa
Ce-ai băut la işcodrea
Şi n'ai dat nicio para!"
Nicolina doi franci se ştia
Doi franci că lua
Şi-afar' la Stângă ieşea.
Iară Stângă nu-i primea,
El trei franci că mi-i cerea,
Nicolina de-auzea,
Fuga în bordeiu că da.
Stângă afară-mi şedea,
La Nicolina-mi striga,
Nicolina auzea,
Auzea ori n'auzea
Lui Stângă nu-i răspundea.
Atunci Stângă că-i zicea:
—„Auzi, curvo, ori n'auzi,
Ori n'asculţi de vorba mea,
Cum o să-ţi scutur zăvelca!"
Nicolina de-auzea,
Afar' din bordeiu ieşea,
Pîngă Stângă fuga da,
Pe mahala se ducea,
La comşii un franc cerea
Şi lu' Stângă'n mână-i da,
De belea se curăţa.
Stângă de-aciea pleca,
Lui multă grijă-i era
Un' să-şi găsească tovarăşii?
Da şi prin Gumătarţi—
Tovarăşii şi-i găsea.
Ei vacile le păzea.
La ei Stângă că mergea
Şi cu ei că mi-şi vorbea:
—„Voi vacile de-oţi păzi,
Frunză verde colelie,
Pân'o ieşi lumea'n vie".
Stângă la Dii că pleca
Şi ducea rămăşiţa.
El prin Dii se învârtea
Până toamna că venea,
Negustorii 'n vii ieşea.
Uite, pleca şi Nicolgea!
Atunci Stângă de vedea
Fuga la Gumătarţi da,
Tovarăşii şi-i lua
Şi cu ei că mi-ţi pleca,
Drumu' Beluinei lua,
Când la pod mi-şi ajungea
Ei pe sub pod se băga,
Toată ziua că păzea,
Până seara că'nsera,
Putin'le la Dii mergea,
Uite, vine şi Nicolgea!
Stângă 'n samă nu-l băga.
Da' frate-su îi grăia:
—„Uite, nană Nicolgea,
Scapă dela mâna mea!".
Atunci Stângă că-i grăia:
—„Lasă-l nu l-ai mai lăsa,
Că i-am aflat lui via".
Când bine nu înmurgea
De sub pod afar' ieşea
Şi din crac în crac sărea
Pân'n Babina bârda
La colibă-i ajungea,
Acolo hora juca,
Stângă sta şi mi-i privea,
Până hora se spărgea,
Toţi pleca de se culca.
Da' culegătorii lui Nicolgea
Ei în colibă intra.
Şi Stângă mi se ducea,
Uşa că le închidea
Şi veriga le punea,
Pân' la ziuă mi-i ţinea.

De ziuă se lumina
Toată lumea 'n vii intra.
Toată lumea culegea.
Frunză, frunză d'un sporiș,
Da-i Nicolcii stau închiși.
Stângă la ei că mergea,
Soarele la prânz venea.
Drum din colibă le da.
Așa Stângă le spunea :
—„Târnele 'n mână le luați,
Pe rânduri vă rânduiți
Și de min' să nu vorbiți !"
Num' atâta le spunea.
Iară Stângă ce făcea?
Se trase în cap de vie
Și se băgă în scumpie.
Stâng' acolo că-mi ședea.
Uite Nicolgea veneà,
In capul viei trăgeà
Și boii îi dejuga
Și la putină mergea.
Când în putină se uita,
Putina goală vedea.
Unde 'ncepea a 'njura,
Le 'njura pe mamă-sa,
Ce n'a umplut putina ?
Dară Stângă de-auzea
Pe el inima nu-l răbda,
Din scumpie-afar' ieșea.
Nicolgea cum îl vedea,
Fuga Nicolgea îmi da.
Dară Stângă ce făcea ?
Unde mâna o punea,
Poturii și-i ridica,
Când din crac în crac sărea
Trei rânduri de vii sărea,
Pe Nicolgea l-ajungea,
Dreapta 'n păr că mi-i punea,
In stânga palos ținea,
Pe Nicolgea-l judeca,
Așa Stângă că-i grăia :
—„O, nașule, dumneata,
Nu-ți fu milă și păcat
De pe mine mă turciși.
Lumele mi le schimbași,
Din lumele creștinești
Imi puseși alte turcești,
Din Stângă, Deli Hasan ?"
Dar Nicolgea de-auzea
De loc din gură-i grăia :
—„Hai mă Stângă, dumneata,
Și-mi fă, frate, judecata.
Că, de-ai fi pe mâna mea,
Nici nu te-aș mai judeca
De cât capul ți l-aș lua".
Stângă-atunci de auzea
De loc din gură-i grăia :
—„I-auzi, colo, boala rea,
Când i-oiu zice solz de pește,
Incă mie-mi mai vorbește !"
Dreapta 'n păr că mi-o ținea,
In sus de păr l-ardica
Și cu palosu' trăgea,
Capu' lu' Nicolcea-l lua.
Dară lumea de vedea,
Toată lumea că fugea,
Viile le năpustea.
Stângă cu tovarășii
Naintea lumii ieșea,
Lumea 'ndărăt întorcea,
Așa Stângă le spunea :
—„Intorceți-vă 'ndărăt
De vă culegeți munca.
Eu cu cine am avut
Uite mi l-am izbândit".
Uite Stângă că fugea,
De tovarăși se despărțea
Stângă ici, Stângă colea,
Stângă trece Dunărea,
Prin vad pe la Prahova.
Și pe Stângă mi-l prindea
La Cheia Neamțului.
Indărăt îl aducea,
Iară 'n Dii că mi-l băga.
Două, trei zile-l ținea
Până Pașa că venea.
Judecata i-o făcea
Și pe Stângă că-l lua,
Când oiu zice foi de nuc,
Colea 'n vale la culuc.
Pe Stângă-l îngenunchia,
Doi Țigani că mi-aducea,
Lu' Stângă capul să-i ia.
Țiganii când îl vedea
Incepea a tremura.
De el nu s'apropia.
Pașa pe Țigani suduia,
Capu' lu' Stângă să-l ia.
Și Țiganii de vedea
Pe lângă el se trăgea
Cu ietegancle-amândoi da
Capu' lu' Stângă să-i ia.
Amândouă se frângea.
Niciunul cap nu-i tăia.
Atunci Stângă că zicea :
„Mă, Țigane, dumneata,
Nu mă canoni așa !
Bine sama ca să iei
La 'ncheetura părului
Aci e și 'ncheetura gâtului".
Iar Țiganii că mai da,
Capu' iar nu i-l tăia.
Pân' Stângă nu poruncea,
Palosu' lui l-aducea.
Când palosu' lui venea
Numa odată fluștura
Și capu' lui i-l tăia.
Stângă tăiat cum era

In picioare se scula,
Pân' la olării fugea
Și-acolo se 'mpiedica
Și Stângă jos că-mi cădea.
Acolo Stângă murea.
De-aici pe Stângă mi-l lua
Și la grobiște-l ducea,
Pe Stângă mi-l îngropa,
Frumoasă cruce-i punea
Și lumele-i le scria,
Cine pe drum că trecea
Și crucea că i-o cetea
Și pe Stângă pomenea.—
S'o pomeni și-acuma.

Stan Mitruț, Stanotârn

Cântecul lui Stângă

(La Pădureni)

Când oiu zice și-o lelea,
Stângă din Isicova,
Când oiu zice colelie,
A plecat în haiducie.
Nu plecă de sărăcie
Și plecă de dușmănie.
De făcea, de nu făcea,
Pe dreptate le trăgea.
Să vezi Stângă ce lucra.
El la foc aragna sta,
Liulcliușa-o aprindea,
Fumu'n cer că s'ardica.
Cu Măriuța, fie-sa,
Cu ea, frate, îmi vorbea :
—„Măriuță, fata mea,
Ciumegelu'n mâna-ăi lua
Să te duci un'chi-oiu mâna.
Când oiu zice foi de macu',
Pân' la fratele meu Stancu,
Când oiu zice de-un pelin,
Și la nepotu' Crăciun,
Când oiu zice foi ca litru
Și la văru-meu Dumitru,
Când oiu zice trei măsline,
Chiamă-i, fată, pân' la mine,
C'am o vorbă să le spun,
S'audă nepot Crăciun".
Mariuța de vedea
Ciumegelu'n mână lua
Și pe drum, frate, pleca,
La toți veste că le da.
Acas' la Stângă venea,
Bună vreme că mi-i da:
—„Tu, mă uică, dumneata,
La ce ne chemi aicea?"
Dară Stângă le spunea:
—„Bre frate-meu, Stancule,
Și tu, văru-meu Dumitre,
Și tu, nepoate Crăciune,
Eu vă chemai pân' la mine
Să vă spui o istorie,
Să plecăm pe haiducie.
Nu plecăm de sărăcie,
Și ne 'cem de dușmănie,
Că de fac, de nu le fac
Tot pe dreptate le trag,
Barem să plec să le fac,
Să știu pentru ce le trag.
Vai de ea comșia mea,
Că tot ea, vezi, mă pâra,
Când oiu zice de-un pelin,
La Căpitanu'n Negotin".
Dară ei când auzea:
—„Tu, mă uică, dumneata,
Când oiu zice colălie,
De mult am fost să-ți zic ție
Să plecăm isina 'n haiducie",
Stoian Stângă de-auzea
Mândră masă de punea,
A bea, frate, și mânca
Și prea bine se 'narma.
După el, vezi, că mi-i luau
Și de-aciea că pleca
Când apele adormea,
La mijlocu' nopții, fa,
Stele pe cer fricărea,
Roao pe pământ cădea,
Nici țipăt nu s'auzea.
Stoian Stângă und'mergea?
In pimniți la Tiova,
Trei zile, trei nopți ședea,
Cu frate-su se vorbea :
—„Mă frate-meu, dumneata,
Veniți după mine 'ncoa,
Să mergeți und' voiu chema,
Să mergem la comșia mea,
Ca să mă prostesc cu ea,
Ca să-i tăem și mâța,
Rău mi-a mâncat viața".
Și după el că mi-i lua,
La mijlocul nopții, fa,
La comșia lui se 'cea,
Pe coșu' ei se băga,
In sobiță că tuna
Și ca pe oi îi tăia,
Mai la urmă și mâța
Să-și rostuiască- inima.
Și de-aciea ei pleca,
Călca ici, călca colea,
Când oiu zice suminoc,
S'apropia de Timoc.
Atunci Stângă le zicea:
—„Mă nepoate, dumneata,
Veniți după mine 'ncoa!

Când oiu zice suminoc,
Să trecem peste Timoc,
Când oiu zice de-avrămească,
Să fugim în ţara turcească".
Dincolo Timoc trecea,
Unghe Stângă se oprea?
In pimniţi baş la Chiova.
L'a cui pimniţă trăgea?
Doamne, l'a lu' Moş Ghiura
Când oiu zice de-un măr crăţ,
L'a lu' Ghiura din Brăteuţ.
Toată noaptea bea, mânca,
Vin din butie tocea
Şi de nima nu grija
Pân' soarele răsărea.
Pe drum în deal când privea,
Iote vine Moş Ghiura!
Când oiu zice de-o cicoare,
Vine Moş Ghiura călare,
Când oiu zice de-un copaci,
Cu ploştile în disagi.
La pimniţi cum ajungea
Calu 'n uşă că-l lega
Şi pimniţa descuia.
Stoian Stângă ce-mi lucra?
Oţii-ailalţi îi pitula,
După butie-i băga,
El deasupra se suia
Moşu' vin în troc tocea
Şi ploştile le umplea
Mândră masă de punea.
Să vezi, Moş Ghiura mânca
Şi el vin, frate, când bea,
A la vale se 'nchina,
Vin, frate, din troc de bea
Când ochii 'n sus arunca
Pe Stoian Stângă-l vedea
Că din cap îi clătina
Şi din dinţi cum îi scrâşnea:
—„Ţine-ţi câine, inima,
Să nu-ţi plesnească fierea!"
Şi jos Stângă mi se da:
—„Mă moşule, dumneata,
Nu te teme tu aşa,
Taci şi nu te spământa,
Că nu-ţi fac eu nimica.
Eu de tine m'aş ruga,
Şi să nu spui la nima,
Să mă găzdueşti în pimniţa ta.
Când oiu zice de-un susaiu,
Să-mi aduci decât mălaiu,
Când oiu zice colălie,
Că tu să-mi fii gazdă mie!"
Atâta vorbă spunea
Şi Moş Ghiura că-mi zicea:
—„Bre Stoene, dumneata,
Mânca-ţi-ar taica gura
Şi toată călcătura,
Nu te spune taica la nima
Şi ce-ăi cere-oiu şi-aducea,
Ce ţi-o cere inima!"
Şi Moş Ghiura de-mi vedea
Disagii pe cal punea
Şi calul încăleca
Au acasă se ducea
Şi la baba poruncea
Două raţe de tăia
Şi un purcel că frigea,
Patru pâni mândre făcea.
Când soarele apunea
El pe cal că le punea
Şi la pimniţă le 'cea,
De mâncare le ducea.
Şi 'ndărăt că se 'ntorcea
Şi nimenea nu afla.
Il ţinea azi, îl ţinea mâne,
Il ţinea fo lună de zile,
Din lume că se afla,
Veste lu' paşa de-i da,
Când oiu zice mirodii,
Să vezi, la Paş' al din Dii.
Şi paşa când auzea
Mare poter' ardica,
După Stâng' o trimetea.
Dară Stângă o afla,
Fuga de-aicea că da.
Unde Stângă se muta?
Când oiu zice de-un măr crăţ,
In sat la Isinovăţ.
Acolo când ajungea,
Gazdă pe cine-şi prindea?
Când oiu zice de un bujor,
Pe Miai a lu' Fuior.
El în pod că mi-ş suia
Şi-acolo că mi-i păstra.
Le da, frate, bea, mânca,
Şi nima că nu afla
Când oiu zice rosmalin,
O săptămână de zile.
Iacă potera că vine
Stoian Stângă de răbda
Până seara însăra,
Fuga de-aicea că da.
Unde, frate, se muta?
Când oiu zice foi de soc,
Baş in sat la Grascov
Da' gazdă pe cin' prindea?
Când oiu zice pelinită,
Prindea pe unu' Tufiţă.
Tufiţă când îl vedea,
Un berbec el le tăia,
Au întreg că mi-l frigea,
Mândră masă de 'ntindea,
Toată noaptea bea, mânca.
Şi de gazdă îl ţinea.
Când oiu zice trii măsline
Da-l ţinea, vezi, fo trei zile.
Trei zile când se 'mplinea

Stoian Stângă se scula
Hoţii după el îi lua,
Pe drum la vale pleca,
Călca ici, călca colea,
Unde Stângă se oprea?
Doamne, la Haiduc Ceşmea,
Unde trece hasnaua,
Când oiu zice foae lată
Dela paşa Petco din Grămădă
Stângă pitulat şedea,
Soare 'n chindie venea.
Când Stângă la deal privea
Au la deal cam pe şuşea,
Iacă vine haznaua,
Haznagiul fluerând,
Caii după el mergând.
Dară Stângă de vedea:
—„Bre nepoate, dumneata,
Staţi puţin voi aciea,
Lăsaţi-l pe mâna mea!"
Atât Stângă de zicea
Lângă drum că se trăgea
Cu cărăbin' odată da
Şi drept în piept îl lovea,
Grămadă jos îl trântea
—„Bre nepoate, dumneata,
Ia veniţi la mine 'ncoa
De- aridicaţi voi blaga,
Că-i răpusei viaţa".
Ailalţi, frate, alerga,
Disagi cu galbeni de lua
In dos în deal îi trăgea.
Da' pe haznagiu, îl lua
Şi pe cal bine-l lega
Pe drum la vale-l mâna
Il mâna 'n Dii la paşa.
Caii 'n Vidin ajungea
Paşa haznagiul mort îl vedea
Da' blaga ce nu mi-era,
Cu pumnii 'n cap că mi-ş da:
—„Of săraca maica mea,
Stoian Stângă ia vezi, fa,
Rău ne arse acuma
De ne luă toată blaga!"
Multă poteră mâna
După Stâng' o trimetea.
Da' Stângă unde fugea?
Când oiu zice solz de peşte,
Se oprea la Apa Rece,
In gaură de piatră tuna,
Toată ziaua că şedeu?
Da' gazdă pe cin' prinea?
Când oiu zice şi-o lalea
Pe Moş Stan din Rabova
Că-i cânta cu lăuta.
Stoian Stângă mi-i zicea:
—„Când oiu zice otrăţel,
Cântă-mi, Stane, frumuşel,
Mănâncă carne de miel
Şi bea vin din burduşel".
Stoian Stângă se punea
Paloşu' 'n pământ înfigea
Fesu 'n paloş l'aşeza,
Mânile 'ndărăt ducea
Şi se punea de juca.
Stan cânta cu lăuta.
Şi când seara însăra
Fesu' de galbeni umplea
Şi pe Stan îl dărnia:
—„Uite-l, Stane, ce-ţi dă taica!
Acasă mi te-ăi ducea
Şi să mi-ţi spui maică-ta
Au mălae ţi-o făcea,
Şi 'n traistă ţi le-o punea,
Să vii iară la taica
Să mai îmi cânţi câtăva
Să-mi veseleşti inima".
Stan acasă se ducea,
Galbeni mumă-sa mi-i da
Şi Stănuţă-i povestea
Cum să facă muică-sa
Când zorile se vărsa
Mălae 'n traistă băga!
Lăuta cu el o lua
Iar la Stângă se ducea
Toată ziua că-i cânta,
De pe Stângă-l veselea.
Şedea, frate, cât şedea,
Când oiu zice solz de peşte,
Şade Stângă 'n Apa Rece
Şi de nima nu grijeşte.
O lună când se 'mplinea
Iacă-l afla potera,
Zâua potera venea
Pe Apa Rece-l căta,
Ailalţi în piatră şedea,
Dară Stângă ce făcea?
Deasupra de izvor se ducea,
Intr'un păducel se suia.
Iacă potera venea!
La izvor se dupleca,
Să vezi, apă toţi de bea.
Când în păducel privea
Pe Stângă că mi-l vedea.
Buzele 'n guri le pleznea,
Şi ca varga tremura
Şi pe fugă se punea
'N toate părţile fugea.
Stoian Stângă se râdea:
—„De ce-mi fugiţi voi aşa,
Nu-mi veniţi la mine 'ncoa
Să-mi vedeţi puterea mea?"
De-aci Stângă că pleca
Că l-a aflat potera.
Unde Stângă se oprea?
In Vidin că se oprea,
In Vidin când ajungea
La gazdă la cin' trăgea?
La jupânu' Nicolcea.
Jupân Nicolcea-l vedea

In catu-ăl de sus îl suia
Să nu afle cineva
Până sara de 'nsera.
Stângă oții cu el lua
Și 'n luntrie se punea
Dincolo 'n Țară trecea,
Când oiu zice de trii foi,
Să ia blagă la ciocoi.
Blagă dela ei lua.
Traistele că le umplea
Și 'n luntrie se punea,
Cu ele 'n Vidin venea
La jupânu' Nicolcea.
Galbenii ziua-i usca,
Pe cergă el mi-i punea
Și la soare mi-i usca
Galbeni că mi 'mpărțea
La tot natu' partea-i da,
Da' lu' Nicolcea vezi, fa,
Lui parte că nu-i făcea
Nicolcea se mânia
Drept la pașa se ducea:
—„Efendi, tu dumneata,
De ce faceți voi așa,
Când oiu zice mirodii
De primiți oția 'n Dii,
Când oiu zice trii măsline,
Au sulacu 'n cas' la mine?"
Da' pașa când auzea:
—„Of, sărac de maica mea,
Când oiu zice mirodii,
A venit Sulacu 'n Ghii,
Când oiu zice colălie,
Să mă tae și pe mine!"
Câți găvași el că-mi avea
Au la Stângă-i trimetea,
La jupânu' Nicolcea,
A casa i-o ocolea.
Stoian Stângă de vedea
La fereastră s'așeza
Pe fereastră 'n Turci să dea.
Fratesu Stancu plângea:
—„Stai, mă nană, de nu da,
Ni s'a răpus viața,
Stai, nană, să ne predăm,
Zilele să le lungim,
Când oiu zice murile,
Că ne vându cânile!"
Toți puști pe geam lepăda
Tâmti-afară 'ncă dârma,
Turcii-atunci dacă vedea
Pe Nicolcea trimetea
Au la rând că mi-i lega
Pe mâini la Turci îi dădea,
Au legați și ferecați,
Cum sunt buni de spânzurați.
Calcă ici, calcă colea,
Mergea cu ei la pașa.
In păsmăngea-i închidea,
Inchiși acolo-i ținea.
Pe urmă că-i întreba:
—„Bre, Stoene dumneata,
Cum îți cere inima,
Vrei, sinco, să te prăpădesc
Ori îmi vrei să te turcesc?"
A, da Stângă cum zicea?
—„Bre Efendi dumneata,
Eu îmi cere inima,
Decât să mă prăpădesc,
Ba mai bine mă turcesc
Aș mai vrea să mai trăesc!"
Și pașa când auzea
Câtă turcamă mi-era
Toți aci se aduna.
Când oiu zice de-avrămească
Ca pe Stângă să-l turcească,
Bandile că le cânta.
De-aci cu Stângă pleca
Cu ei în gemie mergea,
Doamne, și mi-i boteza
Carnea din trup le-o tăia,
Le-o da 'n gură de-o mânca,
Da' care naș le era?
Baș jupânu' Nicolcea!
Carnea cu foarfeci tăia
Le da 'n gură de-o mânca,
De își păgânea legea,
Lepăda legea creștinească
Și se băga 'ntr'a turcească,
Și Nicolcea-i boteza.
De în lumele Stoian
Le punea Găvaz Asan,
Din lumele Crăciun
I le punea Ismailă.
Din lumele, vezi, Dumitru
Le punea Asan Mamutu
Din lumele, vezi, Stancu
Le punea Arap Buzatu,
Și pe-aciea mi-i ducea
Au la sarai la pașa.
Pe-aciea că asculta
Prin sobă de mătura
Câtă este, vezi, iarna,
Aci prin sărai ședea
Când venea primăvara
Stoian Stângă se ducea
Cu urcioru 'n mână, fa,
La Dunăre-apă să ia,
Cucu cântând l-auzea,
Dincolo 'n ostrov cânta
De-mi răsună Dunărea.
'Ncepea Stângă de plângea,
Ochii la deal mi-arunca
Tomti 'n vârf la potiga,
Pomii 'nfloriți că vedea.
El cu pumnii 'n piept își da:
—„Of, sărac de maica mea,
Cum să fac eu acuma
Să mă scăp eu de-aicea,
Să rostoesc inima?"
Indărăt cu urcioru' venea
Și la pașă se ducea:

—Beg Efendâm dumneata,
Eu de tine m'aş ruga,
Când oiu zice de-o cicoare,
Dă-mi o puşcă 'n vânătoare,
Când oiu zice de-un trifoiu.
Şi să-mi dai tu un copoiu,
Eu în vânat m'oiu ducea,
Mult, puţin ce-oiu câştiga
Tot la tine-oiu aducea !"
Paş' atunci dacă-mi vedea
Puşcă lui Stângă de-i da
Şi un copoi iar aşa,
In vânat că-i trimetea.
Stângă copoiul şi-l lua,
Puşca la spinare, fa,
La deal din Vidin ieşea,
Când oiu zice de-un lipan
La ciutură la liman.
Copoiu' de gât lega
Şi cu apă mi-l uda
Şi cu joarda îl bătea,
Numai spumă îl făcea
Şi 'ndărăt îl chiotea
Ca să-l vadă şi paşa.
Copoiu 'n sărai fugea,
Cu limba scoas' ajungea,
Iară paşa că-l vedea:
—„Of, sărac de maica mea,
Iar îmi scăpă Sulacu-acuma
Şi-mi răpune viaţa!"
Stângă de-aciea mergea,
Când oiu zice siminoc
Au în sat la Calinic.
Acolo când ajungea
Au gazdă pe cin' prindea?
Când oiu zice siminoc,
Pe Dumitru-ăl din Calinic.
La livadie-l găsea,
Moş Dumitru fân strângea,
Taman îl copisălea.
Stângă din dos îl striga :
— „Mă moşule dumneata,
Ia lasă nu mai strângea
Şi acasă te-i ducea,
Boii la car i-ei punea
Să vii tu pân' aciea,
Fân în cară'ii punea,
Noi în fân ne-om pitula
Să ne duci la casa ta
Să nu ne vadă nima !"
Moş Dumitru-acas' mergea,
Boii la car înjuga,
La livadie-mi venea
Fân acolo 'n car punea
Şi pe oţi că pitula,
Punea fân pe deasupra.
La cina mare se 'cea
Acas' cu ei ajungea,
El în pod că mi-i suia
Le da de bea şi mânca
Să nu priceapă nima.
Soare la prânz când venea
Moş Dumitru mielu-l tăia
Pi lângă foc îl frigea.
Iac' ajunge potera,
După Stângă că-l căta.
Stângă 'n pod se pitula.
Moş Dumitru de vedea
Nainte la Turci ieşea,
Şi 'n casă că mi-i chema,
Moşu masa le punea.
Turcii la masă mânca.
Stoian Stângă 'n pod şedea.
Parcă naiba-l învăţa
Cu palosu' de săpa
Deasupra de Turci, vezi, fa,
Pe masa lor se pi..
Moş Dumitru de vedea
Pe scară 'n sus se suia
Ş 'ncepea de zităia;
—„Asta, vezi, e mâţa mea,
Totdeauna-mi face-aşa".
Şi Turcii dacă-mi vedea
Lor cam în gând le dădea
Că aci Stângă era.
Masa 'ncărcat'-o lăsa
Şi pe fugă se punea.
Stângă de-aici se muta,
Când oiu zice colălie
La Sfeti Petri la mânăstire.
Toată var' acolo şedea
Moş Dumitru-l arănea.
Crâstovu' vezi când venea
Viile se culegea
Stoian Stâng' atunci zicea:
—„Bre nepoate, frate-meu,
Bre, Stancule dumneata,
Veniţi după mine 'ncoa,
Când oiu zice şi-o lelea,
In vii la Dincoviţa,
Pân' la naşu' Nicolcea
Ca să-i sărut eu mâna
Să mă prostesc cu el, fa !"
Când oiu zice mirodii,
Acu culegea negustori 'n vii.
Iacă Stângă se ducea
La via lu' Nicolcea.
Mulţi culegători avea
Şi Stângă mi-i întreba
Cât le plăteşte zâua?
Culegătorii spunea.
Stoian Stângă de vedea
In trei zâua le plătea:
—„Banii eu vi-oiu lumăra,
Voi la umbră să şedeţi
Niciunul nu culegeţi !"
Culegătorii banii-şi lua
Şi la umbră de şedea.
Adăsta cât adăsta,
Chirigiul ajungea,

Ajungea cu putina.
Stoian Stângă îl vedea,
La chirigiu îi plătea
Şi-aci cu boii-l oprea.
Da' Jupânu' Nicolcea,
Soare 'n chindie venea,
Nu-i mai vine putina,
Culegătorii 'njura :
Ce să zăbovesc aşa
De nu-i mai umplea putina?
Jupân Nicolcea vedea,
El calu' încăleca,
Pe drum la deal alerga.
Când la vii el ajungea
Calu' de-un păr îl lega
Drept la putină năvălea.
In putină când privea
Şi nu e nimic în ea
Au din cap îmi clătina,
Culegătorii 'njura.
Când îndărăt sama lua
Pe Stângă că mi-l vedea,
Buzele 'n gură-i plesnea,
Sânge 'nchegat că cura.
Da' Stoian Stângă zicea:
—„Mă naşule dumneata,
Stăi, nu-ţi fie fric' aşa
Şi să-ţi sărut eu mâna
Să ne prostim câtăva.
Când oiu zice trii măsline,
De când umblu după tine
Să-mi fac eu chefu' cu tine,
Cum ţi l-ai făcut cu mine".
Cu palosu-odată da
Carne din trup că-i tăia :
—„Na, naşe, mâncă-ţi carnea,
Cum mi-am mâncat şi eu pe-a mea
Dată chiar din mâna ta.
Că de-ăi vrea de n'ăi vrea
Că vezi tu eşti naşu' meu,
Mâna mea e 'n păru' tău"
După ce carnea-şi mânca
Cu paloşu-odată da,
Capul dela trup îi lua,
Pe Nicolcea mi-l tăia.
Au câtă lume mi-era
Toată mi se spământa
Fuga din vii vezi că da:
Dară Stângă ce-mi lucra ?
Calu' lu' Nicolcea 'ncăleca,
Nainte la lume ieşea :
—„Staţi, fraţilor, nu aşa,
Indărăt v'ăţi întorcea,
Viile v'ăţi culegea
Că nu vă fac nimica.
Eu cu treaba ce-am avut
Eu cu naşu' m'am prostit,
Lucru' mi l-am isprăvit".
Stângă de-aici de vedea
Dincolo 'n Ţară trecea.
Au turcama cât' era
In potret că mi-l scotea
Şi după el trimetea
Pin Ţară dincolo, fa,
Unde pe Stângă-l găsea ?
Tomite 'n Beci îl găsea
Au în Beci când îl prindea,
In Vidin că-i trimetea
Mi-i lega şi fereca,
C'acolo-i cere paşa.
A paşa când îi vedea
Când Stângă 'n Dii ajungea
Dalbe cărţi el de scria
Prin sate le trimetea.
Câtă este, vezi, lumea
Au la Vidin s'o strângea
Pe Stângă de l-o vedea,
Doamne, când l-o spânzura.
Câtă era, vezi, lumea
Toată 'n târg că s'aduna.
Pe Stoian Stângă-l plimba
Ca să-i privească lumea
Şi la ştreanguri îi trăgea,
Pe-ailalţi îi spânzura.
Da' Stângă mi se ruga :
—„Beg Efendâm dumneata,
Eu de tine m'aş ruga
Cată un om acuma
Ca să-i dau eu sabia
Şi să mă tae cu ea
Să nu necăjesc aşa".
Paşa un Ţâgan găsea,
Sabia 'n mână i-o da,
Dară Stângă cum zicea :
—„Bre, Ţigane, dumneata,
Să dai drept cu sabia
Să nu mă necăjeşti ceva
Că-i vai de ţiganca ta".
Ţiganu' când auzea
Ştii ca varga tremura,
Cu sabia 'n Stângă da,
Cam la o parte-l lovea.
Stângă când se slobozea
Cu papucu 'n Ţigan da
Aci 'n loc îl omora.
Fesu' din cap că mi-l lua,
Pe deasupra tot cu poli,
Il da la un negustori:
—„Na frate-meu fesu-ăsta
Să-ţi fie de halal, fa,
Să dai drept cu sabia
Să nu necăjesc aşa !"
Pe negustori îl dăruia,
Da' mi-i da şi sabia.
Negustoru' de vedea
Sabia lu' Stâng' o lua
Şi 'n călcâi se răsucea
Odată 'n Stângă când da

Capu' dela trup sbura
Ca cât ai da cu mâna.
Stângă pe fugă se punea,
Fără cap vezi că fugea,
Doamne și-mi bolborosea.
Când doftorii mi-l spărgea
Două inimi îi găsea
Și se căia și pașa:
—„Când oiu zice popâlnic
Să vezi ăsta voinic
N'ar fi fost de prăpădit!"

Pavel Florea a lu' Obiș, Rabova

Cântecul lui Toma al Imos

Colea măre, colea vere,
Pe cel câmp, pe cea câmpie
Unde fir de iarbă nu e,
Numai dalbă colălie,
Tare vine de-mi sosește
Un voinicel ortoman,
Pe-al cal negru dobrogean,
Nu e voinic ortoman
Pe-al cal negru dobrogean,
Și e Toma cel imos
Vine din Țară din jos,
Călare pe Vânătu,
Când îi vezi tu umbletu'
Ți-ai da și sufletu'.
Când îi vezi săritele
I-ai plăti copitele.
Tare vine și-mi sosea:
Unde el descăleca?
La cinci ulmi dintr'o tulpină
Ca cinci frați din muică bună.
Vânătu-l descăleca
Și de ulmi îl priponea
Disagi de pe el de lua,
Masa de-aramă scotea,
Pe iarbă verde 'ntindea,
Pânea 'n patru o tăia
Și pe masă o punea
O lubeniță scotea,
Cu cechia mi-o tăia,
S'o mănânce de mezea.
Mâna 'n disagă băga,
Pintă de rachiu scotea,
O pintă de cinci oca,
O pintuță de-o vedriță,
De-o vadră, de-un polomeac,
Să-și dea inima pe leac.
Toma rachie ar bea.
Ama n'avea cui 'nchina,
Ar închina calului:
Calu' este vită mută,
De nu știe să-i răspundă;
Ar închina armelor:
Armele sunt plumbuite
Până 'n gură sunt umplute,
Și nu pot Tomii răspunde;
Ar închina lemnelor:
Lemnele sunt lemne verzi.
Vântu' dela deal bătea
Ulmii mi se legăna,
De crăci 'n jos se 'nduplecа,
El gândea că-i mulțumea
Pinta 'n gură o punea,
De trei ori din ea trăgea,
Tomte 'n fund îi răsufla,
Ochii la vale-arunca!
Puțin Toma se 'mbăta,
Să vezi, pe cine vedea?
Vedea pe Manea călare
Cum îmi venea dela vale
Pândariu' livezilor,
Păzitoriu' grânelor,
Stăpânu' moșiilor.
Tare-mi venea și-mi sosea,
Pe lângă Toma trecea.
Nici bună ziua nu-i da.
Atunci Toma la el striga:
—„Vere, Maneo, dumneata,
Ce treci pingă mine-așa,
Nu-mi dai nici bună ziua,
Ce nu vii la masa mea,
Să mâncăm și noi câtăva,
Să 'nchinăm frate la frate,
Arz'o focu' strinătate!"
Manea atuncea zicea:
—„Nene Tomo, dumneata,
Cum să viu la masa ta,
Bat-o omenia ta!
Bine-ai băut, te-ai îmbătat,
Pe drum de ce n'ai plecat?
Cine drac te-o fi 'nvățat,
Drumu' lu' Vânătu-ai dat,
Mi-ai păscut livezile,
Mi-ai tăvălit oarzele,
Mi-ai încurcat grânele.
Oiu să-ți scurtez zilele!"
Toma puțin beat era:
Drept de mumă-l înjura.
Mane-atunci se mânia,
La Toma se repezea,
Odat' cu palosul da,
Piste mijloc îl tăia.
Mațele i le vărsa.
Toma la ele privea.
Toma atunci că zicea:
—„Of, sărac de maica mea,
Câinele-mi mâncă viața!"
Mațele și le-aduna,
Cam cu pae, cu gunoae,
Bagă 'n burtă să se 'nmoae.

Cu cicicul le încingea,
Cu chimirul le strângea,
Şi la Manea că striga:
—„Vai de măiculiţa ta,
Poate 'n pământ te-ăi băga,
De cu zile te-oi lăsa,
Că poate burta-mi şi-aşa".
Şi la Vânătu se, cea
Şi lu' Vânătu' zicea:
„Fiule, căluţu' meu,
Creştinu' lu' Dumnezeu,
Poţi cu mine tu să ţii
A, trei zile şi trei nopţi,
Să-l vedem pe câine jos,
Nebeut nici nemâncat.
Să-l văd pe câine tăiat,
Că prea rău m'a vătămat:
Dela masa mea m'a luat".
Atunci Vânătu zicea.
„Tomo, tu stăpânul meu,
Creştinu' lu' Dumnezeu,
Pot cu tine eu să ţân
Şase zile, şase nopţi,
Nebeut şi nemâncat,
Să-l văd pe câine tăiat,
Că prea rău te-a vătămat".
Toma pe Vânăt încălecа.
Infoia codiţa 'n vânt,
Cu buze rupând pământ
După viţă de haiduc.
Fugea Manea cât putea
Şi Toma îmi alerga
Şi din fugă îl prindea
Odată cu sabia da
Gâtu'n umăr îi tăia
Şi ciochina dela şea,
Din puţin scăpa Gălbina.
Răzma pălosu 'n pământ,
Rupea brazdă ca de plug,
Ce n'am văzut de când sânt,
Aşa brazdă de cuţit!
Tumte-atunci rău îi părea
Că văru' lui bun era,
Că sânt ei doi verişori
Făcuţi din două surori.
Cu palosu 'n pământ săpa,
Mândră groapă de-i făcea
Şi pe Manea-l îngropa,
Masă de-aramă scotea,
Pe mormântu-i o punea,
Bea acolo şi mânca,
In loc de pomană-i făcea,
Că n'are pe nimenea.
Pe-urmă Toma se scula
Pe Vânătu 'ncălecа
Iară 'ndărăt se ducea
La cinci ulmi dintr'o tulpină
Ca cinci fraţi din muică bună.
Pe Vânătu-l priponea
Chilimu' şi-l aşternea
Lada căpătâi punea
Şi de-un somn dulce-adormea,
Toma când se pomenea,
Nu mai putea se mişca.
Că prea mult sânge cura,
Unde tăiat îmi era.
'Ncepea Toma de plângea
Şi cu Vânătu' vorbea:
—„Vinete, căluţul meu,
Creştinu' lu' Dumnezeu,
Pară-ţi bine, parăţi rău,
Nu mai sunt stăpânu' tău,
C'o să mor, bre, maică eu,
Eu bre, maică, oş muri.
La capu' meu ăi veni,
Ai ţipa şi-ăi rincheza
Pe mine de m'ai cânta
Că n'am şi-eu pe nimenea !"
Atâta el mai vorbea,
De trei ori din guriţă căsca
Şi sufleţelu-i ieşea,
Şi murgu dacă vedea
La capu' lui se trăgea
Cum ţipa şi rincheza
Tot pe Toma se cânta
Că n'are şi-el pe nimenea.
Cu copitele 'n pământ da
Mândră groapă de-i făcea,
Târâiş cu dinţii-l lua
Şi în groapă îl băga.
Cu copitele iar da,
Frunza de ulmi de strângea
Pe Toma de-l cutrupea
Soarele nu l-a vedea,
Nici vântu' nu mi-l bătea
Nici musca nu-l mai muşca,
Nici viermii nu-l mai mânca.
Iacă maică-s'auzea
Că Toma ei a plecat
Din ţar' unde-a fost argat
Şi pe la moşi-a dat
Cu văru-su s'a certat
C'aşa rău s'a întâmplat
Şi-amândoi mi s'au tăiat.
Ea pe fugă să punea
Şi la moşie-alerga.
Vânătu, când o vedea
Drept la Toma se ducea
La capu-i de rincheza
Ca să-l vadă maică-sa.
Maică-sa că ajungea
Pe Toma îl desgropa
Şi pe obraz il pupa
Şi pe el că se cânta:
—„Toma, copilaşu' meu,
Muică, dănăcelu' meu,
Muică, frumuşelu' meu,
Cine maică te-a 'nghemnat

De tu maică mi-ai plecat
Din țară-unde-ai fost argat,
Pe la moșie c'ai dat,
Cu văru-tu te-ai certat,
Muică, capu' ți-a mâncat.
Și singură m'ai lăsat!
Ard'o focu' de moșie,
Rămase toată pustie,
Pe muica cine s'o ție,
Să-mi aprindă lumina,
Să-mi facă liturghia
Și să-mi țină moșia?"
Atât muică-sa zicea
Și 'n zăbun în posnar îl căta
O sută de poli găsea,
Sâmbrioara și-o găsea,
De-a ascultat-o pe ea.
Și la păiton plătea,
In păiton îl punea
Și acasă îl ducea.
Șapte preoți aducea
Mare slujbă de-i făcea.
In ceară-l înváluia,
In leagăn de ceară-l băga,
Și pe Toma-l îngropa.
Șase săptămâni plinea,
Mândră pomană-i făcea,
Doi lăutari aducea
Și maică-sa le plătea
De 'n căntec îl punea,
De se cântă și-acuma,
De-ascultă toată lumea.
L'astă cinstită de masă,
La boeri ca Dumneavoastră,
La mulți ai de delungați
Cu prieteni și cu frați,
Bine să ne veselim,
Pe-astă lume cât trăim.
Și să nu ne dușmănim
Că doar nu știm cât trăim.
Poate mâne-oiu să murim
Și pe urmă ne căim.
Că moartea-i înșelătoare
Te ia făr' de lumânare,
N'adastă, te premenești,
Te ia cum te nemerești.
Dintr'alte căși mari domnești
Pleci cu un inel la dești,
Dintr'a ta mare moșie
Te 'mbracă într'o cămășue,
Dintr'ale tale averi
Te duce pe patru blăni.
Popa cu cartia 'n mână
Și iar lăsă câte una,
Da' eu de vă spun cu gura

Pavel Florea a lu' Obiș,—Rabova

FRÂNTURELE

—„Foae verde foi de fragă,
Eu mă rog de cuc să tacă,
El se sue sus pe creacă
Și mult cântă de mă sacă.
Ia taci cuce, nu cânta!"
„C'am dat de-o inimă ra:
Mi-a pierit soțioara
Și-o să cad'o iarnă grea,
N'are cine mă căta
Și-mi gegeră limbuța,
Se 'mbolnăvește naica
Cu dor di la soața mea".
Cucul ca o păsărea
Se suia pe-o lămurea
Și cânta ca cu gura
De răsuna, vezi, valea
Ca să-l asculte lumea
Să piardă inima ra. (3)
—Inimioră ce te coci
Ca fânu-ăl de pe odgoș?
Noi am mai dat de-un păcat
Cin' l-a lăsat pe oftat,
Că eu de n'aș fi oftat
De-atuncea mi-aș fi crăpat.
Ama acu când oftez
Cu-atâta mai pridídesc
De duc zile și trăesc. (3)
—Când oiu zice ouruiană
Ioana naichii, Ioană.
Naiba te scoase 'n poiană
Albă ca o budiană,
Budiană cu trei creci
Venită din București,
Cetită de logofeți,
Unu-i logofătu' Pătru
Și-altu-i logofătu' Ion
Ce mi-i feciorel de Domn.
Da' știi, Ioană, da' nu știi.
Ori minte bine nu țâi
Când eram niște copii
De făceam dragoste 'ntâi.
Ne mâna muica la vie
Să culegem răzăchie
Răzăchie, strugurie,
Strugurei și brădinași,
Ochii negri mânca-i-aș,
Țâțe albe ca un caș
Când ședeam la voi pe pat
De vorbeam de sărutat.
Sărutatul nu știam
Da' trudeam de-l învățam
Da' ședeam pe căpătâi
Și ne iubeam noi întâi
Da' ședeam pe păviștele
Și vorbeam de drăgostele,
Mușcam din țâțele tele.
Că sunt mici ca niște mnele

Și sunt moi ca frunzele
Și dulci ca stafidele. [3]
—Ioană, cârtoagele noastre
Acum stau pustii pe coaste
Când oiu zice viorele
Fusei Vineri pe la ele,
Mă umplui, Ioană de jele;
In cârtogu-ăl dela vale
Răsărise-o iarbă 'nare,
Bate vântu', iarba culcă,
Doru' Ioanei mă usucă,
Gura ei mă bagă 'n luncă
Bate vântu', iarbă scoală,
Doru' Ioanei mă omoară,
Gura ei mă bagă 'n boală.
Da 'n cârtogu-ăl dela deal
Răsărise suminoc
Nu te mai uit, Ioană-un an.
Da 'n cârtogu-ăl din mijloc
Răsărise siminoc
Și un fir de busuioc,
Busuioc dela Ioana
Prisădit de daica Ioana,
Prisădit de Vinerea
Și udat de Sâmbăta
Să poarte Dumineca.
Busuioace nu te-ai coace
Nici sămânță n'ai mai face,
Că din sămâncioara ta
S'a izvodit dragostea
De nu pot eu făr' de ea
Nici sara nici dimineața,
Peste zi totdeauna,
Mânca-o-ar pârdalnica !
Ce n'a lăsat cineva
Să se vândă dragostea
C'aș da boul și vaca
De-aș cumpăra dragostea,
Și-aș vinde boul-și plugu'
De aș cumpăra iubitu'. [3]
—Verde, verde de-o cicoare
De s'ar face dealu' vale,
Valea o poiană mare,
Aș da la mândra călare.
Și e drumu' cu gleonțane
Nu pot să merg pe picioare.
Și e drumu' bulgăros
Nu mă pot duce pe jos [3]
—Când oiu zice murele
Trage, mândră boabele,
Socotește zălele
Dela Paști pân' la Ispas
Câte năcazuri am tras
Și de-oiu trage câte-am tras
Da' de mândra nu mă las
Pân' n'aș face-o cu pripaz,
Pripazu' să-mi zică tată
Să-l mân cu troaca la apă,
Să se mire lumea toată. [3]
—Inimă de putregai,
Spune-mi ce durere ai,
Scot cuțitu' de te tai !
Inima mi-e răbdătoare
Au mănâncă, nu i-e foame,
Și se culcă și nu doarme
Da' iubește până moare
La fete și la cocoane.
Fii inimă, răbdătoare
Că-ți pun lacăt la picioare
Stăi, inimă la un loc
Că-ți pun lacăt de mijloc.
Lacăte să-i pun o mie,
Inima lucră ce știe. [3]
—Mândruțo, când te iubeam,
Unde mă culcam, dormeam,
Da' de când nu te iubesc
Mă culc nu mă odinesc,
Toată noaptea te visez.
In vis te visez prea bine,
Pui mâna nu dau de tine.
N'a rămas inimă 'n mine
Nici cât bobu-ăl de neghină
Puținică ce-a rămas
Și-aia plină de necaz. [3]
—Vai de ea inima mea
Că nu mai e cum era,
Cum eram în vârsta mea,
Puneam picioru 'n terchea,
Curmam calu' cu chinga,
Lăpădam burta pe ea,
Sburam ca o păsărea
Pe deal, pe la potecea,
Pân' o prindeam pe mândra,
Făceam dragoste cu ea.
Mânca-i-ar naica gura
Și țâța dela dreapta
C'asta-mi rupse inima
De nu mai văd eu lumea ! [3]
La ograda boerească
Stau florile să 'nflorească,
Bobocii să 'mbobocească,
Cocoane să 'mpodobească,
Mari boeri să le privească.
La picior cocoanelor
Nu putem, boerilor.
Că ne dor picioarele
Din toate oscioarele
Și ne dor călcâele
Din toate lămăele ! [1]
—La fereastra din obor
Bate murgul din picior
Ca să mă scol mereor
Să-i pui șaua binișor
Să mă duc unde mi-e dor. [2]
—Mitrăniță, Mitrăniță,
Fă-ți brațele grădiniță
Și țâțele lubeniță,
Ca să mă bag pândăraș

Să le păzesc, mânca-le-aş ! (3)
—La păru' cu foaia lată
Cum mai joacă Sârbii roată,
Sârbele, săracele,
Cu coade ca vacele
Cu moţ moţ ca ciovicele !
La păru' cu foaia 'ngustă
Cum mai joacă Sârbii ustă.
A pierdut Sârba pestelca
Şi-o cată Sârbu' cu leuca. (1)
—Dine, Dine Constantine
Voinicel cu două lume,
Amanetul meu la tine,
Da' ce fel de amanet ?
Planticuţa dela piept
Inelu' din deştu-ăl drept.
De-aş şti că te-aş lua pe tine
Singurea m'aş spânzura,
Singură cu mâna mea
Să se ducă pomina.
De vârfu' sovârfului
Cu ciucurii brâului
In mijlocu' târgului (1)
—Mi-e somn. muică, şi-aş durmeace !"
„Du-te, Tică, de te culcă,
Du-te 'n pat la dadă-ta"
„Nu mă duc în patu dadei,
Că mi-e dada fată mare
Şi miroase-a flori de Mare"
„Mi-e somn muică şi-aş durmeace!"
Du-te Tică, de te culcă.
Du-te în pat la tată-tău"
„Nu mă duc în patu' tatei,
Că mi-e tata om bătrân
Şi miroase-a flori de fân"
„Mi-e somn muică şi-aş dumeace!"
„Du-te Tică, de te culcă,
Du-te 'n pat la ibovnică"
„Acolo, muică, m'oiu duce
Că mi-e pat de ibovnică
Şi nu-mi miroasă nimică". (4)
—Foae verde de-un bujor,
De trii zile trag să mor,
Fete mari mi-au dat ocol,
Mândrele s'au strâns stobor,
Rău le pare c'oiu să mor
De mă 'ntreab' unde mă duc,
Eu le spun la câmpu-ăl lung,
Mă 'ntreabă că viu curând,
Să am bani de cheltuială
Aş veni la primăvară
Cu chite de tămâioară,
Plâng ele de se omoară.
Când oiu zice foi de linte,
De-ar fi mândrele cuminte,
Ele pe naica să-l cânte
Cu trii zile înainte
Şi neicuţa să le asculte
Să ştiu c'am fost cu minte.
Când oiu zice şi-o lelca
Să vezi cu la moartea mea
Când o veni să mă ia.
Verde, Leană, de-un năut,
Şi-oiu să las cu jurământ
Să mă 'ngroape mai adânc,
De nouă palme de-adânc,
Să-mi facă trumbu de plumb
Şi cu stâlpu' de argint
Să nu putrezesc curând
Să mă ştiu c'am fost voinic,
Am iubit mândruţă 'n crâng,
Am iubit şi-oiu să iubesc,
Măcar să mă prăpădesc,
Să putrezesc la cinci ani,
Nu fac voia la duşmani ! (5)

1. *Gherghiţa a lui Anghel al Cergioaei* (Kumbair). — 2. *Dinu Mihai* (Negovaniţ). — 3. *Pavel Raboveanu* (Rabova).—4. *Marta a lu Mitran al lui Bour* (Kirimbeg).

COLINDE

Sus în dealu' viilor,
La umbra gutuilor,
Lină Magdalină!
Mi-este-un păr mare rotat,
Pe supt el mi-este un pat
Cu scândurile de brad,
Lină Magdalină !
Dar în pat cine-i culcat ?
Mi-este-o fată si-un băiat,
Lină Magdalină !
Intre ei cine-i culcat ?
Mi-este-un mic desfăşiat,
Lină Magdalină !
Cu scutice de mătasă,
Cu fâşia sârmă 'ntoarsă,
Lină Magdalină !
Este viţă de 'mpărat,
Vai, ce rău e blestemat,
Lină Magdalină !

DESCÂNTECE

Din vânt, de întâlnit.

A plecat (cutare) pe cale
Pe cărare,
Pe drumu-ăl mare,
Să 'ntâlni cu vântu 'n cale,
Vântu' turbat
Şi învivorat,
Cu chica răsfirată,
Cu barba înfoiată,
Cu secerea a secerat,
Dudaele-a adunat,

Săgeți le-a făcut,
Peste câmp le-a aruncat
Şi pe (cutare) l-a săgetat
Şi l-a încuțitat,
Creerii capului
In fața obrazului,
Prin zgârciu' nasului.
Şi 'ncepea a plânge
Cu glasu 'n ceriu
Cu lacrimile până 'n pământ.
Maica Sfântă Maria
Glasul lui în ceriu l-auzea
Şi se scobora
Pe scară de argint
Cu papucii tropăind,
La (cutare) venea
De mâna dreaptă-l lua :
—„Ce te plângi (cutare),
Ce te olicăeşti ?"
—„Ce plâng, Maică Sfântă Marie,
Plecai pe cale,
Pe cărare,
Pe drumu-ăl mare,
Mă 'ntâlnii cu vântu 'n cale,
Vântu' turbat
Şi învivorat,
Chica-i înfoiată,
Barba răsfirată,
Cu secerea seceră
Dudăile le-adună.
Săgeți le făcu
Peste câmp le aruncă
Pe mine mă 'ncuțită
Şi mă săgetă,
Creerii capului,
In fața obrazului,
In zgârciu' nasului,
In măduva oaselor".
Maica Sfântă Marie de-auzi
Cu mâinile l-apipăi,
Oasele i le potrivi,
Sângele i-l limpezi
Şi doru' i-l alină,
Şi nici pe-aia nu-l lăsă !
Il trimeasă la (cutare) descântătoare,
Se aflase buăn de mână
Şi cu leacu' de gură,
Cu descântecu' descânta
Şi durerile alina.

De nălucă.

(Când e frică omului de umbra lui. Trebue să ai rişchitor de alun, o seceră şi o lumină de ceară, şi să aprinzi tămâe. Ţii lumânarea aprinsă ca să facă umbră omului bolnav. Cu stânga te faci că depeni cu rişchitorul, cu dreapta ciocăni cu secera umbra şi zici aşa):

Nu tai umbra asta,
Tai frica, năluca,
Deochitoarea, râmnitoarea,
Din inima lui (cutare),
Din casa lui.
Din culcuşu' lui.
Ieşi tu, frică,
Ieşi nălucă,
Ieşi colțato, ieşi zâmbato,
Ce te faci, cloață, a cloncăni,
Cu puii a pioni
La (cutare) în aşternut ?
Du-te la colțații tăi,
La zâmbații tăi,
Pe ei să-i spămânți,
Pe ei să-i încinți,
Pe ei să-i fărâmi,
Pe ei să-i bolnăveşti,
Pe ei să-i zăpăceşti.
(Cutare) Să rămâe curat
Şi luminat
Ca roua în câmp,
Ca argintu' strecurat,
Ca botezu' care s'a botezat ;
Cine are cruce
Să vie la cruce,
Cine n'are cruce
Să fugă de cruce !
Cu biruință să fie crucea lu' Hristos,
In casa lui,
In culcuşu' lui
Că (cutare) are şi cruce şi tămâe,
Da' colțații tăi
N'au nici cruce nici tămâe,
Periți voi, moroi, moroaice,
Strigoi, strigoaice,
Păduroi, păduroaice,
Tu, nălucă,
Tu, strălucă,
Ieşiți şi vă duceți
In coadele mărilor
In coarnele cerilor
Unde cocoş n'o cânta,
Cal n'o râncheza,
Unde voinic n'o fluera,
Unde topor n'o ciocăni.
Acolo să vă duceți
Că v'aşteaptă
Nouă fete de împărat
Cu measele 'ntinse,
Cu făclii aprinse,
Acolo să vă duceți
Acolo să mâncați,
Acolo să beați,
Acolo să stați,
De (cutare) să vă uitați !

Gherghița a lui Anghel al Cergioaei, Kumbair

BASME

Omul cu vaca și oții

A fost un om sărac, cu șapte copii. Toată averea lui era o vacă. El ce să vorbi cu nevasta lui? Să vândă vaca și să ia hrană copiilor. Intr'o bună diminceață luă vaca de curm și plecă cu ea la târg. Târgu' era cam departe de sat. Drumu' târgului ducea prin niște păduri. La fiecare colnic să pusasă cât'un oț, de pândea călătorii, ca să-i jefuiască; douăsprezece colnice cât'un oț pus.

Să'ntâlnește omu' cu un oț și zice: — „Bună ziua măi fârtate!" — „Mulțumescu-ți dumitale!" — „Un'te duci cu bou-ăsta?" Bietu' român îi răspunse: — „Nu e bou și este vacă". — „Mă, netotule, nu te vezi că este bou?" El, bietu' om, plin de mirare ridică coada vacii, se uită și vede că e vacă. Oțu-i da zor că e bou.

Să prinse oțu' cu omu' la rămășag, zice: — „Uite, dacă te-i întâlni cu doisprezece oameni și-or zice toți că este bou, să știi că-ți iau bou' de geaba, fără de nici o lăscae". Bietu' om, speriat, iar mai ridică coada și să uită. Tot vacă era!

Să prinseră la rămășag. Că dacă o zice unu' din cei doisprezece că este vacă, să tae vaca oțu', s'o jupoae, să-i umple pielea de galbeni și să-i plătească omului. Și biet sărman de om, când auzi, de bucurie, nu știa cum să meargă mai repede. Și tot zicea: — „Doamne, dă-i să fie vacă!".

Să întâlni cu al doilea oț. Și el tot așa îl întrebă: — „Un'te duci măi fârtate, cu bou-ăsta?" Și, așa, spune el speriat: — „Nu e bou și este vacă!" Și ridică mereu coada și să treacă la ochi. Se uită la oț și nu știe ce să creadă. Cum o vedeau toți bou? Să fie bou? De unde bou? Da'cum de n'o văd ei vacă?

Mearsă ce mai mearsă, se întâlni și cu ăilalți, și toți într'o gură spuseră că este bou. Și luară vaca de curm și plecară spre cuibu' lor. Și el se ruga — Barem dați-mi cinci lei, să iau făină să fac mămăligă copiilor. — „Mă netotule", zic, „nu vezi că este bou? Dacă era vacă nu te umpleam de blagă r .

Bietu' om rămase dându-și cu pumnii în cap. Ce să gândi el, să urcă într'un copac, să uită după oți încotro să duc cu vaca și își însemnă cuibu' lor.

El să întoarse acasă cu mâinile băgate la inimă. Il întreabă nevasta: — „Bine, mă omule, tu nu vii cu făină, să facem mămăligă copiilor, că mor de foame?" — „Păi", zice, „vândui vaca și nu mi-o plăti. O să-mi dea mâine banii". Se repezi la plug și luă oticu'. Și ceru nevestei: — „Dă-mi cămașa, zăvelca și o cârpă de-ale tele, să mă premenesc și cu-de fomee azi".

Plecă el spre cuibu' oților. Ajunse până la un copac, să îmbrăcă de fomee și ciuci jos la rădăcină. Iacă-tă-te un oț iasă afară și o vede pe fată acolo. Și o întreabă: — „Ce cauți tu aicea?" — „Uită-te viu și eu dela târg și am înserat pe drum și vreau să înoptez aici, că mi-e frică să mă duc mai înainte".

Și oțu' numai decât dădu fuga la vătafu' lor și-i spuse: — „Aicea este o fată mare". Vătafu' zise: — „Păi ce mai stai de n'o aduci!".

Se duce oțu' iar la fată și o roagă frumos: — „Aide să stai cu noi în casă până mâine, că doar și noi sântem oameni". Fata zise cu frică și cu rușine: — „Lasă că sânt bine și aicea eu!" — „Ait, ait, să nu pierdem timpu'". Și o luă de mână, o duse în casă și o băgă în sobă, la vătaf.

Și vătafu' întrebă pe fată: — „Ce ești, fomee sau fată?" Și ea spuse cu frică și cu rușine: — „Fa-tă, un-chiule!" El ieși înflăcărat la oți și le crici la toți: — „Auziră-ți voi ce vă spun eu? Orice-ți auzi la noapte să nu mișcați și să stați toți care pe unde vă găsiți.

El se întoarse la fată și-i da zor să se desbrace și să se culce în așternut. Da' ea așa se rușina și plângea și zicea: — „Lasă că oi să stau și eu aicea până s'o face ziuă, și se făcuse măzgùgură într'un colț. Și oțu' crepa inima

în el și zicea : — „Aide, nu pierde vremea, că aici nu mai e vorba ta și ești la porunca mea". Atunci îi zise fata vătafului: — „Unchiule, stinge lumina, măcar să fiu în întuneric". Oțu' înfuriat stinse lumina de grabă. Iar când să făcu negură scoasă omu' oticu' de pe supt zăvelcă și să pusă pe oț. — „Nu e bou, și este vacă ! Nu e bou, și este vacă !" Și pumf, și pumf, și pumf! — Vai ! măiculița mea, tu ești ăl cu vaca. Lasă-mă că ți-oi da tot ce-ăi vrea. Și i-a dat bani cât poate să ridice.

Cu ei să duce omu' acasă la nevastă, îi pune banii dinainte și zice: — „Incă nu mi-a plătit-o. Mai are să-mi dea". El să îmbracă de doftor își ia târna pe mână și pleacă pin pădure să caute burueni. Și iasă un oț și-l vede. — „Da' ce cauți și tu pe-aci? întrebă el — „Apăi ce să caut? Eu sânt doftor". — „Da?" — „Culeg burueni de leacuri". Oțu' dă fuga la vătafu' și-i spune. — „Uită-te, zice, „pi colea este un doftor care culege burueni, să facă leacuri pentru bolnavi". Vătafu' îi spuse oțului : — „Da' ce mai stai, de nu-l aduci ?" Și oțu' să duce, îl chiamă pe doftor și-l aduce în sobă la vătaf.

Doftoru' să uită pin sticlă la răni și făcu douăsprezece răvașe, la fiecare câte unu', și-i împrăștie pe toți în toate părțile, trimeasă pe doisprezece inși în douăsprezece locuri ca să-i cumpere buruieni bolnavului și rămaseră singuri amândoi. Și scoasă oticu' de pe supt aină și să pusă cu belda pe el. Pumf, pumf, pumf și pumf ! — „Nu e bou și este vacă !" și-l meliță cu oticu' cum meliță femeile cânepa, de-l făcu pâzderii. Și-l bătu până când îl omorî. Și să încarcă de parale, cât nu gândi dumnealui să ia.

Gherghița a lui Anghel al Cergioaei, Kumbair

GLOSAR

a*dèt* = obiceiu
ajunel = tinerel
ală = balaur, haple, boală
àma = dar, însă
5 *amă* = se ia după el, se amă după el
amânat = curând
aragna = într'o rână
arămbașă = căpitan de haiduci
arănește = hrănește
10 *arâng,uri* = clopot de biserică
arcinește = cheltuește (praful de pușcă)
arșin = lespede, piatră mare fățuită
arturiseală = licitație
ascultător = slugă, țârcovnic, al doilea după dascăl, face treaba slujbei, nu cântă
15 *at* = cal bun; a ieșit din prăsilă, din tamazlâc at.
avlie = curtea cu toată gospodăria
b*âdlag* = lemn, pe care se învârtește steaua de Crăciun
bairac, baraiac = steag
bandă, e = taraf de lăutari, orhestră
20 *baraban* = cusut unit cu ceva
bărătează, se = se vaietă
barot = praf de pușcă
baș = tocmai
bâzdoacă = ciomag, boacă
25 *bebeacă* = piatră rotundă de gârlă
beden = zidul cetății
beldie, belda = băț, bătae
blagă = avere (în bani)
boabe = icre
30 *boboloașe* = bumbi
bogaz = țărm, strâmtoare

La vale, la vale
Pe-al **bogaz** de mare,
Soarele răsare.
(Iana Sânziana)

bolboră = volbură, vânt, vifornită
bolbotină = floare
brâglă = vatale, dar și scânduri, bețe.
35 *bramă* = clanță, dela bulg. brava (poate ca pivnița = pimnița)
budiană = buruiană
buduroiu = scoc, uluc ;
burungiuc = borangic
but = piciorul dindărăt (al porcului etc.).
40 **c***alapod, oade* = piatră mai mică fățuită
cârciu, uri = ciorchinele de struguri curățat de boabe
cărmenți = cercei
càrpătoriu = fund de lemn
cârtog, oage = locul cu iarbă, pe unde s'au tăvălit doi
45 *ceanac* = strachină
cecârcă = vârtelniță
cechie = briceag
cerchez, cerchezește = bărbier, bărbierește
chelciug = belșug
50 *chepchioara* = pieptene, diminutiv
chezap = apă tare
chiciu, uri = smoc de păr pe chișiță, la cal
chiele, ptele = piele
chiept, tep! = piept
55 *chimur* = cărbune
chiostece = legătura calului la picioare ca să meargă în răvan sau în buestru
chipcel = cauc
chișăr = drugul de lemn de care sunt legate cele două frânghii șleaurile calului
chită = mânunchiu de flori
60 *cicic* = brâu
cinghel = cârlig de pește în ogiac
cinie = farfurie
ciobârneac = lemnul cu care iei ciubărul în spinare
ciul, ă = fără o ureche, la cal

65 *cloța* = cloşcă
cluc = must amestecat cu struguri
coclete, ți = ochiu de iț la războiu
colgiu = străjer, strângător de biruri
compir, crâmpei = cartofi
70 *comșiu* = vecin
copisălește = face căpiță
coșavă = vântul de Miazănoapte, Răsărit, dela șes
coșere = grajd
cotoi = piciorul găinii
75 *cotonoage* = picioange
cotoriță = coș
cruntează = tae puțin (mustățile)
cucăe = moțăe
culmie = prăjină, de pus țoale
80 *cumnat-de-mână* = naș de-al doilea, însoțitorul mirilor, a cărui mamă moșește pe noua nevastă
curare = curătură, curățitură de pădure
cutropiș, cutropește, cutrope = acoperiș, învelește
d*ada* = țața
dănac = flăcău
85 *dă-pe-ciumag* = aruncă unul un băț altuia, care îl prinde. Cel care l-a aruncat îl apucă, apoi, cu toată mâna, tocmai de asupra mâinii celuilalt. Acesta dă atunci drumul și apucă la fel. Și tot așa până la capătul de sus. Celce poate apuca cel din urmă, câștigă prinsoarea sau are dreptul pentru care „s'a dat pe ciumag"
de-a doua (pe cal) = femeeşte, cu ambele picioare într'o parte
de-cuș = nici de cum, câtuș de puțin
de-loc = îndată
disag, i = dăsagi
90 *disagă, uri* = o legătură de știuleți de porumb, ca vâsla de struguri; se înoadă de foile uscate și se agață într'un cui
dos = pădure
drăgăvei, frăsenel = burueni de primăvară: „în zilele de Paști merge lumea, Luni, la frăsenel, la Deleina, sus, Marți, la drăgăvei, în pădure la Coșanuț, livezi în care de când se ia zăpada, oaia nu mișcă; bune de naștere: a fost o femee, care s'a dus acolo și a născut doi copii — acum nu se mai lasă, că se prăsesc prea mulți oameni".
dudae = ierburi
duducă = burlan
95 *dugae* = prăvălie
duplecă = se apleacă
dzângaș = clopoțel lung de piringi (alamă); se pune la oi
e*ndec* = edec, meterez de piatră
f*ârșește* = sfârșește
100 *fruntar* = podoabă de cap la femei
ftierar = lemn pe care se pune fierul coșului
ftierar = fierar, nălbant, covaciu
fucie = butie
furnă = sobă
105 **g***ălbinastru, gălbinast* = păr la cal, alb prin gălbeneală
ganță = cârlig
gavaz = kavas, jandarm
gegeră = degeră
gemădan = zăbun
110 *ghijură, ghighilici* = porumb mic sau mărunt de tot, noduri
gogeà = câteva; pierdură gogeà parale
golumb, iță = porumb, iță

Mierliță, mierliță,
Pasăre pistriță,
Mândră *golumb'ță*
(Frânturele)

gomotârn = buruiană ghimpoasă de nisip ce are acelaș nume și pe dunele Ciupercenilor; Panțu n'o arată
gorneag = vântul de Miazăzi, dela munte
115 *grivnă* = brățară
grobiște = cimitir
guguștiuc = turturea
gujbă = legătura prin care se trece lopata la barcă
gușban = haină

Capu' ridica
La vale privea
Pin rară curară,
Pin deasă dumbravă,
Și e' ce vedea?
Gușbane roșind,
Săbii strălucind.
(Mia Snobiu')

120 *gușerie* = un fel de jug de lemn la calul legat cu funie de străjer.
(**ĥ**)*(h) ală*, v. ală

(h)*arămbaşă* v. *arămbaşă*
(h)*arâng*, v. *arâng*
(h)*oagă* v. *oagă*
125 (h)*ogaş*, v. *ogaş*
(h)*unie* v. *unie*
ierugă = pârâu

Un pui răcăia,
Ierugă făcea!
(*Voichiţa*)

ieşitoare = umblătoare, privată
imos = murdar
130 *împofilat* = îmbufnat, supărat
împutat = cu părere de rău după dar

Date de pomană,
Şi nu fură date
Cu inima toată,
Date şi *'mputate*.
(*Voichiţa*)

încint = încălzit, încins
intof = trăsură

In *intof* suia,
Mâna cat putea.
(*Ştefăniţă*)

iut, iută, iuţi, iute = iute, repede
135 *lemn* = pom, sicriu, pădure
linică, liulcă, luică = leagăn
logofăt-de-masă = copist, secretar
logofăt-de-strană = dascăl de biserică
lumăr = număr
140 *lume* = nume
lumină = lumânare
marginea = Craina
măzgugură, s'a făcut, sau mărunche =s'a zgârcit
miraz = zestre
145 *mecică, meceşte* = zdrobitor, zdrobeşte
merac = chef, plăcere
mereor = încet, binişor
morcoşei = pătlăgele roşii
naclă = ochiu, vârtej de apă
150 *nadol* = neînţeles
nălbant = fierar
năpastă = prostovol
negură = întuneric, seară
nime = nimeni
155 *oagă* = râpă, vâlcea fără apă
oară = păsări, oară sălbatică
oarcă = coardă de vioară
obdele = obiele
obod = văşcâlie de sită
160 *ociogi* = teci fără boabe
odgoş = ce rămâne după coasă
ogaş = vale
ogoae = mingi
orbete, ţi = sobol
165 *otic* = lemnul dela plug
păcurar, iţă = cioban
păiton, păitongiu = trăsură, birjar
păliş = stricat, vorbă păliş
pămetnic = monument, statue
170 *peşchir* = ştergar
piatră, chiatră = munte
pitoc = scund
poară, în = împotrivă
pocăzit, se pocăzeşte = de mirare, se minunează

Să ne scoţi la lume
Să-ţi fim noi trii nume
Pocăzite 'n lume.
(*Trei surori*)

Ioana se uita.
Când podu vedea,
Pomii iar aşa,
Alţii că 'mbumbea,
Alţii se vărsa,
Unii că lega,
Unii pârguia
Sau se petrecea;
Zău se *pocăza*
(*Ioana Sânziana*)

175 *plotoagă plotogi* = cârpă; punem la picioare, ca să nu tune noroi la obdele; ce mai plotoagă de om!
polată, polătar = ieşitură, streaşină de prispă, grindă de polată
polemit = potrivit, plăsmuit
polomeac = găleată
potânc = inel de fier, leagă plugul—grindeiul—la căpătâiu şi de osie
180 *poturi* = nădragi
povată, eţi = şatră de oi la stână
prigoneală = rămăşag
pripaz = copil mic
prostesc, mă = mă împac
185 *rămâns* = rămas, la Pad.
rost(o)eşte = ostoeşte, potoleşte
sătelcă = ţăpoiu

Bici de foc plesnea
Aici aduna
Tot Ţânţari bătrâni,
Tot maistori de-ai buni;
Cu baroasele,
Cu *sădelcile*
Pietrile cerca
(*Mlu Cop.Lu'*)

sandâc = scaun
sângir = lanţ
190 *sârmă* = fir de aur
schier, fier = fier; îmi dă gura în scher = bun de gură.

scobinat = scobit, cu jghiab
scumpie = crâng, „lemn" des și mărunt
șicuită = lăcuită

Cea Doamnă Bălașcă,
Cucoană Pătrașcă,
Doboară 'n coboară
Pe cel creac de munte
'Ntr'o căruță verde,
Verde *șicuită*,
Cu sârmă 'ngrădită.
(Pătrașca)

195 *slăbină* = burta calului
sobă = odae
șocâte, ți = șoarece
spegmă = lână moale
stăvar = herghelegiu
200 *știm* = lâna rea, zgribănțoasă
stobor = sobor, grămadă
stricătoare = strecurătoare
strin, strinătate = străin, străinătate
sufurină = salbă de galbeni
205 *sulacu* = ciolac, ciung (stângaci, Stângă)
tarabă = gard de lemne
țăricheană, țârcană = o țară
târnă = coș
târsână = legătură de nojiță
210 *târșoagă* = pădure proastă
teag = cheag
tiamă = cheamă
tocește (vin din butie) = slobozește vârtejul să cure vin
tomti, tomite = tocmai
215 *țoghie* = cuțitul puștii, săgeată
țorțoloașe = atârnătoare, cercei
totoi = cur de lampă
tovar = încărcătură pe cal, samar de tovar mai lung decât șaua, cu marfă, lemne, fucii
troacă = tigvă
220 *troc* = lingură mare
trumb = lemn, sicriu
tuglă = cărămidă
tună = intră
turmă = temniță
225 *țuțuroi* = ciuciur, șipot
țuvărcar = surlar, clarinetist
uică = nene
ultucenă = cu două caturi, tarc. casă cu ultucană, utrucană
uidește = rămâne
230 *unie* = drum povârnit, ruptură de ploi în malul Dunărei
urezând = chefuind

Ciobani huiduind,
Fetițe cântând,
Dănaci *urezând,*
După noi mergând.
(Trei surori)

văelar, văește = morarul de piuă, dă la piuă
val = învelitoarea capului la mireasă
vâslă (de struguri = legătură de struguri la uscat, prin înodarea cozilor tăiate mai lungi
235 *vece* = tocmai, mai, și bulg.
zbicește = trage

Și de-aicea că-mi pleca
Drept la Iad că se ducea,
De sângir că s'apuca
Și odată că *zbicea.*
(Sfântu' Ilie)

zăetin = undelemn

Da' cine că-l prijunea ?
Când oiu zice de-un pelin,
Ibovnica lui Călin
Cu-o litră de *zăetin.*
(Călin din Iabucovăț, „noi zicem . Iacunovăț ne vine la limbă").

zgoadă = plăcere, potrievală
zambil = coș de papură
240 *zâmni* = beciu acoperit, la fața pământului în locuri cu apă

— Hai boule, hai !
Să 'nșirăm tânjalele
Să arăm pogoanele !
— Eu nu pot, stăpânule,
C'astă iarnă m'ai iernat
In *zâmnicel* dărâmat,
Fân cu forța nu mi-ai dat
Și nici nu m'ai țesălat
Câte vânturi au bătut
Tot în mine s'au oprit
Câte ploi că mi-au ploiat
Tot pe mine m'au udat.
(Doină)

zăotă = plase sub apă legate cu troace în lungul Dunărei
zăpcește = grăbește
zăpuc = zăduf
zăuit = uit
245 *zbârcâe* = greșește (în jocuri de copii, la noi, poate zgârciu = zbârciu; zbârcește)

II.

DATE STATISTICE

ROMÂNII DIN BULGARIA DE NORD

(dintre Vidin şi Timoc)

Recensământul bulgar din 1920

Satele pe plăşi

PLASA VIDIN

Denumirea Comunelor	Români	Bulgari	Alţii
	Suflete		Suflete
Akcear (Arceri)	29	2.591	615
Balei (Bălii)	833	7	1
Bregovo (Bregova)	4.826	103	53
Calinic (Călinic)	903	6	—
Căpitanuţ	1.494	40	3
Chirimbeg	2.134	9	—
Ciorocălina	125	125	—
Coşava	1.148	53	2
Cutova	1.524	11	1
Ciunguruş	—	1.152	3
Deleina	859	18	—
Dincoviţa	—	—	—
Florintin	1.029	2	4
Gânzova	2.117	89	2
Gârţ		22	5
Comotarţ	1.759	704	116
Gurcovo	1	379	5
Guzelia	—	13	—
Halvagi (Halvagii)	908	6	1
Iasen (Isăn)	814	813	—
Inovo	—	20	9
Molălia	829	306	23
Musumane	1	11	—
Negovanuţ	1.357	4.375	9
Novesăl	9	204	20
Novoselţ	1	—	—
Placudar (Plăcuder)	307	863	12
Rachitniţa (Răchinţa)	733	1	1
Seu (Şcu)	1.128	10	—
Stanotârn	1.234	17	10
Vârf	2.134	12.264	4.002
Vidin	1.215	4	—
Racoviţa	419	12	8
Tianuţ	507	568	33
Tar Simeonovo (Glotinţi)	17	571	—
Smârdan	1	12	4
Cosova	993		

PLASA CULA

Boiniţa	4	3.356	49
Boriloveţ (Beroivăţ)	721	5	—

Denumirea Comunelor	Români	Bulgari	Alții
	Suflete		Suflete
Boșneagul de Jos	399	2	6
Boșneagul de Sus (Topoloveț)	818	107	4
Fundeni	173	—	—
Ovâtcov colibe	401	—	—
Halovo colibe (Alova)	117	—	—
Cula (oraș)	1	4.999	15
Rabova	1.000	304	2
Țar Petrovo	—	1.939	4
Periloveț (Pirlovăț)	309	268	—
Șisenți	3	1.679	—
Șipicova	—	—	—
PLASA LOM			
Alexandrovo	9	376	5
Băz-Cără	83	19	63
Calugher-mahala	104	1.453	17
Ciucian	—	501	—
Covacița	—	2.240	55
Cotenovți	26	1.404	16
Comoștița	14	2.162	63
Cule-mahala	2	1.412	20
Dolni Țibăr	66	159	619
Donducovo	33	787	8
Dușilnița	1	722	—
Dobridol	—	832	22
Criva-Bara	5	1.363	300
Dolno Linevo (Leova de Jos)	—	573	—
Golinți	2	1.686	619
Gorni Țibăr	1.125	338	2
Ignatovo	2	645	1
Labeți	2	1.100	—
Lom (Borun-mahala)	83	10.928	1.924
Mocreș	—	2.322	163
Progoreleț	7	2.687	674
Slivata	2	829	6
Slivovic	22	1.297	65
Vlașca-mahala	—	739	24
Ursoaia	—	899	—
Total	29.253	24.318	4.937

Notă: Denumirile românești sunt cele din paranteze.

DELEINA

Nr. 18 — adânc în vale, într'un „dos" de gorni. În fund, peste curături, drumul spre Rabova. Priveliște pădurenească.

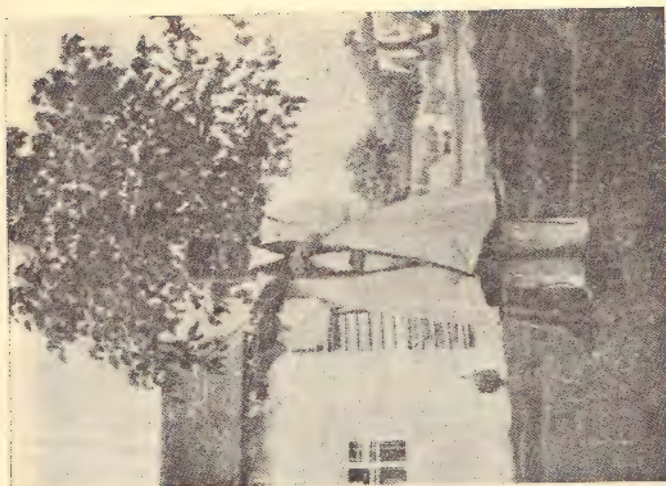

PE TIMOC

Nr. 19 — la topit cânepă, în marginea Bregovei. Linia de pomi din planul al doilea e în Serbia. Prin luminișul lor se văd munții sârbești.

Nr. 20 — FRUMOASA KUMBAIREANCĂ

MOȘ PAVEL RABOVEANUL

Nr. 21 — cel mai mare cântăreț al Pădurenilor

Nr. 22 — LUNCA VIDINULUI
de pe „boden" de pe zidul dinăuntru al Cetății, cu vedere spre Căpitănuț și Kumbair. In planul intâiu, marginea șanțului, unde era zidul de afară, șoseluța spre ceair și ostrov și apoi balta; în al doilea, biserica din Kumbair; in fund dealurile cu vii spre Pădureni.

Nr. 23 — CÂMPUL
cu surpătura în care e așezată Gânzova, în fund.

Nr. 24 — BISERICA DIN BREGOVA

Nr. 25 — PODUL PESTE TIMOC

Intre Bregova și malul sârbesc spre Mocraina, sat de Români. In fund casă de vamă bulgară. Dedesupt în stânga „Ostrovul" despre care vorbesc vechii călători, azi, pentru curmarea certurilor dintre cele două țări, lipit de uscat, prin abaterea râului.

Nr. 26 — TÂRGUL DE GRÂNE
de zarzavat, de găini, de ouă, de oale şi de fier e spre Poarta Stambulului, mai aproape de oraş. Târgoveţii trebue să ştie, pentru tocmeală, româneşte.

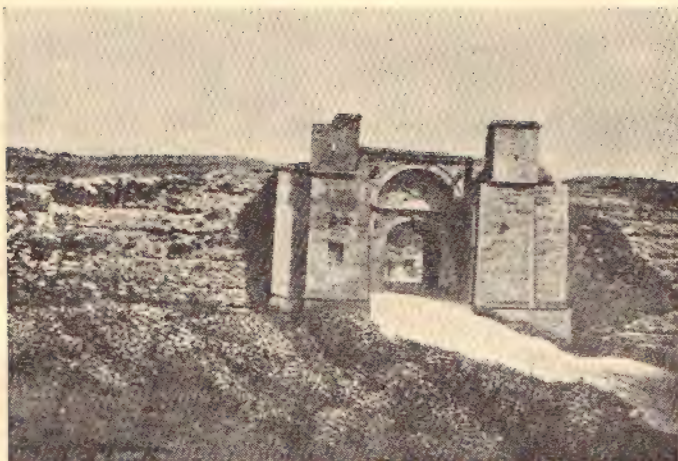
Nr. 27 — LA ŞARAMPOI
se chiamă locul de supt ziduri, in şanţul cu pari in fund al vechei Cetăţi, unde acum se adună femei românce din Vidin, Kumbair şi chiar mai departe, la spălat rufe. Podul din fund duce spre poarta sfărâmată de tunurile noastre la 1877 şi ale cărei canaturi ghintuite se află la Castelul Peleş.

Nr. 29 — ÎNTR'O ULIȚĂ A DELEINEI

Nr. 28 — GRUP DE PĂDURENI
într'o zi de vară, într'o poartă de casă din Deleina

Nr. 30 — POARTA GUNOIULUI
(Bucluc sau Longea-Kapia) între Kumbair și Vidin-Cetate,
pe unde Românii intră în Cetate

Nr. 31 — TÂRGUL DE VITE
In fiecare Vineri, pe locul gol dintre Poarta Gunoiului și Poarta Stambului se face târg. Toate satele românești se adună aci cu produsele lor. Te crezi într'o zi de târg din Țară, atât sunt de stăpânitoare limba și portul nostru.

„VALEA" ȘI „CÂMPUL"

.,VALEA" ȘI ,,CÂMPUL"

Das Bulgarentum auf der Balkanhalbinsel im Jahre 1912

Von Prof. Dr. A. Ischirkoff unter Mitwirkung von Prof. Dr. L. Miletitsch, Prof. Dr. B. Zoneff, Prof J. Iwanoff, Prof. Dr. St. Romanski.

SCHWARZES MEER

MARMARA M.

Supliment la vol ROMÂNII DIN TIMOC culegere de isvoare
Editie ingrijită de C. CONSTANTE si A. GOLOPENȚIA Buc. 1943

Supliment la vol. ROMÂNII DIN TIMOC culegere de isvoare.
Ediție îngrijită de C. CONSTANTE și A. GOLOPENȚIA Buc. 1943

III.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE

Românii din Bulgaria de Nord

— Dintre Vidin și Timoc —

C. JIRECIEK: *Cesty po Bulharsen* (Călătorie prin Bulgaria) în „Novocesca Biblioteca" an. 1888, Nr. XXXII (Recenzie de I. Bogdan, în „Convorbiri Literare" an. XXVIII, Nr. 2, 1889).

L. T. BOGA : Românii din Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Bulgaria și Serbia. Notă etnografică și statistică, Buc. 1913.

GH. VÂLSAN : *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie*, Paris 1919, cu 6 fotografii și o hartă după Kiepert, tradusă de O. Tafrali.

EM. BUCUȚA : *Olteni peste Dunăre*, în „Arhivele Olteniei", An. 2, Nr. 5, Craiova, 1923. cu o hartă intitulată : Românii dintre Vidin și Timoc.

S. : *Trecutul și prezentul Românilor din Timocul Bulgăresc*, descris de un Român din partea locului în „Peninsula Balcanică", an. 1, Nr. 9 București.

EM. BUCUȚA : *Românii din Bulgaria*, în „Societatea de mâine", an. III, Nr. 33—34, din 1926.

EM. BUCUȚA : *Românii fără drepturi*, în Almanahul Aromânesc „Frățilia" (fundat de Cercul Studenților „Frățilia"), București, 1927.

DASCALOFF PETCO : *Românite vă Bălgaria* (Românii în Bulgaria), broșură 29 pag. se găsește la Acad. Rom., fără loc și dată.

ION C. GRĂDIȘTEANU : *Politica etnică a României*. Discurs rostit în ședința Senatului din ziua de 6 Aprilie 1927.

CONSTANTIN NOE și Dr. MARIN POPESCU-SPINENI : *Les Roumains en Bulgarie* (cu mai multe fotografii și hărți). Craiova 1939.

EM. BUCUȚA . *Dunărea Românească*, în „Pietre de Vad", vol. II, 1937, (pag. 290).

EM. BUCUȚA : *Lucruri și oameni din Bulgaria*, în „Pietre de Vad" vol. I. 1937, (v. 94).

FL. FLORESCU : *Numărul Românilor din Bulgaria*, în rev. „Timocul" an. VII, Nr. 7—12 Iulie—Decembrie, 1940.

EM. BUCUȚA : *Românii din dreapta Dunării*, în „Transilvania", an. 72, Iunie, Nr. 41—1941.
— Revista „Timocul", an. 1934—1942.

2000 ex. — Ianuarie 1944

VOLUMUL III. DIN ACEASTĂ LUCRARE
VA APARE DUPĂ RĂZBOIU.

Din publicaţiile C. Constante:

SPRE ALBANIA, *impresii, obiceiuri, moravuri.*
ROMÂNII DIN SERBIA, *studiu etnic şi statistic.*
COMERŢUL NOSTRU CU ORIENTUL, *cum s'ar putea desvolta.*
VOCABULAR *româno-bulgaro-turc.*
ROMÂNII DIN VALEA TIMOCULUI ŞI A MORAVEI, *conferinţă, 1928.*
HAIDUCII PINDULUI, *roman.*
AMINTIRI DIN MACEDONIA.
ŞASE NUVELE *din viaţa Aromânilor.*
DIN TRECUTUL ORAŞULUI SALONIC, *capitala Macedoniei.*

Traduceri:

„WERTHER", *nuvelă de Lazar Lazarovich — în Biblioteca Dimineţii Nr. 50.*
AROMÂNII - *O Ţinţarima - ca negustori în sec. XVII şi XVIII, în Serbia şi Austro-Ungaria, de Dr. D. Popovich. (Traduse din limba sârbă).*
MACEDOROMÂNII — *Makedonskite Români — de St. Romanski. (Trad. din limba bulgară).*

Vor apare:

COLINDÂND RUSIA SOVIETICĂ, *note şi impresii de călătorie 1916—1918.*
DELA BUCUREŞTI LA BELGRAD, *amintiri.*
„GALATHEA", *piesă în cinci acte, de V. Vasiliadis. (Trad. din limba* [redacted] *greacă).*